

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

026000347912

1
Γ. ΖΕΥΓΟΥ

*Καρυπίου
Καρυπίου*

ΣΥΝΤΟΜΗ ΜΕΛΕΤΗ
ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΑΡΒΟΥΝΙ

Αρ. 6604. 7019

ΖΕΥΓΟΥ

ΣΥΝΤΟΜΗ ΜΕΛΕΤΗ
ΤΗΣ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

MEMBER BOOK

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στη χώρα μας δέ λείπουν οί ιστορίες γιά τή σύγχρονη εποχή. Πλήθος ιστορικές έργασίες, μονογραφίες, τωρινοί ιστορικοί άσχοιοιούνται μέ τή νεοελληνική ιστορία. Όστόσο τὸ νεοελληνικό πρόβλημα δέ λύθηκε άπό τήν πλευρά τής ιστορικής έρευνας και μελέτης. Ο σύγχρονοι ιστορικοί δέν έδωσαν άπάντησή στα φλέγοντα προβλήματα τοῦ έλληνικοῦ "Εθνους. Οὔτε και είδαν τις ιστορικές ανάγκες τής χώρας άπ' τή λαϊκή πλευρά τοῦ εργαζόμενου "Εθνους. Ξεκινάν άπό έπιστημονικά λαθεμένη άφειτηρία. Βλέπουν, συνθέτουν τὰ γεγονότα και πλέκουν τήν ιστορία γύρω άπό μιὰ μεταφυσική άφαιρεμένη ιδέα που συμπυκνώνει και εκφράζει τὰ συμφέροντα και τις επιδιώξεις τής κυρίαρχης τάξης, που τήν ταυτίζουν μέ τὸ έλληνικό "Εθνος. Για τὸν Κ. Παπαρηγόπουλο π.χ. που εξακολουθεϊ νὰ μένει ὁ κλασικός ιστορικός τῶν άστοτσιφλικάδων, ἡ «Μεγάλη Ίδέα» άποτελεϊ τὸ νήμα που γύρω του πλέκει τήν ιστορία τοῦ "Εθνους άπ' τὰ μυθολογικά ακόμα χρόνια.

Γραμμένη ἡ ιστορία. μ' αὐτὴ τὴ μέθοδο παραποιεϊ τὰ ιστορικά γεγονότα για νὰ τὰ προσαρμόσει, σαν τὸν μυθολογικό Προκρούστη, στὸ έτοιμο καλοῦπι τής «Μεγάλης Ίδέας». Όταν και ὅσο δέν κάνει αὐτὸ τὸ πρᾶμμα αναφέρνει μόνο γεγονότα, μονωμένα, πράξεις ἡρώων, διήνοι σκόρπιες πινελιές, κομματιασμένες σκηνές και ὄχι άκέρια συνθετική εικόνα τής ιστορικής κίνησης τής χώρας. Έτσι, καταφεύγει στὸ στεῖρα, άγονη χρονογραφία ἢ κενὴ φρασσεολόγια έθνοκαπηλεία, πρὸς τὸ συμφέρον τής κυρίαρχης κοινωνικῆς τάξης.

* *

για νᾶναι έπιστήμη ὀφείλει στὸν τομέα τής νᾶ συμματα τῆς πάλι τῶν ἄνθρωπινων μαζῶν, νᾶ βγά τὰ ιστορικά γεγονότα δέν ἄνθρωπινος κοινωνία κινεϊ πρὸς τὰ μπρός δουλείας, ὁ φεουδαρισμός, ὁπότε μπαίνει χς στὸ στάδιο τής ιστο τῆ ἡ ιστορική κίνηση εἶνα ομάδων, σύγκρουση θεσμῶν, ἑξαφάντη παληῶν, σὲ μί ὄλων αὐτῶν τῶν στοιχείων ἰόγο σὲ ελευταία ἀνάλυ τῶν δυνάμεων. πελεϊ συνεπούμενα τάξεων τήν κα τορικό, νᾶ δεϊ μέ ιοτέλεια. Νᾶ ἔ τὰ προβλή

η τούς τις κινήτριες δυνάμεις για τή λύση αὐτῶν τῶν προβλημάτων, γὰ δεῖ τὸ ρυθμὸ κίνησης τῆς κοινωνίας, τούς σταθμούς περάσματος κπ' τὸ παλῆδ στὸ καινούριο, ποὺ ἀποτελοῦν οἱ ἐπαναστάσεις, νὰ ἐξηγήσει τὴν κοσμοϊστορικὴ σημασία συγκρούσεων σὰν τὸ σημερινὸ πόλεμο. Ἔτσι ἡ ἱστορία γίνεται ἐπιστήμη, φωτίζει, κινητοποιεῖ, ὀργανώνει τις δυνάμεις τῆς προόδου στὸν ἀγῶνα ἐνάντια στὴν φασιστικὴ βαρβαρότητα γιὰ τὴν πρόοδο τῆς ἀνθρωπότητας.

**

Ἡ νεοελληνικὴ κοινωνία ἄρχισε νὰ διαμορφώνεται στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας. Ἐχει τις δικές της ἰδιομορφίες, ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιδράσεων ποὺ δοκίμασε. Ἐπιδράσεις Βυζαντινές, τῆς Τούρκικης ἀταξίτησης, τοῦ πανίσχυρου τότε Κλήρου, τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, τῶν παροικιῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἀκόμα ἡ τοποθεσία της στὸ σταυροδρόμι τῶν ἐμπορικῶν δρόμων, ἡ γεωγραφικὴ της διαμόρφωση μὲ τὴν τοικιλομορφία τοῦ ἐδάφους της ἐπέδρασαν στὴν ἱστορικὴ της ἐξέλιξη. Μὰ μέσα ἀπὸ ὅλες αὐτὲς τις ἰδιομορφίες ἡ ἀνάπτυξη τῆς Ἑλλάδας γίνεται στὴν ἴδια τροχιά καὶ ἀπὸ χρόνια μπῆκε στὴν ἴδια, μὲ τις ἄλλες χῶρες κοίτη γιὰ τὸ σοσιαλισμὸ. Ἀναπτύχθηκε λίγο-πολύ ἡ βιομηχανία. Διαμορφώθηκε τὸ προλεταριάτο. Καὶ στὰ 1918 ἰδρύθηκε τὸ κόμμα τοῦ ἐργαζόμενου ἔθνους, τὸ Κ.Κ.Ε. Ἀναπτύχθηκε ἡ κοσμοθεωρία του. Ἡ μεθοδολογία τῶν Μάρξ—Λένιν—Στάλιν. Γεννήθηκαν ἀπὸ τὰ σπλάχνα τῆς νεοελληνικῆς κοινωνίας στὴν ἱστορικὴ της κίνηση, οἱ καινούριες δυνάμεις ποὺ θὰ τὴν ὀδηγήσουν σὲ ἕναν ἀνώτερο, στὸ σοσιαλιστικὸ πολιτισμὸ.

**

Πορεία βασανιστικὴ αὐτὴ ἡ σύντομη ἐξέλιξη σημαδεμένη μὲ τὸ αἶμα τοῦ ἔθνους. Μὲ σκληρὴ πάλη γυρεύει τὸ ἔθνος νὰ λύσει τὰ ἱστορικά του προβλήματα καὶ ν' ἀνοίξει τὸ δρόμο γιὰ τὴ λαοκρατικὴ Ἑλλάδα.

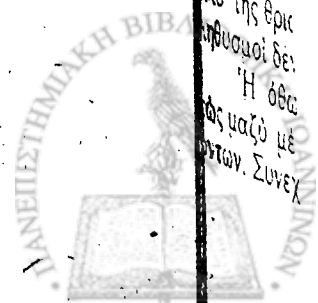
Τὸ ἐθνικὸ πρόβλημα φλογίζει τὸ ἔθνος ὀλόκληρο ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Ρήγα, ἐδῶ καὶ ἑκατὸν πενήντα χρόνια σχεδόν. Στάθηκε τὸ πρῶτο ἀγωνιώδες πρόβλημα. Τὸ 1821 ματωμένος πύρινος σταθμὸς γιὰ τὴν λύση του. Ἡ κυρίαρχη τάξη τῶν ἀστοτσιφλικῶν ἐκμεταλλεύθηκε τὸν πόλεμο ἕως ἔσθης τὸν ἄδολο ἐθνικο-δημοκρατικὸ ἐνθουσιασμὸ τοῦ λαοῦ. Οὔτε τὸ ἐθνικὸ, οὔτε τ' ἄλλα δημοκρατικὰ προβλήματα λύθηκαν. Καὶνούρια προβλήματα προστέθηκαν. Καὶ σήμερα ὁ Φασισμὸς—ντόπιος καὶ ξένος—ἔρριξαν στὴν πρὸ σκληρὴ σκλαβιά τὴν Ἑλλάδα, κ' ὀδωκαν ἀφορμὴ γιὰ νὰ ξεσπάσουν σὰ φοβερὴ ἡφαιστειακὴ ἔκρηξη ἐπὶ πυκνωμένες δυνάμεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Καὶ στὴ φωτιά τῆς πάλης ἐνάντια στοὺς ξένους κατακτητὲς καὶ στὴν ἑλληνικὴ ἀντίσταση συγκεντρώνονται, συγκεντρώθηκαν κιάλας, οἱ λαοκρατικὲς δυνάμεις, ὁ ἱστορικὸς φορέας τῆς νεοελληνικῆς ἀναγέννησης.

**

Ἡ Θεωρία, ἡ ἐπιστήμη στάθηκε συμπύκνωμα τῆς πείρας τῆς πάλης τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὄπλο στοὺς κατοπινοὺς τοῦ ἀγῶνας. Ἡ ἱστορία εἶναι ἐπιστήμη, ἴσως ἡ πιὸ μαζικὴ καὶ πιὸ πολιτικὴ. Ἐπιηρεάζει τις πιὸ πλατειῆς λαϊκὲς μάζες. Μπορεῖ νὰ ἀποτελέσει δύναμη

προοδευτική μὰ καὶ δύναμη ἀντιδραστική. Δὲν εἶναι τυχαῖο πρᾶγμα ἡ μεγάλη ἀνάπτυξη τῆς ἱστοριογραφίας στὴν Ἑλλάδα. Χτὲς ἀκόμα ἐπὶ Μεταξικὸς φασισμὸς γύρευε νὰ κάνει Νεοελληνικὸ πολιτισμὸ μὲ τὸ Βυζαντινὸ Θεοκρατικὸ ἀπολυταρχισμὸ καὶ τὸν ἀγροϊκὸ ὀλιγαρχικὸ ἀσκητισμὸ τοῦ στρατώνα τῆς παλιᾶς Σπάρτης. Ἡ ἐπιστημονικὴ μελέτη, ἡ σωστὴ γνώση τῆς Νεοελληνικῆς ἱστορίας, ἡ σωστὴ κατανόηση τῶν συγκεκριμένων ἰδιομορφιῶν τῆς Νεοελληνικῆς κοινωνίας, ἡ γνώση τῶν ἱστορικῶν προβλημάτων τῆς, τῆς πορείας, τῆς πάλης γιὰ τὴ λύση τους, τοῦ γιὰτὶ δὲν λύθηκαν καὶ πῶς θὰ λυθοῦν, εἶναι ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη νὰ γίνουν χτῆμα τῶν λαϊκῶν μαζῶν, σ' αὐτὸ ἀποβλέπει τούτη ἡ μελέτη. Δὲν προορίζεται γιὰ τοὺς «σοφοὺς», μὰ γιὰ τὸ λαό. Νὰ βοηθήσει τοὺς ἐργάτες, ὅλο τὸ λαὸ νὰ συνειδητοποιήσουν τὸ ἀντικείμενο τοῦ ἀγῶνα τους. Ἡ γνώση τῆς ἑλληνικῆς πραγματικότητος θ' ἀποτελέσει ἕνα δυνατὸ ὄπλο κυρίως στὸν τωρινὸ ἔθνικο ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα ποὺ θὰ κρίνει γιὰ τὴ λευτεριά, τὴν πρόοδο καὶ τὸν πολιτισμὸ τοῦ ἐργαζόμενου ἔθνους. Γιὰ τὸν ἔθνικὸ καὶ κοινωνικὸ λυτρωμό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΚΑΙ

Η ΓΕΝΕΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΩΝ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

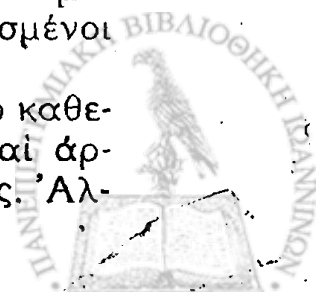
ΑΜΕΣΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΚΑΤΑΧΤΗΣΗΣ

ΟΙ ΟΘΩΜΑΝΟΙ ΣΑΝ ΚΥΡΙΑΡΧΟΙ

Τὸ 1453, χρόνο πού ἔπεσε ἡ Κωνσταντινούπολη στοὺς Ὀθωμανούς, θεωρεῖται συμβατικὰ σὰν ἀρχὴ τῶν καινούριων χρόνων. «Μὲ πέσιμο τῆς Κωνσταντινούπολης εἶναι ἀδιάσπαστα συνδεμένο τὸ τέλος τοῦ μεσαίωνα», γράφει ὁ Ἐγκελς. Δὲν τελειώνει βέβαια ἐδῶ ἡ φεουδαρχικὴ κοινωνία. Μὰ ἀρχίζουν οἱ καινούριοι χρόνοι, ἀναπτύσσεται ἡ ἐποχὴ τῆς ἀναγέννησης, ἕνας τεράστιος προοδευτικὸς ὄργανος καὶ οἰκονομικο—πολιτικὸς ἀλλαγές, πού φέρνουν στὴν ἀποσύνθεση καὶ ἀνατροπὴ τῶν φεουδαρχικῶν σχέσεων καὶ τῆς φεουδαρχικῆς κοινωνίας.

Ὡστόσο στὶς χῶρες, πού ἀποτελοῦσαν τὴ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία, διαμορφώνεται ὁλότελα διαφορετικὴ κατάστασις, μὲ τὴν ὀθωμανικὴ κυριαρχία, πού πρέπει νὰ τὴν ὑπολογίζουμε ἑκατὸ χρόνια σχεδὸν πρὶν ἀπὸ τὸ 1453. Κυριαρχεῖ τώρα ἡ ἀνατολικὴ βαρβαρότητα. Αἱ στὶς ἄλλοτε βυζαντινὲς χῶρες ἔχουμε οἰκονομικὴ καὶ πνευματικὴ σωδρόμησις. Οἱ Ὀθωμανοὶ Τούρκοι οἰκονομικὰ ἦταν πιὸ καθυστερημένοι ἀπὸ τοὺς λαοὺς πού κατὰχτησαν. Ὀρισμένες πόλεις, σὰν Σαλονίκη, μισοκαταστράφηκαν στὴν καταχτητικὴ τους πορεία. Τὸ πόρριο μὲ τὴ Δύση λιγότεψε. Οἱ ἀνταλλαγές στὸ ἐσωτερικὸ περιοσθηκαν. Δυνάμωσαν τὰ στοιχεῖα τῆς φυσικῆς οἰκονομίας. Μὰ οἱ λατινὲς ἀγροτικὲς μᾶζες δέχονται μ' ἀνακούφιση τὴν ὀθωμανικὴ κυριαρχία, γιατί ἡ καταπίεσις καὶ ἡ ἐκμετάλλευσις τῶν Φράγγων, Ἑλλήνων, Σλαύων, Βλάχων, Σελτζούκων Τούρκων καταπιεσῶν εἶχε κορυφωθεῖ. Οἱ Ὀθωμανοὶ Τούρκοι σ' αὐτὴ τὴν πρώτη περσο τῆς ἱστορίας τους, ὄντας πιὸ καθυστερημένοι οἰκονομικά, δὲν ουν μεγάλες ἀνάγκες καὶ ἡ κυριαρχία τους ξαλαφρώνει κάπως οὗς πληθυσμούς. Ἀκόμα σαρώνουν τὸ πλῆθος, τὰ κρατίδια καὶ τοὺς ἀφοροὺς μισοανεξάρτητους τιμαριούχους, πού βρίσκονταν σὲ ἀκόπο ἔνοπλο ἀλληλοσπαραγμὸ. Τὸ ἐσωτερικὸ τῆς ἀπέραντης αὐτοκρατορίας εἰρήνεψε καὶ οἱ λαοὶ δοκιμάζουν μακρόχρονη ἐσωτερικὴ ῥῆνη καὶ ἡσυχία. Ἔτσι, μ' ὄλες τὶς σφαγές καὶ τὶς λεηλασίες, πού ερε ἡ τούρκικὴ προέλασις, οἱ πληθυσμοὶ δοκίμασαν κάποια ἀνακούφιση καὶ αὔξησαν φυσιολογικά. Ἐδῶ ἄλλωστε βρίσκεται τὸ μυκὸ τῆς θριαμβευτικῆς πορείας τῶν Ὀθωμανῶν. Οἱ ἀπελπισμένοι ἡθυσμοὶ δὲν πρόβαλαν καμμιά ἀντίστασις.

Ἡ ὀθωμανικὴ κυριαρχία δὲν ἀνάτρεψε τὸ φεουδαρχικὸ καθεσῶς μαζὺ μὲ τὴν ἀνατροπὴ τῶν Χριστιανῶν αὐτοκρατόρων καὶ ἀρντων. Συνεχίζεται τὸ ἴδιο φεουδαρχικὸ θεοκρατικὸ καθεστῶς. Ἀλ-

λάζουν μόνο δυναστείες και θρησκείες κυρίαρχες. Οί Σουλτάνοι παίρνουν τὴ θέση τῶν Χριστιανῶν αὐτοκρατόρων και οί Ὀθωμανοὶ φεουδάρχες—Ζαΐμηδες και σπαχῆδες—τὴ θέση τῶν Βυζαντινῶν χριστιανῶν τίμαριούχων. Ἔτσι τὸ ὀθωμανικὸ κράτος ὀργανώθη σαν ἄμεση συνέχεια τοῦ Βυζαντινοῦ φεουδαρχισμοῦ. Σ' αὐτὸν ἔφεραν ὀρισμένες ἀλλαγές, πού ἀπαιτοῦσε ὁ ἱερὸς ἰσλαμικὸς νόμος. Τὸ κοράνι χωρίζει τοὺς λαοὺς σὲ δύο: σὲ πιστοὺς και σὲ ἄπιστους. Οἱ ἄπιστοι ὅσο ἀναγνωρίζουν τὴν κυριαρχία τῶν πιστῶν και πληρώνουν χαράτσι, ἔχουν δικαίωμα νὰ ζοῦν και νὰ δουλεύουν. Οἱ πιστοὶ Ὀθωμανοὶ ὀργανώνουν και ἐξασφαλίζουν τὴν κυριαρχική τους θέση. Ἡ γῆ πέρασε ὅλη στὸ Σουλτάνο σαν ἰδιοκτησία του. Μὰ στὴν πραγματικότητα ὁ Σουλτάνος δῆμευε μόνο τὴ γῆ τοῦ δημοσίου, τῶν ἀρχόντων πού ἀντιστέκονταν, και τὴν ἀδέσποτη. Στὴν ὑπόλοιπη, κι' αὐτὴ φυσικὰ ἦταν ἡ λιγώτερη, ἄφηνε τὸ πρῶν καθεστῶς. Ἐνα μέρος τῆς σουλτανικῆς γῆς καλλιεργιόνταν ἀπευθείας γιὰ λογαριασμὸ τοῦ σουλτανικοῦ ταμείου. Ἐνα μέρος χάριζε ὁ Σουλτάνος στὰ τζαμιά και στὰ φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα. Ἦταν ἡ βακούφικη γῆ. Καὶ τὴν περισσότερο γῆ τὴ χωρίζαν σὲ φέουδα—ζιαμέτια και τιμάρια και μοίραζαν σὲ πολεμιστὲς του γιὰ νὰ παίρνουν τὰ ἔσοδα. Ζιαμέτια ἦταν τὰ χτήματα, πού ἔδιναν εἰσόδημα πάνω ἀπὸ 20 χιλ. ἄσπρα τὸ χρόνο. Τιμάρια ὅσα ἔδιναν λιγώτερο. Στὴν Πελοπόννησο ἦταν 10 ζιαμέτια και 342 τιμάρια. Στὴν Εὐβοία και στὴ Στερεὰ 12 ζιαμέτια και 168 τιμάρια. Ἡ γῆ, πού δὲ γίνονταν τούρκικη, ἀνήκε κυρίως στὰ ἐκκλησίες, στὰ μοναστήρια και μόνο λίγα ὀρεινὰ και ἄγονα ἔδάφη μείναν στοὺς ἀγρότες σαν ἰδιοκτησία τους.

Ἀγροτικὲς σχέσεις διατηρήθηκαν οἱ βυζαντινές. Οἱ ἀγρότες σύμφωνα μὲ τὸ κοράνι δὲν εἶναι πιὰ δεμένοι στὴ γῆ και στοὺς πρῶτους αἰῶνες τῆς τούρκικης κατάκτησης ἔχουν σχετικὴ ἐλευθερία μετακίνησης ἀπὸ χτήμα σὲ χτήμα. Καλλιεργοῦσαν τὴ γῆ μὲ τρεῖς τρόπους: τὸ **συντροφικό**. Σύμφωνα μ' αὐτὸ ἔβγαναν ἀπὸ τὸν κάρπο τὰ ἔσοδα και τὴ δεκάτη και τὸ ἄλλο τὸ μοίραζαν ἐξ ἴσου ὁ καλλιεργητὴς μὲ τὸν ἰδιοκτήτη. Τὸ **τριτάρικο**. Σ' αὐτὸ τὰ καλλιεργητικὰ τὰ ἔβανε ὁ καλλιεργητὴς. Ἀπ' τὸν κάρπο ἔβγαναν μόνο τὴ δεκάτη και ἀπ' τὸ ὑπόλοιπο ὁ ἰδιοκτήτης ἔπαιρνε μόνο τὸ ἕνα τρίτο. Τὸ **γεώμαρο**. Σ' αὐτὸ ὅλα τὰ ἔσοδα βάραιναν τὸν καλλιεργητὴ και ὁ ἰδιοκτήτης ἔπαιρνε ἕνα καθορισμένο ἀπὸ πρὶν ποσὸ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ παραγόμενο ποσὸ τοῦ προϊόντος.

Ὁ ὀθωμανικὸς φεουδαρχισμὸς ἀπλοποίησε και ἀλάφρωσε καὶ τὴ βαρεῖα βυζαντινὴ φορολογία, μ' ὅλο πού ἐπέβαλε τὸ χαράτσι. Τὸ χαράτσι τὸ πλέρωναν ὅλοι οἱ χριστιανοὶ και ἦταν δύομισυ ἔως 4 δρόμια ἄσῆμι τὸ χρόνο. Αὐτὸ μαζὺ μὲ τὴ δεκάτη ἀποτελοῦσαν τοὺς δυο βασικὸς φόρους. Δεκάτη πλήρωναν ὅλα τὰ χτήματα και κυμαίνονταν ἀπὸ 1)7—1)12 τοῦ προϊόντος. Ἄλλοι φόροι ἦταν οἱ τελωνειακοὶ δασμοὶ 4ο)ο γιὰ τοὺς Τούρκους, 5ο)ο γιὰ τοὺς ραγιάδες και σπάνια ἔπεφταν σὲ εἶδη πλατείας κατανάλωσης. Ἀκόμα ἦταν ὀρισμένοι ἔσπογγωτικοὶ φόροι λ.χ. στὴ σταφίδα 6 ο)ο, στὸν καπνὸ 3 ο)ο. Ἐξὸν ἀπὸ τοὺς φόρους αὐτοὺς, βάραιναν τοὺς πληθυσμοὺς διάφορα πρόστιμα πλῆθος κοινοτικὲς και ἐκκλησιαστικὲς εἰσπράξεις και δασίματα. Ἡ

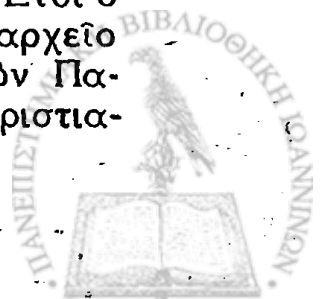
ὄθαιρεσία τῶν νοικιαστῶν τῶν φόρων ἔκανε τὴν φορολογία πῶς κα-
 πειστική. Τέλος πρέπει ν' ἀναφέρουμε τὴν ἀγγορεία, πού βάραι-
 ε τοὺς πληθυσμοὺς καὶ τὸ παιδομάζωμα. Αὐτὸ ἦταν βυζαντινὸς θε-
 μὸς καὶ οἱ Τούρκοι τὸν ἀνάπτυξαν. Ἄρπαζαν παιδιὰ ραγιαδῶν ὡς
 χρόνων. Τὰ τούρκεβαν, τ' ἀνάθρευαν στρατιωτικὰ καὶ σχηματίζαν
 κ περίφημα τάγματα τῶν Γενιτσάρων, πού ἀποτελοῦσαν τὸ στρα-
 τικὸ στήριγμα τῶν Σουλτάνων στοὺς δυὸ πρώτους αἰῶνες καὶ τὸ
 βερώτερο πολεμικὸ τους σῶμα.

ΔΥΝΑΜΩΜΑ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ

Ἡ ὀθωμανικὴ κατάχτηση ἔφερε ριζικὲς ἀλλαγές στὴν ταξικὴ
 συγκρότηση τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ κυρίαρχη τάξη τοῦ Βυ-
 ζαντίου, ἡ στρατιωτικὴ ἀριστοκρατία καὶ οἱ γαιοχτήμονες ἐκμηδενί-
 ηκαν, μετανάστεψαν ἢ τούρκεψαν. Στὴ θέση τους μπήκε ἡ ὀθωμα-
 νικὴ στρατιωτικὴ ἀριστοκρατία. Μὲ τὸν περιορισμὸ τοῦ ἐμπορίου πε-
 ρρίστηκε στὸ ἐλάχιστο καὶ τὸ στρῶμα τῶν ἐμπόρων. Οἱ λόγιοι τέλος
 μετανάστεψαν κυρίως στὶς ἰταλικὲς πόλεις καὶ βοήθησαν στὴν ἀνά-
 υξη τῆς ἀναγέννησης. Στὴν Ἑλλάδα ἀπόμειναν δυὸ βασικὲς τάξεις.
 Ἡ ἀγροτιά καὶ ὁ Κλήρος. Τῇ μεγάλῃ ἀγροτικῇ μάζα τὴν ἀποτελοῦσε
 τὸ σαϊκὸ ἀπὸ φυλές καὶ γλώσσες: Γραικοί, Σλαῦοι, Βλάχοι, Ἄρ-
 νίτες. Αὐτὴ ἀποτελοῦσε καὶ τώρα τὴν παραγωγικὴ τάξη, πού στή-
 ζε τὸν ὀθωμανικὸ φεουδαρχισμό.

Ὁ ἑλληνικὸς Κλήρος μὲ τὸ Πατριαρχεῖο ἐπὶ κεφαλῆς ποτὲ δὲν
 ἔχε στὸ Βυζάντιο κοσμικὴ ἐξουσία. Ἀποτελῶντας μιὰ ἀπ' τὶς δυὸ
 κύριες τάξεις τοῦ Βυζαντίου ξαρτιόταν ἀπὸ τὴν αὐτοκρατορία
 καὶ στὰ τελευταῖα χρόνια κιντύνεψε νὰ ὑποδουλωθεῖ στὸν Παπισμὸ
 καὶ τὴ συμφωνία τῆς ἔνωσης τῶν Ἐκκλησιῶν, πού ἐγίνε στὴ Φλωρεντία
 τὸ 1439 ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννη Παλαιολόγο, τὸν Η'. Οἱ ἀν-
 τιστοιχοὶ ἀνάμεσα στὸ Πατριαρχεῖο καὶ στὸν Παπισμὸ ἦταν ὀξυμέ-
 ροι, εἶχαν ἐπηρεάσει βαθεῖα τοὺς πληθυσμοὺς καὶ στὸ Βυζάντιο
 ἔπαρχε μερίδα πού προτιμοῦσε τὴν ὑποταγὴ στοὺς Τούρκους παρά
 τοὺς Λατίνους.

Ὁ Λουκάς Νοταρῆς, ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ἀρχόντες
 τῆς Πόλης στὰ χρόνια τῆς ἄλωσης, δήλωσε δημόσια, ὅτι προτιμᾷ νὰ
 εἶ στὴν πρωτεύουσα τούρκικο σαρίκι παρά λατινικὸ σκουῖφο. Οἱ
 Τούρκοι, ὅπως ξαίρουμε, ἀναγνωρίζουν τοὺς χριστιανούς, σὰν ἐθνικὴ
 ὄντητα μὲ τὴ θρησκευτικὴ ἔννοια καὶ τοὺς ἄφηναν ἡσυχούς γιὰ νὰ
 δουλεύουν καὶ πληρώνουν τοὺς φόρους. Ὁ Σουλτάνος Μωάμεθ ἔκα-
 νε κάτι πῶς πολὺ. Ἐκμεταλλεῦθηκε τὶς ἀντιθέσεις ἀνάμεσα σὲ Λατί-
 νους καὶ Πατριαρχεῖο καὶ ἅμα πῆρε τὴν Πόλη ἐγκατάστησε ἀμέσως
 τὸ Πατριαρχεῖο τὸ Γεώργιο Σχολάριο, τὸν ἀρχηγὸ τῆς ἀντιενωτι-
 κῆς μερίδας. Γιὰ νὰ τὸν δυναμώσει ἔδωσε στὸ Πατριαρχεῖο μὲ βερά-
 τὰ πολλά προνόμια πού ἔκαναν τὸν Πατριάρχη παντοδύναμο. Ἐτσι ὁ
 Σουλτάνος ὑπολόγιζε, καὶ πολὺ σωστά, νὰ συνδέσει τὸ Πατριαρχεῖο
 μὲ τὴ σουλτανικὴ ἐξουσία, νὰ βαθύνει τὶς ἀντιθέσεις του μὲ τὸν Πα-
 πισμό καὶ νὰ κάνει ἀδύνατη τὴν ἀντιοθωμανικὴ ἔνωση τῶν χριστι-
 ἀνῶν δυνάμεων τῆς Ἀνατολῆς καὶ Δύσης.

Σύμφωνα με τὰ προνόμια ὁ Πατριάρχης ἦταν ἀμετακίνητος, ἀφορολόγητος, ὅπως καὶ ὅλος ὁ Κλήρος. Ἡ Ἐκκλησία διατηροῦσε ὅλα τὰ χτήματα καὶ μποροῦσε νὰ κληρονομᾷ μέχρι τὸ 13 τῆς περιοχῆς κάθε Χριστιανοῦ. Ὁ Πατριάρχης πῆρε θρησκευτικά, διοικητικά, δικαστικά καὶ πολιτικά δικαιώματα. Ὁ Μάρξ σχετικᾶ γράφει: «Ὁ ἀρχιεπίσκοποι καὶ δεσποτάδες εἶναι, σύμφωνα με τὸ νόμο, μέλη στὸ κοινοτικὰ συμβούλια καὶ κάτω ἀπὸ τὴν καθοδήγησὴ τοῦ Πατριάρχου κανονίζουν τὸ φόρο ὑποτέλειας, ποὺ βαραίνει τοὺς Ἕλληνες. Πατριάρχης ἦταν ὑπεύθυνος ἀπέναντι στὴν Πύλη γιὰ τὴ διαγωγὴ τῶν ὁμοθρήσκων του. Αὐτὸς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ δικάζει τοὺς ραγιαδὲς τῆς θρησκείας του. Αὐτὸ τὸ δικαίωμα τὸ μεταβιβάζει στοὺς μητροπολιτάδες καὶ δεσποτάδες τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τὶς ἀποφάσεις του εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ τὶς ἐχτελοῦν οἱ ὑπάλληλοι, οἱ κατῆδες κλπ. Ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ τιμωροῦν μὲ πρόστιμα χρηματικά, μὲ φυλάκιση, μὲ ξύλο, μὲ ἐξορία. Ἐξὸν ἀπ' αὐτὰ ἡ Ἐκκλησία τοὺς δίνει τὸ δικαίωμα τοῦ ἀφορισμοῦ. Ἐξὸν ἀπὸ τὰ χρηματικὰ πρόστιμα δικαιούται νὰ παίρνουν καὶ διάφορους δασυοὺς ἀπὸ τὶς πολιτικὲς καὶ ἐμπόρικες πράξεις. Κάθε θέση τῆς ἱεραρχίας ἔχει καὶ ἰσὺ ἀνάλογη χρηματικὴ τιμὴ. Γιὰ νὰ ἐπικυρώσει τὴν ἐνλογὴν του ὁ Πατριάρχης πληρώνει στὸ Ντιβάνι ἕνα πάρα πολὺ σεβαστὸ ποσόν. Αὐτὸς πάλι μὲ τὴ σειρά τοῦ πούλαει στὸν Κλήρο τοὺς ἀρχιεπισκοπὲς καὶ τὶς ἐπισκοπὲς. Αὐτοὶ οἱ τελευταῖες κάνοντας τὸ ἴδιο βγάζουν στὴ δημοπρασίᾳ τὶς δευτεροβάθμιες θέσεις καὶ τοὺς φόρους καὶ χειροτονοῦν τοὺς παπάδες. Αὐτοὶ κάνουν ψιλὰ τὴν ἐξουσίᾳ ποὺ ἀγόρασαν ἀπ' τὰ ἀφεντικά τους καὶ ἐμπορεῦνται ὅλες τὶς ἱερὲς πράξεις: βαπτίσιᾳ, γάμους, διαζύγιον καὶ διαθήκες».

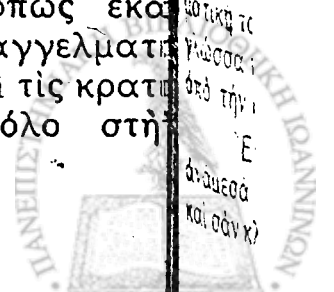
Ἡ περιγραφή τοῦ Μάρξ δείχνοντας τὰ προνόμια τοῦ Κλήρου δελεάζει καὶ τὸν μηχανισμό καταπίεσης καὶ ἐκμετάλλευσης τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν τῆς αὐτοκρατορίας. Μποροῦμε νὰ προσθεσοῦμε ὅτι τὸ Πατριαρχεῖο μὲ τὸν Κλήρο ρύθμιζε καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν. Εἶχε καὶ ἔχει γιὰ σῆμα του τὸ δικέφαλο βυζαντινὸ ἀετό. Διαπραγματεύονταν μὲ τὸ ὀθωμανικὸ κράτος μέσον τῆς Ὑψηλῆς Πύλης. Διατηροῦσε διπλωματικὲς σχέσεις μὲ τὰ ξένα κράτη. Οἱ χριστιανικοὶ πληθυσμοὶ τὸν ὀνόμαζαν «ἀφέντη» καὶ «βασιληά». Γιὰ πρώτη φορά στὴν ἱστορίᾳ του τὸ Πατριαρχεῖο τῆς Πόλης ἀπόκτησε τόση μεγάλη δύναμη. Ἐπί αὐτὰ του τὰ συμφέροντα καὶ ἡ εὐθύνη του ἀπέναντι στὴ σουλτανικὴ ἐξουσίᾳ γιὰ τὴ νομίμοφροσύνη τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν τὸ μετέβαλαν σὲ πιστὸ σύμμαχον τῆς ὀθωμανικῆς ἐξουσίας καὶ ἐχτρὸν κάθε κινήματος ἐθνικῆς καὶ πνευματικῆς χειραφέτησης τῶν ὑποδουλωμένων λαῶν.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΒΙΟΤΕΧΝΙΑ — ΝΑΥΤΙΛΙΑ

Γλήγορα ἔσπασε ἡ πολεμικὴ ὄρμη τῶν Τούρκων, ἰδίως μὲ τὴν ἠττὰ ποὺ ἔπαθαν στὴν πολιορκία τῆς Βιέννης στὸν καιρὸ Σουλεῖμο τοῦ Μεγαλοπρεπῆ (1520—1567). Ὁ ἴδιος ὁ Σουλτᾶνος παραχώρησε τὰ πρῶτα προνόμια, ἀρχὴ τῶν διομολογήσεων, στοὺς Γάλλους καὶ

χουν πληροφορίες για τὸ βαθμὸ ἀνάπτυξης καὶ ὀργάνωσης τῆς βιο-
 τεχνικῆς παραγωγῆς τῶν ἐργαστηρίων. Ὡστόσο ὁ καταμερισμὸς τῆς
 δουλειᾶς ἀναπτύχεται. Στὰ Γιάννενα, κέντρο ἐμπόρικὸ καὶ βιοτε-
 χνικὸ, δουλεύουν οἱ παρακάτω τεχνίτες : εἰκονογράφοι, ξυλογλύφτες,
 πρωτομάστοροι, χτίστες, ραφτάδες, χρυσοκεντητάδες, μπρισιμιτζήδες,
 καποτάδες, ἀνυφαντάδες, τριχάδες, γουναράδες, τουφετζήδες, ταμ-
 πάκηδες, χρυσοκοί, ἀσημιτζήδες, μπακιρτζήδες, καλαντζήδες, γανω-
 ματζήδες, μαρμαράδες, τσεμπερτζήδες, πασματζήδες, καμπαναρτζή-
 δες, τσουκαλάδες, βαρελάδες, σαμαράδες, ψαθάδες, σεντουκάδες.
 Κι' ὁ κατάλογος δὲν εἶναι συμπληρωμένος. Τὰ πῖο πολλὰ ἐπαγγέλ-
 ματα εἶναι ὀργανωμένα σὲ συνάφια. Δημιουργοῦνται βιοτεχνικὰ κέν-
 τρα, πὺ εἰδικεύονται στὴν παραγωγή ὀρισμένων εἰδῶν. Τέτοια κέν-
 τρα ἀποτελοῦν τὰ βλαχοχώρια γύρω ἀπὸ τὶς κωμοπόλεις Συράκοι
 καὶ Καλαρύτες τῆς Ἡπείρου καὶ τὰ Ζαγοροχώρια. Ἐδῶ βγαίνουν κυ-
 ρίως ναυτικὲς κάπες. Τὰ 24 χωριὰ τοῦ Πηλίου, ἀπ' ὅπου βγάνουν
 μάλλινα σκεπάσματα καὶ μεταξωτὰ μαντήλια. Τὰ Μαδεμοχώρια
 τῆς Χαλκιδικῆς. Ἐκεῖ δουλεύουν 500—600 φούρνοι κι' ἔδιναν φόρο
 220 ὀκάδες ἀσῆμι. Στὴν Καλαμάτα παράγουν μεταξωτὰ μαντήλια
 τὶς περίφημες μεσίνες. Ἡ Στεμνίτσα καὶ ἡ Δημητσάνα, ὅπου δούλευαν
 τὸ μέταλλο, ἔχουν καμπάνες κι' ἔφτιαχναν κάθε λογῆς μεταλλικὰ
 εἶδη. Πολλὰ προϊόντα οἱ ἴδιοι οἱ παραγωγοὶ τὰ μεταφέρουν καὶ τὰ
 πουλᾶν στὰ παζάρια καὶ στὰ πανηγύρια ἢ δουλεύουν μὲ παραγγελ-
 λία διάφορα εἶδη. Τεχνίτες ἐπίσης χτιστάδες, βαρελάδες, καμπαναρ-
 τζήδες, ραφτάδες καὶ ἄλλοι ταξιδεύουν σ' ὅλες τὶς περιοχὲς τῆς αὐ-
 τοκρατορίας γιὰ ὀλόκληρη περίοδο. Ἔτσι ἀναπτύχονται καὶ οἱ πό-
 λεις σὰν ἐμποροβιοτεχνικὰ ἢ διοικητικὰ καὶ στρατιωτικὰ κέντρα. Κυ-
 ριώτερες πόλεις εἶναι τὰ Γιάννενα, ἡ Λάρισα, Πάτρα, Ἡράκλει-
 οῦ τῆς Κρήτης, Τρίπολη, Λειβαδιά, Ἀθήνα καὶ ἄλλες. Μαζὺ μ' ὅλη αὐτή
 τὴν κίνηση ἀναπτύχεται καὶ ἡ ναυτιλία καὶ συνδέει τὰ παράλια καὶ
 τὰ νησιά, περιορίζεται γύρω στὸ Αἰγαῖο καὶ μόνο στὸ δεύτερο μισό
 τοῦ 18ου αἰῶνα βγαίνει ὄξω στὴ Μεσόγειο. Τὴν ἀνάπτυξη τῆς ναυ-
 τιλίας τὴ βοηθᾶν οἱ ρωσσοτουρκικὲς συνθήκες τοῦ 1774, 1789 καὶ
 1792. Σύμφωνα μ' αὐτὲς τὰ καράβια μὲ ρούσση σημαία εἶχαν τὸ
 δικαίωμα νὰ περνᾶν ἐλεύθερα τὰ Στενά. Οἱ Ἕλληνες караβοκυ-
 ραῖοι σήκωναν ρούσση σημαία καὶ ἀπόφευγαν τὶς τούρκικες πιέ-
 σεις, ὑποστηριζόμενοι ἀπὸ τὴν τσαρική πολιτική. Τὰ καΐκια καὶ κα-
 ράβια τᾶφτιαχναν οἱ ἴδιοι στὰ ναυτικὰ κέντρα. Σὰν τέτοια διακρί-
 θηκαν τὸ Μεσολόγγι, τὸ Γαλαξίδι, ἡ Μύκονο, καὶ μόνο στὰ τέλη τοῦ
 18ου αἰῶνα τὰ ξεπέρασαν τὰ ξερὸνησα τῆς Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ
 Ψαρῶν. Ἀνάγκη νὰ σημειώσουμε ὅτι ἡ ναυτιλία ἦταν συνδεμένη στε-
 νὰ μὲ τὴν πειρατεία ἰδίως στὶς ἀρχὲς τῆς ἀνάπτυξής της. Οἱ ἐμπορο-
 караβοκυραῖοι συχνὰ ἔκαναν τὸν κουρσάρο. Ἀκόμα στὸν 19ον αἰῶ-
 να οἱ караβοκυραῖοι τὸ γύριζαν στὸ κουρσάρικο. Ὁ Α. Μιαούλης
 ὁ ναύαρχος τοῦ 1821, στὰ νειᾶτα του ἔκανε τὸν κουρσάρο, ὅπως ἔκα-
 νε καὶ τὸ λαθρέμπορο πολέμου σ' ὅλη του σχεδὸν τὴν ἐπαγγελματι-
 κὴ σταδιοδρομία. Ἡ πειρατεία μαζὺ μὲ τὴν τοκογλυφία καὶ τὶς κρατι-
 κὲς πατριαρχικὲς προμήθειες ἔπαιξαν τὸν πῖο σπουδαῖο ρόλο στὴν
 ἀνάπτυξη τῆς ἑλληνικῆς ἀστικῆς τάξης.

Ἔτσι ἀπ' τὶς ἀρχὲς τοῦ 17ου αἰῶνα ἀναπτύχνεται τὸ ἐμπορικὸ κεφάλαιο καὶ ἀπ' τὸ 18ο ἄρχισαν νὰ δημιουργοῦνται σὰν κοινωνικὰ στρώματα οἱ ἔμποροι, караβοκυραῖοι, βιοτέχνες. Φανερόνται ἀστικά βιοτεχνικὰ κέντρα. Εἶναι τὰ πρῶτα ἐμπορικὰ στοιχεῖα τοῦ καινούριου τρόπου παραγωγῆς.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ «ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ»

Δυὸ αἰῶνες ἔχουν περάσει ἀπ' τὴν ἀνάπτυξη τῆς πνευματικῆς ἀναγέννησης στὴ Δύση, πού ἔσπασε τὸ θεοκρατικὸ καὶ σχολαστικὸ μεσαιωνικὸ πνεῦμα. Σ' αὐτὰ τὰ χρόνια στὴν Ἑλλάδα ἦταν πυκνὸ πνευματικὸ σκοτάδι. Μόνο ὁ Κλήρος ἤξαιρε, ὅσο ἤξαιρε, γραφῆ καὶ ἀνάγνωσι, δίδασκε λίγα κολουβογράμματα καὶ στὸ Φανάρι «ἡ μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή» ἰδρυμένη στὰ 1454 συνέχιζε τὶς πιὸ ἀντιδραστικὲς πνευματικὲς παραδόσεις τοῦ Βυζαντίου. Αὐτὴ τὴν ἐποχὴ, ἀρχὲς τοῦ 17ου αἰῶνα, ἀρχίζει νὰ φανερόνται καὶ ἡ Νεοελληνικὴ «Ἀναγέννηση» σὰ συνέπεια τῆς ἀνάπτυξης τῆς βιοτεχνικῆς παραγωγῆς καὶ τῶν ἐμπορο-χρηματικῶν ἀνταλλαγῶν. Αὐτὴ ἡ πνευματικὴ «ἀναγέννηση» καθαυτὸ περιορίζεται στὴν ἴδρυση σχολειῶν. Οἱ ἐμπορικὲς παροικίαι τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀμέσως μὲ τὴν ἴδρυσή τους ἰδρύουν καὶ σχολεῖα. Στὸ ἐσωτερικὸ ἐπίσης. Στὴ Θεσσαλονίκη ἰδρύεται σχολεῖο στὰ 1490. Στὴν Ἀδριανούπολη στὰ 1555, στὴν Αἴνο στὰ 1652, στὴν Τραπεζοῦντα στὰ 1682. Στὴ Σμύρνη στὶς ἀρχὲς τοῦ 18ου αἰῶνα. Στὶς Κυδωνίαι στὰ μισὰ τοῦ ἴδιου αἰῶνα. Στὴν καθαυτὸ Ἑλλάδα πρωτοστατοῦν τὰ Γιάννενα, ὅπως καὶ στὴν ἐμποροβιοτεχνικὴ κίνησι. Στὰ 1647, ὁ ἔμπορος Ἐπιφάνειος ἴδρυσεν σχολή. Κατοπινὰ ἀρχίζουν νὰ ἰδρύνονται καὶ στὶς ἄλλες πόλεις, Ἀθήνα, Πάτμο, Δημητσάνα, Λάρισα, Τύρναβο, καὶ στὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνα πλῆθος σχολεῖα ὑπάρχουν στὶς πιὸ σπουδαῖες πόλεις καὶ κωμοπόλεις.

Αὐτὴ ἡ πνευματικὴ «ἀναγέννηση» μὲ τὴν ἴδρυση τῶν σχολειῶν δὲν ἔχει τίποτα ἀπ' τὸ ἀναγεννητικὸ πνεῦμα τῆς Δύσης.

Τὸ Πατριαρχεῖο, ἄγριος Κέρβερος γιὰ τὴν καλλιέργεια τοῦ Βυζαντινισμοῦ, κρατεῖ στὰ χέρια του ὅλη αὐτὴ τὴν κίνησι καὶ ἡ ἐπίδρασι τῆς Δύσης φτάνει μόνο στὸ νὰ δυναμώσῃ τὴ μελέτη τῶν ἀρχαίων κλασσικῶν. Τοὺς μελετᾶν μόνο στὴ μορφή, στὸ γράμμα καὶ γυρεύουν μὲ τὴν καλλιέργεια τῆς ἀρχαίας γλώσσας ν' ἀναστήσουν τὸν ἀρχαῖο ἑλληνικὸ πολιτισμό. Στὰ σχολεῖα διδάσκουν θεολογία, γραμματικὴ καὶ ἀρχαία ἑλληνικὴ γλώσσα. Κι' αὐτὰ ὅλα σὲ γλώσσα ἀρχαίζουσα. Οἱ φυσικὲς ἐπιστῆμες, πού βρίσκονται τότε στὸ κέντρο τῆς ἐπιστημονικῆς κίνησης, ἀποκλείονται ἀπὸ τὰ σχολεῖα. Καὶ μπαίνουν ὀλότελα σὲ δευτέρη μοῖρα. Πλάϊ σ' αὐτὴ τὴν κυριαρχικὴ πνευματικὴ τάσι πού πηγάζει ἀπ' τὸ Φανάρι, καλλιεργεῖται καὶ ἡ μιχτὴ γλώσσα πού ἐκφράζει ἀστικά στοιχεῖα. Ἐχει πιὸ ἀδύνατη ἐπιρροή ἀπὸ τὴν ἀρχαίζουσα τῶν λογιωτᾶτων.

Ἔτσι δημιουργεῖται στρώμα λογίων. Ὁ κληρικὸς ἀποτελεῖ ἀνάμεσά τους τὴν κυριαρχικὴ μορφή σὰ δάσκαλος, σὰ λόγιος ἢ μόνο καὶ σὰν κληρικὸς. Εἶναι ἀκόμη γιατροί, ὑπάλληλοι, λογιστὲς καὶ ἄλλοι.

Ο ΚΛΗΡΟΣ.—ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΦΕΟΥΔΑΡΧΙΚΑ ΣΤΡΩΜΑΤΑ

Ποιά θέση και τί ρόλο ἔπαιζε τὸ Πατριαρχεῖο στὶς παραπάνω οἰκονομικο-πνευματικὲς ἐξελίξεις; Ξαίρουμε ὅτι ὁ ἑλληνικὸς Κλήρος μὲ τὸ Πατριαρχεῖο ἐπικεφαλῆς ἦταν παντοδύναμος σ' ὅλους τοὺς χριστιανικοὺς πληθυσμοὺς τῆς αὐτοκρατορίας. Τὸ Σέρβικο Πατριαρχεῖο τοῦ Ἰπέκ καὶ τὸ Βουλγάρικο τῆς Ἀχρίδας ἐξαθένισαν καὶ ἔχασαν τὴν ἐπιρροή τους σὲ τέτοιο βαθμὸ, ποὺ καταργήθηκαν καὶ τυπικὰ 1764 καὶ 1768. Γιὰ τὸ ἀναπτυσσόμενο ἑλληνικὸ ἐμπορικὸ κεφάλαιο, τὸ Πατριαρχεῖο ἀποτελεῖ πηγὴ δύναμης. Οἱ Ἕλληνες ἔμποροι στὴν οἰκονομικὴ κυριαρχία τοῦ Κλήρου βρίσκουν μιὰ οἰκονομικὴ βάρυνά στηριχθοῦν. Τὰ πλούσια ἔσοδα τοῦ Κλήρου ἀπ' τοὺς Χριστιανικοὺς ἢ ἀπὸ τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ μοναστηριακὰ χτῆματα μέσον τῶν Ἐλλήνων ἐμπόρων πᾶνε στὴν ἀγορά. Οἱ ἐμπορικὲς παροικίες στὶς διευφορες πόλεις τῆς αὐτοκρατορίας ἀναπτύσσονται μὲ τὴν ἐνίσχυση τοῦ ἑλληνικοῦ Κλήρου. Τὸ ἑλληνικὸ ἐμπορικὸ κεφάλαιο κοντὰ στὸν ἑλληνικὸ Κλήρο ἔχει ὅλες τὶς δυνατότητες νὰ ἐκμεταλλεῖται πλατεῖς ὅλους τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς τῆς αὐτοκρατορίας. Ἐδῶ βρίσκονται οἱ οἰκονομικὲς ρίζες τῆς «Μεγάλης Ἰδέας».

Τὸ Πατριαρχεῖο ἀποτελεῖ ἀκόμα τὸν πολιτικὸ καὶ διπλωματικὸ προστάτη τοῦ ἐμπορικοῦ κεφαλαίου. Στὸ ἐσωτερικὸ οἱ ἔμποροι χριστιανοποιοῦν τὸ κῦρος καὶ τοὺς δεσμοὺς τοῦ Πατριαρχείου γιὰ νὰ σφραγισθοῦν μὲ τὸ σουλτανικὸ παλάτι, μὲ τὶς τούρκικες ἀρχές, νὰ παίρνουν προμήθειες καὶ δασμοὺς, δημοπρασίαι, νὰ δανεῖζουν. Αὐτὸς ἐπίσης προμηθεύουν στὸ Πατριαρχεῖο τὰ κάθε λογῆς προϊόντα, ἔπιπλα, ροῦχα, ποὺ τὰ χρειάζονται, καὶ στὸ Φανάρι δημιουργεῖται ὁ πηγερός πυρήνας τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορο-τοκογλυφικοῦ κεφαλαίου, περικρατιέται μέχρι σήμερα. Ἀκόμα καὶ στὸ ἐξωτερικὸ, ἰδίως στὴ Ρωσσίᾳ, οἱ δεσμοὶ τοῦ Πατριαρχείου βοήθησαν τὸ ἑλληνικὸ ἐμπορικὸ κεφάλαιο. Τὸ Πατριαρχεῖο ἀπέτελεσε τὴν πιὸ γερὴ βάση γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορικοῦ κεφαλαίου καὶ τὸ βοήθησε ἐξαιρετικὰ στὸν ἀνταγωνισμό του μὲ τοὺς Ἑβραίους ἐμπόρους. Γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους τὸ Πατριαρχεῖο ἐπηρεάζει καὶ τὴν ἀναπτυσσόμενη πνευματικὴ κίνηση. Εἶναι εὐκολονόητο ὅτι ὅλες αὐτὲς τὶς ἐξελίξεις τὸ Πατριαρχεῖο τὶς διαποτίζει μὲ τὸ βυζαντινὸ ἀντιδραστικὸ πνεῦμα, ποὺ οἰκονομικὰ καὶ πολιτικὰ διαμορφώνεται σὰ «Μεγάλῃ Ἰδέᾳ» καὶ πνευματικὰ-πολιτικὰ σὰν ἀρχαῖζουσα γλῶσσα μὲ τὸ ἴδιο ἀντιδραστικὸ, θεοκρατικὸ περιεχόμενο.

Οἱ οἰκονομικο-πνευματικὲς ἐξελίξεις ἔχουν κι' αὐτὲς τὴν ἐπιδρασὴ τους στὸ Πατριαρχεῖο καὶ στὸν Κλήρο γενικά, οἱ ἀνάγκες τοῦ μεγαλώνουν, ἡ δίψα τοῦ θησαυρισμοῦ ἐπίσης καὶ συνεπόμενα ἡ ἐνδιαμέταλλευση τῶν πληθυσμῶν. Πατριαρχικοὶ ἑξάρχοι γυρνᾶν συνεχῶς στὶς ἐπαρχίες γιὰ εἰσπράξεις. Τὸ Πατριαρχεῖο γίνεται ἀντικείμεν ἀγοραπωλησίας καὶ βγαίνει σὲ πλειστηριασμό. Ἀπ' τὰ 1623 ὡς τὸ 1700, σὲ 77 χρόνια ἔγιναν 50 ἀλλαξοπατριαρχίες μὲ δωροδοκίες, ἐξαγορές τῶν Βεζυράδων, τῶν ἀρχηγῶν τῶν Γενίτσαρων, ἀκόμα καὶ τῶν γυναικῶν τοῦ χαρεμιοῦ. Ὁ Παχώμιος ὁ Β' στὰ 1587 ἔγινε πατριαρχὴς πλερώνοντας 12 χιλ. φλώριά. Τὸν ρίχνει ὁ μητροπολίτης Φ

λιππούπολης με 24 χιλ. χρυσᾶ καὶ γίνεται αὐτὸς Πατριάρχης. Οἱ ἀντίπαλοί του πληρώνουν γιὰ νὰ τὸν ρίξουν 40 χιλ. χρυσᾶ.

ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ

Οἱ ἀντιθέσεις ἀνάμεσα στὸ Πατριαρχεῖο καὶ στὸν Παπισμὸ κανόνιζαν τὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ Πατριαρχείου. «Ἡ θρησκευτικὴ ἀγανάκτηση ἐνάντια στοὺς Λατίνους ἀποτελεῖ, μπορούμε νὰ ποῦμε, τὸ μοναδικὸ κοινὸ σύνδεσμο, ἀνάμεσα στοὺς διάφορους ὀρθόδοξους λαούς, ποὺ κατοικοῦνε στὴν Τουρκιά», γράφει ὁ Μάρξ. Γιὰ ν' ἀποκρούσει τὶς ἀξιώσεις τοῦ Παπισμοῦ τὸ Πατριαρχεῖο, ἀξιώσεις ποὺ ἔτειναν νὰ πάρουν ἀπ' τὴ δικαιοδοσία του τουλάχιστο τοὺς Σλαυϊκοὺς πληθυσμοὺς τῆς αὐτοκρατορίας, στηρίζονταν στὸ Σουλτάνο. Αὐτονόητο, ὅτι τὸ Πατριαρχεῖο ἀνταπέδινε πιὸ πλούσιες ὑπηρεσίες στὸ Σουλτάνο. Συνάμα τὸ Πατριαρχεῖο φρόντιζε ν' ἄχει καὶ ἐξωτερικοὺς συμμάχους. Διατήρησε τὶς καλὲς σχέσεις μὲ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρωσσίας, ποὺ ὑπάγονταν στὴ δικαιοδοσίαν του. Τελευταῖα ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρωσσίας οὐσιαστικᾶ εἶχε γίνει αὐτοκέφαλη καὶ ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας Β' πῆγε στὰ 1588 στὴ Μόσχα καὶ ἵδρυσε ρωσικὸ Πατριαρχεῖο ἰσότιμο μὲ τὰ ἄλλα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο διατηροῦσε καὶ δυνάμωνε τοὺς δεσμοὺς μὲ τὴ Ρωσσία. Αὐτὴ τὴν ἐποχὴ φανερώθηκε στὸ Πατριαρχεῖο μιὰ τολμηρὴ μεταρρυθμιστικὴ προσπάθεια. Ἡ ἐπίθεση τοῦ Παπισμοῦ δυνάμωσε καὶ στὰ 1583 ἐγκαταστάθηκε στὴν Πόλη ἀποστολὴ ἀπὸ Ἰησουῖτες ἱεραπόστολους. Ὁ Πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρης ἔστρεψε τότε τὴν πολιτικὴν πρὸς τὴ δυτικὴ μεταρρυθμίση. Γεννημένος στὴν Ἐνετοκρατούμενη Κρήτη, σπουδαγμένος στὰ ἰταλικά πανεπιστήμια, ἀποκατάστησε δεσμοὺς μὲ τὶς διαμαρτυρόμενες Δυνάμεις Ἀγγλία, Ὀλλανδία, Σουηδία, τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ Παπισμὸς στηρίζονταν στὶς καθολικὰς Δυνάμεις Γαλλία καὶ Αὐστρία. Ὁ Λούκαρης εἶχε εὐρεῖς ὀρίζοντες καὶ ἀντιπροσώπευε τὸ ἀναγεννητικὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς. Ἰδρυσε στὴν Κωνσταντινούπολη τὸ πρῶτο τυπογραφεῖο. Γύρω του ἔγινε ἄγρια πάλη. Ἀπ' τὰ 1623 ὡς τὰ 1637 πέντε φορές τὸν ἔρριξαν, ἐνεργῶντας συνασπισμένα, οἱ μηχανορραφίαι καὶ τὸ χρῆμα τῶν Ἰησουϊτῶν, ἡ πίεσις τῶν καθολικῶν δυνάμεων, ἡ φιλαρχία, ἡ φιλαργυρία καὶ ἡ ἀντιδραστικότης τοῦ ἑλληνικοῦ Κλήρου. Στὰ 1637 νίκησε ἡ ἀντίδρασις, οἱ Τούρκοι καθαίρεσαν γιὰ τελευταία φορὰ τὸν Λούκαρη καὶ τὸν σκότωσαν. Οἱ Γενίτσαροι κατάστρεψαν τὸ τυπογραφεῖο του. Τὸ Πατριαρχεῖο συνέχισε, σὲ συνεργασία μὲ τοὺς Τούρκους, τὸν ἀντιδραστικὸν καὶ φωτιστικὸν ρόλον.

Ἐπειτα ἀπὸ ἕναν αἰῶνα σχεδὸν ἄρχισε νὰ ἐπεμβαίνει ἐνεργᾶ στὰ πράγματα τῆς Τουρκίας, ἡ τσαρική Ρωσσία μὲ τὸ Μεγάλον Πέτρον (1687—1725). Τότε ὁ ἑλληνικὸς Κλήρος δέθηκε μὲ τὸν Τσαρισμὸν καὶ ὅσο δὲν ἦταν σύμμαχος τοῦ Σουλτάνου, ἀποτελοῦσε πρᾶχτορα τῶν ἰδεῶν καὶ τῆς πολιτικῆς τοῦ Τσαρισμοῦ, ὅπως θὰ δοῦμε κατοπινά.

ΦΑΝΑΡΙΩΤΕΣ

Ἡ τούρκικη κατάκτησις κατάστρεψε τὴν ὑπαλληλικὴν γραφειοκρατία τοῦ Βυζαντίου. Χριστιανοὶ ἀρνησὶθρησκοὶ ἐξυπηρετοῦσαν τὸ

όθωμανικό κράτος στις σχέσεις του με τις ξένες δυνάμεις. Ούτε ε
χε, άλλωστε, απλό όπως ήταν, πολύπλοκες υπηρεσίες. Κατ'επι
στην πορεία της οργάνωσής του ο κρατικός όθωμανικός μηχανισμός
άρχισε να δημιουργεί δική του γραφειοκρατία και στην υπηρεσία
του τράβηξε τους λεγόμενους Φαναριώτες.

Οί Φαναριώτες ήταν προϊόν της προαναφερμένης έμπορικί
κίνησης. Γύρω από το Πατριαρχείο δημιουργήθηκε δυνατή έμποροτ
κογλυφική παροικία. Διαχειρίζονταν τὰ πατριαρχικά ζητήματα. Ε
χαν καθελογής συναλλαγές με το τούρκικο δημόσιο. Προμήθευα
στο Πατριαρχείο τὰ χρειαζόμενα. Πλούτιζαν κι' άποχτοῦσαν κα
ρος. Περίφημος ήταν στα τέλη του 16ου αιώνα ο Μιχάλης Κατακο
ζηνός. Απόκτησε πλήθος υποστατικά, κοπάδια, άλυκές, σ' όλες τ
περιοχές απ' την Πόλη ως τη Βλαχιά. Οί Τούρκοι τέλος τον σκότα
σαν και δήμεψαν την περιουσία του. Οί Φαναριώτες μορφώνοντο
εύρωπαϊκά, μάθαιναν γλώσσες και τέλος μπήκαν στην όθωμανική
πηρεσία. Σε τρεις βασικές θέσεις διορίζονταν οί Φαναριώτες. 1) Γ
νονταν δραγουμάνοι στο στόλο, όπου ήταν σαν υπεύθυνοι βοηθ
του άρχιναύαρχου καπετάν πασά. Σ' αυτή την υπηρεσία διάπρεψα
οί Μαυρογένηδες και οί Μουρούζηδες. 2) Δραγουμάνοι της 'Υψη
λής Πύλης. Σ' αυτό το αξίωμα ήταν σαν υπεύθυνοι διαχειριστές τ
έξωτερικής πολιτικής. Πρώτος μεγάλος δραγουμάνος διορίστηκε
Παναγ. Νικούσιος, γιός σαραφή και σ' αυτή την υπηρεσία διακρίθ
καν οί Μαυροκορδάτοι. 3) Διορίζονταν, από το 1709 ήγεμόνες σ
δυο αυτόνομες ήγεμονίες της Μολδαβίας και Βλαχιάς. Κυριώτε
Φαναριώτικες οίκογένειες που διακρίθηκαν σαν ήγεμόνες ήταν
Σοῦτσοι, Καρατζάδες, Μαυροκορδάτοι, 'Υψηλάντηδες, Μουρούζηδες
Γκίκαί και άλλοι.

Οί Φαναριώτες ήταν υπαλληλική άριστοκρατία στο τούρκικ
φεουδαρχικό κράτος. Ανάπτυξαν λεπτή ραφινάτη διπλωματική νο
τροπία. Ήταν άριστοτέχνες στις παρασκηνιακές μηχανορραφί
Φημίζονταν για την κολακεία άπέναντι στους δυνάστες. Όθωμανο
για την υπεροψία άπέναντι στους αδύνατους ραγιάδες.

Έφερναν πριγκηπικούς τίτλους. Ο ιστορικός τους ρόλος ήταν
πολύπλευρος. Βοήθησαν με χίλιους τρόπους την ανάπτυξη του έλλι
νικού έμποροτοκογλυφικού κεφαλαίου. Πηγαίνοντας ήγεμόνες σ
Μολδαβία και Βλαχιά τους άκολουθοῦσε στρατιά από έμπορου
τοκογλύφους, δασκάλους, λόγιους, υπαλλήλους, κληρικούς, καπετα
ναίους με τὰ παλληκάρια τους. Ξεζούμιζαν τις ήγεμονίες και οί έλ
ληνικές παροικίες εκεί ήταν οί πιό άνθηρές. Όστόσο ή δράση του
είχε κι' όρισμένες γραμμές, που χαρακτήριζαν τη μοναρχία του δια
φωτισμού. Χτύπησαν τους μεγάλους ντόπιους τσιφλικάδες, του
Μπογιάρους και βοήθησαν την οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Ο
πρώτος μεγάλος δραγουμάνος Παναγ. Νικούσιος άπόσπασε στα
1661 προνόμια για το Πατριαρχείο στους "Άγιους τόπους. Άκολου
θώντας πολιτική άποκέντρωσης της αυτοκρατορίας σε χωριστές ήγε
μονίες εὔνοοῦσαν την πολιτική παραχώρησης προνομίων στις διάφο
ρες κοινότητες και περιφέρειες. Άπέναντι στο έθνικο—άπελευθερω
τικό κίνημα του έλληνικού λαού στάθηκαν έχτροί. Ο δραγουμάνο

το στόλου ιδίως συντελοῦσαν στὸ τσάκισμα κάθε ἐξέγερσης. Καὶ ἔλος ἀπ' τὸ Φανάρι, ἀπὸ τοὺς Φαναριώτικους κύκλους—καὶ μέσα εἰς αὐτούς περικλείνεται καὶ τὸ Πατριαρχεῖο—ἐκπορεύονταν τὸ βυζαντινὸ πνεῦμα τῆς συντηρητικότητος, τοῦ σχολαστικισμοῦ, τοῦ λογωπατισμοῦ.

ΤΖΑΚΙΑ—ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ

Ἡ Βυζαντινὴ τσιφλικάδικη καὶ στρατιωτικὴ ἀριστοκρατία καταστράφηκαν μαζὺ μὲ τὴ βυζαντινὴ πολιτικὴ ἐξουσία. Τὰ τζάκια, ἡ ὑγχροὴ τσιφλικάδικη τάξη, ἦταν, ὅπως καὶ οἱ Φαναριώτες, προϊόν τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης, πού ἄρχισε ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνα. Ἡ τοκογλυφία, τὸ ἐμπόριο, τὸ ἄρπαγμα γῆς μὲ ὑπηρεσίες πρὸς τοὺς κυρίαρχους Ὀθωμανούς, φανέρωσαν τοὺς Ἕλληνας τσιφλικάδες. Παίρνουν στὰ χέρια τους τὶς κοινότητες καὶ ἔτσι ἐξαρχῆς ἐξαιροῦν μ' ἃ ἐμβρυακὴ πολιτικὴ ἐξουσία. Ἡ διαχείριση τῶν κοινοτήτων μαζὺ μὲ τὸν Κλήρο διευκολύνει ἐξαιρετικὰ τὴν ἀνάπτυξη τῶν τζακιῶν. Μοιράζουν τοὺς φόρους στοὺς ἀγρότες, φροντίζουν γιὰ τὴν ἰσπραξίαν, συνήθως κανονίζουν τὰ δασύματα καὶ τὶς ἀγγραφεῖες, διαχειρίζονται τὴν κοινοτικὴν, ἐκκλησιαστικὴν περιουσίαν, λύνουν τὶς διαφορὰς ἀνάμεσα στοὺς ἀγρότες, ἔβγαναν καὶ ἐπέβλεπαν τὸ ἀστυνομικὸ σῶμα, ἀντιπροσωπεύουν τὶς κοινότητες ἀπέναντι σὲ τὶς ὀθωμανικὰς ἀρχάς. Μ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς τρόπους ξεζουμίζουν τοὺς ἀγρότες, ἀρπάζουν γῆν, δυναμώνουν οἰκονομικὰ καὶ πολιτικὰ, διαμορφώνονται σὲ τσιφλικάδικη ἀριστοκρατίαν στὰ νεοελληνικὰ τζάκια. Τὰ τζάκια ἀναπτύχθηκαν πρὸ πολὺ στὸ Μωρηά, γιὰτὶ ἐκεῖ ὑπαρχε πρὸ ἀναπτύξεως ἐνὶ οἰκονομίᾳ μὲ τὶς ἐμπορικὰς καλλιέργειας τῆς σταφίδας, λαδιοῦ, ὕκων, μεταξιοῦ κλπ.

Πρὸ πλούσιες καὶ δυνατὰς ἀρχοντικὰς οἰκογένειαι στὸ Μωρηά ἦταν οἱ Ντεληγιανναῖοι στὰ Λαγκαδία, οἱ Ζαῖμηδες στὰ Καλάρυρα, οἱ Λόντοι στὴ Βοστίτσα (Αἴγιο), οἱ Σισίνηδες στὴ Γαστούνη, οἱ Κρεββατάδες στὸ Μυστρά, οἱ Νοταράδες στὴν Κόρθο καὶ ἄλλοι. Ἐπὶ τὴν Ἀθήναν ξεχώριζαν οἱ Μπενιζέλοι καὶ οἱ Καρόρηδες, στὴ Λειβαδίαν οἱ Νάκοι, οἱ Λογοθέτηδες, στὸ Μεσολόγγι ὁ Ραζηκότσικας.

Οἱ κοινότητες κι' ἡ περίφημη κοινοτικὴ αὐτοδιοίκησις ἦταν ἰδιωτικὴ ὑπόθεσις τῶν ἀρχοντικῶν οἰκογενειῶν. Σὰν καινοτάρχες ὀνομάζονταν γέροντες, πρωτόγεροι, δημογέροντες, προεστοὶ καὶ τούρκικα Κοτσαμπάσηδες. Συνέλευσις ὅλων τῶν ἀρχοντικῶν οἰκογενειῶν ἢ τῶν πρὸ σημαντικῶν μὲ τὸν Κλήρον μαζὺ ἔβγανε τοὺς δημογέροντες. Πολλὰς φορὰς ἦταν κληρονομικοὶ ἄρχοντες καὶ ἄλλοτε τοὺς διόριζαν οἱ Τούρκοι ἢ παράτειναν γιὰ ἓνα ἀκόμη χρόνον τὴν θητεία τους, πού ἦταν χρονιάτικη.

Οἱ κοινότητες ἔπαιρναν διάφορα προνόμια κι' ἀποχτοῦσαν μεγαλύτερα δικαιώματα στὴ διακυβέρνησις τοῦ τόπου ἀνάλογα μὲ τὴν αὔξησιν τῆς εὐημερίας τους. Ἡ Πελοπόννησος χωρίζονταν σὲ 24 ἐπαρχίας. Κάθε χωριὸν ἔβγαζε δύο πρωτόγερους. Αὐτοὶ ἔβγαζαν τοὺς δύο προεστοὺς τῆς ἐπαρχίας. Ὅλοι αὐτοὶ μαζεῦονταν στὴν Τρίπολιν, ἐπὶ τὴν ἔδραν τοῦ Πασᾶ, μιὰ φορὰ τὸν χρόνον καὶ μαζὺ του καθόριζαν τοὺς φόρους καὶ τὰ δασύματα. Δυὸ ἔμειναν μόνιμα στὴν Τρίπολιν στὸ

συμβούλιο τοῦ Πασᾶ. Δυὸ πῆγαιναν ἀντιπρόσωποι στὴν Πόλη καὶ λέγονταν βεκίληδες.

ΑΥΤΟΝΟΜΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ

Πολλές κοινότητες ἢ ομάδες ἀπὸ κοινότητες πλέρωναν μόνο ἓνα ἔρισμένο φόρο στὸ τούρκικο δημόσιο καὶ ἔμεναν ὁλότελα αὐτόνομες. Σ' αὐτὲς ἀνῆκαν κυρίως δυὸ κατηγορίες. Περιφέρειες, ποὺ ἦταν ὁλότελα καθυστερημένες οἰκονομικά κι' ἦταν ὀργανωμένες σὲ ἓνα εἶδος στρατιωτικῆς φεουδαρχικῆς ὀργάνωσης καὶ συνάμα διατηροῦσαν ὀρισμένα στοιχεῖα πατριαρχικῆς μορφῆς. Σ' αὐτὲς ἀνῆκε ἡ Μάνη. Ἐκεῖ κρατιόταν τὸ Βυζαντινὸ φεουδαρχικὸ καθεστῶς. Οἱ ἄρχοντες ὀνομάζονταν νικλιάνοι, ὁ λαὸς φαμέγοι κι' ἦταν οὐσιαστικὰ δουλοπάροικοι. Χωρίζονταν σὲ 4 καπετανεῖες. Κάθε χωριὸ εἶχε καὶ τὸν καπετάνιο του. Ἡ συνέλευση τῶν καπετάνιων ἔβγανε τὸν ἀρχικαπετάνιο καὶ κανόνιζε τὰ στρατιωτικὰ ζητήματα. Τὸν ἡγεμόνα τῆς Μάνης, τὸ Μπέη, ἀπ' τὴν ἐξέγερση τοῦ 1770, τὸν διόριζε ἡ Τουρκία. Τὶς διαφορὲς ἀνάμεσά τους τὶς ἔλυναν εἰρηνικὰ ἢ βίαια τὰ οἰκογενειακὰ συμβούλια. Ἡ Μάνη πλέρωνε στὴν Τουρκία 4 000 γρόσια τὸ χρόνο καὶ μετὰ τὸ 1770 15 χιλ. γρόσια κι' ἦταν ὁλότελα αὐτόνομη. Κυριώτερές οἰκογένειες ἦταν οἱ Μαυρομιχαλαῖοι, Γρηγοράκηδες, Μούρτζινοι, Τρουπάκηδες.

Παρόμοια τέτοια περιφέρεια ἦταν τὸ Σοῦλι. Τὸ ἀποτελοῦσαν 11 χωριά. Χωρίζονταν σὲ 47 φάρες. Κάθε φάρα εἶχε τὸν ἀρχηγό της. Ἡ συνέλευση τῶν ἀρχηγῶν κανόνιζε ὅλα τὰ ζητήματα τοῦ τόπου. Ἀσχολιόνταν μόνο μὲ τὴ χτηνοτροφία. Πλέρωναν φόρο στοὺς Τούρκους, μὰ εἰσπρατταν κι' αὐτοὶ φόρους ἀπὸ τὰ ἄλλα χωριά, ποὺ τὰ ἀπόσπασαν ἀπὸ τοὺς γύρω μπέηδες. Οἱ κάτοικοι αὐτῶν ὀνομάζονταν παρασουλιῶτες. Ληλατοῦσαν ἀκόμη καὶ τοὺς μπέηδες. Κυριώτερες οἰκογένειες ἦταν οἱ Μποτσαραῖοι καὶ οἱ Τζαβελαῖοι. Σ' αὐτὴ τὴν κατηγορία ἀνῆκαν καὶ οἱ κοινότητες τῆς Χειμάρρας Ἀλβανίας καὶ τῶν Σφακιῶν τῆς Κρήτης.

«ΑΣΤΙΚΕΣ» ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ

Στὴν αὐτονομία ἔφτασαν κι' οἱ πιὸ ἐξελιγμένες οἰκονομικὰ κοινότητες. Σ' αὐτὲς μποροῦμε νὰ κατατάξουμε τὰ Μαδεμοχώρια τῆς Χαλκιδικῆς. Τ' ἀποτελοῦσαν 12 κωμοπόλεις μὲ 360 ἄλλα χωριά καὶ συνοικισμούς. Τὰ Ζαγόρια τῆς Ἠπείρου, ὁμάδα ἀπὸ 40 χωριά, μὲ πρωτεύουσα τὸ Καπέσοβο. Οἱ δυὸ ομάδες τὰ Βλαχοχώρια γύρω ἀπὸ τὸ Συρᾶκο καὶ τὶς Καλαρύτες, τὰ 24 χωριά τοῦ Πηλίου. Τέλος ἡ ἐμπορο—βιοτεχνικὴ κοινότητα τῶν Ἀμπελακιῶν καὶ τὰ ἐμποροναυτικά νησιά τῆς Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν, Χίου, Σάμου ἀποτελοῦσαν τὶς πιὸ ἐξελιγμένες μορφές τῶν αὐτόνομων κοινοτήτων. Πλέρωναν μόνο ἓνα ὀρισμένο φόρο καὶ τὰ νησιά ἔστελναν ἓνα ὀρισμένο ἀριθμὸ ναῦτες κάθε χρόνο νὰ ὑπηρετοῦν στὸ ναύσταθμο τῆς Πόλης καὶ ἀνῆκαν στὴ δικαιοδοσία τοῦ ἀρχιναυάρχου, ὅπως ὅλα τὰ νησιά. Ἡ Ὑδρα ἔστελνε 250 ναῦτες. Καὶ σ' αὐτὲς τὶς ἀστικές κοινότητες ἡ διοίκηση βρισκόνταν στὰ χέρια τῶν ἐμπόρων, караβοκυραίων καὶ τοῦ Κλήρου ποὺ ἀποτελοῦσαν τοὺς ἄρχοντες τοῦ τόπου. Στὰ Ψαρά οἱ λαϊκὲς μὰ

ς είχαν τὰ πιὸ πολλὰ δικαιώματα. Ἄρχοντες κοινοτικοὶ ἔβγαιναν νο ἀπὸ τὸ στρώμα τῶν ἔμπορο—καραβοκυραίων. Ὡστόσο ὁ λαὸς ἠφιζε καὶ ἔβγαζε 40 ἐκλογεῖς. Αὐτοὶ οἱ 40 ἔβγαναν τοὺς 4 δημογέ- ντες. Στὶς παραμονές τοῦ 1821 οἱ ἄρχοντες ζήτησαν ἀπ' τοὺς Τούρ- ουσ καὶ διόριζαν ἓνα διχτάτορα, ζαμπίτη. Σ' αὐτὸ θὰ ξανάρθουμε.

ΑΡΜΑΤΩΛΟΙ

Γιὰ νὰ ὀλοκληρωθεῖ τὸ κεφάλαιο γιὰ τὰ φεουδαρχικὰ νεοελ- ηνικὰ στρώματα ἐξετάζουμε ἐδῶ καὶ τοὺς ἄρματωλοὺς. Βγῆκαν κυ- ως ἀπ' τὸ ἀγροτικὸ κίνημα τῆς κλεφτουριάς, ἦταν οἱ καπεταναῖοι, οὐ συνθηκολόγησαν μὲ τὴν Πύλη, πέρασαν στὴν ὑπηρεσία τῆς κι' ἀ- ἔλαβαν τὴ φύλαξη τῆς τάξης σ' ὀρισμένες περιοχές. Αὐτὲς οἱ πε- οχές ὀνομάζονταν ἄρματωλίκια. Τέτοια ἄρματωλίκια στὶς παραμο- ἔς τοῦ 1821 ἦταν 18. Στὴ Δυτικὴ Μακεδονία ἦταν 3, στὴν Ἡπειρο αὶ Δυτικὴ Ἑλλάδα 4 καὶ στὴ Θεσσαλία καὶ Ἀνατολικὴ Ἑλλάδα 11. οἱ ἄρματωλοὶ διορίζονταν ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Πολλὲς φορές κρατοῦ- αν τὸ ἄρματωλίκι ἰσόβια καὶ τὸ κληρονομοῦσαν οἱ γιοιοὶ τους. Οἱ ἄρ- ατωλοὶ ἦταν ἐχτροὶ τοῦ ἀγροτικοῦ κινήματος τῆς κλεφτουριάς. Δὲν ἔχαν οἰκονομικὴ βάση. Βρίσκονταν σὲ διαρκῆ ἀνταγωνισμό μὲ τὰ ζάκια γιὰ τὴν ἐπιρροή στὴν ἐπαρχία τους. Τὰ τζάκια τοὺς περι- ονοῦσαν γιὰ τὴν προέλευσή τους. Ἐπίσης ἔρχονταν σὲ σύγκρουση ἔ τοὺς Τούρκους καὶ συχνὰ ξαναγίνονταν κλέφτες. Ἀποτελοῦσαν τὴ αμορφωνόμενη στρατιωτικὴ ἀριστοκρατία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ. ακουστοὶ ἄρματωλοὶ στάθηκαν ὁ Μεϊντάνης, Γριβαῖοι, Μπουκου- αλαῖοι, Κοντογιανναῖοι καὶ ἄλλοι.

Τὰ τέσσερα κοινωνικὰ στρώματα—Κλῆρος, Φαναριῶτες, ζάκια, ἄρματωλοὶ—ἀποτελοῦσαν ἰσάριθμα φεουδαρχικὰ στρώματα οῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Ἐξὸν ἀπὸ τὸν Κλῆρο, διαμορφώθηκαν σ' αὐτὴ ἡν περίοδο, ἀπ' τὶς ἀρχές τοῦ 17ου αἰῶνα, καὶ παίρνουν θέση στὸν οινωνικο—οἰκονομικο—πολιτικὸ μηχανισμό τοῦ ὀθωμανικοῦ φεού- αρχισμοῦ, τείνοντας νὰ πάρουν τὴ θέση τῶν Τούρκων. Στὶς ἀρχές οῦ 19ου αἰῶνα βρίσκονται στὸ κορύφωμα τῆς δυνάμει τους. Ἡ κατο- νὴ τους ἐξέλιξη ἀλλάζει μὲ τὴν ἔθνικο—ἀπελευθερωτικὴ ἐπανάστα- η, ὅπως θὰ παρακολουθήσουμε.

ΑΓΡΟΤΙΑ

Ὅλες οἱ προαναφερμένες κοινωνικο—οἰκονομικὲς ἀλλαγές καὶ ἐξελίξεις γίνονται σὲ βάρος τῆς ἀγροτιάς. Τοῦρκοι καὶ Ἑλληγες προνομιούχοι δυναμώνουν τὴν ἐκμετάλλευση καὶ καταπίεση τῆς ἀγρο- τιάς. Οἱ φόροι αὐξάνουν, ἡ εἴσπραξή τους γίνεται πιὸ βαρειά. Ἡ ἔθνικὴ καὶ πολιτικὴ καταπίεση μεγαλώνει. Οἱ ἀγγαρεῖες πληθαίνουν. Ἡ ἐλευθερία μετακίνησης περιορίζεται καὶ οἱ ἀγρότες ξαναδένονται οῦσιαστικά, ἂν ὄχι τυπικά, στὴ γῆ. Ἡ ἀγροτικὴ μᾶζα ζοῦσε σκυλί- σια ζωὴ. Ἡ διατροφή ἦταν βασικά ἀπὸ ψωμί ἀραποσιτένιο, κρομμύδια κι' ἔληές. Κρέας, ἂν δοκίμαζε, ἦταν μόνο 3—4 φορές τὸ χρόνο. Χρι- στούγεννα, Πάσχα, Ἀη—Γεώργη, Ἀη—Δημήτρη. Οἱ γιορτές δὲν τοὺς ἄφιναν νὰ δουλεύουν περισσότερο ἀπὸ 200 μέρες τὸ χρόνο. Τοῦρκοι καὶ Ἑλληγες τσιφλικάδες τοὺς εἶχαν δέσει στὴ γῆ. Ἐγγρα-

φα του Λόντου λ.χ. αναφέρουν, ότι λίγα χρόνια πριν από το 18ο οι αγρότες απ' τὰ Κουνινά και ένα άλλο χωριό του Αιγίου άφησαν τὰ χωριά τους και τράβηξαν κατά την Κόρθο για να γλυτώσουν από τον Λόντο, που τους ανάγκαζε να δουλεύουν σὰ σκλάβοι στα χτήματα. Ο Λόντος στέλνει ανθρώπους, τους βρήκαν και ζητάει από τους Τούρκους να τους στείλουν πίσω. Οι αγρότες φεύγουν από κρυφά και χάνονται σε άγνωστο μέρος. Σ' όρισμένες περιοχές, όπως στην Εύβοια, και κυρίως στην Κρήτη, όπου ο μισός πληθυσμός ήταν Τούρκοι και πολλοί απ' αυτούς Τουρκοκρητικοί, η έθνική καταπίεση ήταν φριχτή. Σκότωναν, άρπαζαν γυναίκες, προϊόντα, άγγάρευαν τον κόσμο άτιμώρητα. Το μπαξίσι έλυνε όλα τὰ ζητήματα.

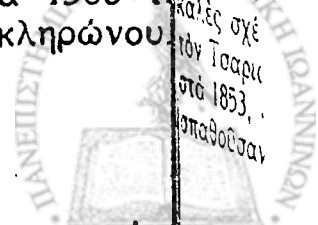
Σ' άπάντηση έρχεται η ένοπλη αντίδραση της άγροτιάς και φανερώνεται η κλεφτουριά.

ΚΛΕΦΤΟΥΡΙΑ

Η πάλη της άγροτικής τάξης απ' τις άρχές αυτής της περιόδου αναπτύσσεται και παίρνει τη μορφή ένοπλου άγώνα. Ομάδες άγροτών φεύγουν στα βουνά, αποτελούν άνταρτικές συμμορίες, πολεμούν τους Τούρκους έκμεταλλευτές, μά και τους κοτσαμπάσηδες και τον Κλήρο. Τους σκοτώνουν, τους αίχμαλωτίζουν για λύτρα, τους σκοτώνουν τὰ ζώα, τους καινε τὰ σπίτια, τὰ γεννήματα. Μπαίνουν σ' έφαρμογή όλες οι μορφές του άγροτικού άνταρτοπόλεμου. Κάθε συμμορία έχει τον καπετάνιο της και οι άντρες όνομάζονται παλληκάρια. Είναι συνδεδεμένοι στενά με την άγροτική μάζα. Αποτελούν τὸ μαχητικό της τμήμα, τὸν έκδικητή και ύπερασπιστή της. Οι αγρότες συμπληρώνουν διαρκώς τις γραμμές τους, τους έφοδιάζουν με μπαρουτόβολα και τρόφιμα, τους έξασφαλίζουν άσυλο—ματόκι—τὸ χειμώνα. Πιὸ ξακουστοί κλέφτες, που δοξάστηκαν πιὸ πολὺ από τὴν έλληνική άγροτιά, στάθηκαν οι Κολοκοτρωναίοι. Η γενιάρχες τους κάπου 200 χρόνια έξβγαζε κλέφτες ξακουστούς στὸ Μωρητά. Μέσα στην πολύχρονη πάλη οι κλέφτες δημιουργοῦν άρετές ήρωϊκώτατες, παλληκαριάς, αὐτοθυσίας, σωματικής και ήθικης άντοχής, τόλμης. «Καλὸ βόλι» έλεγαν για εὐχή. Τ' άνδραγαθήματά τους έδωσαν τὸ υλικὸ για τὸ λαϊκὸ τραγοῦδι και τὸ λαϊκὸ θρῦλο. Γύρω από τὴν δράση τους και της άγροτιάς γενικώς αναπτύσσονται τὰ στοιχειώδη του Νεοελληνικοῦ Πολιτισμοῦ. Η πάλη τους αποτελεί άγροτικὸ έθνικὸ ταξικὸ κίνημα, μένει ὡστόσο σκόρπιο, μονωμένο και στὰ τέλη του 18ου αιώνα άρχίζει να παίρνει ξεκάθαρο έθνικὸ χαρακτήρα.

ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ

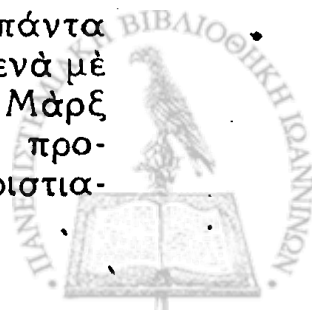
Οι Όθωμανοί κατάχτησαν τὴ μιὰ κοντὰ στην ἄλλη όλες τὶς έλληνικές περιφέρειες. Στὰ 1460 καταλύουν όριστικά τὸ κράτος τῶν Παλαιολόγων στὸ Μωρητά. Στὰ 1461 τὴν αὐτοκρατορία της Τραπεζούντας. Στὰ 1470 παίρνουν τὴ Χαλκίδα απ' τους Ένετούς. Στὰ 1479 παίρνουν για λίγα χρόνια τὴ Ζάκυνθο, Κεφαλλονιά και Λευκάδα. Στὰ 1499 τὴ Ναύπαχτο. Στὰ 1500 τὴ Μεθώνη και Κορώνη. Στὰ 1522 τὴ Ρόδο. Στὰ 1537 τὶς Κυκλάδες και Σποράδες. Στὰ 1560 τὴ Χιό. Στὰ 1571 τὴν Κύπρο, στὰ 1669 τὴν Κρήτη. Έτσι ὀλοκληρώνου-

την κυριαρχία τους πάνω στις ελληνικές χώρες και μόνο τα Έφτάνη-
 να έμειναν όριστικά στην κατοχή των Ένετων. Οί Τούρκοι κατάκτη-
 σαν τις ελληνικές έπαρχίες σε σκληρό άγώνα, ιδίως με τους Ένε-
 τούς, μά και με τους ίππότες της Μελίτης, της Ρόδου κι' άλλες δυ-
 τικές Δυνάμεις. Σ' αυτούς τους πολέμους πήραν ένεργό μέρος τα
 ελληνικά φεουδαρχικά στοιχεία ένάντια στους Τούρκους, μά κάποτε
 και ένάντια στους Φράγκους. Οί θρησκευτικές αντίθέσεις έπαιξαν έ-
 ναντί το ρόλο τους. Οί Τούρκοι συδαύλιζαν το θρησκευτικό μίσος έ-
 ναντία στους Δυτικούς και οί Δυτικοί την απέχθεια ένάντια στους ά-
 πιστους. "Ετσι ή έθνική πάλη των Έλλήνων συνδέεται άναπόσπα-
 τα με τους πολέμους των Όθωμανών ένάντια στους ξένους, που
 πίσης διεκδικούσαν την κυριαρχία στις ελληνικές χώρες. Στά 1571
 τη μεγάλη ναυμαχία της Ναυπάχτου οί ένωμένες δυνάμεις της Βενε-
 τας, της Ίσπανίας και του Πάπα κατάστρεψαν την άρμάδα. Σ' αυ-
 τή τη ναυμαχία πήραν μέρος 30 χιλ. Έλληνες, 25 χιλ. με τους Ό-
 θωμανούς και 5 χιλ. με τους Χριστιανούς. Τότε έγιναν και τοπικές
 ξεγέρσεις σε διάφορα μέρη της Ελλάδας, όπως στο Γαλαξίδι, Λιδω-
 κί, Μάνη και σε λίγα χρόνια, στά 1585, άκολούθησαν έξεγέρσεις
 παφόρων άρματωλών της Δυτικής Ελλάδας και της Ηπείρου. Στά
 έλη του ίδιου αιώνα ο Γάλλος δούκας του Νεβέρς, διεκδικώντας το
 νόνο του Βυζαντίου, ήρθε σε συνεννοήσεις με διάφορα φεουδαρχικά
 στοιχεία της Ελλάδας και των άλλων χριστιανικών λαών για γενική
 έξεγερση ένάντια στην Τουρκία. Μά όλη ή κίνηση κατάληξε μόνο σε
 τοπική έξέγερση του δεσπότη Τρίκκης Διονύσιου στά 1611.

Αυτός πριν δέκα χρόνια είχε ξαναστασιάσει στη Θεσσαλία
 και είχε φύγει στη Δυτική Εύρώπη. Τώρα κίνησε τους άγρότες στα
 χωριά γύρω από τά Γιάννενα. Οί Τούρκοι τον σκότωσαν. Στά 1684
 οί Ένετοί κατάκτησαν ξανά την Πελοπόννησο και την Αττική.
 Στην Πελοπόννησο και Στερεά άκολούθησαν έξεγέρσεις ένάντια
 στην τούρκικη κυριαρχία. Οί έξεγέρσεις στην Στερεά Ελλάδα τσα-
 λίστηκαν και οί Ένετοί κράτησαν μόνο την Πελοπόννησο με τη συν-
 θήκη του Κάρολιτς (1699). Έπικεφαλής του όθωμανικού έκστρατευ-
 τικού σώματος ήταν ο Μανιάτης Λυμπεράκης Γερακάρης, άλλοτε
 τουρσάρος και ήγεμόνας της Μάνης.

Η Ένετική κυριαρχία στην Πελοπόννησο κράτησε λίγα χρό-
 νια. Οί Ένετοί έκμεταλλεύτηκαν πιο χειρότερα άπ' τους Τούρκους
 τον τόπο και ο παπικός Κλήρος με τις πιέσεις άναψε τον παληό άν-
 αγωνισμό ανάμεσα σ' όρθόδοξους και καθολικούς. Στά 1715 οί Τούρ-
 κοί ξαναπήραν τελειωτικά την Πελοπόννησο. Αυτή την έποχή μπαί-
 νει και ή Ρωσία στον άγώνα για την κυριαρχία των όθωμανικών
 χωρών και τη διέξοδο στη Μεσόγειο. Ο Μεγάλος Πέτρος στά 1711
 προγάνει προκήρυξη σ' όλους τους Χριστιανούς της Τουρκίας και τους
 καλεί νά έπαναστατήσουν και νά πολεμήσουν μαζί του ένάντια
 στους άπιστους. Το Πατριαρχείο, όπως ξαίρουμε, κρατούσε πάντα
 καλές σχέσεις με τη Ρωσία και από τώρα συνδέεται πιο στενά με
 τον Τσαρισμό. «Έκατοντάδες Ρώσοι πράχτορες, γράφει ο Μάρξ
 στά 1853, άποστέλλονταν συστηματικά στην Τουρκία και εκεί προ-
 σπαθούσαν νά συγκεντρώσουν την προσοχή των Έλλήνων Χριστια-

νών στο πρόσωπο του ὀρθόδοξου αὐτοκράτορα, σάν κεφαλῆς, φυσικοῦ ὑπερασπιστῆ καὶ ἀπελευθερωτῆ τῆς καταπιεζόμενης ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας... Οἱ παπάδες τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ πολὺν καιρὸν ὀργάνωναν τεράστια συνωμοσία γιὰ τὴ διάδοσιν αὐτῶν τῶν ἰδεῶν. Οἱ παπάδες ἀρχίζουν νὰ δημιουργοῦν τοὺς θρύλους γιὰ τὸ «ξανθὸ γένος», πού θ' ἀπελευθέρωνε τοὺς Ἕλληνες. Ἡ Μεγάλῃ Αἰκατερίνη συνέχισε πρὸ δραστήρια αὐτὴ τὴν πολιτικὴν τοῦ Πέτρου. Στὰ 1766 ἔστειλε τὸν Ἑλληνα λοχαγὸ τοῦ τσαρικοῦ στρατοῦ Παπαζώλη στὴν Ἑλλάδα. Αὐτὸς γύρισε στὶς ἑλληνικὲς ἐπαρχίες, συνεργάστηκε μὲ τὸν προκρίτους, δεσποτάδες, ἀρματωλοὺς, γιὰ ἐξέγερση. Στὰ 1768 ἄρχισε ῥωσοτουρκικὸς πόλεμος καὶ στὰ 1770 κατέβηκαν στὸ Αἰγαῖο δύο μοῖρες τοῦ ρούσσικου στόλου μὲ ἀρχηγοὺς τοὺς ἀδελφοὺς Ὀρλώφ. Τότε ξεσηκώθηκαν σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα πολλοὶ πρόκριτοι, δεσποτάδες καὶ ἀρματωλοί. Στὴν Πελοπόννησο ἐπαναστάτησαν καὶ οἱ Μανιάτες, οἱ Μητροπολιτάδες Πάτρας, Κόρθου καὶ πολλοὶ πρόκριτοι. Στὴν Κρήτη ξεσηκώθηκαν τὰ Σφακιά μὲ τὸν πρόκριτο Δασκαλογιάννη. Σφακιανοί, Μανιάτες καὶ Ψαριανοί ρίχτηκαν σὲ ἀνοιχτὸ κουρσάρικο πόλεμο. Οἱ Ῥώσοι στὶς 24 καὶ 26 Ἰούνη τοῦ 1770 ἔκαψαν στὸν Τσεσμέ τῆς Μικρασίας τὸν τούρκικο στόλο μὲ μπουρλότα. Ὅσοι οἱ Τούρκοι τσάκισαν εὐκόλα τοῦτα τὰ κινήματα. Στὴν Πελοπόννησο πῆσαν 60 χιλ. Ἀρβανίτες καὶ ρήμαξαν κυριολεκτικὰ τὸν τόπο. Μόλις στὰ 1779 ὁ ἀρχιναύαρχος Χασάν Πασᾶς, συνοδευόμενος καὶ ἀπὸ τὸν δραγουμάνο Μαυρογένη, ἔβγαλε στρατὸ στὴν Πελοπόννησο καὶ συνεργάστηκε μὲ τοὺς κλέφτες καὶ τσάκισε τοὺς Ἀρβανίτες. Ὑστερα χτύπησε καὶ τοὺς κλέφτες καὶ σκότωσε πολλοὺς. Ἀνάμεσά τους ἦταν καὶ τὸ πατέρας τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη. Ὑστερα ἀπὸ λίγα χρόνια ἔξανάρχισε ῥωσοτουρκικὸς πόλεμος. Στὴν Ἑλλάδα κατέβηκε τότε ὁ Λάμπρος Κατσώνης. Κατάγονταν ἀπὸ τὴ Λειβαδιά καὶ ἦταν ἀξιωματικός σὲ ἑλληνικὸ τάγμα, ἰδρυμένο ἀπὸ τοὺς Ῥώσους. Ὁ Κατσώνης πῆρε τρία καράβια ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ κοινότητα τῆς Τεργέστης καὶ στὰ 1788 βγήκε στὸ Αἰγαῖο καὶ ἄρχισε ἓνα σκληρὸ κουρσάρικο πόλεμο ἐνάντια στοὺς Τούρκους. Ληλατοῦσε καὶ κατάστρεφε τὰ ὀθωμανικὰ παράλια τῆς Μικρασίας, ἀφάνιζε τὸ ὀθωμανικὸ ἐμπόριο. Τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1790 ναυμαχησε ἡρωϊκὰ μὲ τὸν τουρκο—ἀλγερίνικο στόλο κοντὰ στὸ νησί Ἄντρο. Ἐκεῖ καταστράφηκαν σχεδὸν ὅλα τὰ καράβια του. Εἶχε μαζὺ καὶ τὸν περίφημο κλέφτη Ἄντρουτσο μὲ 500 παλληκάρια. Στὰ 1793 πῆρε διαταγὴ ἀπὸ τὴν Αἰκατερίνη νὰ σταματήσει τὸν πόλεμο, γιὰτὶ ὑπογράφηκε ῥωσοτουρκικὴ εἰρήνη. Ὁ Κατσώνης, ἀγαναχτισμένος, φώναξε περήφανα: «ἂν ἡ Αἰκατερίνη ἔκαμε εἰρήνη, ὁ Κατσώνης δὲν ὑπόγραψε τὴ δική του». Ἐκαμε βᾶσιν στὰ Μανιάτικα παράλια, στὸ Ταίναρο, καὶ συνέχισε τὸν ἀγῶνα. Μὰ τὸν ἔσφιξαν ἀπὸ παντοῦ. Ὅπως στὰ νησιά οἱ πρόκριτοι, ἔτσι καὶ ἐδῶ ὁ ἡγεμόνας τῆς Μάνης Τζανέτος Γρηγοράκης τὸν πείσε νὰ φύγει ἀπὸ τὸ ἔδαφος τῆς Μάνης, καὶ ὁ Κατσώνης ἀναγκάστηκε νὰ παρατήσει τὸν ἀγῶνα καὶ νὰ γυρίσει στὴ Ῥωσσία. Ὁ σύντροφός του Ἄντρουττος ἔσκιζε, πολεμώντας, τὸ Μωρηά, πέρασε στὴ Ρούμελη καὶ ἀπὸ κεῖ στὰ Ἐφτάνησα. Ἐδῶ τὸν πιάσαν οἱ Ἑνετοί, τὸν παράδωκαν στοὺς Τούρκους, πού τὸν πῆγαν στὴν Πόλη καὶ πέθανε στὰ κάτεργα.

Ὁ Λάμπρος Κατσώνης εἶναι ὁ πιὸ ἀντιπροσωπευτικὸς ἐθνικὸς τύπος τῆς σειρᾶς τῶν κουρσάρων, πού στίς ἐπιχειρήσεις τους ἔδειξαν ἐθνικὸ χαρακτήρα. Ἡ δράση του θυμίζει τοὺς ἀτρόμητους Ἕλληνας θαλασσοδύκους—κουρσάρους, πού ἀπὸ δυὸ—τρεῖς αἰῶνες πρὶν ἀπ' αὐτόνε μὲ τὴν ἀτρόμητη δράση τους σ' ὅλες τὶς θάλασσες τοῦ κόσμου στερῶσαν τὴν κοσμοκρατορίαν τῶν Ἄγγλων, Λόρδων καὶ πλουτοκρατῶν.

Ὅλα τὰ κινήματα, πού σημειώσαμε ὡς τώρα, δὲν ἔχουν μαζικὸ λαϊκὸ χαρακτήρα. Εἶναι λιγώτερο—περισσότερο κινήματα τοπικά, κινωμένα τῶν τσιφλικῶν, ἀρματολῶν καὶ δεσποτάδων ἀκόμα. Ἐσποῦσαν τέλος συνδεμένα καὶ γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσουν τὴν πολιτικὴν ἀρχὴν τῶν δυτικῶν Δυνάμεων, ἰδίως τῆς Βενετίας, καὶ στὸ 18ο αἰῶνα τῆς Ρωσσίας. Ἡ δράση τοῦ Λ. Κατσώνη ἀποτελεῖ τὸν τελευταῖο κρίκο στὴν σειρά αὐτῶν τῶν κινήματων γιὰ ν' ἀρχίσει σύγχρονα ἡ περίοδο τῶν ἐθνικο—ἀπελευθερωτικῶν ἐπαναστάσεων.

Ἡ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ. — ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΘΝΙΚΗΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ

Στὸ σύνθετο προτσές αὐτῶν τῶν κοινωνικο—οἰκονομικῶν — πνευματικῶν ἐξελίξεων καὶ τῶν ἐθνικο—θρησκευτικῶν ταξικῶν ἀγῶνων διαμορφώνεται τὸ ἑλληνικὸ Ἔθνος καὶ φανερώνεται ἡ ἐθνικὴ συνείδησή του. Οἱ ἀνταλλαχτικὲς σχέσεις συνδέουν τὶς διαφορὰς ἐπαρχίες καὶ δημιουργοῦν κοινότητα συμφερόντων. Οἱ λόγιοι ἐκφράζουν καὶ καλλιεργοῦν τὴν ἀνάπτυξη ἐθνικῆς συνείδησης. Ἡ ἐπίδραση τῆς δυτικῆς ἀναγέννησης δυναμώνει αὐτὴ τὴν πορεία. Ἡ πάλαι τὴν ἐπιταχύνει. Οἱ ταξικοὶ ἀγῶνες βάνουν τὴ δὲκὴ τους σφραγίδα. Ὁ λαὸς ὀνομάζει τοὺς πρόκριτους τουρκοκοτσαμπάσηδες. Φανερώνεται ξανά τ' ὄνομα Ἕλλην, κι' ὅλες οἱ φυλές—Γραικοὶ ἢ Ρωμηοί, Σλαῦοι, Ἀρβανίτες, Βλάχοι—μὲ τὴν πολυγλωσσία τους, μπαίνουν σ' ἕνα χωνευτήρι καὶ διαμορφώνουν τὸ ἑλληνικὸ Ἔθνος μὲ ἑλληνικὴ ἐθνικὴ συνείδηση, τὴν ἴδια ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡθῆ, ἔθιμα, πόθους. Τὸ ἑλληνικὸ στοιχεῖο πολυαριθμότερο, πιὸ προηγμένο, ἀφομοιώνει τοὺς ξένους πληθυσμούς.

Ὡστόσο αὐτὴ ἡ ἐθνικὴ νεοελληνικὴ ἀναγέννηση δὲ συνοδεύεται μὲ παρόμοια ἀναγεννητικὴ δημιουργικὴ ὄρμη καὶ μὲ ἐπαναστατικὸ πνευματὸς ἀπάλης ἐναντία στὰ φεουδαρχικὰ στοιχεῖα τοῦ Βυζαντινικοῦ σχολαστικισμοῦ, τῆς θεοκρατίας, τῆς συντηρητικότητος. Χτυπητὸ παράδειγμα ἀποτελεῖ ἡ δράση τοῦ Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ. Ἦταν γυιὸς φτωχῶν χειροτεχνῶν. Γεννήθηκε στὸ Ἄγρινο. Ἀναδείχτηκε λόγιος καὶ στάθηκε ἴσως ὁ πιὸ μέγας ἐθναπόστολος. Ἐδράσε μετὰ τὸ 1750 στὴ Δυτικὴ Ἑλλάδα, Ἐφτάνησα, Μακεδονία, κυρίως στὴ Θεσσαλία καὶ Ἡπειρο. Ἐκανε φοβερὸ ἀγῶνα γιὰ νὰ μὴν τουρκέουν οἱ πληθυσμοί, πρᾶμμα ὄχι σπάνιο ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, μὲ τὸ δυνάμιμα τῆς καταπίεσης καὶ τῆς ἐκμετάλλευσης. Ἰδρυσε κάπου 200 σχολεῖα. Μὰ κανένας φιλελεύτερος δημοκρατισμὸς καὶ καμμιά ἀνεχτικότητα γιὰ τοὺς ξενόγλωσσους πληθυσμούς δὲν τὸν χαρακτηρίζει. Δουλεῖ μὲ ἄγρια μισαλλοδοξία. Ἀπειλεῖ μὲ φοβερὰς κατάρες καὶ ἀναθέματα τοὺς ξενόγλωσσους—Βλάχους, Ἀρβανίτες, Σλαῦους—πού

συνέχιζαν νά μιλοῦν τῇ γλώσσα τους καί δέ μάθαιναν τὴν ἑλληνική. Μὲ γνήσιο ἄγριο καλογερίστικο πάθος πολεμᾷ τοὺς Ἑβραίους, κηρύχνει σαμποτάζ ἐναντιὰ τους, γυρεύει ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς νά μὴν ἔχουν καμμιά συναλλαγή μαζύ τους, παλεύει νά τοὺς ἐξαφανίσει ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς γῆς σὰν ὄργανα τοῦ διαβόλου.

Ἡ ἀστική τάξη ἀπ' αὐτὰ τὰ πρῶτα της φανερῶματα κι' ὅλας δὲν παρουσιάζει κανένα σημάδι δημοκρατισμοῦ. Ἡ πνευματικὴ καλλιτεχνικὴ τῆς δημιουργίας, τὸ ἴδιο δὲν περικλείνει δημιουργικὰ στοιχεῖα Νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Τὸ ἀντίθετο φαινόμενο παρατηροῦμε στὴ λαϊκὴ δημιουργία. Στὴ δράση τῆς λαϊκῆς μάζας, καθ'αυτὸ τῆς ἀγροτικῆς, βρίσκουμε ζωντανὰ φύτρα Νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ ἀγροτικὴ δημιουργεῖ πρὶν ἀπ' ὅλα τὴν ἐθνικὴ νεοελληνικὴ γλώσσα, ζωντανή, καθάρια, ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τοπικιστικούς ιδιωματισμούς, ὅπως τὴ βλέπουμε στὸ δημοτικὸ τραγοῦδι. Τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι μαζύ μὲ τὴν ἄλλη λαϊκὴ δημιουργία καί τοὺς λαϊκοὺς χοροὺς ἀποτελοῦν τὸ μοναδικὸ σχεδὸν μέσο ψυχαγωγίας καί ἐθνικῆς καλλιτεχνικῆς διαπαιδᾶγωγῆς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι καθρεφτίζει ἀνόθευτα τοὺς πόθους, τίς ιδέες, τοὺς ἀγῶνες τοῦ ἐργαζόμενου λαοῦ. Μιὰ σύγκριση μὲ τὰ πνευματικὰ προϊόντα τῶν ἀνωτέρων τάξεων μᾶς πείθει γι' αὐτό. Οἱ ὕμνοι τῆς Ἐκκλησίας, τὰ κηρύγματα τῶν κληρικῶν, οἱ διδαχὲς καί τὰ προϊόντα τῶν λογίων εἶναι συνταγμένα σὲ γλώσσα ξένη πρὸς τὸ Ἔθνος, στὴ νεκρὴ ἀρχαῖζουσα ἢ στὴ ψεύτικη μικτὴ. Τὰ κυριαρχεῖ θεοκρατικὸ πνεῦμα, ἀφόρητος σχολαστικισμός, Βυζαντινικὴ ἀντιδραστικότητα, καλλιεργοῦν τίς τάσεις γιὰ τὴ χαμένη Πόλη, τὸ μαρμαρωμένο βασιλεῖα. Ἀντίθετα στὸ δημοτικὸ τραγοῦδι κυριαρχεῖ τὸ πνεῦμα τῆς πάλης, τῆς παλληκαριᾶς, τῆς αὐτοθυσίας, τῆς φυσιολατρίας. Ἀπαλλαγμένο ἀπὸ κάθε θεοκρατισμὸ ἀγνοεῖ τίς τάσεις καί τοὺς θρύλους γιὰ Βυζάντιο καί γιὰ Πόλη. Τὰ κάθε λογιῆς ἔθιμα, παραδόσεις τοῦ ἐργαζόμενου Ἔθνους εἶναι δημιουργήματα τῆς λαϊκῆς μάζας καί εἶναι τόσο πιὸ πολὺ ζωντανὰ καί γνήσια, ὅσο δὲν τὰ ἐπηρεάσε ἡ λογιστικὴ δρᾶση. Ἡ λαϊκὴ δημιουργία κείνης τῆς ἐποχῆς περιέχει τὰ μοναδικὰ γόνιμα στοιχεῖα Νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΛΗΨΕΩΝ ΤΟΥ Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος βρίσκει ἑλληνικὸ Ἔθνος ἀπ' τὰ μυθικὰ ἀκόμη χρόνια καί τοποθετεῖ τὴ γένεση τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ στὸ Βυζάντιο καί πιὸ συγκεκριμένα στὴν Πελοπόννησο τὸν 14ο αἰῶνα πρὶν τὴν ὀθωμανικὴ κατάκτηση. Ὁ ἴδιος ὁ Παπαρρηγόπουλος σὲ πολλὰ μέρη τῆς ἱστορίας του ὁμολογεῖ τὸν ἐκπατρισμὸ τῶν λογίων, τὸν ἐκπατρισμὸ καί ἐξόντωση τῶν ἀρχόντων, ὁ ἴδιος παραδέχεται ὅτι οἱ Ἕλληνες ἄρχισαν νά ἐπιδροῦν στὸ ὀθωμανικὸ κράτος «μετὰ μακρὸν διάλειμμα ἀμαθείας καί ἀπειρίας, ὀφειλομένης κυρίως εἰς τὴν ἀποδημίαν τῶν λογίων καί τῶν προϋχόντων...» (τελ. Τόμος 6, 470). Αὐτὰ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα δὲν τὸν ἐμποδίζουν νά βγάινει τὸ προαναφερμένο αὐθαίρετο συμπέρασμα. Ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος εἶναι ὁ κλασσικὸς ἱστορικὸς τῶν Ἑλλήνων ἀστικοτσιφλικᾶδων καί τῆς «Μεγάλης Ἰ-

δέας» καὶ ἐπιδιώκει νὰ τῆς δώσει ἱστορικὴ βάση. Ὡστόσο ἡ ἀμείλικτη ἱστορικὴ πραγματικότητα βεβαιώνει ὅτι ἱστορικὰ οἱ ρίζες τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ βρίσκονται βαθειὰ στὸ Βυζάντιο, ὅπως γράφει ὁ Ν. Ζαχαριάδης. Μὰ κοινωνικά, πνευματικά, πολιτικά τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος εἶναι γέννημα τῆς σύγχρονης ἐποχῆς καὶ ἀρχίζει νὰ φανερω- νεται ἀπὸ τὸ 16ο αἰῶνα μὲ τὶς παρακάτω συγκεκριμένες ἰδιομορ- φίες, πού ἡ μιὰ εἶναι συνάρτηση τῆς ἄλλης:

1) Ὁ Κληρὸς, συνέχεια ὀργανικῆ τοῦ Βυζαντίου μὲ τὸ Πα- τριαρχεῖο ἐπικεφαλῆς, διαθέτοντας τεράστια πολύμορφη δύναμη χά- ρη στὴν ὀθωμανικὴ κυριαρχία, ἐπηρεάζει γιὰ τὸν ἴδιο λόγο ὀλόπλευρα τὴ Νεοελληνικὴ ἐξέλιξη.

2) Στὴν πορεία ἀνάπτυξης τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ ἡ ἐξέλιξη τῶν ἄστικῶν στοιχείων συνοδεύεται μὲ παράλληλη ἐξέλιξη καὶ φεουδαρ- χικῶν στοιχείων. Ἀποτελώντας ξεχωριστὲς τάξεις, ὥστόσο ἀλληλο- συνδέονται, ἀλληλοεπηρεάζονται, ἀλληλοσυμπληρώνονται.

3) Τ' ἄσικὰ στοιχεῖα—οἰκονομικά—πολιτικά—ἐθνικοπνευμα- τικά—τὰ κυριαρχεῖ τὸ πνεῦμα τοῦ συντηρητικισμοῦ, τῆς συμβιβασ- τικότητος.

4) Μαζὺ μὲ τὴν ἐθνικο—κοινωνικὴ ἐξέλιξη τοῦ ἔθνους φανε- ρώνεται καὶ τὸ πνεῦμα καὶ ἡ πολιτικὴ τῆς «Μεγάλης Ἰδέας».

Ἡ Μ. Ι., γράφει ὁ Ν. Ζαχαριάδης, «διακήρυξε ὅτι ἡ Νέα Ἑλλά- δα ἀποτελεῖ ἀπόγονο, κληρονόμο καὶ συνεχιστὴ τῆς ἀρχαίας Ἑλλά- δας τῶν δουλοκτητῶν καὶ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας τοῦ ἄσια- τικοῦ δεσποτισμοῦ». Δὲν ἀπαρνιόμαστε τὴν ἱστορία τῆς Ἑλλάδας, τῆς Ἀρχαίας καὶ Βυζαντινῆς ἐποχῆς. Ἡ μεγάλη δημιουργία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας ἐγίνε πιά πανανθρώπινο χτήμα, μὰ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς φιλοδοξεῖ ν' ἀφομοιώσει κριτικὰ καὶ γόνιμα αὐτὴ τὴ δημιουρ- γία καὶ τὰ ἐκπολιτιστικὰ στοιχεῖα πού συντήρησε τὸ Βυζάντιο καὶ ν' ἀπαλλαχτεῖ ἀπὸ τὴν ἐπίδραση κάθε ἀντιδραστικοῦ καὶ νεκροῦ στοιχείου τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας.

5) Στὴν ἐθνικὴ ζωὴ, ὅπως τὴ διαμορφώνουν καὶ τὴν ἐμφανί- ζουν τὰ κυρίαρχα στρώματα, κυριαρχεῖ πνευματικά—ἐκπολιτιστικὰ τὸ Βυζαντινὸ πνεῦμα μὲ τὴ μορφή τῆς νεκρῆς γλώσσας.

6) Ζωντανὰ φύτρα τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ βρίσκονται μόνο στὴ δημιουργικὴ δουλειὰ καὶ στὴν πάλη τοῦ ἐργαζόμενου ἔ- θνους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΘΝΙΚΟ - ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821

Ἡ ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ Ἡ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΥ

Αὐτὰ τὰ χρόνια—1789—ξέσπασε ἡ μεγάλη Γαλλικὴ Ἐπανά- σταση. Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση στάθηκε τὸ πιὸ βαρυσήμαντο γεγο- νὸς τῆς νεώτερης ἐποχῆς πρὶν ἀπὸ τὴν Ὀχτωβριανὴ ἐπανάσταση τῶν Μπολσεβίκων. Ἦρθε σὰν ἀποτέλεσμα ἱστορικῆς ἀνάγκης γιὰ νὰ σπάσει τὰ φεουδαρχικά δεσμὰ καὶ ν' ἀνοίξει τὸ δρόμο νὰ ἀναπτυ- χθοῦν οἱ καινούριες παραγωγικὲς δυνάμεις τοῦ καπιταλισμοῦ. Καὶ αὐ-

τό της τὸ ἱστορικὸ ἔργο τὸ ξεπλήρωσε στὴ Γαλλία στὴν πορεία μιᾶς ἀδιάκοπης ἐπαναστατικῆς ἀνύψωσης τῶν λαϊκῶν μαζῶν ποὺ στὰ 1793—94 ἔφτασε στὸ κορύφωμά της. Ἐγκαθιδρύθηκε λαϊκὴ ἐξουσία μὲ ἐπικεφάλῃς τὸ Γιακοβίνικο κόμμα τῆς χειροτεχνικῆς μικρομπούρζουαζίας καὶ μὲ ἐπαναστατικὴ δικτατορία ἔλυσε τὰ προβλήματα τῆς ἐπανάστασης καὶ πρὶν ἀπ' ὅλα τὸ ἀγροτικὸ. Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάσταση εἶχε συγκλονιστικὴ ἀπήχηση καὶ ἔξω ἀπὸ τὴ Γαλλία. Τὰ ἐπαναστατικὰ, τὰ δημοκρατικὰ της κηρύγματα διαδόθηκαν σ' ὅλες τὶς χῶρες. Δυνάμωσαν τὰ ἐπαναστατικὰ στοιχεῖα. Φούντωσε τὸ ἐθνικὸ κίνημα στὶς σκλαβωμένες καὶ στὶς κομματιασμένες χῶρες. Ἀναπτύχθηκε τὸ ἐθνικοδημοκρατικὴ πάλη ἐναντίᾱ στὰ φεουδαρχικὰ καθεστῶτα. Κλονίστηκαν οἱ φεουδαρχικὲς σχέσεις. Στὰ κατοπινὰ χρόνια μὲ τοὺς νικηφόρους Ναπολεόντειους πολέμους ἡ Γαλλικὴ ἐπανάσταση συνέχισε τὴν προοδευτικὴ της ἐπίδραση. Ἐπηρέασε τὴν ἐπαναστατικὴ σκέψη τῶν Ἀγγλῶν ἐργατῶν. Μ' ὅλο ποὺ ὁ Ναπολέοντας ὑπονόμευσε τὴν ἐπανάσταση καὶ προσπάθησε νὰ συμβιβαστεῖ μὲ τὴ φεουδαρχικὴ ἀντίδραση, ὁ ρόλος του ἦταν προοδευτικὸς.

Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάσταση, ποὺ ἀνοίξε τὴν καινούρια ἐποχὴ τοῦ καπιταλισμοῦ στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος, εἶχε κολοσσιαία ἐπίδραση στὴ διαμόρφωση καὶ ἀνάπτυξη τοῦ ἐθνικο-απελευθερωτικοῦ κινήματος στὴν Ἑλλάδα, ὅπως θὰ δοῦμε ἀμέσως. «Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάσταση καὶ ὁ Ναπολέων, ἔκαμε, κατὰ τὴ γνώμη μου, ν' ἀνοίξουν τὰ μάτια τοῦ κόσμου», ἔγραφε ἀργότερα ὁ Θ. Κολοκοτρῶνης.

Ἡ ΕΘΝΙΚΟ-ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΡΗΓΑ

Ὁ Ρήγας ὁ Βελεστινλῆς καὶ ἡ δράση του ἦταν ἄμεσο προϊόν τῆς ἐπίδρασης τῆς Γαλλικῆς ἐπανάστασης. Ὁ Ρήγας γεννήθηκε στὰ Βελεστῖνο τῆς Θεσσαλίας, στὰ μισὰ τοῦ 18ου αἰῶνα, τὸ πιθανώτερα στὰ 1758. Σπούδασε στὴ Ζαγορά. Γλήγορα ἔφυγε καὶ πῆγε στὴν Πόλη. Σύνδέθηκε μὲ τοὺς Φαναριῶτες, πῆγε στὶς ἡγεμονίες σὰ γραμματικὸς τοῦ Κων. Ὑψηλάντη. Στὰ 1786 δουλεύει στὸν ἡγεμόνα Μαυρογένη καὶ ἀργότερα εἶναι γραμματικὸς τοῦ Ἀλ. Σούτσου. Ἐκεῖ συνδέθηκε μὲ πλατὺ κύκλο Ἑλλήνες ἐμπόρους, λόγιους, στρατιωτικούς, ποὺ κινιῶνταν ἀνάμεσα στὴν Κεντρικὴ Εὐρώπη, Ἡγεμονίες καὶ Ρωσία. Ἐμαθε γλῶσσες καὶ ἔγινε διερμηνέας στὸ γαλλικὸ προξενεῖο τοῦ Βουκουρεστίου. Ἡ ἐπίδραση τῆς Γαλλικῆς ἐπανάστασης μεταμόρφωσε τὸ Ρήγα σὲ φλογερὸ ἐπαναστάτη πατριώτη καὶ ρίχτηκε στὴ δουλειὰ γιὰ τὴν ἐθνικὴ ἀπελευθέρωση. Τύπωσε χάρτη τῆς Μεγάλῃς Ἑλλάδας, πολιτικὸ σύνταγμα, παρμένο ἀπὸ τὸ Σύνταγμα τῆς Γαλλικῆς ἐπανάστασης, σύνθεσε ἐθνικο-ἐπαναστατικὰ τραγούδια καὶ τὸν περίφημο ὕμνο τοῦ «ὡς πότε παλληκάρια...», ἔκανε δραστήρια προπαγάνδα γραπτὴ καὶ προφορικὴ. Ἦρθε στὴ Βιέννη καὶ συνέχισε ἀπὸ κεῖ τὴ δράση του. Στὴ Βιέννη οἱ ἀδελφοὶ Μακρίδης Πούλιου εἶχαν τυπογραφεῖο, ἐκεῖ ὁ Ρήγας τύπωνε τὰ ἐντυπὰ του. Στὰ 1792 ἔβγαναν τὴν πρώτη ἑλληνικὴ ἐφημερίδα μὲ τὸν τίτλο «Ἑλληνικὴ Ἐφημερίς». Ἦταν βδομαδιάτικη, ἀπηχοῦσε τὶς ἀρχές τῆς Γαλλικῆς ἐπανάστασης καὶ ἀκολουθοῦσε ἐθνικο-ἐπαναστατικὴ πολιτικὴ. Συγκέντρωσε γύρω του μιὰ ομάδα ἀπὸ πιστοὺς ἐπαναστάτες. Ἦρθε σὲ συνεννοήσεις μὲ πολ

λους Έλληνες. Τύπωσε επαναστατικές προκηρύξεις και ζήτησε να κατέβει στην Ελλάδα για να βάλει σ' ενέργεια τὰ σκέδιά του. Σκεδίαζε να κατέβει μέσον Ιταλίας για να συναντήσει και τὸ Ναπολέοντα, μὰ στὴν Τεργέστη τὸν πρόδωσε ὁ Κοζανίτης ἔμπορος Οἰκονόμου. Πιάστηκε στὶς 31 Δεκέμβρη 1797 και μεταφέρθηκε στὴ Βιέννη. Παραδόθηκε στοὺς Τούρκους, πού τὸν στραγγάλισαν στὸ Βελιγράδι μαζί με 7 συντρόφους του. Ἡ δράση τοῦ Ρήγα ἦταν κυρίως προπαγανδιστική και ἡ ὀργανωτική του δουλειὰ περιορίστηκε μόνο σ' ἀπλές συνεννοήσεις με ἄλλους Έλληνες και Χριστιανούς τῶν ἄλλων Βαλκανικῶν ἐθνοτήτων, ἀκόμα και με Τούρκους, ὅπως εἶναι ὁ Πασᾶς τῆς Βουλγαρίας Πασβάνογλου. Ἡ δράση του ἀποτελεῖ τὴν πρώτη ἀπόπειρα για ἔθνικο—ἀπελευθερωτική ἐπανάσταση σὲ Βαλκανική κλίμακα. Ὁ Ρήγας σχεδιάζει να μετασχηματίσει ἐπανάστατικά τὴν τούρκικη αὐτοκρατορία σὲ μιὰ δημοκρατική ὁμοσπονδία. Γι' αὐτὸ καλεῖ Βούλγαρους, Ἀρβανίτες, Σέρβους, Ρωμιούς, Ἀράπηδες και Ἀσπρους, να συνεργαστοῦν. Μὰ κυρίως στηρίζεται στὸ ἑλληνικὸ στοιχεῖο και καλεῖ στὴν ἐξέγερση ὄλα τὰ στρώματά του, κλέφτες, ναῦτες, Σουλιῶτες, Μανιάτες, ἀκόμα και τοὺς Φαναριῶτες. Ὁ Ρήγας δὲ νοιώθει τὸ κοινωνικὸ περιεχόμενον τῆς ἐξέγερσης πού ἐτοιμάζει. Βλέπει μονάχα τὶς ἔθνικο—πολιτικές ἀλλαγές. Δὲν πρόσεξε τὸ ἀγροτικὸ ζήτημα και πλάϊ στα ἀστικο—δημοκρατικά κηρύγματα τῆς ἰσότητος και δικαιοσύνης ἀναφωνεῖ πὼς «Στεριάς και πελάου θὰ λάμψει ὁ σταυρός». Δυὸ εἶναι οἱ ἱστορικές ὑπηρεσίες τοῦ Ρήγα, πού κάνουν ἀθάνατη τὴ δόξα του: 1) Τὸ πρόβλημα τῆς ἔθνικῆς ἀπελευθέρωσης τὸ τοποθέτησε σὲ Βαλκανική κλίμακα και σὲ ἐπανάστατική βάση. Κάλεσε ὄλους τοὺς λαούς της να συνεργαστοῦν ἐπανάστατικά. Ἱστορικά ἀνοῖξε τὴν ἐποχὴ τῶν ἔθνικο—ἀπελευθερωτικῶν δημοκρατικῶν ἐπαναστάσεων στα Βαλκάνια. Και 2) Στὴν πορεία τῆς ἱστορικῆς πάλης τῶν δυάμεων τῆς προόδου με τὶς δυνάμεις τῆς ἀντίδρασης, ὁ Ρήγας εἶδε σωστά. Τοποθέτησε τὴν ἑλληνική και τὴ Βαλκανική ἐπανάσταση στὶς γραμμές τῶν δυνάμεων τῆς ἐπανάστασης. Ἔσπασε ἀπότομα τοὺς δεσμούς με τὸ Φαναριωτισμὸ και τὴν τσαρική Ρωσία και σύνδεσε τὸ κίνημα με τὶς ἰδέες και τὶς δυνάμεις τῆς ἐπανάστατικῆς Γαλλίας. Ὁ Ρήγας εἶναι ὁ μεγαλότολμος ἐπανάστατής και πρωτομάρτυρας τῆς Βαλκανικῆς Δημοκρατίας. Ἡ δράση του, ἡ πνευματική του δημιουργία και τὸ μαρτύριό του, συγκίνησαν βαθειὰ τὸ ὑπόδουλο ἔθνος και βοήθησαν στὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἔθνικοῦ κινήματος. Με τὴ σύλληψη τοῦ Ρήγα, ἡ αὐστριακή ἀντίδραση ἔκλεισε τὴν ἐφημερίδα και ἐξόρισε στὴ Σαξωνία τοὺς ἐκδότες της.

ΩΡΙΜΑΝΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΩΝ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΟ—ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Ἡ ἐπανάστατική ἀπόπειρα τοῦ Ρήγα και ἡ ἀποτυχία της, ἀν ἀπόδειξαν ὅτι ὑπῆρχαν κιδλας στὴν Ελλάδα ὀρισμένες προϋποθέσεις για ἐπανάστατική πάλη, φανέρωσαν ταυτόχρονα ὅτι αὐτὲς ἦταν ἐλότεια ἀναρκετὲς για ἀποτελεσματική ἔθνικο—ἀπελευθερωτική ἐξέγερση ἐνάντια στὴν τούρκικη αὐτοκρατορία.

Αὐτὲς οἱ προϋποθέσεις ὠρίμασαν γλήγορα στὴν περίοδο πού μεσολάβησε μέχρι τὰ 1821, καὶ σ' αὐτὸ ἔπαιξε σημαντικὸ ρόλο ἡ ἐπίδραση τῆς Γαλλικῆς ἐπανάστασης, πρᾶγμα πού θὰ ἐξετάσουμε τώρα. Μὰ πρὶν ἀπ' αὐτὸ θὰ ἐξετάσουμε σύντομα τὴν κατάσταση τῆς Τουρκίας. Ἡ αὐτοκρατορία ἀπὸ καιρὸ ἔχει πάρει τὸν κατήφορο. Οἱ οικονομικὲς αἰτίες, πού ἔφεραν τὴ γνωστὴ διαφορικοποίησι ἀνάμεσα στὸν ἑλληνικὸ λαό, ἔφεραν ἀνάλογες μεταβολές καὶ στὴν Τουρκία. Οἱ τοπικοὶ τιμαριούχοι γίνονται γαιοχτήμονες, πλουτίζουν καὶ ἀποχτᾶν δύναμη, ἀπομυζοῦν ἐξαντλητικὰ τὸν πληθυσμὸ. Οἱ αὐθαιρέσιες ὀργιάζουν, τὸ μπαξίσι λύνει κάθε ζήτημα. Σ' αὐτὴ τὴν περίοδο, ὁ Κιαμήλ Μπέης τῆς Κόρθος, ἦταν ὁ πλουσιώτερος ἄνθρωπος τῆς Πελοποννήσου. Τὰ πλούτη του, τὰ σαράγια του, τ' ἄλογά του, ἦταν ξακουστά. Λίγα χρόνια πρὶν τὸ 1821 φιλοξένησε καὶ τὴ βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας Καρολίνα. Οἱ τοπικοὶ πασάδες γίνονταν πανίσχυροὶ καὶ τέτοιοι εἶναι ὁ Ἀλῆ Πασᾶς στὰ Γιάννενα, ὁ Πασβάνογλου στὴ Βουλγαρία, ὁ Μεχμέτ στὴν Αἴγυπτο, ἄλλοι στὴ Σμύρνη, Συρία κλπ. Ὅσοι δὲν ἀντιπροσωπεύουν ἐθνικὰ κινήματα, καὶ εἶναι σχεδὸν ὅλοι τέτοιοι, ἔχουν ἀντιδραστικὸ χαραχτήρα. Τείνουν νὰ σπάσουν τὴν πολιτικο-οικονομικὴ ἐνότητα τῆς αὐτοκρατορίας καὶ νὰ δημιουργήσουν καινούρια φεουδαρχικὰ κρατίδια. Τέτοιος εἶναι ὁ Ἀλῆ-Πασᾶς. Εἶναι προϊόν τῆς οικονομικῆς εὐημερίας τῆς Ἠπείρου. Πῆρε τὰ Γιάννενα στὰ 1788. Στηρίζονταν στοὺς μικροὺς Ἀρβανίτες γαιοχτήμονες. Πῆρε τὸ Σούλι. Τσάκισε τοὺς κλέφτες καὶ ἀρματωλοὺς. Στὴ δούλεψή του ἦταν πλῆθος Ἑλληνας κάθε λογῆς. Ἡ Αὐλὴ του ἦταν ὅπως καὶ τὸ Φανάρι τῆς Πόλης, σκολειὸ μηχανορραφιῶν καὶ ραδιουργιῶν καὶ ἀποκεῖ βγήκαν πολλοὶ πρωταγωνιστὲς τῆς ἐπανάστασης σὰν τὸν Ὁδ. Ἀντροῦτσο, τὸ Γ. Κωλέττη κλπ.

Ὁ Ἀλῆς κυριαρχοῦσε στὴ Στερεά, Ἠπειρο, Θεσσαλία, Ἀρβανιτιά. Ἀπὸ τὸ 1807-1812 ἔβανε χέρι καὶ στὸ Μωρητᾶ, ὅπου ἔγινε πασᾶς ὁ γυιὸς του Βελῆς. Διατηροῦσε στρατὸ ἀπὸ 70.000 Ἀρβανίτες, ἔρχονταν σὲ διπλωματικὲς σχέσεις μὲ τίς ξένες Δυνάμεις σὰν ἀνεξάρτητος ἡγεμόνας.

Ἡ ἐξωτερικὴ θέση τῆς Τουρκίας δὲν ἦταν καλύτερη. Ἀπ' τὰ χρόνια τοῦ Μ. Πέτρου ἦταν τὸ ἀντικείμενο τῶν καταχτητικῶν σκεδίων τοῦ Τσαρισμοῦ. Σ' αὐτὴ τὴν περίοδο πέρασε σοβαρὸ κίντυνο διαμελισμοῦ. Ὁ Ναπολέων καὶ οἱ Ρῶσοι σκεδίασαν στὰ 1807 μὲ τὴν εἰρήνην τοῦ Τιλσίτ τὴ διάλυση τῆς τούρκικης αὐτοκρατορίας. Σώθηκε χάρις στὸν ἀνταγωνισμὸ τοῦς. Μὰ κυρίως τὴν ἔσωσε ἡ πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας, πού ἔτεινε νὰ διατηρήσει τὴν ἀκεραιότητα τῆς Τουρκίας, γιὰ νὰ ἐμποδίσει τὴν κάθοδο τῆς Ρωσσίας στὴ Μεσόγειο.

Τέλος, τὸ ἀναπτυσσόμενο ἐθνικὸ κίνημα τῶν καταπιεζομένων λαῶν, ἰδίως τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Σέρβων, ἀποτελοῦσε ἓνα ἀπὸ τοὺς σοβαρώτερους παράγοντες, πού ἀποσύνθεταν τὴ Σουλτανικὴ Τουρκία. Ἡ Σουλτανικὴ ἐξουσία ἦταν ἀδυνατισμένη, ἀνίσχυρη νὰ πάρει μέτρα. Τὴν πολιτικὴν τὴν κανόνιζαν οἱ Οὐλεμάδες καὶ οἱ Γενίτσαροι. Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάσταση βρῆκε καὶ δῶ ἀπήχηση. Στὰ 1788 ἀνέβηκε στὸ θρόνο ὁ Σελῆμ ὁ Γ'. Σχεδίαζε νὰ συγχρονίσει κάπως τὴν αὐτοκρατορία μὲ ὀρισμένες μεταρρυθμίσεις. Στὰ 1806 τὰ ἀντιδρασι-

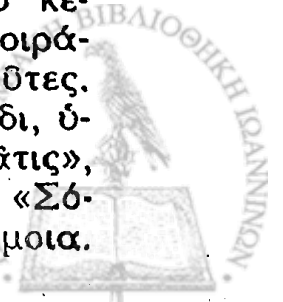
καὶ
ἀν-
αί-
τὴν
Ἄν-
τὸ
κιν-
το-
να-
καὶ
τις
λε-
τά-
ἡ
πε-
τη-
ση-
ση-
πα-
πλο-
Βε-
τὸ
κα-
μο-
Γα-
του-
ρο-
τοῦ
Βου-
Βου-
Ψα-
ἐπα-
να-
να-
πλη-
Ψα-
τα-
ξε-
χι-
ρα-
φα-
φά-
ζο-
Με-
ο-
ἰ-
λων-
Ἄ.

κά στοιχεῖα τὸν ξεθρόνισαν καὶ τὸν σκότωσαν. Κι' ὁ διάδοχός του ἀνατρέπεται καὶ στὰ 1808 γίνεται Σουλτάνος ὁ Μαχμούτ ὁ Β'. Κι' αὐτὸς νοιώθει τὴν ἀνάγκη νὰ γίνουν μεταρρυθμίσεις κι' ἀρχίζει μὲ τὴν προσπάθεια νὰ ξεκαθαρίσει τοὺς διάφορους τοπικοὺς δυνάστες. Ἀργότερα, τὸ Μάη 1820, ἄρχισε πόλεμο μὲ τὸν Ἀληπασᾶ κι' αὐτὸ τὸ πρᾶμμα διευκόλυνε ἐξαιρετικὰ τὴν ἑλληνικὴ ἐπανάσταση. Ἡ τούρκικη αὐτοκρατορία ἀπ' ὅλες τὶς πλευρὲς ἦταν στὸ κορύφωμα τῆς ἀποσύνθεσής της καὶ οἱ περιστάσεις ἦταν εὐνοϊκώτατες γιὰ τὴν ἐπαναστατικὴ ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδας.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΚΜΗ ΤΩΝ «ΑΣΤΙΚΩΝ» ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ

Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάσταση μὲ τοὺς Ναπολεόντειους πολέμους καὶ τὸν Ἑπειρωτικὸ ἀποκλεισμὸ ἐνάντια στὴν Ἀγγλία, ἀναστάτωσαν τὶς ὡς τώρα οἰκονομικὲς συνθήκες. Οἱ Ἕλληνες ἔμποροι, ὅσοι δούλευαν κυρίως στὴ Ρωσία καὶ Τουρκία, εὐνοήθηκαν ἀπ' αὐτὴ τὴν κατὰσταση γιὰ ν' ἀποκομίσουν μεγάλα ἑκτακτὰ κέρδη. Τ' Ἀμπελάκια, ἡ περίφημη «ἀστικὴ» κοινότητα τοῦ Κισσάβου, βρίσκονταν στὶς δόξες τῆς στὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνα. Οἱ ἔμποροι τῶν παροικιῶν τῆς Μαύρης Θάλασσας πῆραν τὸ ἐμπόριο τῶν σιτηρῶν στὰ χέρια τους καὶ ἡ παροικία τῆς Ὀντέσσας, ἰδρυμένη στὰ 1792, γλήγορα προόδευσε καὶ πλούτισε. Ἡ ναυτιλία ὠφελήθηκε πιὸ πολὺ. Οἱ ἐμπορικὸι στόλοι τῆς Βενετίας, Γαλλίας καὶ ὄλων τῶν ἄλλων χωρῶν παραμερίστηκαν καὶ τὸ ἐμπόριο τῆς Μεσογείου πέρασε στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων ναυτικῶν καὶ ἐμποροκαραβοκυραίων. Ἐμπορεύονταν στάρια, διασποῦσαν τολμηρὰ τοὺς ἀγγλικοὺς ἀποκλεισμούς, τροφοδοτοῦσαν τὰ λιμάνια τῆς Γαλλίας καὶ ἀποκόμιζαν τεράστια κέρδη. Τὰ νησιά τῆς Ὑδρας, Σπέτσων, Ψαρρῶν πλούτισαν καὶ ἡ Ὑδρα γλήγορα ἔγινε τὸ πρῶτο ἐμπορο—τραπεζιτικὸ κέντρο τῆς Ἑλλάδας. Κοντὰ στοὺς Κοτσαμπάσηδες τοῦ Μωρηᾶ φανερώθηκαν οἱ ἀρχοντικὲς οἰκογένειες τῶν ἐμποροκαραβοκυραίων. Στὴν Ὑδρα οἱ Κουντουριωταῖοι, Ὀρλάνδοι, Τομπάσηδες, Βουδούρηδες. Στὶς Σπέτσες οἱ Ἀνάργυροι, οἱ Χατζημέζηδες. Στὰ Ψαρά οἱ Δάνερῶτοι.

Γιὰ τὰ καράβια, πού διάθεταν ὅλοι οἱ Ἕλληνες στὰ προεπαναστατικὰ χρόνια, δὲν ὑπάρχει ὁμόφωνη γνώμη. Περίπου ἔφταναν τὰ 600 κομμάτια μὲ χωρητικότητα 150 χιλ. τόννους καὶ 18 χιλ. πλήρωμα. Τὰ μισὰ ἀπ' αὐτὰ ἀνῆκαν στὰ τρία νησιά: Ὑδρα, Σπέτσες, Ψαρά. Ἡ ὀργάνωση τῆς κίνησης τῶν караβιῶν εἶχε κάποιον «συνεταιριστικὸν» χαραχτήρα, ὅπως καὶ στ' Ἀμπελάκια, πρᾶγμα πού θύμιζε πιὸ πολὺ τὴν ὀργάνωση τοῦ ἐμπορίου τῆς ἐποχῆς τοῦ Φεουδαρχισμοῦ καὶ λιγώτερο ἐμπορικὲς ἐπιχειρήσεις μὲ καπιταλιστικὸν χαραχτήρα. Ὅλο τὸ πλήρωμα θεωροῦνταν συνῆταιροι, ἦταν «συντροφοναυτες». Γυρίζοντας ἀπ' τὸ ταξίδι ἀφαιροῦσαν τὰ ἔξοδα, τὸ κεφάλαιο, τὸν τόκο, τὸ μερτικὸ τοῦ караβιοῦ καὶ τὸ ὑπόλοιπο μοιράζονταν σὲ διαφορετικὰ μερτικὰ ἀνάμεσα σὲ πλοιάρχους καὶ ναυτες. Μερτικὸν ἔπαιρνε καὶ τὸ μοναστήρι τῆς Ὑδρας ἀπὸ κάθε ταξίδι, ὑδραϊκοῦ караβιοῦ. Τὰ καράβια ἔχουν ὀνόματα ἀρχαῖα: «Σπαρτιάτις», «Ἑλλάς», «Ἐλευθερία», «Λεωνίδα», «Ἄρης», «Θεμιστοκλής», «Σόλων», «Ἀχιλλεύς», «Ἡρακλῆς», «Λυκοῦργος» καὶ ἄλλα παρόμοια.

Ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως καὶ ἡ ἐπίδραση τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, μέσον τοῦ λογικωτατισμοῦ, εἶναι χτυπητὲς σ' αὐτὰ τὰ ὀνόματα. Αὐτὰ τὰ καράβια ἦταν ὑποχρεωμένα ν' ἀντιμετωπίζουν τοὺς φοβεροὺς κούρσαρους τῆς Βόρειας Ἀφρικῆς, ἐξοπλίζονταν καὶ τὰ πληρώματά τους γυμνάζονταν ἔτσι σὲ πειθαρχημένους θαλασσινοὺς ἀγῶνες, πρᾶμμα ποὺ γίνονταν ἀνοργάνωτα ὡς τῶρα μὲ τὴν ἐξάσκηση τῆς πειρατείας. Ἔτσι οἱ ἐμποροκαραβοκυραῖοι αὐτῶν τῶν νησιῶν ἀποτελοῦν πιά, στὰ προεπαναστατικὰ χρόνια, τὸ πιὸ πλούσιο καὶ δυνατὸ κομμάτι τῶν ἀσικῶν στοιχείων.

Ἐδῶ θὰ πρέπει νὰ δώσουμε ἓνα γενικώτερο χαρακτηρισμὸ γιὰ τὸ βαθμὸ καὶ τὶς συνθήκες τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης. Στὴν Ἑλλάδα κυριαρχοῦσε ἀκόμα ἡ φυσικὴ Οἰκονομία. Ἡ παραγωγή γίνονταν κυρίως γιὰ τὴν κατανάλωση. Τὸ χρῆμα εἶναι σπάνιο εἶδος γιὰ τὶς μεγάλες μᾶζες. Χρησιμεύει γιὰ θησαυρισμὸ ἢ γιὰ στολίδια. Ἡ ἀγροτιὰ ἦταν σχεδὸν αὐτάρκης. Τὸ ἐμπόριο δούλευε μὲ τὰ ἀγροτικὰ προϊόντα ποὺ ἀφαιροῦσαν δίχως πλερωμὴ ἀπὸ τοὺς ἀγρότες οἱ Τοῦρκοι καὶ Ἕλληνες τσιφλικάδες καὶ τὰ διοχέτευαν στὴν ἀγορὰ. Καὶ διοχέτευαν πολλὰ τέτοια ἀπ' τὴ σταφίδα ὡς τὰ δέρματα καὶ τὸ τυρί. Ἡ χειροτεχνία ποὺ δούλευε γιὰ τὴν ἀγορὰ ἦταν συγκεντρωμένη σ' ὀρισμένα κέντρα καὶ μόλις ἔφτασε στὸ στάδιο τῆς ἐργαστηριακῆς παραγωγῆς. Στὰ Γιάννενα ἦταν βιοτεχνικὰ ἐργαστήρια καὶ εἶναι ἀμφίβολο ἂν καὶ ἐδῶ εἶχε ἀναπτυχθεῖ ὁ καταμερισμὸς τῆς δούλειᾶς. Ἡ βιομηχανικὴ ἐπανάσταση ποὺ ἀπὸ μισὸ αἰῶνα πρὶν εἶχε ἀρχίσει στὴν Ἀγγλία, ἦταν ἄγνωστη στὴν Ἑλλάδα. Τὸ ἐμπορικὸ κεφάλαιο δὲν εἶχε ἀρχίσει νὰ μετατρέπεται σὲ βιομηχανικόν, καὶ αὐτὸ τὸ ἐμπορικὸ κεφάλαιο ἦταν δυνατὸ ἰδίως στὸ ἐξωτερικόν καὶ τὴν Πόλη. Στὴν καθαυτὸ Ἑλλάδα, τὸ ἐμπορικὸ κεφάλαιο τὸ ἀντιπροσώπευαν πιὸ πολὺ οἱ γυρολόγοι. Οἱ ἐμποροκαραβοκυραῖοι τῶν νησιῶν βγαίνουν στὴν πρώτη γραμμὴ τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης αὐτῆ τῆν ἐποχῆ. Ἡ τοκογλυφία εἶναι ἀναπτυγμένη. Φτάνει τὰ 50 ο/ο. Οἱ τσιφλικάδες ἀσχολιόνταν μ' αὐτὴ καθὼς καὶ μὲ τὸ ἐμπόριο. Οἱ πόλεις ἦταν λιγὰριθμες. Τὰ Γιάννενα ἦταν ἡ πιὸ μεγάλη καὶ εἶχαν 40 χιλ. κατοίκους. Ἡ Ὑδρα, τὸ πιὸ δυνατὸ ἀστικὸ κέντρο, εἶχε 16 χιλ. κατοίκους. Ὅλη αὐτὴ ἡ οἰκονομικὴ κίνησις περιορίζονταν ἀπ' τὶς φεουδαρχικὲς σχέσεις ποὺ ἔξεν ἄφιναν ν' ἀναπτυχθεῖ ἡ ἐσωτερικὴ ἀγορὰ. Συνάμα ἔβαναν φραγμοὺς στὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐμπορίου ἰδίως μὲ τὸ ἀδυνατισμὸ τῆς Σουλτανικῆς ἐξουσίας ποὺ προχωροῦσε γοργὰ στὸν 18ο αἰῶνα καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνα. Κάθε λογῆς τοπικὸς ἄρχοντας, πασᾶς, μπέης, κοτσαμπάσης, ἀρβανίτης, ντερβέναγας ἢ χριστιανὸς καπετάνιος, ἦταν καὶ ἓνας αὐθαίρετος φορατζῆς κι' ἓνας κίνδυνος ἀκόμα γιὰ τὸ ἐμπόρευμα ποὺ μεταφέρονταν ἢ γιὰ τὴν εὐπορη ἀστικὴ κοινότητα. Μὲ τὸ τέλος τῶν Ναπολεόντειων πολέμων στὰ 1815 τέλειωσαν καὶ οἱ εὐνοϊκὲς συνθήκες ποὺ δημιούργησαν αὐτοὶ γιὰ τοὺς Ἕλληνες ἐμπόρους καὶ караβοκυραῖους. Ἡ ἀγγλικὴ φτηνὴ βιομηχανικὴ παραγωγή τσακίζει τὴν Ἑλληνικὴ χειροτεχνία πρὶν προλάβει νὰ ἐξελιχθεῖ σὲ βιομηχανικὴ παραγωγή. Τὰ Ἀμπελάκια λ. χ. ἀπ' τὸ συναγωνισμὸ τοῦ Μάντζεστερ καταστράφηκαν καὶ ρῆμωσαν λίγο πρὶν ἀπὸ τὰ 1821. Οἱ Ἕλληνες ἐμποροὶ καὶ караβοκυραῖοι ἔχασαν τὴν

ἐθνικῆς
ἐπέ
ση
στοι

ἀφῆ
κάσ
περ
παρ
ἐχρ
κρατ
εργ
νόμο
γον
νόμο
τῆς
καὶ
Ἑλλ
τὴν
1799
βολ
κράτ
χρον
στρατ
στει
ταῖ
τε
αὐτ
ἐσο
οἱ Γ
Στὸ 180
ἔγρα
λεμ
ῆς, ὁ
Στὸ 1805
λεων
1805 ἀρ
ταὶ ἢ το
τουρι
ἢ Σάμο
τῶσε
1812. Σ
ἐνά
ἠεμό
τῶσε
σχε

ὑποκαιρία τῶν ἔκτακτων κερδῶν καὶ τὰ περισσότερα καράβια ἔμειναν δεμένα στὰ λιμάνια τους μετὰ τὸ 1815. Μὰ κι' αὐτὴ ἡ οἰκονομικὴ κρίση ἀποτέλεσε μὲ τὴ σειρά της κίνητρο γιὰ τὸ δυνάμωμα τῆς ἐπαναστατικῆς κίνησης.

ΠΟΡΕΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

Ὁ ἐπαναστατικὸς πόλεμος τῆς Γαλλικῆς δημοκρατίας μεταφέρθηκε σ' ἑλληνικὰς χώρας. Ὁ στρατηγὸς τῆς ἐπανάστασης Βοναπάρτης, πολεμώντας στὴν Ἰταλία στὰ 1797, παίρνει τὴ Βενετιὰ καὶ ἡ περίφημη ἐμπορικὴ δημοκρατία παύει νὰ ὑπάρχει. Τότε ὁ Ναπολέων παίρνει καὶ τὴν Κέρκυρα καὶ τ' ἄλλα 7νησα. Καίει τὸ περίφημο «χρυσὸ βιβλίον» ποὺ ἦταν γραμμένα τὰ ὀνόματα τῆς ντόπιας ἀριστοκρατίας, μέσα σ' ἕξαλλο λαϊκὸ ἐνθουσιασμό. Καλοῦν τὸ λαὸ νὰ συνεργαστεῖ μὲ τὴ Γαλλικὴ δημοκρατία. Ὁ Ναπολέων ἔρχεται σὲ συνεννόηση μὲ τοὺς Μανιάτες, μέσον τῶν ἀδελφῶν Στεφανόπολι, ποὺ κατὰγονταν ἀπ' τὴ Μόνη καὶ ἦταν ἐγκαταστημένοι στὴν Κορσικὴ. Ὁργανώνει δίχτυ ἀπὸ πράχτορες σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα καὶ οἱ μαγικὲς λέξεις τῆς ἰσότητος καὶ τῆς λευτεριᾶς ποὺ τίς εἶχε κηρύξει τότε καὶ ὁ Ρήγας καὶ τίς ἐξωράισε μὲ τὸ μαρτύριό του, συγκινοῦν τὸν ὑποδουλωμένο ἑλληνικὸ λαόν. Τὸν ἄλλο χρόνο ὁ Ναπολέων ἐκστρατεύει καὶ παίρνει τὴν Αἴγυπτο. Ἐκεῖ πολεμáει μαζί καὶ ἡ «Ἑλληνικὴ Λεγεὼν». Στὰ 1799 Ρῶσοι καὶ Τούρκοι ἀφαιροῦν ἀπ' τοὺς Γάλλους τὰ 7νησα. Μὴ βρίσκοντας ἄλλη λύση γιὰ τὴν τύχη τους τ' ἀνακηρύχνουν αὐτόνομο κράτος μὲ τ' ὄνομα «Ἰόνιος Πολιτεία» ποὺ πληρώνει 75.000 γρόσια χρονιάτικο φόρο στοὺς Τούρκους. Ἡ «Ἰόνιος Πολιτεία» ὀργανώνει στρατιωτικὸ σῶμα. Οἱ Ρῶσοι ὀργανώνουν ἐπίσης τέτοια σῶματα μὲ στελεχὴ τὸν Ἀναγνώσταρᾶ, τὸν Τζαβέλα, τὸ Δράκο. Σ' αὐτὸ τὸ μεταξύ ὁ Ἀληπασᾶς, ὕστερα ἀπὸ δεκάχρονο πόλεμο μὲ τοὺς Σουλιῶτες, ξεκαθαρίζει στὰ 1803 τὰ βουνά τοῦ Σουλιοῦ ἀπ' τὴν ἀρειμάνια αὐτῆς ράτσας. Οἱ Σουλιῶτες ἔγραψαν ἀθάνατες σελίδες ἠρωϊσμοῦ καὶ ὅσοι σώθηκαν κατάφυγαν μὲ τὰ γυναικόπαιδα στὰ 7νησα. Στὰ 1807 οἱ Γάλλοι ὀργανώνουν τὸ «Ἀλβανικὸ Σύνταγμα» μὲ 3.254 ἄντρες. Στὰ 1809 οἱ Ἄγγλοι ὀργανώνουν κι' αὐτοὶ ἑλληνικὰ τάγματα καὶ στίς γραμμές τους πολεμáει κι' ὁ Κολοκοτρώνης. Σ' αὐτὰ τὰ σῶματα πολεμᾶν ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Ἀναγνώσταρᾶς, ὁ Νικηταρᾶς, ὁ Μπότσαρης, ὁ Τζαβέλας κι' ἄλλοι πρωταγωνιστὲς τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1821. Στὰ 1809—1810 μάλιστα βρίσκονται ἀντιμέτωποι Ἕλληνες ποὺ δούλευαν στοὺς Γάλλους μὲ κείνους ποὺ δούλευαν στοὺς Ἄγγλους. Στὰ 1806 ἀρχίζει ὁ ρωσοτουρκικὸς πόλεμος. Στὴν Ὑδρα τότε ἀνατρέπεται ἡ τουρκόφιλη διχτατορία τοῦ Βούλγαρη ἀπ' τὴ μερίδα τῶν Κουντουριωτῶν καὶ ἡ Ὑδρα ἐπαναστατεῖ ἐνάντια στὴν Τουρκία, ὅπως καὶ ἡ Σάμο, Τένεδο, Λήμνο. Μὰ γλήγορα συνθηκολογεῖ καὶ μόλις γλύτωσε ἀπὸ τὸν ἀφανισμό. Ὁ ρωσοτουρκικὸς πόλεμος βαστάει ὡς τὰ 1812. Σ' αὐτὸ τὸ μεταξύ στὰ 1803 ξέσπασε ἐξέγερση στὴ Σερβία ἐνάντια στὴν τούρκικη κυριαρχία. Ὁ ντόπιος Καραγιώργης γίνεται ἡγεμόνας τῶν Σέρβων. Ὁ περίφημος ἄρματωλὸς τοῦ Ὀλύμπου Νικοτσάρας, στὰ 1807 μὲ 500 παλληκάρια τραβάει μέσον Μακεδονίας σ' ἐνίσχυση τῶν Σέρβων. Φτάνει ὡς τὸ Μελένικο, μὰ τὸ σῶμα του τσακίζεται

ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Μόλις γλυτώνει μὲ λίγα παλληκάρια καὶ λαβωμέ-
 νος ἀποτραβιέται στὸ "Ἅγιον" Ὄρος γιὰ νὰ πεθάνει σὲ λίγο στὴ Σκόπελο
 ἀπ' τὶς πληγές του. Ἡ Σουλτανικὴ ἐξουσία ζήτησε τότε μὲ ὑπόδειξη
 τῆς Ἀγγλίας νὰ ξεκαθαρίσει ὁλότελα τὸ κίνημά τῶν κλεφτῶν. Στὰ
 1806 Σουλτανικὸ φερμάνι προστάζει νὰ χαλαστοῦν οἱ κλέφτες. Ὁ
 Πατριάρχης βγάνει κι' αὐτὸς ἀφορισμὸ ἐνάντιά τους. Οἱ κοτσαμπά-
 σηδες συνεργάζονται δραστήρια μὲ τὶς τούρκικες ἀρχές γιὰ νὰ ἐξον-
 τώσουν τὴν κλεφτουριά, πού περνάει περίοδο φοβερῆς ἀντίδρασης.
 Τότε χάνονται κι' οἱ Κολοκοτρωναῖοι. «Κάμνει ἓνα φερμάνι ὁ Σουλιά-
 νος νὰ σκοτώσουν τοὺς κλέφτες. Ἀφοριστικὸ ἔρχεται τοῦ Πατριάρχου
 γιὰ νὰ σηκωθεῖ ὅλος ὁ λαὸς καὶ ἔτσι ἐκινήθηκε ὅλη ἡ Πελοπόννησος,
 Τούρκοι καὶ Ρωμαῖοι, κατὰ τῶν Κολοκοτρωνάϊων» γράφει ὁ Θ. Κολο-
 κωτρώνης. "Ἐνας καλόγερος 'τοὺς πρόδωσε καὶ τοὺς ἔκαψαν οἱ Τούρ-
 κοὶ σ' ἓνα ληνὸ κοντὰ στὴ Δημητσάνα. Ἄλλοι παλιοὶ κλέφτες τοῦ
 Μωρηᾶ σκοτώθηκαν.

Τότε χάθηκε ὁ περίφημος Ζαχαριάς. Κατάγεται ἀπ' τὴ Μπαρ-
 μπίτσα τῆς Λακωνίας καὶ ἦταν φόβητρο τῶν Τούρκων. Στὴ σκολὴ τοῦ
 Ζαχαριᾶ μαθήτεψαν ὁ Θ. Κολοκοτρώνης, ὁ Νικηταρᾶς, πού ἔγινε γαμ-
 πρὸς του κι' ἄλλοι ξακουστοὶ κλέφτες. Ὁ Ζαχαριάς, ἀτρόμητος ἄν-
 τρας, εἶναι ἡ πιὸ προοδευτικὴ καὶ λαϊκὴ μορφή ἀπ' τοὺς κλέφτες τοῦ
 Μωρηᾶ. Φωτεινὸ μυαλὸ, μπήκε στὸ νόημα τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης
 καὶ ἐπιζητοῦσε συντονισμὸ τῶν ἐπαναστατικῶν ἐνεργειῶν τῶν Ἑλλή-
 νων μὲ τὶς Γαλλικὲς καὶ Δυτικο-εὐρωπαϊκὲς ἐθνικο-ἐπαναστατικὲς
 δυνάμεις. Ἐχτρὸς τῶν Τούρκων, ἦταν ταυτόχρονα ἐχτρὸς φοβερὸς
 τῶν κοτσαμπάσηδων καὶ τοῦ Κλήρου καὶ προστάτης τῆς ἀγροτιᾶς.
 Εἶχε βλέψεις πανεθνικὲς. Βοήθησε τὸν Ἀντροῦτσο νὰ διασκίσει τὸ
 Μωρηᾶ καὶ τὸν συμβούλεψε νὰ κρατᾶ σύνδεση γιὰ κοινὴ δράση. Εἶ-
 ναι ὁ μόνος πού ἔνωσε τοὺς μεγάλους κλέφτες τοῦ Μωρηᾶ, καὶ τοὺς
 καθοδηγοῦσε σὲ συνδυασμένες ἐνέργειες σὰν ἀρχηγός τους. "Ὅλοι
 τοὺς σκεδὸν χάθηκαν σ' αὐτὸν τὸ μεγάλο κατατρεγμὸ πού τοὺς ἔκα-
 ναν οἱ Τούρκοι, οἱ κοτσαμπάσηδες καὶ τὸ Πατριαρχεῖο μὲ τὸν Κλήρο :
 Ὁ Γιανιάς στὴν περιοχὴ τῆς Πάτρας, ὁ Πετιμεζᾶς στὰ Καλάβρυτα,
 ὁ Μαντᾶς στὴν Ἀρκαδία. Τὸ Ζαχαριᾶ τὸν ἔφαγαν τελευταῖο οἱ κο-
 τσαμπάσηδες τοῦ Μωρηᾶ, ἀφοῦ πρῶτα ἐκδικήθηκε ἄγρια τοὺς φονιά-
 δες τῶν συντρόφων του. Αὐτόνε τὸν δολοφόνησαν στὰ Τσέρια τῆς
 Μάνης κουμπάροι τοῦ Μανιάτες γιὰ νὰ πάρουν τὴν ἐπικήρυξη. «Κου-
 μπάροι φάγαν τὸ Μαντᾶ, κουμπάροι καὶ τὸ Ζαχαριᾶ» ἀναφέρνουν
 ἀκόμα οἱ ἀγρότες τοῦ Μωρηᾶ. Ἀπ' τοὺς μεγάλους κλέφτες αὐτῆς
 τῆς ἡρωϊκῆς γωνιᾶς γλύτωσε μόνον ὁ Ἀναγνωσταρᾶς πού πρωταγω-
 νίστησε στὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821. Οἱ Ζαῖμηδες καὶ οἱ Δεληγιάννη-
 δες ἦταν οἱ πιὸ ἀπαίσιοι ἐχτροὶ τῆς κλεφτουριᾶς σ' αὐτὴ τὴν ἐποχὴ
 καὶ μόνον μὲ τὶς δικές τους ἐνέργειες ἐξοντώθηκαν οἱ μεγάλοι κλέφτες.

Στὴ Στερεὰ καὶ Ἡπειροθεσσαλία ἐξοντώνονται ἀπ' τοὺς
 ἀρβανιτάδες τοῦ Ἀλῆ οἱ πιὸ ξακουστοὶ κλέφτες καὶ ἀρματωλοὶ σὰν
 τὸ Βλαχάβα, τὸ θρυλικὸ Κατσαντώνη πού τὸν πρόδωσε ὁ Φουρκο-
 λάτρης προεστὸς Τσολάκογλου, γνήσιος πρόγονος τοῦ τωρινοῦ. Ὁ
 Καραϊσκάκης, πού ἦταν παλληκάρι τοῦ Κατσαντώνη ἐκδικήθηκε τὸν
 ἀρχηγό του. καίοντας σπίτια καὶ ἀποθῆκες τοῦ προδότη. Γιὰ ἓνα

ὅσο
 κα-
 στα-
 δὲ-
 τῆς
 Πα-
 τὰ
 γτι-
 τελε-
 ἢ π-
 με-
 νοῦ
 ἀστ-
 λιτε-
 Ἄν-
 Παρ-
 ἔκα-
 τοῦ
 νοῦ
 Μπ-
 σα-
 μὲ τ-
 ν' ἐπ-
 ἔλα-
 χιλοῦ
 μὴ πα-
 ἐπα-
 ρες. Σ-
 κα στ-
 ροῦ ἔ-
 πό-
 μο-
 λία ἔ-
 ἰου-
 Τὸ Μω-
 1821
 χία ἔ-
 Πορτο-
 δεῖται
 ν' ἀπ-
 Ὁ
 1789 κα-
 γὸ δρασ-
 νὰ ὀρ-
 ποῦ τοῦ
 σε τὸ ἐ-
 Δημ-
 ο-
 ΝΟΜΙΝΟΝ

διάστημα καταφεύγουν στη Σκίαθο, οργανώνουν στολίσκο από 70 παραβοκατκια και άνοίγουν κουρσάρικο πόλεμο. Έχουν άρχηγό τὸ Σταθά. Μαζί τους βρίσκεται και ὁ Θ. Κολοκοτρώνης. Ὅσοι κλέφτες δὲ σκοτώθηκαν ἔφυγαν στὰ 7νησα ἢ προσκύνησαν τὸν Ἄλῃ. Μαζεύτηκαν στὰ Γιάννενα και μπήκαν στὴ δούλεψή του. Σύγχρονα ὁ Ἄλῃ Πασᾶς, συνεχίζοντας τὴ συγκεντρωτικὴ του πολιτικὴ, ἀφαίρεσε ἀπ' τὰ Ζαγόρια και τὰ Βλαχοχώρια τὰ προνόμια τους και τὰ ἔκανε ἰδιοχτησία του.

Τὸ τέλος τῶν Ναπολεόντειων πολέμων στὰ 1814—15 βάνει τελεία και παῦλα στὶς ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων πὼς θὰ λευτερώνονταν ἢ πατρίδα τους με τὴ βοήθεια τῶν ξένων. «Εἶδα τότε ὅτι, ὅ,τι κάμωμε θὰ τὸ κάμωμε μονάχοι και δὲν ἔχομε ἐλπίδα καμμία ἀπὸ τοὺς ξένους» γράφει ὁ Κολοκοτρώνης. Τὰ ἔθνη ζητήματα πῆραν ὀλότελα ἄσχημο δρόμο. Τὰ 7νησα, πὺ γιὰ λίγα χρόνια με τὴν αὐτόνομη πολιτεία τους συγκίνησαν τοὺς Ἕλληνες, πέρασαν στὴν κατοχὴ τῆς Ἀγγλίας. Καὶ σὲ λίγα χρόνια, στὰ 1819, οἱ Ἀγγλοὶ πούλησαν τὴν Πάργα στὸν Ἄλῃ Πασᾶ γιὰ 150 χιλ. λίρες. Τὸ πούλημα τῆς Πάργας ἔκανε φοβερὴ ἐντύπωση στὸν ἑλληνικὸ λαό. Οἱ Παργινοὶ ἀνάσκαψαν τοὺς τάφους, ξέθαψαν τὰ κόκκαλα, τᾶκαψαν γιὰ νὰ μὴν τὰ μολύνουν οἱ Τούρκοι και με τὰ γυναικόπαιδα πέρασαν στὰ 7νησα, ὅπου λίγα χρόνια πρὶν εἶχαν βρεῖ ἄσυλο και οἱ Σουλιῶτες. Ἡ λαϊκὴ μούσα τραγούδησε με πάθος τὴν προδοσίᾶ τῆς Πάργας και τὸν ξεσπιτωμὸ τῶν Παργινῶν. Ἄς σημειώσουμε ἀκόμη ὅτι τότε ὑπαρχαν φόβοι ν' ἀρπάξουν οἱ Ἀγγλοὶ τὰ καράβια τῶν νησιωτῶν πὺ ἦταν οἱ σοβαροὶ ἀνταγωνιστὲς τους στὴ Μεσόγειο. Στὶς παραμονές τοῦ 1821 χιλιάδες πεινασμένοι Ἕλληνες πλημύριζαν τὰ Ἐφτάνησα. Τὴ στιγμὴ πὺ τὰ ἑλληνικὰ ζητήματα ἔπαιρναν αὐτὴ τὴν ἄσχημη τροπὴ, τὸ ἐπαναστατικὸ ἠφαίστειο συνέχιζε νὰ συγκλονίζει τίς διάφορες χώρες. Στὴ Νότιο Ἀμερικὴ ἀρχίζει στὰ 1814 ἑθνικὴ ἐπανάσταση ἐνάντια στὴν Ἰσπανία, στὴ Βενεζουέλα, Βολιβία, Χιλὴ, Ἀργεντινὴ, Περού, Κολομβία, ἀπλώνεται στὸ Μεξικὸ και ὕστερα ἀπὸ δεκάχρονο πόλεμο κατέληξε νὰ ἀπελευθερωθοῦν και νὰ γίνουν ἀνεξάρτητα δημοκρατικὰ κράτη αὐτὲς οἱ ἀποικίες. Στὴν Εὐρώπη τὸ ἴδιο. Στὴν Ἰταλία ἡ δράση τῶν Καρβονάρων ἔκανε κρότο σ' ὅλη τὴν Εὐρώπη. Τὸν Ιούλη τοῦ 1820 ἐξεγείρονταν οἱ Ἰταλοὶ πατριῶτες στὴν Καμπανία. Τὸ Μάρτη τοῦ 1821 στὸ Πεδομόντιο. Στὴν Ἰσπανία τὸ Γενάρη τοῦ 1820 στασίασαν στὸ Κάδιξ και χρειάστηκε νὰ ἐπέμβει ἡ Ἱερὴ Συμμαχία με γαλλικὸ στρατὸ γιὰ νὰ χτυπήσει τὸ δημοκρατικὸ κίνημα. Στὴν Πορτογαλλία ἐπίσης ἐξεγέρσεις στὰ 1817 και 1820. Τὰ γεγονότα ἔδειχναν στοὺς Ἕλληνες τὸ δρόμο πὺ ἔπρεπε ν' ἀκολουθήσουν γιὰ ν' ἀπελευθερώσουν τὴν πατρίδα τους.

Ὅλα αὐτὰ τὰ δραματικὰ γεγονότα πὺ ἄρχισαν ἀπὸ τὰ 1789 και ξετυλίγονταν σὲ ἐξίσου δραματικὴ σειρά, τράβηξαν σὲ ἐνεργὸ δράση τὰ πρωτοπόρα στοιχεῖα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ και ἔκαμαν νὰ ὠριμάσουν ὀλόπλευρα οἱ οἰκονομικο-ἰδεολογικὲς και στρατιωτικὲς προϋποθέσεις τῆς ἐπανάστασης. Συγκεκριμένα ἔχομε : 1) Δυναμώμε τὸ ἐμπορικὸ κεφάλαιο και συσώρευσε πλοῦσια ἔκταχτα κέρδη. Δημιουργήθηκαν οἱ ἐμποροκαρραβοκαραῖοι τῶν τριῶν νησιῶν με τὰ

θησαυρισμένα πλούτη και τὰ ἐξοπλισμένα καράβια. Οἱ παροικίες ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ εἶναι στίς δόξεις τους. Τώρα ἀκμάζουν ο βαθύπλοτοι Μαρασλῆς, Ριζάρης, Βαρβάκης, Καπλάνης κλπ. στὴ Ρωσσία. 2) Οἱ ἐπαναστατικὲς καὶ πολεμικὲς συρράξεις δυνάμωσαν τὴν ἐθνικὴ συνείδηση. Εἶδαμε πὼς τὰ καράβια ἔφερναν ἀρχαιοελληνικὰ ὀνόματα. 3) Πλάτυνε ὁ πολιτικὸς ὀρίζοντας τῶν πρωτοπόρων στοιχείων τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου. Ἄρχισαν νὰ μπαίνουν στὸ μεγάλο παιχνίδι τῆς εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς. Διαδοχικὰ πῆραν τὸ μέρος ὀλων τῶν ἀνταγωνιζόμενων δυνάμεων καὶ ἡ σκληρὴ πείρα ἀπόδειξε ὅτι πρὶν ἀπ' ὅλα πρέπει νὰ στηριχθοῦν στίς ἐπαναστατικὲς τους δυνάμεις. Ὁ Κολοκοτρώνης ἅμα τοῦ πρότειναν στὴ Ζάκυνθο νὰ πάει στὴν Ἰταλία νὰ πολεμήσει μὲ τοὺς Γάλλους εἶπε: «Δὲν ἔχω τίποτε μὲ τὸν Μπουναπάρτε. Ἄν εἶναι νὰ πολεμήσω μὲ τοὺς Τούρκους, τοὺς ὀχτροὺς τῆς πατρίδας μου, πάω ὅπου νὰναι». 4) Σουλιῶτες, κλεφτάρματωλοὶ, νησιῶτες, σπουδαστές, φυγάδες, πλῆθος μετανάστες, παίρνουν προσωπικὰ μέρος στοὺς πολέμους, στίς γραμμὲς τῶν Εὐρωπαϊκῶν στρατῶν. Συγκρότησαν ἑλληνικὰ σώματα. Ἐδρασαν σὰ στελέχη στοὺς ξένους στρατοὺς. Μπῆκαν στὸ νόημα τῆς πειθαρχίας, τῆς ὀργάνωσης, τῆς στρατιωτικῆς τέχνης. Ἀπόχτησαν αὐτοπεποίθησι στίς δυνάμεις τους. Ὀλοκληρώθηκε τὸ ἔργο ποὺ δημιουργοῦσε ἡ κλεφτουριά καὶ ἡ πείρατεία καὶ ἡ ἀναπτυσσόμενη ἐπανάσταση ἀποχτάει τὶς πολεμικὲς τῆς δυνάμεις.

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ—ΧΑΡΑΧΤΗΡΑΣ ΤΗΣ

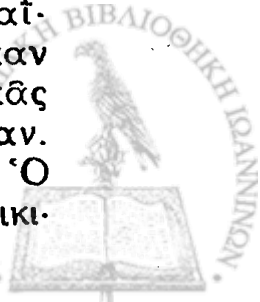
Ἐξετάσαμε τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐθνικῆς συνείδησης, τὴν πορεία διαμόρφωσης τῆς ἐθνότητος καὶ τοῦ ἐθνικοῦ κινήματος ποὺ ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Ρήγα παίρνει ἐθνικο-ἀπελευθερωτικὸ δημοκρατικὸ χαραχτήρα. Ἡ δημιουργία ἐθνικοῦ ἀνεξάρτητου ἀστικοδημοκρατικοῦ κράτους ἀποτελεῖ πιά ἱστορικὴ ἀνάγκη γιὰ ν' ἀναπτυχθοῦν λεύτερα καινούριες παραγωγικὲς δυνάμεις καὶ νὰ δημιουργηθεῖ ὁ Νεοελληνικὸς πολιτισμὸς.

Ἡ κατανομή τῆς γῆς ἀνάμεσα σὲ Τούρκους καὶ Ἕλληνες ἐξηγεῖ χτυπητὰ τὸν ἐθνικὸ χαραχτήρα τῆς πάλης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ στίς παραμονὲς τοῦ 1821.

Στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα κατοικοῦν 247.850 Ἕλληνες καὶ 20.865 Τούρκοι. Στὴν Πελοπόννησο κατοικοῦν 458.000 Ἕλληνες καὶ 42.250 Τούρκοι. Στὴ Δυτικὴ Ἑλλάδα ἡ καλλιεργημένη γῆ μοιράζεται ἐξἴσου ἀνάμεσα σὲ Τούρκους καὶ Ἕλληνες καὶ στὴν Ἀνατολικὴ οἱ Ἕλληνες ἔχουν 5.178.000 στρέμματα καὶ οἱ Τούρκοι ἔχουν 2.082.980. Στὴν Πελοπόννησο οἱ Ἕλληνες ἔχουν 1.500.000 στρέμ. καὶ οἱ Τούρκοι 3 ἑκατ. στρέμματα. Οἱ Τούρκοι εἶναι σχεδὸν 1)10 τοῦ πληθυσμοῦ καὶ κατέχουν κοντὰ τὴ μισὴ καλλιεργούμενη γῆ καὶ τὴν καλλιεργῆσιμη. Ἔτσι ἡ ἐθνικὴ ἀπελευθέρωση ἀποτελεῖ τὸ βασικὸ πρόβλημα καὶ τὸν ἄξονα κίνησης τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων.

Ὡστόσο δὲν εἶναι μόνον τὸ ἐθνικὸ ζήτημα. Ἐχουν δημιουργηθεῖ ἀντιθέσεις ἀνάμεσα καὶ στίς διάφορες τάξεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ βγαίνουν στὴν ἐπιφάνεια μὲ ὀξύτητα κι' ἄλλα προβλήματα καὶ πρὶν ἀπ' ὅλα τὸ ἀγροτικὸ. Οἱ Τούρκοι κατέχουν, ὀπως εἶπα

σχεδόν τῆ μισῆ γῆ. Μὰ καί ἡ ὑπόλοιπη γῆ ἀνήκε ὀλοκληρωτικὰ σχε-
 ν στοὺς ἄρχοντες, στὴν ἐκκλησιὰ καὶ στὰ μοναστήρια. Τὰ μονα-
 ρια φτάνουν τὰ 545 ἀντρικὰ καὶ 18 γυναικεῖα καὶ μόνο στὸ Μω-
 ᾶ, εἶναι 25 δεσποτάδες. Ἀπὸ 120.000 οἰκογένειες ἑλληνικὸ πληθυ-
 ὄ στις ἐπαρχίες πού ἀπελευθερώθηκαν, οἱ 100 χιλ. εἶναι ἀχτήμονες
 οἱ 20 χιλ. ἀποτελοῦν φυσικὰ τὰ τζάκια. Ἐὰν προστέσουμε καὶ τις
 λιτικές καταπιέσεις καὶ τὸ ξεζούμισμα πού δοκίμαζαν οἱ ἀγρότες
 τὸ τὸ ἀρχοντολόι, θὰ νοιώσουμε τὸ βαθὺ μῖσος πού ἔθρεψαν ἐνάν-
 κ στους Τουρκοκοτσαμπάσηδες, ὅπως τοὺς ἀποκαλοῦσαν, καὶ τὸν
 ἦρο. Οἱ τσιφλικάδες, Ἕλληνες καὶ Τούρκοι, δένουν τοὺς ἀγρότες
 ἡ γῆ. Δυναμώνει ἡ δουλοπαροικία. Τὸ ἀγροτικὸ πρόβλημα ἀπο-
 λει τὸ βαθύτερο κίνητρο τῆς ἀγροτιᾶς καὶ τὴν οὐσία τοῦ
 νικοῦ ζητήματος. Καὶ τὸ ἀγροτικὸ κίνημα αὐτὰ τὰ χρόνια ἔχει
 ρει τεράστιες διαστάσεις καὶ τὰ βουνὰ τῆς Ἑλλάδας ἀποτελοῦν
 αγματικὰ στρατόπεδα. Εἶδαμε ὅτι στὰ 1805—6, Τούρκοι, Κλήρος
 ἡ τζάκια, συνεργάστηκαν γιὰ νὰ καταστρέψουν τὴν κλεφτουριά.
 ρις ἀστικές κοινότητες ἡ ταξικὴ πάλη διεξάγονταν γιὰ συμμετοχὴ
 ἡν αὐτοδιοίκηση καὶ γιὰ τὴν αὔξηση τῶν ἀπολαυῶν τῶν ναυτῶν
 ἡ ἐργατῶν. Στὴ Σάμο εἶχαν χωριστεῖ σὲ δυὸ κόμματα : στοὺς καλ-
 κάντζαρους, πού τοὺς ἀποτελοῦσε ἡ ἐμποροτσιφλικὰδικὴ ἀρχοντιά
 ὁ Κλήρος, καὶ στοὺς καρμανιόλους, πού τοὺς ἀποτελοῦσαν τὰ ὑ-
 ὄλοιπα στρώματα τοῦ πληθυσμοῦ. Στὴν Πάρο ἀντιπάλευαν δυὸ κόμ-
 ατα, τῶν δοκίμων καὶ τοῦ ὄχλου. Στ' Ἀμπελάκια γίνονταν ἀνά-
 ὄρη πάλη. Μὰ στὰ ναυτικὰ νησιὰ αὐτὴ ἡ πάλη πῆρε τὴ μεγαλύτερη
 ὄτητα. Οἱ ναῦτες, ἐμψυχωμένοι ἀπ' τὸν ἐπαναστατικὸ ἀέρα πού
 γάπνεαν στὰ γαλλικὰ λιμάνια, πάλευαν νὰ σπάσουν τὴν τυραν-
 κὴ κυριαρχία τῶν ἀρχόντων καὶ τοῦ Κλήρου. Ζητοῦσαν μεγαλύτερο
 ἐρίδιο στὰ κέρδη καὶ δημοκρατικὴ διακυβέρνηση τῶν κοινοτήτων.
 τὰ 1800 δολοφονήθηκε ὁ Ἄντ. Κουντουριώτης, πατέρας τοῦ Λάζα-
 ου. Οἱ ἔμποροι βρέθηκαν σὲ δύσκολη θέση καὶ ζήτησαν ἐνίσχυση ἀπ'
 ὄν καπετὰν Πασᾶ πού πρόθυμα διόρισε τὸ Γ. Βούλγαρη γενικὸ ἀστυ-
 ὄμος, ζαμπίτη ὅπως τὸν ἔλεγαν, μὲ δικτατορικὰ δικαιώματα. Ὁ Γ.
 ούλγαρης, δουλεύοντας χρόνια στὴν ὑπηρεσία τῶν Τούρκων, μὲ ἄ-
 ρια μέσα δάμασε τοὺς ναῦτες. Τὴν ἴδια ἐποχὴ διορίστηκε ζαμπίτης
 αὶ στις Σπέτσες καὶ ἀργότερα στὰ 1815 καὶ στὰ Ψαρά. Ἐτσι γύρω
 π' τὰ ἀστικοδημοκρατικὰ προβλήματα, τὸ ἀγροτικὸ, τὸ δημοκρατικὸ,
 ὁ ἐργατικὸ, πού βγαίνουν στὴν ἐπιφάνεια, μεγαλώνει ἡ ταξικὴ πάλη.
 Μὰ ὄλο τὸ κοινωνικὸ πρόβλημα φανερώνεται κυρίως σὰ γλωσσικὸ
 πρόβλημα γιὰ τὴ μορφή τῆς γλώσσας. Εἶδαμε τὴν κυριαρχία τῆς
 ἀρχαῖζουσας γλώσσας πού καλλιεργιόνταν ἀπ' τὰ ἀνώτερα στρώ-
 ατα καὶ τὴ διαφόρφωση τῆς Νεοελληνικῆς ἀπὸ τις λαϊκὲς μᾶζες τοῦ
 ἀναπτυσσόμενου Ἐθνους. Ἀπ' τὰ μισὰ τοῦ 18ου αἰῶνα δημιουργιέ-
 ται ἐπίσημα τὸ γλωσσικὸ ζήτημα. Κυριώτερος ἐκπρόσωπος τῆς ἀρχαῖ-
 ζουσας ἦτανε οἱ Μπαλάνοι. Ἀπ' τὰ μισὰ τοῦ 17ου αἰῶνα δίδασκαν
 στὰ Γιάννενα καὶ σὲ ἄλλες πόλεις, ὁ Στέφ. Κοσμητᾶς, ὁ Κοδρικᾶς
 κλπ. Δημοτικιστὲς ἦταν οἱ «ἰδιόρρυθμοι» Γρ. Κωνσταντᾶς, ὁ Δαν.
 Φιλιππίδης, ὁ Νεόφ. Δούκας, ὁ Ἄθαν. Χριστόπουλος, ὁ Βηλαρᾶς. Ὁ
 τελευταῖος διαμορφώθηκε στὰ Γιάννενα ἀπὸ τὸ σκολεῖο τοῦ δημοτικι-

στή Θαν. Ψαλλίδα καὶ ἀποτελοῦν μὲ τὸ Χριστόπουλο, τοὺς πιὸ γνήσιους ἐκφραστές τῆς λαϊκῆς γλώσσας. Στὴν περίοδο ποὺ περνᾶμε ἀποκρυσταλλώθηκε ἡ μεσοβέζικη θέση τῆς καθαρεύουσας. Ὁ Ἄδ. Κοραῆς, γιατρός καὶ διανοούμενος Χιώτης τοῦ Παρισιοῦ, καλλιεργεῖ τὸν τύπο τῆς καθαρεύουσας γιὰ ν' ἀποφύγει τις «ἀκρότητες τῆς ἀρχαίζουσας», μὰ καὶ τὴ «γλώσσα τοῦ ὄχλου». Πλῆθος λόγιοι ἀκολούθησαν τῇ γραμμῇ του. Ὁ Ἄνθ. Γαζῆς, ὁ Κούμας, οἱ Οἰκονόμου, ὁ Βάμβας, ὁ Φορμακίδης, ὁ Γεννάδιος κλπ. Τὸ περίφημο γλωσσικὸ ζήτημα συμπυκνώνει καὶ ἐκφράζει ὅλο τὸ νεοελληνικὸ κοινωνικὸ πρόβλημα καὶ ἡ γραμμὴ τοῦ Κοραῆ φανερώνει ἀνάγλυφα τὴ συμβιβαστικὴ πρὸς τὸ Βυζαντινισμό καὶ κοτζαμπασισμό πολιτικὴ τοῦ ἐμπορικοῦ κεφαλαίου. Ἔτσι τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος κοντὰ στὸ ἐθνικὸ πρόβλημα συνειδητοποιεῖ καὶ τὸ γλωσσικὸ. «Δὲν γνωρίζω πάρεξ ἐλευθεριὰ καὶ γλώσσα» γράφει ἀργότερα ὁ Σολωμός. Προχωρεῖ πρὸς τὴν ἐθνικὴ του χειραφέτηση δίχως πνευματικὴ ἀναγέννηση, δίχως ἰδεολογικὴ ἐπανάσταση. Δίχως ν' ἀπαλλαχτεῖ ἀπ' τὴ Βυζαντινὴ παράδοση, καὶ μὲ δαύτη συμβιβάζεται ἐπίσημα ἡ ἀστικὴ τάξη μὲ τὴν ἰδεολογικὴ μορφή τῆς καθαρεύουσας γλώσσας καὶ τῆς «Μεγάλης Ἰδέας». Ἔτσι τὸ πρόβλημα τῆς ἐθνικῆς ἀπελευθέρωσης ἀποτελεῖ τὸ βασικὸ πρόβλημα καὶ δίνει τὸ χαραχτήρα στὴν ἀναπτυσσόμενη ἐπανάσταση σὰν ἐθνικοαπελευθερωτικὴ. Ὡστόσο μαζί μ' αὐτὸ προβάλλουν καὶ τ' ἄλλα ἀστικοδημοκρατικὰ προβλήματα.

«Τὸ Νεοελληνικὸ ἔθνος ζυμώθηκε καὶ ἀντρώθηκε μέσα σὲ ἀτέλειωτη σειρὰ ἀπὸ ἐθνικοὺς καὶ δημοκρατικοὺς ἀγῶνες» γράφει ὁ Ν. Ζαχαριάδης.

ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΤΑΞΕΩΝ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΜΕΝΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ—ΚΙΝΗΤΗΡΙΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΗΣ

Μποροῦμε τώρα νὰ καθορίσουμε τὴ θέση τῶν διαφόρων τάξεων καὶ στρωμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπέναντι στὴν ἀναπτυσσόμενη ἐθνικο-ἀπελευθερωτικὴ ἐπανάσταση. Τὸ Πατριαρχεῖο, ὅπως ξαίρουμε, ἦταν φορέας τῶν Βυζαντινῶν ἀντιδραστικῶν παραδόσεων. Ὁ τελευταῖος πρὶν τὸ 1821 πατριάρχης Γρηγόριος Ε', βγάνει συνοδικὸ τόμο γιὰ νὰ χτυπήσει τις ὀλέθριες ἀρχές, ποὺ μὲ τὴν ἐπίδραση τῶν ἔργων Ρουσσώ, Βολταίρου καὶ τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης, ἀρχισαν νὰ διαδίδονται μὲ μυστηριώδη τρόπο. Τὸ 1806 ἀφορίζει τὴν κλεφτουριά καὶ διευκολύνει τὴ σουλτανικὴ ἐξουσία νὰ τὴν πολεμήσει. Στὰ 1821 ἀφορίζει ἐπίσης τὴν ἐπανάσταση μόλις ξέσπασε. Σ' ὅλη του τὴ σταδιοδρομία καὶ δράση, τὸ Πατριαρχεῖο εἶναι ἐχτρός σὲ κάθε ἀπελευθερωτικὴ κίνηση, σὲ κάθε προοδευτικὴ ἰδεολογία.

Οἱ ΦΑΝΑΡΙΩΤΕΣ ἀκολουθοῦν μιὰ πατροπαράδοτη πολιτικὴ ποὺ τὴν κληρονομᾶν ἀπὸ πατέρα σὲ γιοῦ σὰ διαθήκη: νὰ μεταρρυθμιστεῖ ἡ Τουρκία σὲ μικρὲς ἡγεμονίες σὰν τις παραδουνάβειες καὶ νὰ τις κυβερνᾶν αὐτοί. Κάτι παρόμοιο μὲ κείνο ποὺ ἐπιδιώκουν οἱ μεγάλοι πασάδες. Στάθηκαν πάντα ἐχτροὶ σὲ κάθε ἐπαναστατικὸ κίνημα. Ὡστόσο, μὲ τὴ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση φανερώνεται κάποια διαφοροποίηση ἀνάμεσά τους. Οἱ Σοῦτσοι, οἱ Μαυροκορδάτοι, ἀκολουθοῦν Γαλλόφιλη φιλελεύθερη πολιτικὴ ἀντίθετα μὲ τοὺς Ὑψηλάντηδες ποὺ

ἀκολουθοῦν Ρωσσόφιλη καὶ ὀρισμένοι ἀπὸ δαύτους τραβιοῦνται στὴν ἐπαναστατικὴ κίνηση, ὅπως θὰ δοῦμε.

ΟΙ ΚΟΤΣΑΜΠΑΣΗΔΕΣ καὶ ὁ μεσαῖος Κληρὸς, δεσποτάδες, ἡγούμενοι, εἶναι ἀρκετὰ δυνατοὶ καὶ φιλοδοξοῦν νὰ πάρουν τὰ χτήματα καὶ τὴ θέση τῶν Τούρκων. Μὰ κι' ὁ κίντυνος εἶναι μεγάλος κι' ἡ δράση τῆς κλεφτουριάς τοὺς τρομάζει. Προτιμᾶν νὰ περιμένουν τὴ μεταβολὴ ἀπὸ ἐξωτερικὲς δυνάμεις, ἰδίως ἀπὸ τὴ Ρωσσία, καὶ ἀντιδρᾶν στὴν ἐπανάσταση.

ΤΟ ΕΜΠΟΡΟ - ΤΡΑΠΕΖΙΤΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ δουλεύει, ὅπως ξαίρουμε, σὲ πλῆθος χώρες καὶ στίς πιὸ διαφορετικὲς συνθήκες κι' ἔτσι δημιουργεῖ τὰ πιὸ διαφορετικὰ συμφέροντα. Συνεπόμενα δὲν ἔχει καὶ τὴν ἴδια θέση ἀπέναντι στὴν ἐπανάσταση. Μεγαλέμποροι, εἰδικὰ τῆς Πόλης, ποῦναι συνδεδεμένοι μὲ τὸ Πατριαρχεῖο καὶ δουλεύουν μὲ τὸ τούρκικο δημόσιο, εἶναι ἀντίδραση. "Ἄλλες ὁμάδες γιὰ διάφορους λόγους ἦταν συντηρητικὲς καὶ ἀκολουθοῦσαν καιροσκοπικὴ πολιτικὴ, ὅπως οἱ ἐμποροκαρραβοκυραῖοι τῆς "Υδρας. Αὐτοὶ φοβόνταν τὴν τούρκικη ἀρμάδα μὰ ἐξίσου φοβόνταν καὶ τοὺς ἀτίθασσους ναῦτες τους. "Ἄλλες ὁμάδες, ἰδίως τῶν παροικιῶν, ἀκολουθοῦν ἐπαναστατικὴ πολιτικὴ. Γενικά, τὸ ἐμποροτραπεζιτικὸ κεφάλαιο τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἐπηρεασμένο καὶ ἀπὸ τὴν ἀντίδραση τῆς Ἱερῆς Συμμαχίας καὶ ἀπὸ τὴ συντηρητικὴ Ἀγγλία, διστάζει καὶ ἀκολουθεῖ πολιτικὴ ἀντίθετη σὲ κάθε ἐπαναστατικὴ δράση. Ἐπιζητοῦν, ὅπως ἔλεγαν, νὰ ὀριμάσει πρῶτα τὸ Ἔθνος μὲ τὴ μόρφωση. Κι' αὐτὴ τὴν πολιτικὴ τὴν ἐξέφραζαν ὁ Ἀδ. Κοραῆς, ὁ Ἀνθ. Γαζής, ὁ Μητροπολίτης Πίσας Ἰγνάτιος, ὁ Φαναριώτης Ἀλεξ. Μαυροκορδάτος κλπ.

Οἱ μεγάλες μάζες τοῦ Ἔθνους, ἀντίθετα ἀπ' τὶς παραπάνω τάσεις τῶν προνομιοῦχων τάξεων τοῦ Ἔθνους, τραβοῦσαν ἀποφασιστικὰ καὶ μ' ἐνθουσιασμὸ γιὰ ἐπαναστατικὴ λύση τοῦ ἐθνικοῦ προβλήματος. Ἡ ἀγροτιά, μὲ πρωτοπόρο τμῆμα τὴν κλεφτουριά, ἀποτελοῦσε τὴ βασικὴ κινητήρια δύναμη τῆς ἐπανάστασης. Γιὰ τοὺς ἀγρότες, ἡ λύση τοῦ ἐθνικοῦ ζητήματος θὰ ἔλυνε αὐτόματα καὶ τὸ ἀγροτικὸ πρόβλημα καὶ θὰ τοὺς ἔδινε τὴ γῆ τους. Ἡ ἀγροτιά καὶ οἱ ἄλλες δημοκρατικὲς ὁμάδες τοῦ Ἔθνους, οἱ ναῦτες πρὶν ἀπ' ὅλα, οἱ μικρέμποροι, οἱ γυρολόγοι, οἱ χειροτέχνες, οἱ μικροδιανοοῦμενοι κάθε λογῆς, ἐμποροῦπάλληλοι, δάσκαλοι, κατώτερος κληρὸς, οἱ σπουδαστές, ἀποτελοῦσαν τὴ δραστήρια ἐπαναστατικὴ δύναμη. Αὐτὴ ἡ ἐθνικὴ δημοκρατικὴ δύναμη νίκησε τὴν ἀντίδραση καὶ συντηρητικότητα τῶν ἀνώτερων τάξεων, παρέσυρε κι' αὐτές στὸν ἐπαναστατικὸ ἀγῶνα ὅπως θὰ δοῦμε.

Τέλος δυὸ λόγια γιὰ τοὺς ἀρματωλοὺς. Εἶχαν τραβηχτεῖ στὸν ἐθνικὸ ἀγῶνα κι' ἀπ' αὐτὴ τους τὴ θέση ἦταν στοιχεῖα ποῦ ἔτειναν σὲ ἐξεγέρσεις ἐλπίζοντας ἀπ' αὐτές βελτίωση τῆς θέσης τους. Μαζὶ μ' αὐτό, ἦταν στοιχεῖα ταλαντευόμενα καὶ ἡ ἀφοσίωση τους στὴν ἐπανάσταση θὰ καθορίζονταν πρὶν ἀπ' ὅλα ἀπ' τὴ μαζικὴ δύναμη τῆς ἐπανάστασης.

ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

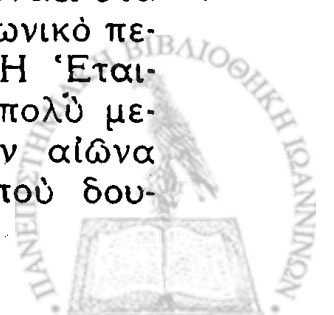
Η ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ

Δέκα χρόνια σχεδόν μετά τὸ μαρτυρικὸ θάνατο τοῦ Ρήγ ιδρύεται στὸ Παρίσι, στὰ 1809, τὸ «Ἑλληνόγλωσσο Ξενοδοχεῖο» ἀπ' τὸ Σαλονικιὸ λόγιο Ζαλύκη. Εἶχε σκοπὸ φανερὸ νὰ βοηθήσῃ τὴ μόρφωση τῶν Ἑλλήνων, μὰ πραγματικὰ ἀπόβλεπε στὴν ἔθνικὴ ἀποκατάσταση. Ἔτσι οἱ Ἕλληνες πατριῶτες μῆκαν στὸν ἴδιον δρόμο πού ἀκολούθησαν κείνο τὸν καιρὸ οἱ πατριῶτες ὄλων τῶν χωρῶν. Ὁργάνωσαν μυστικὲς ἐπαναστατικὲς ὀργανώσεις γιὰ τὴν ἔθνικὴ ἀποκατάσταση τῶν χωρῶν τους καὶ τὸν ἀστικο-δημοκρατικὸ μετασχηματισμὸ τῶν μοναρχο-φεουδαρχικῶν καθεστώτων. Πιὸ περὶ φημῆ ἀπ' αὐτὲς τὲς ὀργανώσεις εἶναι ἡ Ἰταλικὴ Ἑταιρία τῶν Καρβονάρων, πού ἀποτελοῦσε τὸ φόβητρο τῆς Ἱερῆς Συμμαχίας. Πέντε χρόνια ἀργότερα, στὰ 1814, ιδρύεται στὴν Ὀντέσσα, ἡ «Φιλικὴ Ἑταιρία» ἀπ' τὸ Νικ. Σκουφᾶ, τὸ Μαν. Ξάνθο καὶ τὸ Θαν. Τσακάλωφ. Ὁ Νικ. Σκουφᾶς, τὸ καθοδηγητικὸ μυαλὸ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας, ἦταν χειροτέχνης ἀπ' τὸ Κομπότι τῆς Ἄρτας. Στὴν Ὀντέσσα δούλεψε σὰ μικρέμπορος καὶ ἐμποροῦπάλληλος. Ὁ Μαν. Ξάνθος ἦταν ἀπ' τὴν Πάτμο, ἐμποροῦπάλληλος στὴν Τεργέστη καὶ στὴν Ὀντέσσα, γραμματικὸς στὸ μεγαλέμπορο Ξένη. Ὁ Τσακάλωφ ἦταν γιὸς ἐμπόρου ἀπ' τὰ Γιάννενα καὶ ἦταν φοιτητὴς στὴν Εὐρώπη καὶ μέλος τοῦ «Ἑλληνόγλωσσο Ξενοδοχείου». Γλήγορα ὁ Τσακάλωφ ἀποτραβήχτηκε οὐσιαστικὰ καὶ στὴ θέση του βρίσκονταν ὁ Παν. Ἀναγνωστόπουλος. Κατάγονταν ἀπ' τὴν Ἀνδρίτσαινα τῆς Τριφυλλιᾶς καὶ δούλευε στὴν Ὀντέσσα σὰν ὑπάλληλος στὸ μεγαλέμπορο Θαν. Σέκερη. Ἡ Φιλικὴ Ἑταιρία ιδρύθηκε σὰν ὀργάνωση συνωμοτικὴ ἔθνικο-ἐπαναστατικὴ. Ὁ Ξάνθος ἦταν μασῶνος. Εἶχε κατηχηθεῖ στὰ ἐμπορικὰ ταξείδια του στὴν Ἠπειρὸ καὶ Ἐφτάνησα καὶ ἔμπασε τὴν ὀργανωτικὴν πείραν τῶν μασωνικῶν στοῶν. Καὶ ἡ ἑταιρία εἶχε μασωνικὴ ἱεραρχία στὴ διαβάθμιση τῶν μελῶν της. Σὰν καθῆκον της ἔβανε νὰ δημιουργήσει μ' ἔθνικὴ ἐπανάσταση ἑλληνικὸ ἔθνικὸ κράτος. Ἡ κατήχησὶς της γίνονταν μὲ ὄρκο. Στὴ δράση της, ἔτεινε σὲ συνεργασία μὲ τοὺς Βαλκανικοὺς λαοὺς. Στὰ 1817 συνεννοήθηκε μὲ τὸ διωγμένον ἡγεμόνα τῆς Σερβίας Καραγιώργη γιὰ κοινὴ ἐνέργεια. Ὁ Καραγιώργης πῆγε στὴ Σερβία ὅπου τὸν σκότωσε ὁ ἀνταγωνιστὴς του Ὁβρένοβιτς. Ὡστόσο καὶ μὲ τὸν Ὁβρένοβιτς οἱ Φιλικοὶ κρατοῦσαν σύνδεση. Ἐπίσης συνεργάζονταν μὲ τοὺς Καπεταναίους Σέρβους, Βουλγάρους καὶ Βλάχους πού βρίσκονταν στὶς ἡγεμονίες.

Ἔτσι ἡ «Φιλικὴ Ἑταιρία», ἰδρυμένη καὶ καθοδηγημένη ἀπὸ λαϊκὰ μικροαστικὰ στοιχεῖα, ιδρύεται καὶ δουλεύει στὴ γραμμὴ πού χάραξε ὁ Ρήγας ὁ Βελενστινλῆς. Ζητεῖ ἔθνικὴ ἀπελευθέρωση μὲ ἐπαναστατικὴν δράση, ὅπως καὶ οἱ ἄλλες προοδευτικὲς δυνάμεις τῆς Εὐρώπης. Συνάμα ἐπιδιώκει τὴν συνεργασία τῶν ἄλλων Βαλκανικῶν λαῶν. Στὰ 1817 ἡ Φιλικὴ ἔχει ἐξαιρετικὴ ἐπιτυχία καὶ προσηλυτίζει τοὺς καπεταναίους Ἀναγνωσταρᾶ, Χρυσοσπάθη, Δημητρόπουλο, Πεντεδέκα, Φαρμάκη καθὼς καὶ τὸν Παπαφλέσα. Ὡστόσο ἡ Φιλικὴ Ἑταιρία δὲ δουλεύει σὲ ἑλληνικὸ ἔδαφος καὶ δὲν ἔχει ἄμεσους δε-

σμοὺς μὲ τὶς λαϊκὲς μάζες. Τὸ ρούσικο ἀντιδραστικὸ περίγυρο τὴν πιέζει καὶ τὴν ἐπηρεάζει ὅπως καὶ οἱ Ἕλληνες ἔμποροι, Φαναριῶτες λόγιοι, ποὺ ἀνάμεσά τους κινιέται καὶ ἀναπτύχεται. Στὴν ἀνάπτυξή της δὲν παίρνει κοινωνικὸ περιεχόμενον τὴ στιγμὴ ποὺ φανερόντωνται μεγαλοϊδεατικὲς τάσεις. Ἡ ἐπανάσταση θὰ ἀπλώνονταν στὴν Εὐρωπαϊκὴ Τουρκία ποὺ θὰ μεταβάλλονταν σὲ ἑλληνικὸ κράτος. Καὶ τοὺς Σέρβους, μ' ὅλες τὶς συνεννοήσεις, τοὺς ἔβλεπαν καὶ σὰν ἀνταγωνιστὲς. Λεῖπει ὁ ἄδολος ἐπαναστατικὸς ἰδεαλισμὸς τοῦ Ρήγα. Καὶ τὸ σπουδαιότερο, ποὺ ἔπαιζε ἀποφασιστικὸ ρόλο στὴν κατοπινὴ πορεία τῆς ἐθνικοκοινωνικῆς πάλης, εἶναι ὅτι οἱ λαϊκοὶ ἡγέτες τῆς Φιλικῆς ζητοῦν νὰ παραδώσουν τὴν ἡγεσίαν τῆς Φιλικῆς σὲ ἀνώτερα, τὰ πιὸ ἀντιδραστικὰ στοιχεῖα τοῦ Ἔθνους, ποὺ ἦταν μαζί καὶ ὑπάλληλοι τοῦ Τσαρισμοῦ. Στὰ 1815 ἀκόμα ἀπευθύνονται στὸ Γ. Καποδίστρια, ὑπουργὸ τῶν ἐξωτερικῶν τοῦ Τσάρου. Αὐτὸς ἀρνιέται καὶ τοὺς ἔδιωξε βάνουσα. Στὰ 1818 ἡ ἔδρα τῆς Ἑταιρείας μεταφέρεται στὴν Κων)πολὴ. Τότε ἀνάπτυξε πλατεῖα δράση καὶ στὶς γραμμὲς της μπαίνουν χιλιάδες ἄνθρωποι ἀπ' ὅλα τὰ στρώματα τοῦ Ἔθνους. Φαναριῶτες, κληρικοὶ, κοτσαμπάσηδες, ἔμποροι, λόγιοι, κλέφτες, γυρολόγοι. Ἡ σύνθεσί της γίνεται ὁλότετα ἀνομοιογενὴ. Στὴν καθοδήγησή της, ἐξὸν ἀπὸ τὸν Ξάνθο καὶ Ἀναγνωστόπουλο, εἶναι ὁ μεγαλέμπορος Παν. Σέκερης, ὁ λόγιος Ἀνθιμος Γαζῆς, ὁ Κομιζόπουλος, ὁ Λεβέντης. Ἡ καθοδήγηση περνάει δεξιότερα, ὁ Σκουφᾶς πεθαίνει στὶς 31 Ἰούλιου 1818. Στοὺς κόλπους τῆς ὀργάνωσης ἀρχίζει ἀγῶνας γιὰ τὴν ἀρχηγίαν. Γιὰ τὴν ἡγεσίαν ἀνταγωνίζονται ἐκπρόσωποι τῶν ἀνώτερων στρωμάτων. Ἀπ' τὸ ἓν μέρος τὰ πιὸ δεξιὰ στοιχεῖα, οἱ ἀντιδραστικοὶ Φαναριῶτες μὲ τοὺς Ὑψηλάντηδες, τοὺς Μάνους ἐπικεφαλῆς. Αὐτοὶ ἀκολουθοῦν ρούσικη πολιτικὴ, στηρίζονται στὸ ἐμπορικὸ κεφάλαιο ποὺ δουλεύει στὴ Ρωσσία, στὸν ἀνώτερο Κληρὸ καὶ στὴ ρούσικη πολιτικὴ. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, οἱ συντηρητικοὶ—φιλελεύθεροι κύκλοι ποὺ ἐκπροσωποῦν τὸ ἐμπορικὸ κεφάλαιο, ποὺ δουλεύει στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη. Ἐπικεφαλῆς τους εἶναι ὁ Μητροπολίτης Πίσας Ἰγνάτιος, ὁ Μαυροκορδατός, ὁ Κοραῆς. Ὑποψήφιοι ἀρχηγοὶ ὑποδείχονται ὁ κόντες Καποδίστριας, ὑπουργὸς τοῦ Τσάρου, ὁ πρίγκηπας Ὑψηλάντης, ὁ Μητροπολίτης Ἰγνάτιος, ὁ Καρατζᾶς καὶ ἄλλοι. Οἱ Ὑψηλάντηδες ὀργανώνουν ἰδιαιτέρο κύκλο στὴν Ὀντέσσα γιὰ νὰ ἐπιβληθοῦν. Ὁ Ξάνθος ἀπὸ μέρος τῆς Φιλικῆς πάει στὴ Μόσχα γι' ἀρχηγό. Ὁ Καποδίστριας ἀρνιέται ξανά τὴν ἀρχηγίαν, γιατί δὲν ἐγκρίνει τὴν ἐπαναστατικὴν δράση καὶ τότε ὁ Ξάνθος ἀπευθύνεται στὸν Ἀλ. Ὑψηλάντη.

Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι τὸ ἔγγραφο τῆς ἀνάληψης τῆς ἀρχηγίας ἀπὸ τὸν Ὑψηλάντη ὑπογράφεται στὶς 19 Ἀπρίλη 1820, ἀπ' αὐτόνε, ἀπὸ τὸν Ξάνθο καὶ Ι. Μάνο ποὺ ἀντιπροσώπευε τὸ Φαναριώτικον κύκλον τῆς Ὀντέσσας. Ἔτσι ἡ «Φιλικὴ Ἑταιρεία» περνάει στὰ πριγκηπικὰ φαναριώτικα χέρια. Τὸ ρούσικο πολιτικόν—κοινωνικόν περίγυρο βοήθησε τοὺς Ὑψηλάντηδες γιὰ νὰ ἐπικρατήσουν. Ἡ Ἑταιρεία ἰδρύθηκε σὲ ρούσικο ἔδαφος. Ἡ ρούσικη ἐπιρροή ἦταν πολὺ μεγάλη σ' ὅλο τὸν ἑλληνικὸν κόσμον καὶ καλλιεργοῦνταν ἕναν αἰῶνα πρὶν. Οἱ πόροι τῆς προέρχονταν κυρίως ἀπὸ ἔμπορους ποὺ δου-

λεύουν στη Ρωσία, οί πράχτορες της στηρίζονται στη ρούσσιχη έπιρροή και στα ρούσσιχα μέσα. Τά ρούσσιχα Προξενεία της Τουρκίας ήταν γραφεία και βάσεις τών Φιλικών. Πολλά ρούσσιχα Προξενεία τά είχαν στα χέρια οί κορυφαίοι Φιλικοί. 'Ο Γ. Λεβέντης λ.χ. ήταν γραμματικός στο Πρόξενείο του Βουκουρεστίου. 'Ο Ι. Παπαρρηγόπουλος ήταν ό ίδιος πρόξενος στην Πάτρα. Στο ίδιο Προξενείο δούλευε κι' ό Βλασόπουλος. «'Η σέρβικη έπανάσταση του 1803 και ή έλληνική στάση του 1821, όφείλουν τό ξέσπασμά τους, λίγο—πολύ, στο ρούσσιχο χρυσάφι και στη ρούσσιχη έπίδραση», γράφει στα 1853 ό Μάρξ. "Ετσι ή όργάνωση της έπανάστασης πέρασε στους Φαναριώτες, έκανε στροφή και στηρίζεται στη ρούσσιχη πολιτική. "Ενα άπ' τά πρώτα μέτρα του άρχηγού ήταν νά δώσει έντολή νά μη στρατολογοϋν μέλη στην όργάνωση άπ' τά κατώτερα στρώματα και νά μην έξοπλίζεται ό «τυχόν όχλος».

"Οπως ήταν έπόμενο, δυναμώνουν οί ταλαντεύσεις και οί τάσεις γι' άναβολή της έπανάστασης, δηλαδή γιά ματαίωσή της. 'Ο κύκλος Μαυροκορδάτου, 'Ιγνάτιου, καλλιεργοϋν αύτή τή γραμμή. 'Ο 'Αναγνωστόπουλος πού τους άκολουθεί γιά μιá στιγμή υποστηρίζει αύτή τήν άποψη. 'Ο ίδιος ό άρχηγός ταλαντεύεται. Μά ή δύναμη τών πραγμάτων και ή μαζική πίεση νικάν κάθε αντίδραση. 'Ο Σουλτάνος έχει μπλεχτεί σέ πόλεμο μέ τόν 'Αλή—Πασά και είναι μοναδική εύκαιρία γιά ν' άρχίσει ή έπανάσταση. Τό μυστικό της 'Εταιρίας έχει πάει στα αύτιά τών Τούρκων. 'Ακόμα οί παλιοί έταίροι είναι έτοιμοι γιά όλα. Είναι γνωστό ότι σκότωσαν τόν τυχοδιώκτη Γαλάτη. Σκότωσαν τόν Καμαρινό, γιά νά μη γυρίσει στο Μωρηά και μάθει ό Πετρόμπεης και οί πρόκριτοι ότι καμμιά βοήθεια δέν έρχεται άπ' τή Ρωσία. Και τό Γενάρη του 1821 δολοφόνησαν τόν ήγεμόνα της Βλαχίας 'Αλ. Σούτσο γιά νά πάρουν τήν ήγεμονία στα χέρια τους. 'Ο Παπαφλέσας ανάβει τά πνεύματα στο στρατιωτικό συμβούλιο, πού έγινε στις 20 'Οχτώβρη 1820 στο 'Ισμαήλιο της Βεσσαραβίας, παρουσιάζει πλαστή άναφορά τών Πελοποννησίων πώς όλα είναι έτοιμα γιά τήν έπανάσταση. "Ετσι άποφασίζεται ν' άρχίσει ή έπανάσταση άπό τις ήγεμονίες, άφου δέν ήταν δυνατόν ό άρχηγός νά περάσει στην Πελοπόννησο. Στέλνεται εκεί ό Λασσάνης νά πάρει στα χέρια του τις στρατιωτικές δυνάμεις τών ήγεμονιών. Και δέν ήταν λίγες. Βρίσκονταν 60 καπετανείες, οί 58 άπό "Ελληνες, μιá άπό Σέρβους και μιá άπό Βούλγαρους. Στο σύνολό τους θά είχαν ως δέκα χιλιάδες πολεμιστές μέ δοκιμασμένους καπεταναίους σαν τόν Γ. 'Ολύμπιο, τό Φαρμάκη και άλλους. Στέλνονται άπόστολοι όργανωτές ό Παπαφλέσας στο Μωρηά, ό Γαζής στην "Υδρα και Σπέτσες κι' άπό κει στο Γήλιο, ό Περραιβός στη Μάνη κι' άπό κει στην "Ηπειρο. "Αλλοι στη Μακεδονία και στις άλλες περιφέρειες. Στη Σερβία, πού έχουν και κει συνεννοήσεις γιά κοινή δράση, στέλνουν τόν 'Αρ. Παπα. Πιάνεται στο δρόμο κι' αύτοχτονεϊ. Γίνονται σκέδια ν' άρπάξουν τόν τούρκικο στόλο, νά αιχμαλωτίσουν τόν ίδιο τό Σουλτάνο, νά έπαναστατήσει ό Πόντος.

Μέ τή σύσκεψη της 20 'Οχτώβρη 1820 κλείνει ή δοξασμένη ιστορία της Φιλικής 'Εταιρίας πού παύει νά ύπάρχει. Μένουν ακόμα

ταύ
της
νέπ
προ
της
Στα
και
δέρ

Ρωσ
οί
Γα
νέπ
και
έπ
νέπ
Ρω
Με
και

Είπα
με
και
τάξ
ρή οί
1.000
και το
δουσε
των ε
στρατ
τή νι
καπετ
ετατε
ιαργί
τείνει
οία τη
του γ
ήρωα.

οι Φιλικοί, οι φλογεροί εκείνοι λαϊκοί επαναστάτες που σκόρπισαν σ' όλες τις ελληνικές περιοχές, κίνησαν τις επαναστατικές εθνικές λαϊκές δυνάμεις κι' άρχισαν σέ λίγους μήνες τήν επανάσταση.

Τό έργο τής «Φιλικής Έταιρίας» άποτελεί μιá από τις λαμπρότερες ιστορικές δημιουργίες του ελληνικού λαού. Δείξαμε τις ρίζες τής άσυνέπειας και των λαθών της. Δέ στηρίχτησαν μέ πλέρια συνέπεια στις λαϊκές δυνάμεις. Ζήτησαν άρχηγούς και κηδεμόνες στα προνομιούχα στρώματα. Δέν πήγαν προς τή Δυτική Εύρώπη νά ζητήσουν συμμάχους στις επαναστατικές δυνάμεις τής έποχής τους. Στράφηκαν προς τή Ρωσία, τήν αντίδραστική. Αύτά τά λάθη τους είχαν ολέθρια επίδραση στην πορεία και έκβαση τής υπόθεσής τους, δίχως αυτό νά μειώνει τήν ιστορική σημασία του μεγάλου τους έργου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η ΕΘΝΙΚΟΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΙΣ ΗΓΕΜΟΝΙΕΣ 'Ο 'Αλ. 'Υψηλάντης πέρασε τόν ποταμό Προύθο και στις 22 Φλεβάρη 1821 μπήκε στο Γιασί της Μολδαυίας. Από κει δημοσίεψε προκήρυξη «προς τους άνδρας Γραικούς, όσοι εύρίσκονται εις Μολδαυίαν και Βλαχίαν». Έδω φαίνεται ή πολιτική του 'Υψηλάντη που έχει καταδικάσει από πριν τό κίνημα σέ άποτυχία. Άπευθύνεται για επανάσταση μόνο σέ Γραικούς που ήταν οι πραγματικοί τύραννοι του λαού των ήγεμονιών και άγνοεί τό ντόπιο πληθυσμό που θά στήριζε και θά κινούσε τήν επανάσταση. Στην προκήρυξη μιλάει άκόμα για επικείμενη βοήθεια τής Ρωσσίας «Κινηθήτε φίλοι, γράφει, και έν τω άμα μιá μεγάλη δύναμις θέλει παρουσιασθή προστάτις των ήμετέρων δικαίων». 'Ο 'Υψηλάντης δέν έχει έμπιστοσύνη στις δυνάμεις του 'Ελληνικού στοιχείου και έλπίζει πριν άπ' όλα στην ένίσχυση τής Ρωσσίας, του Τσάρου.

Σέ λίγες μέρες μπαίνει στο Βουκουρέστι, τήν πρωτεύουσα τής Βλαχίας. Έκει έρχονται τά κακά μαντάτα. 'Ο Πατριάρχης άφορίζει μέ φριχτές κατάρες τους επαναστάτες και ό Τσάρος άποκηρύσσει τό κίνημα, τόν διαγράφει άπ' τις τάξεις του ρούσσικου στρατού και διατάζει τά ρούσσικα στρατεύματα των συνόρων νά κρατήσουν άυστηρή ουδετερότητα. 'Ο 'Υψηλάντης έχει στη διάθεσή του πάνω άπό 7.000 στρατό και δοκιμασμένους καπεταναίους σαν τόν Γ. 'Ολύμπιο και τό Φαρμάκη. Έχει τόν 'Ιερό Λόχο που τόν άπετέλεσαν 500 σπουδαστές άποφασισμένοι για κάθε θυσία. Έχει τό διοικητικό μηχανισμό των δύο ήγεμονιών και τά πλούτη τους. Μέ είναι Φαναριώτης και στρατιωτικός Τσαρικός. Δέν πιστεύει στην επανάσταση και νοιώθει τή ντόπια άγροτική μάζα νά ναι έχτρική στο κίνημά του. 'Ο ντόπιος καπετάνιος, ό Βλαδημιρέσκου, επαναστατεί και αυτός μέ δέν είναι διατεθειμένος νά πολεμήσει για νά σταθεροποιήσει τήν ελληνική κυριαρχία. 'Ο Βλαδημιρέσκου καλεί τους άγρότες νά σηκωθούν και τείνει νά οργανώσει ανεξάρτητο άγώνα για νά έπιτύχει ανεξαρτησία τής πατρίδας του. 'Ο Γ. 'Ολύμπιος τόν πιάνει και τό στρατοδικείο του 'Υψηλάντη τόν θανατώνει. Οι Ρουμάνοι τόν θεωρούν εθνικό τους ήρωα. 'Ο Σάββας, άλλος δυνατός καπετάνιος, πέρασε άνοιχτά μέ

τοὺς Τούρκους. Στὸ μεταξύ τούρκικος στρατὸς μῆκε στὶς ἡγεμονίες, νίκησε τοὺς ἐπαναστάτες τὴν 1 Μάη στὸ Γαλάζι. Στὰ τέλη Μάη στὸ Τιργοβίστι καὶ ὁ Ὑψηλάντης ὑποχωρεῖ ὀλοένα πρὸς τὰ Αὐστριακὰ σύνορα. Στὶς 6 Ἰούνη οἱ Τούρκοι καταστρέφουν στὸ Δραγατσάνι τὸν Ἱερὸ Λόχο καὶ στὶς 15 Ἰούνη ὁ Ὑψηλάντης μὲ τὸ Λασσάνη καὶ λίγους ἀκόμα συντρόφους περνᾶν στὴν Αὐστρία. Ἐκεῖ τοὺς πιάνουν καὶ τοὺς κρατᾶν φυλακισμένους στὸ φρούριο Μουγκάτς. Σὲ τελευταία τοῦ προκήρυξη ἀποδίδει τὴν ἤττα στὸ στρατὸ καὶ βρίζει τοὺς λαοὺς σὰν ἀγέλες ἀπὸ ἀντράποδα.

Ὁ Ἀθ. Καπερνισιώτης, πολλοὶ καπεταναῖοι καὶ παλληκάρια, σκοτώνονται σὲ μάχες στὸ Προῦθο. Οἱ Γ. Ὀλύμπιος καὶ Φαρμάκης γυρίζουν πίσω μὴ ἔχοντας ἐμπιστοσύνη στὴν Αὐστρία. Σκοπεύουν νὰ περάσουν γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Γ. Ὀλύμπιος, ποριορκημένος στὸ Μοναστήρι τοῦ Σέκου ἀπ' τοὺς Τούρκους, ἔβαλε φωτιά στὴ μπαρούτι τοῦ καμπαναριοῦ καὶ πετάχθηκε στὸν ἀέρα. Τὸ Φαρμάκη τὸν πιάσαν καὶ τὸν μετέφεραν στὴν Πόλη, ὅπου τὸν σκότωσαν μὲ βασανιστήρια. Τὸ κίνημα στὶς ἡγεμονίες ἀπότυχε πρὶν ἀπ' ὅλα γιὰτὶ δὲν εἶχε κοινωνικὴ βάση. Οἱ ντόπιοι πληθυσμοὶ τὸ ἀντιμετώπισαν ὄχι μὲ συμπάθεια καὶ ἀκόμα οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ κινήματος ἀποδείχτηκαν πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ ἀνίκανοι. Ὡστόσο μ' ὅλη τὴν οἰχτρή του ἀποτυχία ὠφέλησε τὴν ἑλληνικὴ ἐπανάσταση. Οἱ Τούρκοι, ἀναγκάστηκαν νὰ ρίξουν πρὸς τὰ ἐκεῖ μεγάλες δυνάμεις καὶ νὰ τὶς κρατήσουν γιὰ πολὺ καιρὸ ἀπὸ φόβο ἐπέμβασης τῆς Ρωσίας.

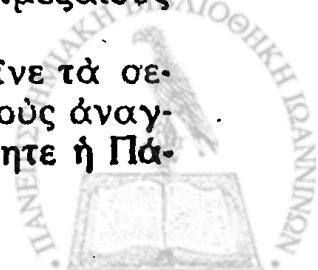
Ἡ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. Τὴν ἐπανάσταση θὰ τὴ χωρίσουμε σὲ τρεῖς περιόδους. Ἡ πρώτη περίοδος κλείνει στὶς ἀρχὲς τοῦ 1825 καὶ χαρακτηρίζεται ἀπ' τὴ νικηφόρα πορεία τῆς ἐπανάστασης. Ἡ δευτέρα περίοδος κλείνει στὸ τέλος τοῦ 1827. Ἡ ἐπανάσταση παίρνει τὸν κατήφορο σ' αὐτὴ τὴν περίοδο ποὺ κλείνει μὲ τὸ Ναυαρίνο καὶ τὸν ἔρχομὸ τοῦ Καποδίστρια σὰν κυβερνήτη. Ἡ τρίτη περίοδος κλείνει μὲ τὸν ἔρχομὸ τοῦ Ὀθωνα στὶς ἀρχὲς τοῦ 1833. Εἶναι σωστὸ ὅτι οἱ τελευταῖες μάχες μὲ τοὺς Τούρκους δίνονται στὰ 1829. Ὡστόσο καὶ στὰ κατοπινὰ χρόνια ὡς τὰ 1833 ἡ Ἑλλάδα βρίσκεται σ' ἓνα διαρκῆ ἐμφύλιο ἀγῶνα καὶ τὰ ὀριστικὰ σύνορά της μόλις στὰ 1832 καθορίζονται.

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ (1821—1825) ΞΕΣΠΑΣΜΑ ΚΑΙ ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

ΣΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟ. Τὸ πιὸ ἀναπτυγμένο οἰκονομικο—πολιτικὰ τμήμα τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδας. Τὰ πνεύματα ἦταν ἀναστατωμένα μὲ τὸ ἔμπα τοῦ 1821. Κατηχητὲς τῆς Φιλικῆς, γιομᾶτοι πίστη κι' ἐνθουσιασμό, γυρνᾶν στὶς ἐπαρχίες καὶ ἀνάβουν τὶς μᾶζες. Μὲ κάθε τρόπο ἀπ' τὶς μεγάλες πόλεις φεύγουν ὅπλα καὶ κρύβονται στὰ χωριά. Οἱ μπαρουτόμυλοι τῆς Δημητσάνας, τῶν Σπηλιωτοπουλαίων δουλεύουν νύχτα—μέρα γιὰ νὰ κάνουν ἐφόδιο. Ἡ ἀτμόσφαιρα εἶναι κορωμένη ἀπὸ ἐπαναστατικὸ ἠλεκτρισμὸ. Οἱ κοτσαμπάσηδες κάθονται σ' ἀναμμένα κάρβουνα. Περίμεναν νάρθει καὶ νὰ τοὺς φέρει νέα ἀπ' τὴ Ρωσία, ὁ Καμαρινός. Μὰ ἀντὶς γιὰ τὸν Καμαρινὸ

ξεμπαρκάει στὰ τέλη τοῦ 1820 ὁ Παπαφλέσας· παίρνει δρόμο στὶς ἐπαρχίες καὶ παντοῦ ἐξαγγέλλει πὼς φτάνουν χιλιάδες Ρῶσοι ἐπικουρία. Τὸ Γενάρη βγαίνει στὴ Μάνη κι' ὁ Κολοκοτρώνης κι' ἀρχίζει τίς κουβέντες νὰ μονιάσει τοὺς Μαυρομιχαλαίους μὲ τοὺς Τρουπάκηδες καὶ Γρηγοράκηδες γιὰ νὰ ριχτοῦν ὅλοι μαζί στὸν ἀγῶνα. Τὸν ἴδιο καιρό, στὶς 5 τοῦ Γενάρη, ὁ Χουρσίτ—Πασᾶς φεύγει γιὰ τὰ Γιάννενα νὰ πολεμήσει τὸν Ἀλῆ καὶ οἱ μᾶζες ξεθαρρεύουν ἀκόμα. Κι' ὅσοι δὲν εἶναι μνημένοι μυρίζουν νᾶρχεται μπόρα. Οἱ Τοῦρκοι κάτι μυρίζονται κι' αὐτοὶ καὶ καλοῦν δεσποτάδες καὶ κοτσαμπάσηδες νὰ πᾶνε στὴν Τρίπολη. Τοὺς θέλουν γιὰ ὄμηρους. Αὐτοὶ φοβοῦνται νὰ πᾶνε γιὰτι μπορεῖ ν' ἀρχίσει ἡ ἐξέγερση καὶ νὰ χαθοῦν. Οὔτε τολμᾶν νὰ προχωρήσουν στὴν ἐπανάσταση. Σὲ σύσκεψη ἀποφασίζουν νὰ μὴν πᾶνε καὶ μὲ διάφορες προφάσεις νὰ τραινάρουν τὸ πράμμα. Ἐνα μέρος πᾶνε. Ὁ Πετρόμπεης στέλνει τὸ γυιό του Ἀναστάση καὶ ἕνα ἀνεψιό του. Πάει ἕνας Ντεληγιάννης, ἄρκετοὶ δεσποτάδες. Καμμιά εἰκοσαριά ὅλοι—ὅλοι. Οἱ Τοῦρκοι τοὺς φυλακίζουν στὰ ὑπόγεια τοῦ σαραγιοῦ. Οἱ ἄλλοι, κυρίως αὐτοὶ τῆς Ἀχαγιάς, Ζαΐμης, Λόντος, Π. Π. Γερμανός, γυρεύουν νὰ πιάσουν τὸν Παπαφλέσα, νὰ τὸν σκοτώσουν ἢ νὰ τὸν κλείσουν σὲ κανένα μοναστήρι. Τὸν καλοῦν σὲ σύσκεψη στὴ Βοστίτσα ποῦ γίνεται στὶς 26 Γενάρη στὸ σπίτι τοῦ Λόντου. Εἶναι δυὸ Ζαΐμηδες, ὁ Λόντος, ὁ Χαραλάμπης, ὁ Παπαδιαμαντόπουλος, ὁ Θεοχαρόπουλος καὶ τρεῖς δεσποτάδες. Ὁ Σωτ. Χαραλάμπης ἐκφράζει τὴν ἀγωνία τῶν κοτσαμπάσηδων «ἀφοῦ σκοτώσωμεν τοὺς Τούρκους εἰς ποῖον θὰ παραδωθῶμεν ; Ποῖον θὰ ἔχωμεν ἀνώτερον ; Ὁ ραγιάς εὐθύς ἀφοῦ πάρη τὰ ὄπλα δὲν θὰ μᾶς ἀκούη καὶ δὲν θὰ μᾶς σέβεται καὶ θὰ πέσωμεν στὰ χέρια ἐκείνου, ὁ ὁποῖος πρὸ ὀλίγου δὲν ἠμποροῦσε νὰ κρατήσῃ τὸ πηροῦνι νὰ φάη» καὶ ἔδειξε τὸν ἀδελφὸ τοῦ Παπαφλέσα. Ὁ Παπαφλέσας τὸν καθησύχασε πὼς αὐτοὶ οἱ ἄρχοντες θὰ πάρουν τὴ θέση τῶν ἀγάδων. Τοὺς μιλάει ὅπως λίγους μῆνες πρὶν στὸ στρατιωτικὸ συμβούλιο τοῦ Ὑψηλάντη. Τότε παρουσίασε ψεύτικες ἀναφορὰς πὼς ὅλα εἶναι ἔτοιμα στὴν Πελοπόννησο. Καὶ τώρα ἐπαναλαμβάνει στοὺς κοτσαμπάσηδες ὅσα ἔλεγε στὸ λαὸ γιὰ ρούσση βοήθεια. Ὁ δεσπότης Γερμανός τὸν βρίζει ἀπατεῶνα καὶ «ἐξωλέστατο». Ὁ Παπαφλέσας ἀδιαφορεῖ. "Ἄλλωστε ἔχει πάρει τὰ μέτρα του. Ἐχει τὸν ἀδελφὸ του μὲ τὰ παλληκάρια του. Εἶναι κι' ὁ ἴδιος ἀρματωμένος. Φεύγει καὶ «καταπέισας τὸν Ν. Σουλιώτην ν' ἀρχίσῃ τὰς πρώτας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Καλαβρύτων ἐχθροπραξίας περιήγαγε τὸν Ἀσημάκη Ζαΐμη καὶ κατόπιν ὅλους τοὺς λοιποὺς εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ παρακολουθήσωσι τὸ ρεῦμα», γράφει ὁ Παπαρρηγόπουλος. Μαζί του συμφωνᾶν ὅλοι οἱ ἄστοι ἱστορικοὶ κι' ὁ σύγχρονος τῆς ἐπανάστασης Σ. Τρικούπης, ὅτι ἡ ἐπανάσταση ξέσπασε παρὰ καὶ ἐνάντια στὴ θέληση ὄλων, δηλαδὴ τῶν ἔμπορο—κοτσαμπάσηδων. Ὁ Σουλιώτης χτύπησε τοὺς χαρατζήδες στὶς 16 Μάρτη καὶ στὶς 21 χτύπησε μαζί μὲ τοὺς Πετμεζαίους τὸν Ἀρναούτογλου στὰ Καλάβρυτα.

Στὴν Κόρθο ἀργότερα ὁ Παπαφλέσας βάνει καὶ καίνε τὰ σερᾶγια τοῦ Κιαλήμ μπέη, ἐνοχοποιεῖ τοὺς Νοταράδες καὶ τοὺς ἀναγκάζει νὰ βγοῦνε στὸν ἀγῶνα. Στὶς 21 Μάρτη ἐπαναστάσητε ἡ Πά-

φαλης τούς τοπικούς καπεταναίους, οργανώνουν στρατόπεδο. Στο Βαλιτέτσι, Πιάνα, Χρυσοβίτσι, Λεβίδι, Βέρβαινα, Κερασιά, Πάπαρι. Ἐλέγχουν ὅλους τούς δρόμους πού πηγαίνουν στήν Τρίπολη. Ὁ Χουρσίτ Πασᾶς ἀπ' τὰ Γιάννενα στέλνει ἐπικουρία στήν Τρίπολη, γιατί ἔχει ἐκεῖ τὰ χαρέμια καί τούς θησαυρούς του, μέ τὸ Μουσταφάμπεη πού φτάνει στήν Τρίπολη ἀφοῦ ἔκαψε στὸ δρόμο τὴ Βοστίτσα, τὸ Ἄργος καί ἔλυσε τὴν πολιορκία τῆς Ἀκροκορίνθου καί τοῦ Ἀναπλιοῦ. Οἱ Τοῦρκοι βγαίνουν κάθε μέρα καί τὰ στρατόπεδα κάνουν ἓνα εἶδος πολεμικὰ γυμνάσια. Ὁ Κολοκοτρώνης στὸ μεταξύ οργανώνει φρουρὰ προσωπικὴ ἀπὸ Γορτυνίους, Ζυγοβιστινοὺς, μαζεῦει γύρω του καπεταναίους σάν τὸ Νικηταρᾶ, τὸν Πλαπούτα, προσπαθεῖ νὰ οργανώσει πειθαρχημένα σώματα ἀπὸ τούς ἀγρότες, δημιουργεῖ δεσμοὺς μαζί τους. Οἱ Τοῦρκοι στὶς 12 τοῦ Μᾶη μὲ 8.000 στρατὸ χτυπᾶν τὸ Βαλιτέτσι ὅπου εἶναι ταμπουρωμένοι 850 Ἕλληνες μὲ τὸ Λιά Μαυρομιχάλη, τὸ Μητροπέτροβα, τὸν Κυρ. Μαυρομιχάλη καί ἄλλους. Ἡ μάχη βαστάει ὅλη τὴν ἡμέρα. Ὁ Κολοκοτρώνης, ἄγρυπνος πάει ἐπικουρία ὁ ἴδιος καί εἰδοποιεῖ καί τ' ἄλλα στρατόπεδα νὰ τρέξουν. Τὴν ἄλλη μέρα οἱ Ἕλληνες κάνουν ἀντεπίθεση καί νικᾶν τὴν πρώτη μεγάλη νίκη καί στὶς 18 τοῦ Μᾶη νικᾶν γιὰ δευτέρη φορά τούς Τοῦρκους στὰ Δολιανά, ὅπου ξεχώρισε γιὰ τὴν ἀντριωσύνη του ὁ Νικηταρᾶς. Τὰ στρατόπεδα τώρα κατεβαίνουν στὰ ριζοβούνια, προχωρᾶν στὸν κάμπο καί ὁ κλοιὸς ὅλο καί σφίγγει γύρω ἀπ' τὴν Τρίπολη. Τὸ μῖσος ἐναντία στὴν ἔθνικὸ ἐχθρὸ καί τὸ πάθος τῆς ἐκδίκησης εἶναι κορυφωμένα. Ὁ Σουλτάνος ἅμα ἔμαθε τὴν ἐπανάσταση στὶς ἡγεμονίες καί τὰ σχέδια τῶν Φιλικῶν γιὰ τὴν πόλη ἔβγαλε φερμάνι καί κάλεσε τούς Τοῦρκους νὰ ὀπλιστοῦν. Στὶς ἀρχές τοῦ Ἀπρίλη ἀρχίζουν στήν πόλη σφαγές. Σκότωσαν πολλοὺς Φαναριώτες. Γιὰ τρομοκρατία κρέμασαν στὶς 10 Ἀπρίλη τὸν πατριάρχη Γρηγόριο τὸν Ε' καί ἄλλους δεσποτάδες κι' ἔκαναν ἄγριες σφαγές στὴ Σμύρνη, Κυδωνίες, Ρόδο, Κύπρο, Κρήτη. Αὐτὲς οἱ εἰδήσεις φανάτιζαν τὸν ἐπαναστατημένο λαὸ καί ἀπ' ὅλη τὴν Πελοπόννησο μαζεύονται μπουλούκια οἱ ἀγρότες στήν Τρίπολη. Ἔχουν ἔρθει ἀκόμα καί Ὑδραῖοι καί Σπετσιώτες μὲ τὴ Μπουμπουλίνα. Γύρω ἐδῶ βρίσκονται οἱ πιδὸ μεγάλοι κοτσαμπάσηδες τοῦ Μωρηᾶ. Στὸ στρατόπεδο τῶν Βερβαίων ἀνέβηκε ὁ Ὑψηλάντης. Στὰ Τρίκορφα ἦρθε ὁ Μαυροκορδάτος. Γύρω ἐδῶ ἔγιναν οἱ πρῶτες ἐμφύλιες διαμάχες. Κοντὰ στὸ πάθος τῆς ἐκδίκησης τούς τραβάει καί ἡ δίψα τοῦ πλιάτσικου. Τὸ Σεπτέμβρη οἱ πολιορκημένοι πεινᾶνε. Οἱ κοτσαμπάσηδες δὲν ἀποφασίζουν ἔφοδο. Θέλουν νὰ πάρουν μὲ παζαρέματα τὴν Τρίπολη γιὰ νὰ βάλουν στὸ χέρι τὰ πλούτη της. Μὰ τὰ παλληκάρια, πρῶτος ὁ Παν. Δούνιας ἀπὸ τὴν Κυνουρία, μὲ δικὴ τους πρωτοβουλία ἀνεβαίνουν στὸ κάστρο, πιάνουν τὴν πόρτα τοῦ Ἀναπλιοῦ καί μ' ἔφοδο μπαίνουν ἀπὸ παντοῦ στήν Τρίπολη. Ἡ σφαγὴ ἦταν τρομερὴ. Βάσταξε τρεῖς μέρες. Πάνω ἀπὸ δέκα χιλιάδες Τοῦρκοι σκοτώθηκαν. Μὲ ἰδιαίτερο φανατισμὸ σκότωναν τοὺς Ἑβραίους γιατί αὐτοί, λέει, σύραν τὸ νεκρὸ τοῦ Πατριάρχη στοὺς δρόμους. Κι' αὐτὸ ἔγινε σ' ὅλη τὴν ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα, ἔτσι πού οἱ Ἑβραῖοι ξεκαθαρίστηκαν. Τὸ ἐμπορικὸ κεφάλαιο βρῆκε τὸν τρόπο νὰ γλυτώσει ἀπὸ τούς πιδὸ σοβαροὺς του ἀντα-

γωνιστές.

Τὸ πάροιμο τῆς Τρίπολης ἀσφάλισε τὴν ἐπανάσταση στὴν Πελοπόννησο. Ξεμηδενίστηκε ἡ κυριώτερη πολεμικὴ δύναμη τῶν Τούρκων ποὺ βρισκονταν στὸ Μωρηᾶ. Ὁ λαὸς γιόμισε ὄπλα. Τὸ ἠθικὸ του πύργωσε. Μόνο οἱ κοτσαμπάσηδες λυσοῦσαν ἀπ' τὸ κακὸ τους. Ἀπ' αὐτὴ τὴ στιγμή εἶχαν ἀναγνωρῆσει καὶ τὴν ἐξουσία τοῦ Ὑψηλάντη, ὅπως θὰ δοῦμε. «Ἄστους, λέει ὁ Κολοκοτρώνης, ἔλπιζαν νὰ κληρονομήσουν τοὺς Τούρκους καὶ νὰ μείνουν αὐτοὶ στὸν τόπο τους, μὰ ἀργὰ τὸ συλλογίστηκαν». Οἱ νίκες γύρω ἀπ' τὴν Τρίπολη καὶ τὸ πάροιμό της ὀφείλονταν ἀποκλειστικὰ στὸν Κολοκοτρώνη, ποὺ ἀπόχτησε τώρα ἐπιρροή καὶ γεροὺς δεσμοὺς μὲ τὴν ἀγροτιά. Ἀπὸ παλιὰ ξακουσμένη οἰκογένεια κλεφτῶν, στηρίζεται στὴν ἀγροτικὴ μάζα, ἰδίως τῆς Ἀρκαδίας, πιστεύει στὶς δυνάμεις της καὶ ἀπὸ τὴν ἐπαναστατικὴ τῆς πάλῃ περιμένει τὴ λευτεριά τῆς Ἑλλάδας, ποὺ τὴν ποθεῖ ὀλόψυχα. Ὁ Ν. Ζαχαριάδης φέρνει τοὺς Κολοκοτρωναίους σὰν ὑπόδειγμα ἐθνικῶν ἀγωνιστῶν. Ἀπὸ παιδί κλέφτης, χιλιοκυνηγημένος, ἔκανε τὸν κουρσόρο μὲ τοὺς ἀρματωλοὺς τοῦ Ὀλύμπου στὴ Σκιάθο, ἔγινε ταγματάρχης στὸν ἀγγλικὸ στρατὸ τῶν Ἑφτανήσων καὶ ξαίρει νὰ χρησιμοποιεῖ ὑπέροχα τὶς ὑπάρχουσες στρατηγικὲς δυνατότητες. Ἄμα δὲ μπορεῖνὰ χτυπηθεῖ κατὰ μέτωπο μὲ τὸν ἐχθρό, τὸν χτυπάει στὰ πλάγια, πιάνει τὰ περάσματα στὰ βουνά, τοῦ κόβει τὶς συγκοινωνίες καὶ τὸν τσακίζει κομματιαστὰ ὅπως θέλει αὐτός, ἢ τὸν γονατίζει ἀπ' τὴν πείνα. Ἔτσι ἔγινε στὴν Τρίπολη καὶ μὲ τὸ Δράμαλη. Ἄμα δὲ μπορεῖ οὔτε αὐτὸ νὰ κάνει, ὅπως ἔγινε μὲ τὸ Μπραῖμη, ἐφαρμόζει τὴν ταχτικὴ τοῦ κλεφτοπόλεμου καὶ δὲ διστάζει νὰ βάλει σ' ἐνέργεια τὴν ἐπαναστατικὴ τρομοκρατία. Κι' ὅταν εἶναι ὁ πιὸ ἀδύνατος ξαίρει νὰ ἐπιτίθεται σὲ μονωμένα σημεῖα καὶ νὰ κρατεῖ ψηλὰ τὸ ἠθικὸ τῶν ὀπαδῶν του. Ἀπ' τὶς πρῶτες μέρες ὡς τὶς τελευταῖες τῆς ἐπανάστασης, στάθηκε ὁ πολυμήχανος καὶ ἔνδοξος πρόμαχος της καὶ ἐπιβλήθηκε σὰν ταλαντοῦχος στρατιωτικὸς τῆς ἀρχηγὸς στὸ Μωρηᾶ.

Ὁ Κολοκοτρώνης, ἐκφράζοντας τὶς τάσεις τῶν μεγαλοκαπεταναίων, ἐπιδιώκει νὰ ἐπιβληθεῖ κοινωνικὰ καὶ βρίσκεται σὲ διαρκῆ ἀνταγωνισμὸ μὲ τοὺς ἄρχοντες τοῦ Μωρηᾶ καὶ τῶν ἄλλων περιφερειῶν ποὺ συχνὰ τοῦ θυμίζουν τὴν παλιὰ ἰδιότητά του τοῦ «κλέφτη». Γύρω ἀπὸ τὴν πολιτικὴ του δράση σχηματίστηκε τὸ «ρούσικο Κόμμα» ποὺ μὲ μιὰ ἀπολυταρχικὴ ἐξουσία θὰ ἱκανοποιοῦσε τὶς βλέψεις καὶ τὶς φιλοδοξίες τῶν καπεταναίων. Ἔτσι ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ πιὸ ἔνδοξος πολέμαρχος τῆς ἐπανάστασης, ἀποτελεῖ ἀντίδραση στὴν προσπάθεια γιὰ ὀργάνωση κρατικῆς ἐξουσίας ἀπ' τοὺς ἀντιπάλους του.

Ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ τὴν Τρίπολη ἐτοιμάζεται νὰ τραβήξει γιὰ τὴν Πάτρα. Οἱ Προεστοὶ τῆς Ἀχαΐας δὲ θέλουν νὰ τοῦ δώσουν εὐκαιρία νὰ δοξαστεῖ καὶ στὸν τόπο τους κι' εἶναι ἔτοιμοι νὰ τὸν χτυπήσουν καὶ μὲ τὰ ὄπλα. Βεβαίωνουν πὼς μποροῦν καὶ μοναχοί τους νὰ πάρουν τὴν Πάτρα. Ὁ Κολοκοτρώνης ὑποχωρεῖ. Σὲ τοῦτο τὸ μεταξὺ ἔπεσαν τὸ Λάλα, ἡ Μονεμβασιά, τὸ Ναυαρίνο καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

ΣΤΗ ΣΤΕΡΕΑ. Στὰ τέλη τοῦ Μάρτη κινήθηκε ἡ ἀνατολική

Ἑλλάδα μ' ἐπικεφαλῆς τὸ Διάκο, τὸν Πανουριά, τὸ Δουβουνιώτη κι' ἄλλους ὄπλαρχηγούς. Στὴν Ἀττικὴ πρωτοστατεῖ ἄλλος λαϊκὸς ἀρχηγός. Ὁ Μελέτης Βασιλείου. Εἶναι ἀγρότης ἀπ' τὰ Χασιά καὶ ἀπὸ πρὶν μὲ τοὺς χωριανούς του ἔχουν τὸ δερβενλίκι τῆς περιοχῆς κι' ἔτσι ἔχουν ὄπλα. Ἄμα ἄρχισαν τὸ Μάρτη οἱ ἐξεγέρσεις γυρεύει ἀπὸ τὸ Βοεβόδα τῆς Πύλης τὴν ἄδεια νὰ ὀπλίσει κόσμος δῆθεν ἐνάντια στοὺς κλέφτες, ποὺ τοὺς ὑποκινούσε ὁ Ἄλῆς. Ἔτσι ἀρματώνει στὸ Μενίδι ὡς 1200 χωρικοὺς καὶ στὶς 24 Ἀπρίλη χτυπᾶν τὴν Ἀθήνα. Νικᾶν τὴ φρουρά, τὴν κλείουν στὴν Ἀκρόπολη καὶ τὴν πολιορκοῦν. Ὅλη ἡ ὑπαιθρος τῆς Ἀττικῆς ξεσηκώνεται μὲ ἀρχηγὸ τὸ Μελέτη. Οἱ Πρόκριτοι τὸν ὑπονομεύουν καὶ ὁ Ὑψηλάντης διορίζει ἀρχηγὸ τὸν Ὑδραῖο Γ. Νέγκα καὶ ὕστερα κάποιο Λ. Λυμπερόπουλο ποὺ συνεργάζεται μὲ τοὺς προεστοὺς τῆς Ἀθήνας. Στέλνουν τὸ Μελέτη στὴν Εὐβοία μὰ ἔγινε ὅ,τι καὶ στὴν Πάτρα. Ἡ πειθαρχία καὶ ἡ μαχητικότητα τῆς ἀγροτιᾶς σπάζουν καὶ λύεται ἡ πολιορκία. Ἀργότερα οἱ πρόκριτοι βγάζουν 12μελῆ ἐπίτροπὴ μὲ τὸν πρόκριτο Μπενιζέλο Προκόπη ἐπικεφαλῆς. Ὁ Μελέτης παραγκωνίστηκε γιὰ νὰ ξαναφανεῖ ἀργότερα πάλι στὶς στιγμὲς κιντύνων ὁπότε καὶ τὸν σκότωσαν οἱ πρόκριτοι. Στὴν Εὐβοία οὐγχρονα ξεσηκώθηκε ἡ ἀγροτιά. Ὁ Ὁμέρ Βρυώνης μὲ 9.000 ξεκίνησε ἀπὸ τὰ Γιάννενα καὶ μπῆκε στὴ Φθιώτιδα. Τότε ἄρχισαν οἱ προδοσίες. Ὁ ὄπλαρχηγός τῆς Ὑπάτης Κοντογιάννης δῆλωσε ἀμέσως οὐδετερότητα. Μόνο ὁ Διάκος κράτησε παλληκαρῖσια στὴν Ἀλαμάννα. Ἐκεῖ λαβωμένος πιάστηκε αἰχμάλωτος. Τὸν πῆγαν στὴ Λαμία. Ἀρνήθηκε νὰ προσκυνήσει καὶ σκυλόβρισε τοὺς Τούρκους. Τὸν ἔψησαν ζωντανὸ στὰ τέλη τοῦ Ἀπρίλη. Ὁ Θαν. Διάκος κατάγονταν ἀπὸ φτωχοὺς ἀγρότες, στάθηκε μιὰ ἀπ' τὶς ἡρωϊκότερες μορφές τοῦ 1821 καὶ ἡ θυσία του φανάτισε τοὺς ἐπαναστάτες. Τὶς κατοπινὲς μέρες ὁ Ὁδ. Ἀνδροῦτσος ἔπιασε τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς μὲ 120 παλληκάρια. Καὶ στὶς 8 Μάη κράτησε ὅλη τὴ μέρα πόλεμο μὲ τοὺς Τούρκους ποὺ κατέβαιναν πρὸς τὴν Ἀττικοβοιωτία. Σκότωσαν 300 Τούρκους καὶ διπλάσιους ἐπλήγωσαν. Αὐτοὶ ἔχασαν 6 ἄνδρες. Τὴ νύχτα ἄνοιξαν μιὰ πόρτα στὴ μάντρα καὶ ἔφυγαν. Ἡ ἀντίσταση τῆς Γραβιάς καταφόβισε τοὺς Τούρκους. Προχώρησαν, ἔκαψαν τὴ Λειβαδιά, μὰ δὲν κατάφεραν νὰ διαλύσουν τοὺς ἐπαναστάτες οὔτε στὴν Ἀττικὴ, οὔτε στὴν Εὐβοία, ὅπου σκοτώθηκε σὲ μάχη ὁ Γωβγίνας καὶ τὸ χινόπωρο γύρισαν στὰ Γιάννενα. Σ' αὐτὸ τὸ μεταξύ ἔρχονταν ξοπίσω ὁ Βεῖράν Πασᾶς μὲ 8.000 στρατό. 1.000 ἐπαναστάτες μὲ τὸν Πανουργιά, τὸ Δουβουνιώτη, τὸ Γούρα, τὸν κράτησαν στὰ Βασιλικά στὶς 26 Αὐγούστου, τὸν νίκησαν καὶ τὸν ἀνάγκασαν νὰ γυρίσει πίσω.

Στὴ Δυτικὴ Ἑλλάδα ἡ ἐπανάσταση ἄρχισε ἀργότερα. Στὶς 24 Μάη ἐπαναστάτησε τὸ Μεσολόγγι μὲ τὸν ὄπλαρχηγὸ Μακρῆ καὶ συνέχεια ὅλη ἡ Αἰτωλο—Ἀκαρνανία. Βορειότερα ἀπ' αὐτὲς τὶς περιφέρειες λίγα πράγματα ἔγιναν. Στὴν Ἠπειρο τὰ Βλαχοχώρια ἐπαναστάτησαν μὰ νικήθηκαν καὶ κἀηκαν. Στὴν Ἠπειρο στὸ τέλος τοῦ 1821 μόνον τὸ Σοῦλι κρατᾶει. Οἱ Σουλιῶτες πῆραν τὸ Σοῦλι ἀπ' τὸν Ἄλῆ τὸ Δεκέμβρη τοῦ 1820. Χτυπᾶν τὸ Χουρσίτ γιὰ νὰ παρατείνουν τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἀνάμεσα στοὺς Τούρκους, προφασιζόμενοι ὅτι

χτυπᾶν γιὰ τὸν Ἀλῆ. Κρατοῦν συμμαχία μὲ τοὺς Ἀρβανίτες. Στὴ Μακεδονία σηκώθη ἡ Χαλκιδικὴ τὸ Μάη 1821 μὲ τὸν Σερραῖο Μαν. Παπᾶ. Στὴ Θεσσαλία σηκώθηκε τὸ Πήλιο μὲ τὸν ὄπλαρχηγὸ Κυρ—Μπασδέκη παρὰ τὴ θέληση τῶν κοτσαμπάσηδων καὶ μὲ τὸν Ἄνθιμο Γαζῆ ἱδρυσαν «Βουλὴ Θεσσαλο—Μαγνησίας». Ὅλα τοῦτα τὰ κινήματα τσακίστηκαν εὐκόλα ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Οἱ ὑπόδουλοι πληθυσμοὶ τῆς Μακεδονίας, Βουλγαρίας καὶ τῶν ἄλλων περιοχῶν τῆς Τουρκίας δὲν κινήθηκαν. Σ' αὐτὲς τὶς περιφέρειες οἱ συνθήκες δὲν εἶχαν ὠριμάσει γιὰ ἐξέγερση κι' οὔτε συμπαθοῦσαν τοὺς Ἕλληνες. Ἐτσι ἡ ἐπανάσταση γενικεύτηκε μονάχα στὴν καθαυτὴ Ἑλλάδα ἐξὸν ἀπὸ τὴ Θεσσαλία. Τὸ κυριώτερο χαρακτηριστικὸ τῆς εἶναι ὅτι πῆρε ἐξαρχῆς μαζικὸ χαρακτήρα, νίκησε τὴν ἀντίδραση τῶν κοτσαμπάσηδων, δεσποτάδων καὶ ἀνάγκασε κι' αὐτοὺς ν' ἀκολουθήσουν.

Τοῦτες οἱ μαζικὲς δυνάμεις πλαισιώθηκαν αὐθόρμητα σὲ στελέχη ἀπὸ παλιούς κλέφτες καπεταναίους καὶ καινούριους ἀναδειγμένους ἀρχηγούς. Ὅρισμένες προσπάθειες, ὅπως λ. χ. τοῦ Ὑψηλάντη, γιὰ ὀργάνωση ταχτικῶν σωμάτων, δὲν καταπιάστηκαν στὰ σοβαρά.

ΣΤΑ ΝΗΣΙΑ ἡ ἐξέγερση ἀκολούθησε τὸν ἴδιο δρόμο. Στὴν Ὑδρα, τὴν ἀκρόπολη τοῦ ἐμπορο-τραπεζιτικοῦ κεφαλαίου, οἱ πρόκριτοι ἀντιδρᾶν στὴν ἐπανάσταση. «Ὅσο ζοῦν οἱ ἐλέφαντες τοῦ ἀπαθοῦς» γράφουν, δηλαδὴ ἡ ἀρμάδα, δὲν ἐννοοῦν νὰ κινηθοῦν. Ἐχει ἀρχίσει ἡ ἐπανάσταση στὸ Μωρηᾶ κι' αὐτοὶ στέλνουν στὴν Πόλη τοὺς 250 ναῦτες, ποὺ ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ στέλνουν κάθε χρόνο γιὰ ὑπηρεσία στὸν τούρκικο Ναύσταθμο. Ὅστος ὁ ἀέρας τῆς Ὑδρας εἶναι ἀναμμένος. Οἱ ναῦτες ὑποφέρουν ἀπὸ ἀνεργία. Ἀπὸ εἴκοσι χρόνια τοὺς πιέζει καὶ τοὺς τρομοκρατεῖ ὁ ζαμπίτης. Τὰ σῦρε-φέρτα τῶν ἀποστόλων τῆς ἐταιρίας ἔχουν κοινολογήσει τὸ μυστικὸ τῆς. Καὶ ἡ Ὑδρα ἀπέχει μιά πιθαμὴ ἀπὸ τὸ Μωρηᾶ. Ἀμα στὴν Πελοπόννησο γενικεύτηκε ἡ ἐξέγερση ξεσπάει καὶ στὴν Ὑδρα ὁ κεραυνός. Ὁ Πλοίαρχος Ἄντ. Οἰκονόμου, φιλικός, ξεσηκώνει τοὺς ναῦτες ἐναντῖα στοὺς ἄρχοντες. Στις 30 τοῦ Μάρτη ἐπαναστατοῦν, ἀρματώνονται, ἀνατρέπουν τὴν ἐξουσία τοῦ ζαμπίτη Κοκοβίλα, περιορίζουν τοὺς ἄρχοντες, ἱδρύνουν ἓνα εἶδος ἐπαναστατικῆς ἐξουσίας μὲ τριμελῆ ἐπιτροπὴ καὶ ἐπικεφαλῆς τὸν Οἰκονόμου. Οἱ ἄρχοντες σκύβουν τὸ κεφάλι καὶ ἀναγνωρίζουν τὴν ἐξουσία τοῦ Οἰκονόμου. Λύνουν τὸ πουγγί, προσφέρουν μεγάλα ποσὰ γιὰ τὶς πεινασμένες οἰκογένειες τῶν ναυτῶν καὶ γιὰ ν' ἀρματώσουν τὰ καράβια. Στις 16 Ἀπρίλη, μέσα σὲ τρελλὸ ἐνθουσιασμό, ἡ λαϊκὴ ἐξουσία τῆς Ὑδρας κηρύχνει τὴν ἐπανάσταση. Στὸ μεταξὺ ἐπαναστάτησαν καὶ οἱ Σπέτσες μὲ πρωτοβουλία τῆς δημοκρατικῆς μερίδας καθὼς καὶ τὰ Ψαρά. Τὰ καράβια βγαίνουν ἐκστρατεία. Οἱ ἄρχοντες περίμεναν τὴν εὐκαιρία. Μὲ τοὺς πλοίαρχους Σαχτούρη καὶ Κριεζῆ, ποὺ ζηλόφτονα εἶδαν τὴν ἐξουσία τοῦ Οἰκονόμου, κάνουν ἀντεπανάσταση. Ὁ Οἰκονόμου μόλις καταφέρει νὰ γλυτώσει στις 12 Μάη. Στὸ τέλος τοῦ χρόνου φεύγει ἀπ' τὸ Μοναστήρι τοῦ Φονιά ποὺ τὸν ἔχουν κλείσει καὶ πάει γιὰ τὴν ἐθνοσυνέλευση. Οἱ ἔμποροι τρομοκρατημένοι γύρεψαν ἀπ' τὸν Ὑψη-

λο
θρ
λε
πε
βρ
λη
στ
κα
ἀπ
στο
ἀπ
ρο
ρια
τες
ἀκο
λο
λα
πι
νάστ
μέση
κάθε
ἤρα
κο
να.
νησο
ζε
μέ
φ
ὁ Μ
ὕστερ
λα
κα
τὸν ἐξ
ἐπαν
Αἰγίο
νο. Ἐπ
πρῶτες
τούρκικ
καὶ σὶ
τῶν Το
καὶ ἀτε
καὶ δῶ
σο ἀνά
ληγες δ
μάδα βγ
μῶτες,
σὲ ἐπικο
πληροφ

λάντη νά βγάνει ἀπ' τῆ μέση τὸν Οἰκονόμου, γιατί ἀλλοιῶς «ἡ Ὑδρα ἔχασε τὸ πᾶν καὶ ἡ Ἑλλάς τὴν Ὑδρα». Ὁ Ὑψηλάντης ἔστειλε ἓνα μικροκαπετάνο τὸν Ξύδη καὶ σκότωσε τὸν Οἰκονόμου ἅμα περνοῦσε κοντὰ στὸ Ἄργος. Ὁ «μεγαλότολμος» Ἄντ. Οἰκονόμου βγήκε ἀπ' τὴν τραχειὰ σχολὴ τῶν ναυτικῶν τῆς γενιᾶς του. Σὲ πάλι μὲ τὶς θάλασσες, μὲ τοὺς ἀποκλεισμούς, μὲ τοὺς κουρσάρους, στὸν ταξικὸ ἀγῶνα στὴν Ὑδρα. Εἶχε καράβι δικό του μὰ ναυάγησε καὶ δούλευε σὰ δεύτερος καπετάνιος. Ἡ τραγικὴ δολοφονία του πῆρε ἀπ' τὴν ἐπανάσταση ἴσως τὸν καλύτερο ἐθνικο-λαϊκὸ τῆς ἡγέτη. Ἔτσι στοὺς ἡρωϊκοὺς ναῦτες καὶ στὸ λαϊκὸ ἀρχηγό τους τῆς Ὑδρας ἀνήκει ἡ δόξα ὅτι κίνησαν σ' ἐθνικὴ ἐπανάσταση τὸ μεγαλύτερο ἀστικὸ κέντρο τῆς Ἑλλάδας μὲ τὴ λαϊκὴ τους διχτατορία. Σ' αὐτὸ σταμάτησαν. Ὁ Οἰκονόμου δὲν πῆρε ἀπ' τοὺς ἄρχοντες τὰ πλοῖα νὰ τὰ κάνει ἐθνικὸ πολεμικὸ στόλο ὁπότε θᾶκανε ἀκίνδυνους τοὺς ἄρχοντες. Δὲν ἀπόβλεψε σὲ συνεργασία μὲ τὰ ἄλλα λαϊκὰ στοιχεῖα — Παπαφλέσα — γιὰ ὀργάνωση κεντρικῆς ἐθνικο-λαϊκῆς κυβέερνησης. Μὰ οὔτε οἱ ἐμποροκαρραβοκυραῖοι τόλμησαν νὰ πισωγυρίσουν, οὔτε μποροῦσαν ἄλλωστε μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐπανάστασης. Στὸ μεταξὺ ὁ στόλος πῆγε στὰ Ψαρά. Τότε βγήκε στὴ μέση τὸ ζήτημα τοῦ μπουρλότου. Μὲ μπουρλότο οἱ Ρῶσοι εἶχαν κάψει στὰ 1774 τὸν Τούρκικο στόλο στὸν Τσεσμέ. Ἀπὸ παράδοση ἤξαιραν οἱ ναυτικοὶ μας τὸ μπουρλότο κι' ὁ Ψαριανὸς Παπανικολῆς μὲ μπουρλότο καίει στὴν Ἐρεσσὸ ἓνα δίκροτο μὲ 24 κανόνια. Ἡ ἀρμάδα ἔφυγε γιὰ τὰ στενά.

Στὴν ἐξέγερση τῶν τριῶν νησιῶν ἀκολούθησαν καὶ τ' ἄλλα νησιὰ τοῦ Αἰγαίου. Ὁτες πληροφορίες ἔχουμε μαρτυρᾶν ὅτι ἡ μᾶζα μὲ διάφορα λαϊκὰ στοιχεῖα ἐπικεφαλῆς, πέρασε πάνου ἀπ' τὸ κεφάλι τῶν ἀρχόντων γιὰ νὰ κηρυχτεῖ ἡ ἐπανάσταση. Στὴν Ἄντρο ὁ Μπαλῆς ξεσήκωσε τοὺς ἀγρότες ἐνάντια στοὺς προκρίτους καὶ ὕστερα κηρύχτηκε ἡ ἐπανάσταση. Στὴ Σάμο οἱ φιλικὸι κίνησαν λαϊκὴ ἐξέγερση τοῦ Σαμιώτικου λαοῦ ποὺ ἀνέτρεψε τοὺς ἄρχοντες καὶ σήκωσαν τὸ νησί σ' ἐπανάσταση, κάλεσαν στὴν καθοδήγηση τὸν ἐξόριστο στὴ Σμύρνη καὶ παλιὸ ἐπαναστάτη Λυκ. Λογοθέτη. Ἡ ἐπανάσταση ἀκολούθησε στὴν Κάσο καὶ στὴν Κρήτη, στὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου ἐξὸν στὴ Χιό, τὴ Μυτιλήνη καὶ τὶς Σποράδες τὸν πρῶτο χρόνο. Ἐπαναστατικὰ καράβια, ἰδίως Σπετσῶτικα καὶ Ψαριανὰ, ἀπὸ τὶς πρῶτες μέρες τῆς ἐπανάστασης διατρέχουν τὸ Αἶγαῖο, χτυπᾶν τὰ τούρκικα παράλια, αἰχμαλωτίζουν τὰ τούρκικα καράβια ποὺ βρέθηκαν στὶς θάλασσες. Τὸ ξυπνημένο μῖσος τοῦ σκλάβου καὶ οἱ σφαγὲς τῶν Τούρκων ἔχουν ἀγριέψει τοὺς ναῦτες καὶ στὶς σφαγὲς τῶν Τούρκων ἀπαντοῦν μὲ σφαγὲς τῶν αἰχμαλώτων. Ὅπως στὴ στεριά ἔτσι καὶ δῶ φουντώνει τὸ ἐπαναστατικὸ πάθος καὶ τὸ αἷμα ἀνοίγει ἄβυσσος ἀνάμεσα στοὺς ἐπαναστάτες καὶ τοὺς Ὀθωμανούς. Γιὰ τοὺς Ἑλληνες δὲν ὑπάρχει πιά δρόμος γιὰ ὀπισθοχώρηση. Στὸ μεταξὺ ἡ ἀρμάδα βγήκε καὶ τοῦ κάκου δοκίμασε νὰ χτυπήσει τὴ Σάμο. Οἱ Σαμιῶτες, ὀδηγούμενοι ἀπ' τὸ Λογοθέτη τὴν ἀπόκρουσαν, ὥστόσο ἦρθε σὲ ἐπικουρία ὁ στόλος. Ἡ ἀρμάδα ἀπομακρύνθηκε καὶ παίρνοντας πληροφορίες καὶ καθοδήγηση ἀπ' τὶς ἀγγλικὲς ἀρχὲς τῶν Ἐφτανῆ-

ων, τροφοδότησε τὰ Μεθοκόρωνα, μπήκε στὸν Κορινθιακό, κατὰ στρεψε τὸ Γαλαξειῖδι καὶ γύρισε στὴν Κωνσταντινούπολη.

ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

ΣΤΗ ΣΤΕΡΙΑ ἢ κλεφτουριά, αὐτὸ τὸ πολεμικὸ προϊόν τῆς ἀγροτιᾶς, μαζί μὲ τοὺς ἀρματωλοὺς, ἀποτελέσε τὰ βασικὰ μαχητικὰ στελέχη τοῦ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ ποὺ πλαισίωσαν τὶς ἀγροτικὲς μᾶζες. Σύμφωνα μὲ τοὺς ἀριθμοὺς ποὺ δίνουν τὰ μητρώα τῶν ἀγωνιστῶν, τὴν ἐπανάσταση τὴν ὑπεράσπισαν στὴ στεριά 26 χιλ., στὴ θάλασσα 2.970. Σ' αὐτὸ τὸ ποσὸν ὑπολογίζονται μόνο οἱ μάχιμοι, κι' ὄχι ἡ ἄλλη μερίδα ποὺ ἐφοδίαζε τὰ στρατόπεδα, περιέθαλπε τοὺς λαβωμένους, κλπ. Ὁ ἀριθμὸς τους δὲν ἦταν μικρὸς, ἂν πάρουμε ὑπ' ὄψει μας ὅτι ὁ μεγαλύτερος τούρκικος στρατὸς ποὺ κατέβηκε μὲ τὸ Δράμαλη, δὲν ξεπερνοῦσε τοὺς 35.000. Στὸν ὄπλισμό, οἱ Ἕλληνες ἔγιναν γρήγορα μὲ τὴν ἄλωση τῶν διαφόρων φρουριῶν, ἰσόπαλοι μὲ τοὺς Τούρκους. Ὁ τρόπος τοῦ πολέμου ἐπίσης ἦταν ὁ ἴδιος. Μόνο ἀπ' τὰ 1825 ἀντιμετώπισαν τὸν ταχτικὸ στρατὸ τοῦ Μπραϊμῆ. Ἡ ἐπανάσταση εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ περάσει σ' ἀνώτερο βαθμὸ ὀργάνωσης καὶ νὰ δημιουργήσει γρήγορα ταχτικὸ στρατό.

Ἡ μαζικότητα τοῦ κινήματος, ἡ ἐπαναστατικὴ ιδιότητα τοῦ καινούριου στρατοῦ, ὁ ἐρχομὸς παλαιμάχων στελεχῶν τῶν Ναπολεντείων πολέμων, ἔδιναν τ' ἀπαραίτητα στοιχεῖα γιὰ τὴν ὀργάνωση ταχτικοῦ στρατοῦ. Οἱ ἄστοι ἱστορικοὶ τὴν αἰτία τῆς μὴ ὀργάνωσης ταχτικοῦ στρατοῦ τὴν ἀποδίνουν στὴ μᾶζα, ποὺ περιφρονοῦσε τάχα κάθε φράγκικο. Ὡστόσο στὴν Αἴγυπτο οἱ Φελλάχοι ἀπέτελεσαν θαυμάσια τάγματα ταχτικῶν.

Ἡ βασικὴ αἰτία βρίσκεται στὸ ὅτι οἱ ἐμπορο-κοτσαμπάσηδες μὲ τὸν πολιτικὸ τοὺς ἀρχηγὸ τὸ Μαυροκορδάτο, δὲν πίστευαν στὶς δυνάμεις τῆς ἐπανάστασης καὶ δὲν καταπιάστηκαν ποτὲ στὰ σοβαρὰ νὰ τὶς ὀργανώσουν. Ἔτσι ἡ ἐπανάσταση κράτησε σ' ὅλη τῆς τὴ διάρκειά μὲ τὶς ἄταχτες λαοδημιουργητες δυνάμεις.

ΣΤΗ ΘΑΛΑΣΣΑ. Κύριο ὄπλο ποὺ διάθεσε ἡ ἐπανάσταση στὴ θάλασσα ἦταν οἱ δυνάμεις ποὺ δημιουργήθηκαν ἀπὸ πολὺ πρὶν. Τὰ σιτοκάραβα τῶν τριῶν νησιῶν καὶ οἱ ἡρωϊκοὶ ναῦτες. Ὁ ρόλος τοῦ στόλου ἦταν ἀναντικατάστατος. Μονάχα δυνατὸς στόλος μποροῦσε νὰ κόψει ἀπ' τοὺς Τούρκους τὴ δυνατότητα νὰ ἐφοδιάζουν τὰ πολιορκημένα φρούρια, τοὺς στρατοὺς ποὺ κατέβαιναν ἀπ' τὴ Μακεδονία καὶ Ἡπειρο, νὰ ἐμποδίζει μεταφορὰ στρατῶν ἀπὸ Μικρασία καὶ Αἴγυπτο, νὰ προστατέψει τὰ ἐπαναστατημένα νησιά. Καὶ στὴ θάλασσα ἡ δυσανολογία τῶν δυνάμεων ἦταν μεγάλη. Ἡ ἀρμάδα, μ' ὄλο ποὺ στερήθηκε τὸ καλὺτερο ἔμψυχο ὑλικό της ποὺ τ' ἀποτελοῦσαν οἱ Ἕλληνες ναῦτες, ἀποτελοῦσε φοβερὴ δύναμη μπροστὰ στὰ ἐπαναστατικὰ σιτοκάραβα.

Οἱ ἐμποροκοτσαμπάσηδες στάθηκαν ἀνίκανοι νὰ ὀργανώσουν καὶ νὰ πειθαρχήσουν τὶς πολύτιμες ναυτικὲς δυνάμεις. Καθένα ἀπ' τὰ τρία νησιά εἶχε τὸ δικό του τοῦ ναύαρχο. Οἱ Σπέτσες τὸ Γ. Ἀντροῦτσο καὶ τὰ Ψαρὰ τὸν Ν. Ἀποστολῆ. Στὴν Ὑδρα, στὸν πρῶτο χρόνο, ἦταν ναύαρχος ὁ Ἰ. Τομπάζης. Στὸ τέλος τοῦ χρόνου ἀνάλα-

ὁ ἄν. Μιαούλης. Ἄνηκε στους πρόκριτους τῆς Ὑδρας. Ἀπὸ μὲν ῥῆ ηλικία ταξίδευε, ἔκανε τὸν κουρσάρο κάποτε. Ἔσπαζε τοὺς ἀγλικοὺς ἀποκλεισμοὺς καὶ μιὰ φορὰ τὸν ἔπιασε ὁ Νέλσονας καὶ λί-ο ἔλειψε νὰ τὸν κρεμάσει. Ὁ Μιαούλης ἀναδείχτηκε ἔθνικὸς ἥρωας, ἀ στάθηκε πρὶν ἀπ' ὅλα Ὑδραῖος καὶ πειθαρχικὸ μέλος τῆς λιχαρχικῆς Ὑδρας. Σιδερένια, ἀλύγιστη θέληση τραβοῦσε μεσ' τὰ ὅλα. Ρίχτηκε μὲ φοβερὸ πάθος στὸν ἐπαναστατικὸ ἀγῶνα κι' ἀναδείχτηκε ἕνας ἀπ' τοὺς πιὸ ἀτρόμητους θαλασσόλυκους ποὺ γνώρισε ἡ ἱστορία. Ὁ σκληροκέφαλος αὐτὸς πρόκριτος δὲν εἶχε, οὔτε μπόρεσε ν' ἀποχτήσει, ἐπαναστατικοὺς δεσμοὺς μὲ τὴν ἐξ ἴσου ἀγέρωχη ναυτική μᾶζα καὶ νὰ τὴν πειθαρχήσει, πρᾶμμα ποὺ κατάφεραν στὴ στεριά ὁ Κολοκοτρώνης κι' ὁ Καραϊσκάκης. Ὁ Μιαούλης ἐπεβλήθηκε σὰ γενικὸς ναύαρχος χάρις τῆς ἰκανότητός του. Μὰ οἱ ναύαρχοι Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν πειθαρχοῦσαν σ' αὐτόνε ὁπότε ἤθελαν κι' ὁπότε τοὺς συνέφερε. Ἡ ἀνοργανωσιὰ δὲν περιορίστηκε ἐδῶ. Τὰ καράβια ἔπρεπε νὰ γυρνᾶν κάθε μῆνα στὰ νησιά γιὰ ν' ἀνανεώνουν τὰ χαρτιά τους. Οἱ ἔμποροι φοβόνταν γιὰ τὴν τύχη τῶν καραβιῶν καὶ γιὰ τὰ λάφυρα. Γιὰ τὸ κυνηγητὸ καὶ τὸ μοίρασμα τῶν λαφύρων οἱ τρεῖς στολίσκοι βρίσκονταν σ' ἀδιάκοπους ἀνταγωνισμοὺς, πρᾶμμα ποὺ παράλυε τὴ μαχητικότητα, συνοχὴ καὶ πειθαρχία.

Τὰ μπουρλότα ἀποτέλεσαν τὴ μὴν καινοτομία κι' αὐτὸ ὀφείλεται ὄχι στὴν προνοητικότητα τῶν ἀρχόντων. Βγήκε στὴ μέση ἀπ' τὴν ἐπανάσταση, ὅπως καὶ οἱ φοβεροὶ μπουρλοτιέρηδες. Ὁ ναυτικὸς Πατατούκος ἔφτιαξε τὸ πρῶτο μπουρλότο ποὺ ἔκαψε τὸ δίκροτο στὴν Ἐρεσσό. Εἶχε μάθει τὴν τέχνη στὰ ταξίδια του στὰ γαλλικὰ λιμάνια. Γιὰ μπουρλότα χρησιμοποιοῦσαν μικρὰ καράβια. Τὰ ὑπονόμευαν μὲ αὐλάκια γιομᾶτα μπαρούτι καὶ ἄλλα εὐφλεκτα ὑλικά. Μιὰ μικρὴ ὀμάδα ἀπὸ ναῦτες τὰ ὀδηγοῦσε καὶ τὰ κολλοῦσε γιὰ σιγουριά στὸ ἐχτρικὸ καράβι ἀπ' τὴ μεριά ποὺ φουσοῦσε ὁ ἀέρας. Ἔβαναν φωτιά, πηδοῦσαν σὲ βάρκα κι' ἔφευγαν. Μ' αὐτὸ τὸ ὄπλο κυρίως ἀντιμετώπισαν οἱ θαλασσινοὶ τοὺς ἐχτρικοὺς στόλους. Τὰ καράβια, ὅπως ξαίρουμε, ἦταν ἰδιοχτησία τῶν ἐμπόρων. Γιὰ τὴ συντήρησή τους καὶ τὸν ἐξοπλισμὸ τους γενικὰ ἔπαιρναν τοὺς φόρους ἀπὸ τὰ νησιά, εἶχαν τὰ λάφυρα, ἔπαιρναν καταβολές ἀπ' τὴν κυβέρνηση καὶ τέλος συμπλήρωναν καὶ οἱ ἴδιοι ἀπὸ τίς κάσες τους. Δύσκολο νὰ ξεκαθαριστεῖ, τί διάθεσαν οἱ ἴδιοι. Τὸ σίγουρο εἶναι ὅτι πάντα διαμαρτύρονταν. Ποτὲ δὲν κίνησαν ὄλο τὸ στόλο. Ποτὲ δὲν τὸν ἐφοδίασαν ὅσο χρειάζονταν καὶ δὲν τὸν ἄφησαν σὲ ἐκστρατεία ὅσο ἀπαιτοῦσαν οἱ πολεμικὲς ἀνάγκες. Οἱ ναῦτες καὶ οἱ οἰκογένειες τους, ἦταν πάντα πεινασμένοι. Στὸ τέλος τῆς ἐπανάστασης ζητοῦσαν 20 ἑκατομμύρια δραχμές.

ΠΟΡΟΙ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ. Ἀρχίζοντας ἡ ἐπανάσταση δὲ διαθέτει κανένα εἰδικὸ ταμεῖο. Ὡστόσο χρειάζεται ἀμέσως ἔξοδα γιὰ ἐξοπλισμὸ, ἢ ἐφοδιασμὸ καὶ συντήρηση στρατοπέδων, περίθαλψη θυμάτων κλπ. Εἶναι ἀδύνατο νὰ ὀριστοῦν μὲ ἀκρίβεια οἱ πόροι τῆς ἐπανάστασης καὶ τὰ ἔξοδά της. Στὴ διάθεση τῆς ἐπανάστασης πέρασαν ἐξαρχῆς οἱ τούρκικες περιουσίες — γῆ, ζῶα, ἀποθήκες, τρόφιμα, φυ-

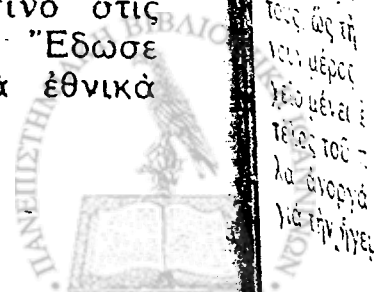

τείες, εργαστήρια καθελογής, σπίτια. Αὐτὴ ἡ «ἐθνικὴ» περιουσία ἀποτέλεσε τὸ σπουδαιότερο καὶ μόνιμο πόρο τῆς ἐπανάστασης, μὲ τὰ φορολογίες ποὺ ἔδινε, τὴν τιμὴ τῆς ἐκποίησης τους κλπ. Ἄλλοι πόροι ἦταν οἱ φόροι καὶ δασμοὶ γενικὰ ποὺ βάρυναν τὸν πληθυσμὸ καὶ ἔμεναν σχεδὸν οἱ ἴδιοι ποὺ ἦταν ἐπὶ Τουρκίας ἐξὸν ἀπ' τὸ χαρατὶ καὶ διάφορα προστίματα. Οἱ ἔρανοι ποὺ γίνονταν στὸ ἐσωτερικὸ σὲ χρῆμα, εἶδη, ζῶα, ἔρανοι καὶ εἰσφορὲς τοῦ ἐξωτερικοῦ. Τὰ πολεμικὰ λάφυρα καὶ οἱ κατασχέσεις, θησαυρισμένα ἀπὸ πρὶν, πλοῦτη ἰδιωτικὰ ἔμποροκαταβοκραίων. Τὸ χρυσάφι καὶ ἀσήμι τῶν ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηριῶν. Τέλος τὰ ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ δάνεια. Τὴν εἰσπραξὴ τῶν ἐσόδων στὶς ἀρχὲς τὴν ἔκαναν ἑμελεῖς ἐφορεῖες σὲ κάθε ἐπαρχία. Ἀργότερα οἱ Γερουσίαι εἴτε ἡ Κεντρικὴ Κυβέρνηση μὲ ἐνοικιαστῆς τῶν ἐσόδων, ἐπιτροπές, εἴτε ἐφορεῖες. Μὰ καὶ καπεταναῖοι εἰσπρατταν αὐθαίρετα ἢ ἔκαναν ἐπιτάξεις δίνοντας ἀποδείξεις. Καὶ τοπικοὶ ἄρχοντες ἔκαναν τὸ ἴδιο. Στὰ νησιά τοὺς φόρους τοὺς μάζευαν τὰ τρία νησιά. Μιὰ ἔκθεση ἐπιτροπῆς τῆς Γ' ἐθνοσυνέλευσης ὑπολογίζει τὸ σύνολο τῶν ἐσόδων ὡς τις ἀρχὲς τοῦ 1827 σὲ 70 ἑκατομμύρια γρόσια.

Σχετικὰ μὲ τὴ διαχείριση τῶν πόρων χτυπητὴ εἰκόνα μᾶς δείχνει ἡ ἔκθεση ποὺ ὑπόβαλε γιὰ τοὺς ἐθνικοὺς λογαριασμοὺς στὴν Γ' ἐθνοσυνέλευση ἢ ἐξελεχτικὴ ἐπιτροπὴ. Ἐκεῖ σημειώνει κοντὰ σὲ ἄλλα ὅτι τὰ κατάστιχα εἶναι «...νοθευμένα καὶ πλήρη ἀπὸ καταχρήσεις, πλαστοπαρτίδας, ἑλλείψεις, λάθη, καὶ ἀνωμαλίας». Σημειώνει λ.χ. ὅτι ἀπὸ ἐθνικὲς ὁμολογίες τῆς Α' περιόδου 5 ἑκατ. ἔλειπαν οἱ ὁμολογίες 3.486.900 γροσίων καὶ προτείνει νὰ τις ἐπιστρέψουν οἱ ὑπεύθυνοι τοῦ Ὑπουργείου Οἰκονομίας.

Σημειώνει ὅτι ἀδύνατον νὰ ξεκαθαριστεῖ ποιοὶ ἐνοικιαστῆς ἐπαρχιῶν χρωστᾶν καὶ πόσα. Σημειώνει ὅτι στὸ καθημερινὸ βιβλίον τῆς Β' περιόδου ὑπάρχει κονδύλι ἀπὸ 399.098 γρόσια ποὺ πλερώθηκαν σὲ διάφορους δανειστῆς τῆς διοίκησης. Ὡστόσο πουθενὰ δὲν εἶναι γραμμένο πότε ἡ διοίκηση πῆρε αὐτὰ τὰ λεφτὰ καὶ ποῦ τὰ ξόδεψε. Ἀκόμα ὅτι πουθενὰ δὲν εἶναι γραμμένα «εἰς ποῖα μέρη ἐδόθησαν ἢ ἐστάλησαν πρὸς κοινὴν χρῆσιν τὰ μεγάλης ποσότητος γεννήματα, πολεμοφόδια, ἢ ξυλικὴ καὶ ἄλλα τοιαῦτα ὅσα ἡγοράσθησαν διὰ δημοσίων χρημάτων παρὰ τοῦ Ὑπουργείου Οἰκονομίας». Ὑπάρχουν «παράνομοι πωλήσεις ἐθνικῶν κτημάτων καὶ ἀνύπαρκτοι πληρωμαὶ αὐτῶν». Χρεώνουν τὸ ταμεῖο μὲ γρόσια 485.318 δυὸ φορές. Ἀκόμα «ἐκ δὲ τῶν συνεισφορῶν, αἱ ὁποῖαι ἐδόθησαν εἰς τὸ Ἔθνος ἀπὸ τοὺς φιλέλληνας καὶ Ἑλληνας ἐκτὸς καὶ ἐντὸς τῆς ἐπικρατείας, ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνα μέχρι τέλους τῆς Γ' περιόδου καὶ αἱ ὁποῖαι ἤμποροῦν νὰ ἀνεβαίνουν εἰς μιλλιόνια γρόσια, δὲν εὐρίσκονται περασμένα εἰς τὰ κατάστιχα εἰμὴ μόνον μερικαὶ ἑκατοντάδες χιλιάδων γροσίων, τὸ ἴδιον δὲ τρέχει καὶ εἰς τοὺς κατὰ καιροὺς δοθέντας ἑράνους».

Γιὰ νὰ ὀλοκληρωθεῖ ἡ εἰκόνα σημειώνουμε λίγα λόγια γιὰ τὰ δυὸ περίφημα ἐξωτερικὰ δάνεια. Τὸ πρῶτο ἔγινε στὸ Λοντῖνο στὶς 21 Φλεβάρη 1824. Τὸ ἔδωσε τὸ «Φιλλελληνικὸ Κομιτᾶτο». Ἐδωσε 800 χιλ. λίρες. Ἐγγύηση γιὰ τοὺς τόκους μῆκαν ὄλα τὰ ἐθνικὰ

οδα και για το κεφάλαιο ὄλη ἡ ἔθνηκή γῆ. Στὴν ἑλληνική κυβέρνηση ἦσαν μόνο 336.000 λίρες. Τὸ δεύτερο βγήκε ἐπίσης στὸ Λοντίνο Φλεβάρη τοῦ 1825, ἦταν δύο ἐκ. λίρες. Ἡ ἑλληνική κυβέρνηση ἔρε μόνο 232.588 λίρες. Τ' ἄλλα τὰ κατάφαγαν σὲ μεσιτικές προ-
θειες, τόκους, διαφορὰ ὀνομαστικοῦ ἀπὸ πραγματικὸ δάνειο, πα-
γγελίες πολεμικοῦ ὕλικου πού ποτέ δὲν ἦρθε στὴν Ἑλλάδα. Παράγ-
ιλαν λ.χ. ἔξη ἀτμοκίνητα καράβια γιὰ τὴν ἐπανάσταση σὲ κάποιον
λο τοῦ Μεχμέτ στὴν Αἴγυπτο. Βούλιαξαν στὸ δρόμο και μόνο ἕνα
θασε σὲ κακὰ χάλια στὴν Ἑλλάδα στὰ τέλη τοῦ 1826, ἡ «Καρ-
ρία».

Τὸ ὄργιο πού ἔγινε γύρω ἀπ' αὐτὰ τὰ δάνεια ἔκανε πάταγο
ὄλη τὴν Εὐρώπη. Ἀπὸ τὰ δύο δάνεια ἡ ἑλληνική κυβέρνηση μόλις
ἦρε τὰ 25 ο/ο κι' αὐτὰ ὀλότελα σχεδὸν δὲ χρησίμεψαν στὸν ἔθνηκὸ
γῶνα. Ἡ ἀπλή εἶδηση ὅτι ἔρχονται ἐγγλέζικες λίρες ἔκανε ν' ἀρχί-
ουν γρήγορα οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι και διατέθηκαν γιὰ τὴ διεξα-
ωγή τους,

Τὸ συμπέρασμα πού μπορεῖ ἀδίσταχτα νὰ βγεῖ εἶναι ὅτι καλή
καχείριση τῶν πόρων τῆς ἐπανάστασης θὰ ἐπέτρεπε νὰ ὀργανω-
οῦν οἱ ἐπαναστατικές δυνάμεις και ν' ἀντιμετωπιστοῦν οἱ ἀνάγκες
τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀγῶνα.

ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ. Στὸ τέλος τοῦ πρώτου χρόνου ἡ ἐπα-
νάσταση εἶχε ἀπλωθεῖ νικηφόρα σ' ὄλη τὴν Πελοπόννησο και τὴ
Στερεὰ ἔξὸν τῆ Φθιώτιδα και στὴ θάλασσα ὡς τὴν Κάσσο ἔξὸν τῆ
Κίο, τῆ Μυτιλήνη πού δὲν κινήθηκαν.

Οἱ ρυθμοὶ τῆς ἀνάπτυξης τῆς και ἡ ἔντασή τῆς ἦταν διαφορε-
τικοὶ στὰ τέσσερα τμήματα : Πελοπόννησο, Νησιά, Στερεὰ, Θεσσα-
λία. Αὐτὸ τὸ πρᾶμμα φανερώνει τὸ διαφορετικὸ βαθμὸ ἀνάπτυξης
αὐτῶν τῶν τμημάτων και ἀπὸ δῶ ἔβγαιναν οἱ τοπικιστικές ἀντιθέσεις,
ὅπως θὰ δοῦμε κατοπινὰ. Ἡ ἐπανάσταση, πού ἀπὸ ἀνοργανωσιὰ
ξεκινούσε ἀπὸ τοπικές ἐστίες, πῆρε ἐξαρχῆς μαζικὸ χαραχτήρα και
στὴν πάλη τραβήχτηκαν οἱ πλατειές ἀγροτικές και λαϊκές μάζες.
Κινήθηκε ἀπὸ λαϊκὰ στοιχεῖα πού χρειάστηκε νὰ ἐκβιάσουν
ἡ νὰ ἀνατρέψουν τὶς ἀνώτερες τάξεις. Καὶ ἐδῶ βγήκαν στὴν
ἐπιφάνεια και οἱ κοινωνικές ἀντιθέσεις πού ἔδιναν κοινωνικὸ χρῶμα
στὴν ἐπανάσταση και ἡ ταξική πάλη ξεσποῦσε ἀλλοῦ ἀδύνατη κι'
ἀλλοῦ ἔντονη. Στὴν Πελοπόννησο ἔχουμε μόνο ἐκβιασμὸ τῶν προκρί-
των, στὴν Ὑδρα ἀνατροπὴ τῆς ἐξουσίας τῶν ἐμποροκαρραβοκυραίων,
στὴν Ἄντρο ἀγροτικὴ ἐξέγερση ἐνάντια στοὺς τοιφλικάδες, στὴ Σάμο
λαϊκὴ ἐξέγερση κλπ. Μὰ ὄλα αὐτὰ τὰ ρεύματα γρήγορα μπαίνουν
σὲ τροχιά ἔθνηκο-ἀπελευθερωτική. Ὀλες οἱ τάξεις, ἀπὸ τοὺς κοτσα-
μπάσηδες και τοὺς δεσποτάδες με τὴν ἰδιοτέλεια και τὶς ἀντιδράσεις
τους, ὡς τὴν ἀγροτιὰ με τὴν τόλμη και ἀποφασιστικότητά τῆς, παίρ-
νουν μέρος στὸν ἀγῶνα πού γίνεται πανεθνηκός. Μόνο τὸ Πατριαρ-
χεῖο μένει ἔξω ἀπὸ τὸν ἔθνηκὸ ἀγῶνα και ἔχτρικὸ σ' αὐτόν. Στὸ
τέλος τοῦ πρώτου χρόνου οἱ ἐπαναστατικές δυνάμεις μένουν ὀλότε-
λα ἀνοργάνωτες και οἱ διάφορες τάξεις εἶναι ριγμένες στὸν ἀγῶνα
γιὰ τὴν ἡγεμονία τῆς ἐπανάστασης.

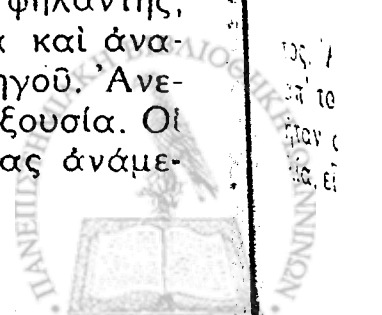

Η ΠΑΛΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ξαίρουμε ὅτι οἱ μᾶζες ἄρχισαν, κίνησαν κι' ἀνάπτυξαν τὴν ἐπανάσταση, κατανικῶντας τὴν ἀντίδραση τῶν κοτσαμπάσηδων καὶ τὴ συντηρητικότητα τῶν ἐμπόρων, μὲ τὴν πρωτοβουλία καὶ τολμη ὀρι- σμένων λαϊκῶν δημοκρατικῶν στοιχείων, μελῶν τῆς Φιλικῆς, σὰν τὸν Παπαφλέσα, Οἰκονόμου, Μπαλῆ, Καρατζᾶ, Λογοθέτη, Μελέτη κλπ. Ἀυτὰ τὰ στοιχεῖα, ὄξω ἀπὸ τὸν Οἰκονόμου καὶ τὸν Λογοθέτη, δὲν μπόρεσαν νὰ ἐνεργήσουν σὰν ἀρχή, νὰ ὀργανώσουν κεντρικὴ ἐξουσία καὶ νὰ κρατήσουν στὰ χέρια τοὺς τὴν ἐπανάσταση. Κι' ὁ Οἰκονόμου κι' ὁ Λογοθέτης ἐνέργησαν μόνο σὲ τοπικὴ κλίμακα. Προσπάθεια νὰ συνενώσουν τὴν πάλη τοὺς, νὰ ἐπιβάλουν λαϊκὴ ἡγεμονία στὴν ἐθνικὴ ἐπανάσταση, νὰ δώσουν δημοκρατικὸ χαρακτήρα στὴν ὀργάνωση τοῦ νέου κράτους, δὲ φαίνεται. Ἀρκέστηκαν νὰ κινήσουν μόνο τὴν ἐπανάσταση καὶ οἱ ἐθνικο—δημοκρατικὲς τοὺς ἐκδηλώσεις ἔμειναν μονωμένες. Οἱ ἐμποροκοτσαμπάσηδες ἄλλωστε ξέκαμαν γρήγορα μὲ τοὺς τολμηροὺς αὐτοὺς λαϊκοὺς ἡγέτες, Οἰκονόμου, Καρατζᾶ. Ὁ Μπαλῆς σκοτώθηκε στὸν πόλεμο. Ἄλλοι, σὰν τὸν Παπαφλέσα, τὸν Ἀναγνωστόπουλο, τὸν Ξάνθο, ἔθρεφαν αὐταπάτες γιὰ τὸν Ὑψηλάντη, σὰν ἀρχηγὸ τῶν Φιλικῶν. Δὲν προσαρμόστηκαν μπροστὰ στὰ καινούρια προβλήματα, κοινωνικά, πολιτικά καὶ στρατιωτικά, πού δημιούργησε τὸ ξαπόλυμα τῶν μαζικῶν ἐθνικῶν δυνάμεων τῆς ἐπανάστασης, πού αὐτοὶ οἱ ἴδιοι τὴν ὀργάνωσαν καὶ τὴν ἄρχισαν. Τοὺς ἔλειπε ἢ χρειαζόμενη πεῖρα γιὰ νὰ καθοδηγήσουν τὶς ἐπαναστατικὲς δυνάμεις.

Ἔτσι ἡ πρωτοβουλία γιὰ ὀργάνωση εὐρύτερης κρατικῆς ἐξουσίας πέρασε ἀπὸ τὶς πρῶτες μέρες στοὺς ἄρχοντες. Στις 24 Μάρτη ὁ Π. Μαυρομιχάλης ὀργανώνει στὴν Καλαμάτα μὲ τοὺς προκρίτους τὴ «Μεσσηνιακὴ Γερουσία». Τὴν ἴδια μέρα οἱ πρόκριτοι τῆς Ἀχαΐας συσταίνουν τὸ «Ἀχαϊκὸν Διευθυντήριον». Στις 26 τοῦ Μάη, ἅμα ἔσφιξε ἡ πολιορκία τῆς Τρίπολης, μαζεύτηκαν αὐτοδιορισμένοι στὸ μοναστήρι τῶν Καλτεζῶν 29 προύχοντες τῆς Πελοποννήσου. Ἦταν ἐκεῖ ὁ Ζαΐμης, Κανακάρης, Χαραλάμπης, Δεληγιάννης, ὁ δεσπότης Π.Π. Γερμανός κ.ἄ. Ἰδρύνουν τὴν «Πελοποννησιακὴ Γερουσία» ἀπὸ 5 προεστούς καὶ τὸ δεσπότη τῆς Βρεσθένης Θεοδώρητο, καὶ πρόεδρο τὸν Πετρόμπεη νὰ διοικήσει «καθ' ὅποιον τρόπον ἡ Θεῖα Πρόνοια τοὺς φωτίσει καὶ γνωρίσωσιν ὠφέλιμον». Ἔτσι οἱ ἄρχοντες προχωρᾶν νὰ ὀργανώσουν ὀλιγαρχικὴ ἐξουσία στὴν Πελοπόννησο καὶ νὰ πάρουν τὴ θέση τῶν Τούρκων.

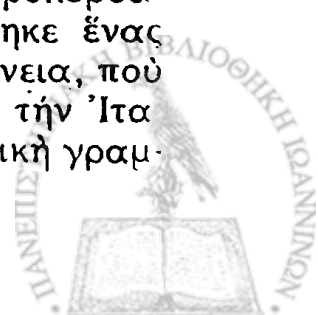
Στὸ μεταξύ μεγαλώνει τὸ κύρος καὶ ἡ δύναμη τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τῶν καπεταναίων, γιὰ τὴ οὐσιαστικὰ αὐτοὶ καθοδηγοῦν τὶς ἐπαναστατικὲς δυνάμεις. Σὲ λίγο ἔρχεται ὁ Δημ. Ὑψηλάντης, βγαίνει στις 8 Ἰούνη μὲ τὸν Ἀναγνωστόπουλο στὴν Ὑδρα καὶ ἀναγνωρίζεται ἀπὸ τοὺς Ὑδραίους σὰν πληρεξούσιος τοῦ ἀρχηγοῦ. Ἀνεβαίνει στὸ στρατόπεδο τῶν Βερβαίνων καὶ διεκδικεῖ τὴν ἐξουσία. Οἱ ἄρχοντες συμφωνοῦν μόνον σὲ τυπικὸ μοῖρασμα τῆς ἐξουσίας ἀνάμε-

σα Ὑψηλάντη καὶ Γερουσίας. Γύρω ἀπὸ τὸν Ὑψηλάντη μαζεύονται τὰ ριζοσπαστικὰ στοιχεῖα τῶν Φιλικῶν, ὁ Παπαφλέσας καὶ Ἀναγνωσταρᾶς. Οἱ μᾶζες τῶν παλληκαριῶν ποὺ μισοῦν τοὺς ἄρχοντες εἶναι ἐνθουσιασμένες μετὰ τὸν Ὑψηλάντη. Ὁ Κολοκοτρῶνης εἶναι ἐπιφυλακτικός. Ἡ θέση του εἶναι μετὰ τὸν Ὑψηλάντη μὰ προσπαθεῖ νὰ ταιριάξει μετὰ τὰ τζάκια καὶ νὰ ἐπιβληθεῖ σὰν ἀρχιστράτηγος. Πρὶν δυὸ μῆνες οἱ Ντεληγιανναῖοι τὸν ἀναγνώρισαν καπετάνιο τῆς Καρύταινας. Ἡ σύγκρουση ὀξύνεται. Ὁ Ὑψηλάντης φεύγει καὶ στὰ Βέρβαινα ἔχουμε τὴν πρώτη ἐξέγερση ἐναντία στοὺς ἄρχοντες τοῦ Μωρηᾶ. Τὰ παλληκάρια γυρεύουν νὰ τοὺς σκοτώσουν γιὰ νὰ ἐπιβάλουν τὴν ἐξουσία τοῦ Ὑψηλάντη. Ὅλοι οἱ μικροκαπεταναῖοι εἶναι ἐναντία στοὺς ἄρχοντες. Ἀκόμα καὶ οἱ Μανιάτες φωνάζουν ἐναντία στοὺς Πετρόμπεη. Τὸ μῖσος τῆς ἀγροτιᾶς ἐναντία στοὺς «τουρκολάτρες» ξεσπάει. Ὁ Κολοκοτρῶνης καθησυχάζει τὴ μᾶζα καὶ σώζει τοὺς ἄρχοντες. Ὁ Ὑψηλάντης ξαναγυρίζει. Σὲ λίγο ξαναγίνονται τὰ ἴδια στὴ Ζαράκωβα. Οἱ ἔνοπλοι ἀγρότες εἶναι γύρω ἀπὸ τὸ κονάκι τῶν ἀρχόντων καὶ γυρεύουν νὰ τοὺς κάψουν. Ὁ Κολοκοτρῶνης τοὺς γλυτώνει ἄλλη μιὰ φορά κι' ἀπομακρύνει μετὰ τὴν σαγηνευτικὴν ἱστορίαν τὴν ἀγριεμένη μᾶζα. Ὁ Ὑψηλάντης εἶναι σύμφωνος μαζὺ του νὰ μὴ θιχτοῦν οἱ ἄρχοντες. Θέλει νὰ κυριαρχήσει μετὰ στήριγμα τοὺς ἄρχοντες. Προτείνει γενικὸ ὄργανισμό. Θὰ χωρίζε τὴν Πελοπόννησο σὲ 24 ἐπαρχίες μετὰ 5μελῆ ἐφορεία βγαλμένη ἀπὸ τοὺς ἄρχοντες. Ὁ καλύτερος ἐφορος θὰ ἀντιπροσώπευε τὴν ἐπαρχίαν ἐν τῇ Βουλῇ. Μὰ αὐτοὶ εἶναι ἀδιάλλαχοι. Θέλουν νὰ χῶνουν οἱ ἴδιοι τὴν πραγματικὴν ἐξουσίαν καὶ στὰ στρατιωτικὰ ζητήματα καὶ μόνο τυπικὰ παραχωροῦν τὴν προεδρίαν τὸν Ὑψηλάντη. Δυὸ φορές ὁ Ὑψηλάντης ὑποχωρεῖ καὶ εἶναι ἔτοιμος νὰ συμβιβαστεῖ καὶ μόλις τὴν τελευταία στιγμὴ τὸν συγκρατεῖ ὁ Ἀναγνωστόπουλος καὶ ὁ Ἀναγνωσταρᾶς. Ὁ Ὑψηλάντης εἶχε ὅλη τὴ δύναμιν νὰ ἐκμηδενίσαι τὴν δύναμιν τῶν ἀρχόντων καὶ νὰ στηριχτεῖ σὲ τὴν ἑνοπλίαν μᾶζαν, μοιράζοντας τὴ γῆ. Μὰ ἦταν Φαναριώτης καὶ Πρίγκηπας καὶ δὲν ἀνέχονταν τέτοιες λύσεις. Τούτῃ τὴν ἐποχῇ, Ἰουλίου 1821, ἐν τῇ Μονεμβασίᾳ οἱ πολιορκητὲς τῆς Μανιάτες καὶ ἄλλοι Λάκωνες εἶχαν κάνει σύμφωνον νὰ μοιράσουν «ἀδελφικῶς εἰς ἴσα μέρη ὅλη τὴν κινητὴν καὶ ἀκίνητον περιουσίαν τῶν ἐχτρῶν μας Τούρκων ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Μονεμβασίᾳ». Ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Ὑψηλάντη Δ. Κατακουζηνὸς ἀκύρωσε τὸ συμφωνητικόν. Ὁ Ὑψηλάντης πρῶτα καὶ κοντὰ του ὁ Κολοκοτρῶνης ἐπαιξαν σ' αὐτὴ τὴν περίοδον τὸ ρόλον τοῦ σωτήρα τῶν προκρίτων. Ἔσπασαν τὴν ἀποφασιστικὴν καὶ ἐνότητα τῆς ἑνοπλῆς ἀγροτιᾶς. Καὶ τὸ κατάφεραν μόνο γιὰ τὸν Ὑψηλάντην εἶχε τὸ κύρος τοῦ πληρεξουσίου τῆς Φιλικῆς καὶ τὸν στήριζαν οἱ Φιλικοί: Ἀναγνωσταρᾶς, Παπαφλέσας, Ξάνθος, Ἀναγνωστόπουλος κ.λ.π. ποὺ ἐξακολουθοῦσαν νὰ περιμένουν ἀπὸ τὸν πρίγκηπα σωτηρίαν.

Στὰ τέλη Ἰούνη βγαίνει σὲ Μεσολόγγιν ὁ Ἀλ. Μαυροκορδάτος. Ἀνάγκη νὰ ποῦμε λίγα λόγια γι' αὐτόνε γιὰ τὴν ἐξουσίαν ἑνὸς ἀπ' τοὺς πρωταγωνιστὰς. Ἀπὸ παλιὰ φαναριώτικη οἰκογένεια, ποὺ ἦταν ἀνταγωνίστρια μετὰ τοὺς Ὑψηλάντηδες. Ἔρχεται ἀπὸ τὴν Ἰταλία, εἶναι συντηρητικὸς φιλελεύθερος. Ἀκολουθεῖ τὴν πολιτικὴν γραμ-

μη ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ κηρυχτεῖ ἡ ἐπανάσταση. Μηχανογράφος σὰ γνήσιος Φαναριώτης μὰ ἐξευρωπαϊσμένος. Δὲν ἔχει κανένα δεσμὸ μὲ τις μᾶζες, καμμιά ἐμπιστοσύνη στὶς δυνάμεις τους καὶ στὴν ἐπανάσταση. Βλέπει τὴ λύση τῶν ζητημάτων τῆς στὴν βοήθεια τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, ἰδίως τῆς Ἀγγλίας, ὅπως καὶ οἱ Ὑψηλάντηδες στὴ βοήθεια τῆς Ρωσσίας. Ἐγινε ὁ πολιτικὸς ἀρχηγὸς τῶν ἐμποροκοτσαμπάσηδων κι' ὁ διπλωμάτης τῆς ἐπανάστασης. Ξαίρει τὴ δύναμη τῶν ἀρχόντων τοῦ Μωρηᾶ. Στὸ Μεσολόγγι πιάνει γνωριμίες μὲ καπεταναίους καὶ πρόκριτους τῆς Ρούμελης, τοὺς δίνει ὑποσχέσεις. Ἀνεβαίνει στὰ τρίκορφα. Μιλᾷει μὲ ὄλους. Προσανατολίζεται. Συνεννοεῖται μὲ τοὺς ἄρχοντες. Ὅπως τὰ εἶχε κανονίσει ἔρχεται στὸν Ὑψηλάντη ἀναφορὰ τῶν καπεταναίων καὶ προκρίτων τῆς Στερεᾶς καὶ τὸν ζητᾷν γιὰ πολιτικὸ ὄργανωτὴ. Γυρεύει βοηθὸ τὸ Θ. Νέγρη, Φαναριώτη κι' αὐτόνε. Ὁ Ὑψηλάντης τοὺς ἀπέλνει.

Ὁ Μαυροκορδάτος στὶς 27 Ὀχτώβρη γράφει στὸν Ὑψηλάντη ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι καὶ τὸν κατακρίνει γιὰ τὴν πρόωρη ἔναρξη τῆς ἐπανάστασης, γιὰ τὴν αὐθαιρεσία τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλεξάνδρου τοῦ σφετερίστηκε τὴν ἐξουσία δίχως ν'ἔχει κανένα δικαίωμα. Καὶ ἐκθέτει ὡμὰ τὸ πρόγραμμά του. «...Ν' ἀφήσωμεν τὰ ὀνόματα ἀρχηγῶν, πληρεξουσίων καὶ ἐπιτρόπων, νὰ ὀργανώσωμεν τὴν διοίκησιν ἀπὸ τοὺς ἰδίους ἐντοπίους, τῶν ὁποίων νὰ γίνωμεν ἡμεῖς ὁδηγοὶ καθ' ὅσον δυνάμεθα νὰ τὴν συγκεντρώσωμεν εἰς ὀλίγας χεῖρας ἐνόσω νὰ προσκαλέσωμεν κανένα ὑποκείμενο ὄλος ὁ Πρίγκηψ Εὐγένιος ἢ ὁ Κύβης Καποδίστριας ἢ πᾶς τις ἄλλος ἰκανώτερος ἡμῶν». Ὁ Μαυροκορδάτος γυρεύει ἀπὸ τὸν Ὑψηλάντη ν' ἀφήσει τὴν ἐξουσία. Ζητεῖ νὰ ὀργανώσει ὀλιγαρχικὴ διοίκησι μ' ἐπικεφαλῆς τὸν ἴδιο καὶ σὲ κατάλληλο καιρὸ νὰ ἐγκαθιδρύσει βασιλεία μὲ τὸν Εὐγένιο ἢ ἄλλον. Γ' ὄνομα τοῦ Καποδίστρια τὸ ἀναφέρει γιὰ νὰ μετριάσει κάπως τὴν ἐπίθεσή του. Ὁ Μαυροκορδάτος ἀρχίζει ὀλομέτωπη ἐπίθεσι στὸν Ὑψηλάντη καὶ ἀνακηρύχεται πολιτικὸς ἀρχηγὸς τῶν ἀρχόντων. Συνάμα προχωρεῖ στὴ δουλειά του. Στὶς 4 Νοέμβρη ὀργανώνει τὴ «Γερουσία τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος» μὲ 32 προεστοὺς καὶ καπεταναίους αὐτοδιορισμένους. Στὶς 15 τοῦ Νοέμβρη ὁ Νέγρης ὀργανώνει τὴ «Γερουσία» τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἢ «Ἀρειο Πάγο» μὲ 71 προεστοὺς καὶ καπεταναίους καὶ 3 δεσποτάδες ἀνάμεσά τους. Στὸ πολίτευμα τοῦ Νέγρη ὑπάρχουν γνήσι, δημοκρατικὰ στοιχεῖα, «ὄλοι οἱ Ἕλληνες εἰς ὄλα τὰ ἀξιώματα... ἔχωσι τὰ αὐτὰ δικαιώματα» ἀναφέρει.

Μὲ τὴ σειρά τους οἱ πρόκριτοι τοῦ Μωρηᾶ, σὲ συνεννόησι μὲ τὸ Μαυροκορδάτο, ἀναδιοργανώνουν τὴ Γερουσία τους καὶ γιὰ νὰ πάρουν μαζί τους τοὺς ἔμπορους τῶν νησιῶν ψηφίζουν στὸ καταστατικὸ τους ὅτι ἀναλαμβάνει ἡ Γερουσία «τὰς ἀποζημιώσεις τῶν ἄχρι τοῦδε σημαντικῶν ἐξόδων τῶν νήσων». Οἱ ἔμποροι τῶν νησιῶν παίρνουν ἐχτρικὴ στάσι ἀπέναντι στὸν Ὑψηλάντη. Ἐτσι διαγράφεται ὁ πολιτικὸς συνασπισμὸς τῶν ἐμποροτσιφλικῶδων καὶ δεσποτάδων μὲ πολιτικὸ ἀρχηγὸ τὸ Φαναριώτη Ἄλ. Μαυροκορδάτο. Τραβᾷν μαζὺ τοὺς μικροκαπεταναίους τῆς Ρούμελης. Ὁ Ὑψηλάντης ἀπογυμνώνεται ἀπὸ κάθε ἐξουσία καὶ μένει ξεκρέμαστος στὸν ἀέρα..

Στὸ μεταξὺ ὁ Ὀδ. Ἀντροῦτσος, ὁ νικητὴς τῆς Γραβιάς, συνεννοήθη-
κε μὲ τὸν Κολοκοτρώνη. Ὁ Ὑψηλάντης συνεργάζεται μ' αὐτούς. Ὁ
Γ. Βαρνακιώτης, ὄπλαρχηγὸς τοῦ Ξηρόμερου, ὁ μεγαλύτερος καπε-
τάνιος τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἔχει ρθεῖ σὲ διάσταση μὲ τὸ Ἄλ.
Μαυροκορδάτο. Ὁ συνασπισμὸς τῶν μεγαλοκαπεταναίων ἀρχίζει
νὰ διαμορφώνεται. Ὁ Ὑψηλάντης γιὰ νὰ φέρει ἀντιπερισπασμὸ
στὶς ἐνέργειες τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ νὰ πάρει μαζί του τὶς μάζες
καλεῖ ἐθνοσυνέλευση μὲ τὴν ὑπόδειξη τῶν Φιλικῶν ποὺ βλέπουν
ἀκόμα σ' αὐτόνε τὸν πληρεξούσιο ἀρχηγὸ τῆς Φιλικῆς. Τὸ ἴδιο κάνουν
καὶ οἱ ἄλλοι καὶ τὸ Δεκέμβρη τοῦ 1821 μαζεύονται στὸ Ἄργος οἱ
πληρεξούσιοι καὶ προύχοντες, βγαλμένοι ἀπὸ τὶς γερουσίες ἢ αὐτο-
διόριστοι. Δίπλα εἶναι τὸ στρατόπεδο Κολοκοτρώνη—Ὑψηλάντη ποὺ
πολιορκοῦν τ' Ἀνάπλι. Ἡ σύγκρουση ἀνάμεσα σὲ μεγαλοκαπετα-
ναίους—Ὑψηλάντη καὶ ἄρχοντες ὀξύνεται. Οἱ ἄρχοντες διατρέχουν
τὸν κίντυνο νὰ πάθουν ὅ,τι δὲν ἔπαθαν στὰ Βέρβαινα. Ἔτσι οἱ πλη-
ρεξούσιοι πᾶν στὴν Ἐπίδαυρο, στίς 20 Δεκέμβρη, καὶ ὀργανώνεται ἡ
Α' Ἐθνοσυνέλευση μὲ ἀπόλυτὴ πλειοψηφία τῶν προκρίτων. Στὴν 1η
Γενάρη 1822 βγάνουν διακήρυξη καὶ κηρύχουν τὴν «πολιτικὴν ὑπαρ-
ξιν καὶ ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος». Μὲ πρόεδρο τὸ Μαυροκορδάτο
ψηφίζεται τὸ «προσωρινὸν πολίτευμα» τῆς Ἑλλάδος στίς ἀρχὲς τοῦ
1822. Ἐπικρατοῦσα θρησκεία ἀναγνωρίζεται ἡ ὀρθόδοξος ἀνατολική.
Ἡ διοίκηση τῆς χώρας ἀποτελεῖται ἀπὸ δυὸ σώματα, τὸ βουλευτικὸ
καὶ τὸ ἐχτελεστικὸ. Τὸ πρῶτο τὸ ἀποτελοῦν οἱ βουλευτές. Αὐτὸ
βγάνει τὸ 5μελὲς ἐχτελεστικὸ ἀπὸ μέλη ποὺ δὲν εἶναι βουλευτές.
Τὸ ἐχτελεστικὸ διορίζει τοὺς ὑπουργούς. Καὶ τὰ δυὸ ἔχουν ἰσχύ γιὰ
ἕνα χρόνον. Καθορίζεται ἡ ἀρχὴ τῆς διάκρισης τῶν ἐξουσιῶν. Ὡστόσο
καὶ τὰ δυὸ σώματα εἶναι ἰσοδύναμα στὴν ψήφιση τῶν νόμων. «Ὅλοι
οἱ Ἕλληνες εἰσὶν ὅμοιοι ἐνώπιον τῶν νόμων.» καθορίζει τὸ πολίτευ-
μα τῆς Ἐπιδαύρου. Καθιερώνει ἔτσι δημοκρατικὴ βάση δίχως συνέ-
πεια. Γιὰ τὴν ἐκλογὴ βουλευτῶν «παραστατῶν» καθορίζει ὅτι θὰ
βγεῖ νόμος ποὺ πρέπει νὰ περιέχει «ἐξάπαντος τοὺς δυὸ ὄρους», οἱ
παραστάται νὰ εἶναι Ἕλληνες καὶ νὰ ἔχουν ἡλικία τριάντα χρόνων. Δὲν
καθιερώνει τὸ γενικὸ ἐκλογικὸ δικαίωμα. Καὶ ὁ νόμος ποὺ βγήκε
στίς 9 Νοέμβρη 1822 καθορίζει ἔμμεση ἐκλογὴ καὶ δὲ δίνει στίς μάζες
τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέξιμου.

Μένουν ἀκόμη οἱ τοπικὲς Γερουσίες ποὺ ἔχουν τὴν πραγματικὴ
ἐξουσία. Ἡ Πελοποννησιακὴ λ. χ. ἔχει δικαίωμα μαζὺ μὲ τοὺς καπε-
ταναίους νὰ διορίζει τὸν ἀρχιστράτηγον. Ὁ Ἄρειος Πάγος ἔχει δι-
καίωμα καὶ ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ ἀκόμα νὰ μπάζει στρατὸ στὴν περιφέ-
ρειά του. Στὸ ἐχτελεστικὸ βγήκαν πρόεδρος ὁ Μαυροκορδάτος καὶ
μέλη ὁ Κανακάρης, ὁ Ντεληγιάννης, ὁ Ἰ. Ὀρλάνδος, καὶ ὁ Ἰ. Λογο-
θέτης. Ἀρχιγραμματέας, δηλαδὴ πρωθυπουργός, βγήκε ὁ Θ. Νέγρης.
Γιὰ νὰ κρατήσουν τὰ προσχήματα βγάνουν πρόεδρο στὸ βουλευτικὸ
τὸν Ὑψηλάντη, ποὺ μαζὺ μὲ τὸν Κολοκοτρώνη δὲν πῆραν μέρος στὴν
ἐθνοσυνέλευση. Τὸ πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου ἐκφράζει πολιτικὰ τὸ
διαμορφωνόμενον ἐμπορο-τσιφλικάδικο συνασπισμὸ μὲ ἀρχηγὸ τὸ
Μαυροκορδάτο μὲ ὑπεροχὴ τῶν ἀρχόντων τῆς Πελοποννήσου. Γιὰ
νὰ ξεκόψει ἀπὸ τὸ παρελθὸν τῆς ἐπαναστατικῆς Φιλικῆς καταργεῖ

τὰ χρώματα καὶ σύμβολα τῶν Ὑψηλάντηδων καὶ καθιερώνει τὸ γαλανόλευκο. Ἀκόμα διακηρύχνουν τὴ διάκριση τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης σὰν ἐθνικῆς ἀπὸ τις στασιώδεις καὶ δημαγωγικὲς ἀστικοδημοκρατικὲς, δηλαδή ἀπὸ τις ἐπαναστάσεις ποὺ συντάραζαν τότε τὴν Εὐρώπη. Ζητοῦν νὰ κόψουν κάθε δεσμὸ ποῦχε ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάσταση ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Ρήγα μὲ τις ἐπαναστατικὲς—δημοκρατικὲς δυνάμεις καὶ παραδόσεις καὶ νὰ τὴ συνδέσουν μὲ τις ἀντιδραστικὲς δυνάμεις τῆς Ἱερῆς Συμμαχίας.

ΝΙΚΗΦΟΡΑ ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΛΗΣ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ 1822-1823-1824

Ἡ ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα ἔχει πιά στὶς ἀρχές τοῦ 1822 κεντρικὴ κυβέρνησις ἔστῳ ἀπὸ πλειοψηφία Μωραΐτες κοτσαμπάσσηδες. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς Μαυροκορδάτος κάνει τὰ καλύτερα σχέδια. Μὰ σὲ ἄλλοις μῆνες κυβέρνησις καὶ σχέδια τοῦ Μαυροκορδάτου ἦταν διαλυμένα. Ἀπὸ τὸν πρῶτο μῆνα τοῦ 1822 οἱ στρατιωτικοὶ ποὺ ἀγνοήθηκαν στὴν Ἐθνοσυνέλευσις ἔχουν ἐπιτυχία στὰ πεδία τῶν μαχῶν. Ὁ Ὑψηλάντης στὰ μέσα τοῦ Γενάρη παίρνει τὸν Ἀκροκόρινθο. Ὁ Κολοκοτρώνης ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ Μάρτη ἀρχίζει τὴν πολιορκίαν τῆς Πάτρας. Νικάει τοὺς Τούρκους σ' ἔξοδόν τους καὶ σφίγγει τὴν πολιορκίαν. Ἡ διοίκησις ἀφήνει δίχως τροφὲς καὶ ἐφόδια τὸ πολιορκητικὸ στρατεῦμα καὶ καλεῖ τοὺς καπεταναίους νὰ ἐτοιμαστοῦν γιὰ ἐπιστράτειαν στὴ Δυτικὴ Ἑλλάδα. Ὁ Κολοκοτρώνης γιὰ νὰ μὴ διαλυθεῖ τὸ στρατόπεδόν του, τὸ διαλύει ὁ ἴδιος καὶ ἀνεβαίνει στὴν Ἀρκαδίαν περιμένοντας τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐκδικηθεῖ τὴν κυβέρνησις τῶν ἀρχόντων. Στὰ τέλη τοῦ Φλεβάρη ξεσποῦν τοπικὲς ἐξεγέρσεις στὰ ἀστικὰ κέντρα τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας μὲ τοὺς ὄπλαρχηγούς Καρατάσο, Διαμάντη, κλπ. Μὰ οἱ ἀγροτικὲς μάζες μένουν ἀδιάφορες καὶ δὲν παίρνουν μέρος. Οἱ Τούρκοι εὐκόλως πνίγουν τις ἐξεγέρσεις. Κάψαν τὴ Νιάουσα καὶ ἔκαναν μεγάλη σφαγὴ στὸν πληθυσμὸν.

Τὸ θέατρο τοῦ πολέμου ἔχει μεταφερθεῖ στὴ Δυτικὴ Ἑλλάδα καὶ στὴν Ἠπειρο. Ὁ Χουρσίτ Πασᾶς στὶς 24 Γενάρη ξεμπέρδεψε μὲ τὸν Ἀληπασᾶ καὶ μὲ 14.000 Ἀρβανῖτες ρίχτηκε στὸ Σοῦλι ποὺ τὸ ὑπεράσπιζαν μόνον 1.000 Σουλιῶτες. Τὸ ἐχτελεστικὸ μὲ τὴν καθοδήγησις τοῦ Μαυροκορδάτου ἀποφασίζει νὰ μεταφέρει τὸν πόλεμον στὶς βόρειες περιφέρειες. Στέλνει ἐνίσχυσις στὴν Εὐβοίαν μὲ τὸν Ἠλία Μαυρομιχάλη. Ὁργανώνει ἐπίθεσιν στὴ Φθιώτιδα, πρὸς τὴ Λαμίαν, καὶ τέλος ἀποφασίζει νὰ ἐνισχύσει τὸ Σοῦλι. Ὁ Μαυροκορδάτος σ' αὐτὲς τις ἐπιχειρήσεις θᾶβρισκε τὴ δύναμιν νὰ κατανικήσῃ τὴν ἀντίδραση τῶν μεγαλοκαπεταναίων καὶ νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν πολιτικὴν του. Γι' αὐτὸ ἀναλαβαίνει ὁ ἴδιος τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐκστρατείας στὴν Ἠπειρο. Οἱ προοπτικὲς εἶναι λιμπρές, καὶ ἂν πραγματοποιήσαν τὴν ἐπανάστασιν θὰ ἀνέβαινε ἐπιθετικὴ πρὸς τὴ Θεσσαλίαν καὶ Ἠπειρον ἀντὶ νὰ περιμένῃ τοὺς πασάδες ν' ἀμυνθεῖ. Μὰ τὰ πράγματα ἀπέδειξαν ὅτι ὁ Μαυροκορδάτος δὲν εἶναι ὁ κατάλληλος ἄνθρωπος γιὰ νὰ ὀργανώσῃ καὶ πολὺ περισσότερο νὰ καθοδηγήσῃ στρατιωτικὲς

χειρήσεις. Ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης νικιέται στὰ Στύρα τῆς βοίας καὶ αὐτοκτονεῖ γιὰ νὰ μὴν τὸν πιάσουν οἱ Τούρκοι. Ἡ ἐπιρροή τῆς Φθιώτιδας ἀποτυχαίνει οἰχτρά. Μένει ἡ ἐκστρατεία τῆς πείρου μὲ ἐπικεφαλῆς τὸ Μαυροκορδάτο. Μαζί του ἐκστρατεῦν 1000 Μωραῖτες μὲ τὸ Γ. Κολοκοτρώνη, τὸ Γιατράκ, τὸν Κυρ. Μαυρομιχάλη, 180 φιλέλληνες ἀξίωματικοὶ Γερμανοί, Πολωνοί, Ἴτα- ἰ κλπ. Ἐνα τάγμα ταχτικὸ μὲ τὸν Ἰταλὸ Ταρέλλα. Οἱ καπεταναῖοι τῆς Δυτικῆς μὲ τὰ καλύτερα παλληκάρια τῆς Ρούμελης. Μὰ ὁ Μαυροκορδάτος δὲν εἶναι ὁ κατάλληλος ἄνθρωπος νὰ ὀργανώσει καὶ νὰ πειθαρχήσει τὰ ἀτίθασσα μπουλούκια. Ὁ Γενναῖος Κολοκοτρώνης ὁ Γιατράκος, σαμποτάροντας μὲ τὴ σειρά τους, γυρίζουν στὴν ἐλοπόννησο πού τὴν ἀπειλοῦσε ὁ Δράμαλης. Ὁ Καραϊσκάκης, μι- θοκαπετάνιος ἀκόμα, διαφωνεῖ μὲ τὸ Μαυροκορδάτο καὶ φεύγει μὲ τὰ παλληκάρια του. Ὁ Κυρ. Μαυρομιχάλης σκοτώνεται μόλις βγῆκε τὸ Φανάρι τῆς Ἠπείρου. Ἄλλοι καπεταναῖοι εἶναι ψυχραμένοι μὲ τὸ φραγγοφορεμένο ἀρχηγό. Καὶ στὶς 4 Ἰούλη στὴ μάχη τοῦ Πέτα ὁ πλάρχηγός Ἄρτας Γῶγος Μπακόλας προδίνει καὶ ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς παθαίνει πανωλεθρία. Πολλοὶ φιλέλληνες σκοτώθηκαν. Τὰ φόδια, τὰ κανόνια, τὰ πῆραν οἱ Τούρκοι. Οἱ μεγαλύτεροι καπει- ναῖοι τῆς Αἰτωλο— Ἀκαρνανίας, ὁ Ἴσκος, ὁ Ράγγος, ὁ Γ. Βαρνακιώ- ης συνθηκολόγησαν μὲ τοὺς Τούρκους. Οἱ ἥρωικοὶ Σουλιῶτες στὶς 8 Ἰούλη συνθηκολόγησαν, ἄφησαν ἄλλη μιὰ φορά τὰ ματωραντι- μένα βουνά τους γιὰ νὰ μὴ ξαναγυρίσουν πιά. Πέρασαν τὰ 7νησαῖ ἀπὸ κεῖ στὴν ἐπαναστημένη Ἑλλάδα. Οἱ πασάδες Ὁμερβρυώνης καὶ Κιουταχίης μὲ 11 χιλ. ἀσκέρι κατέβηκαν στὴ Δυτικὴ Ἑλλάδα, στα- τατᾶν μπροστὰ στὸ Μεσολόγγι στὰ τέλη Ὀχτώβρη 1822. Ἀρχίζει ἡ πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσσολλογγίου. Ὁ Ἰσοῦφ Πασᾶς τῆς Πάτρας τὸν μπλοκάρει ἀπὸ τὴ θάλασσα. Ὁ Μαυροκορδάτος μετὰ τὴ συφορά τοῦ Πέτα, κλείνεται στὸ Μεσολόγγι μὲ τὸ Μάρκο Μπότσαρη. Ὁ Μάρκος Μπότσαρης, ὁ Σουλιώτης, ἐνσαρκώνει τὶς καλύτερες πολε- μικές παραδόσεις τοῦ Σουλίου. Ἦταν τὸ καλύτερο παλληκάρι τῆς ἐποχῆς του. Ὁ Καραϊσκάκης τὸν χαρακτηρίζει : «Ὁ Μάρκος εἶχε καρδιά λιονταριοῦ, δύσκολα γεννάει μάννα παλληκάρια σὰν τὸν Μάρκο». Πρὶν ἀπὸ τὴ μάχη τοῦ Πέτα ὁ ἀμόρφωτος ἐκεῖνος πολεμι- στῆς, μὲ τὶς ἐκδικητικὲς παραδόσεις τῆς φυλῆς του, ἔδωσε ὑπέροχο παράδειγμα ἀνωτερότητας. Ἀγκάλιασε καὶ φίλησε τὸ Γῶγο Μπακόλα πού μὲ τὸ ἴδιο του τὸ χέρι εἶχε σκοτώσει τὸν πατέρα του. Τὸ συναί- σθημα τῆς ἐθνικῆς ἀπελευθέρωσης κυριαρχεῖ τὸ Μάρκο. Πειθαρχι- κὸς στρατιώτης ἀκολουθεῖ τὸ Μαυροκορδάτο δίχως ταπεινὲς φιλοδο- ξίες καὶ μεμψιμοιρίες. Τώρα ἀποτελεῖ τὴν πολεμικὴ ψυχὴ τοῦ Μεσο- λογγίου. Μὲ ψεύτικες διαπραγματεύσεις παρατείνουν τὴν πολιορκία. Οἱ Μωραῖτες πρόκριτοι Ζαΐμης, Ντεληγιάννης, Πετρόμπης ἀνταπο- δίδοντας τὶς ὑπηρεσίες τοῦ Μαυροκορδάτου ἔρχονται σὲ ἐπικουρία μὲ 1.000 Πελοποννήσιους. Ὁ Μιαούλης διαλύει τὸν ἀποκλεισμὸ τοῦ Ἰσοῦφ, βγάνει τρόφιμα καὶ τὴν ἐπικουρία τῶν Πελοποννησίων. Οἱ πολιορκημένοι περήφανα παραγγέλλουν στοὺς πασάδες «ἂν θέλουν τὸ Μεσολόγγι νὰ ῥθουν νὰ τὸ πάρουν». Οἱ πασάδες βρίσκονται σὲ δύσκολη θέση. Χειμῶνας πλάκωσε, τὰ τρόφιμα λιγοστεύουν. Τὶς

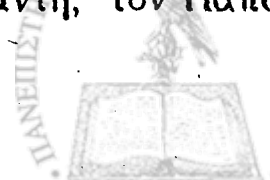

έφοδιοπομπές στά μετόπισθεν τίς χτυπάνε οί μικροκαπεταναίοι.

Στίς 25 Δεκέμβρη κάνουν μιὰ τελευταία έφοδο. "Εχουν οίχθ άποτυχία και άναγκάζονται νά λύσουν τήν πολιορκία και νά γυρουν βιαστικά στην "Ηπειρο. "Η σωτηρία του Μεσολογγιου σήκα το κύρος του Μαυροκορδάτου. Τόν ίδιο καιρό ή Πελοπόννησο πέρεσε μεγαλύτερη δοκιμασία. "Ο Μαχμούτ πασάς τής Δράμας ή Δράμαλης κατεβαίνει στην "Ανατολική "Ελλάδα με 24.000 πεζούς, χιλ. ίππικό και κανόνια. Είναι ο μεγαλύτερος στρατός που μπή στην έπαναστατημένη "Ελλάδα. Περνάει καιοντας και σφάζοντας Στερεά. "Ο "Αντρούτσος έκδικούμενος τήν κυβέρνηση αφήνει όλα στενά άφύλαχτα. "Ετσι ο Δράμαλης μπαίνει στην Πελοπόννησο χως πόλεμο. "Η φήμη του έρχομου του σπέρνει τόν πανικό. Στή "Ιούλη παίρνει δίχως αντίσταση τόν "Ακροκόρινθο και σε μιὰ βδομα άπλώνει το στρατό του στον κάμπο του "Αργους. Διαλύει τα έπαναστάτες που πολιορκούσαν τ' "Ανάπλι, τροφοδοτεί τήν πεινσμένη φρουρά του. "Εχτελεστικό, βουλευτές, μινίστροι, γερουσιαστές αφήνουν όλα και μπαίνουν σε δυο "Υδραϊκά καράβια, που ήταν στον "Αργολικό κόλπο. Οί Μανιάτες φεύγουν φορτωμένοι λάφυρα άπαγαγμένα από "Ελληνες προς τα βουνά τής "Αρκαδίας. Μόνο έν Μανιάτης, ο Καραγιάννης, έπιασε με λίγους τήν "Ακρόπολη του "Αργους. "Ο Δ. "Υψηλάντης τόν δυναμώνει με 700 και σταματάν το Δράμαλη. Στο μεταξύ ο Κολοκοτρώνης, φαρμακωμένος με τή διοίκη ήσύχαζε στην Τρίπολη. Και μόνο άμα ο Δράμαλης προχώρησε σ Μωρηά, κι' άναστατώθηκε ο λαός και οί καπεταναίοι, άποφάσισε κινηθεί. "Ο παλιός κλέφτης νίκησε το φιλόδοξο άνταγωνιστή τς κοτοσαμπάσηδων. Ταχυδρόμοι με γράμματα φεύγουν για όλες τίς παρχίες τής "Αρκαδίας, Λακωνίας, Μεσσηνίας. Οί μικροκαπεταναίοι πλακώνουν με τα μπουλούκια τους των παλληκαριών άπ' τα χωρ κι' ο Γέρος ξεκινάει προς το "Αργος. Οί γυναίκες του "Αχλαδόκαπου δείχνουν το πνευμά τής αυτοθυσίας που εκαιε τήν άγροτι Βγαίνουν με τους άντρες τους στο δρόμο και λέν στον Κολοκοτρώνη «άν οί άντρες μας δέν κρατάν καλά το ντουφέκι να τους πάρει τ' άρματα και να τα δώσεις σε μας να πολεμήσωμε». "Ο Κολοκοτρώνης πιάνει τους Μύλους. Τα μπουλούκια τής άγροτιάζ μαζεύονται συνεχώς. "Ερχεται ο Πετρόμπεης, ο Παπαφλέσας, ο Νικηταρά Διευκολύνουν τους κλεισμένους τής "Ακρόπολης του "Αργους ν βγουν και να σμίξουν μαζί τους.

"Από τήν πρώτη στιγμή οί "Ελληνες βάνουν φωτιά στον κάμπο του "Αργους. Καιονται τ' άποκάλαμα και δε μένει τίποτε γι τ' άλογα και το στρατό του Δράμαλη. "Ο Δράμαλης σχεδιάζει ν υποχωρήσει στην Κόρθο και γυρεύει να ξεγελάσει τους "Ελλην πώς θα προχωρήσει δήθεν για τήν Τρίπολη. "Ο Κολοκοτρώνης τ μυρίζεται και προτείνει να πιάσουν όλα τα περάσματα που π για τήν Κόρθο. Δέν τόν άκούνε. Φεύγει με τους δικούς του και πι νει τα Δερβενάκια και στις 25 "Ιούλη το πρώτο τμήμα των Τούρκ έπαθε συμφορά στα Δερβενάκια και έχασαν 3.000 νεκρούς. Το κύρι σώμα του Δράμαλη ξεκίνησε στις 27 και πέρασε νοτιώτερα από τ "Αγινόρι. "Ο Γέρος έστειλε έγκαιρα εκεί τόν "Υψηλάντη, τόν Παπ

ΣΤΑ 1
 ούρκοι. Ε
 αίοι, Σουλ
 αιν το στε
 η άναγκά
 χτρικός στ

σα, τὸν Νικηταρᾶ καὶ ὁ Δράμαλης πέρασε μὲ πολλή ζημιά. Τὸ Νικηταρᾶ, τὸν ἥρωα τῶν Δολιανῶν, τὰ παλληκάρια τὸν ὀνόμασαν τὸν Τουργοφάγο. Παλιὸς κλέφτης, γαμπρὸς τοῦ Ζαχαριᾶ, ἀνήκε δεύτερη σειρὰ τῶν καπεταναίων σὰν τὸν Μακρῆ, ποὺ μαζί μὲ τὸν ἄλλου, ποὺ δημιούργησε ἡ ἐπανάσταση, σὰν τὸν Κριεζῶτη, τὸν Κρυγιάννη, ὀργάνωναν κι' ἔρριχναν στὶς μάχες τὴν ἀγροτιά. Ἀνά τους ὁ Νικηταρᾶς ἦταν ὁ καλύτερος πολεμιστής. Ἀνιδιοτελής ἦν ὁ «φτωχὸς Νικήτας». Μονοκόμματος ἀγωνιστής, στρατιωτικὸ μυαλὸν ἦταν τὸ δεξιὸ χέρι τοῦ Κολοκοτρῶνη στὶς κοινωνικοπολιτικὲς του ἐπιχειρήσεις. Ὁ Κολοκοτρῶνης ἔξωσε τὸ Δράμαλη στὴν Κόρθο καὶ τὰ πλοῖματά τοῦ στρατοῦ του ὡς 4.000 δοκίμασαν νὰ πᾶν στὴν Πάριση. Στὴν Ἀκράτα τοὺς ἔξωσαν οἱ πρόκριτοι τῆς Ἀχαγιᾶς—Ζαΐμης, Ἰωάννου—καὶ λίγοι σώθηκαν στὰ πλοῖα τοῦ Ἰσοῦφ Πασᾶ. Ἔτσι ἡ ἀγροτιά τῆς Πελοποννήσου ἀντιμετώπισε καὶ κατάστρεψε τὰ στρατεύματα τοῦ Δράμαλη. Ὁ Κολοκοτρῶνης, ποὺ ἤξαιρε νὰ τὴν κινητοποιήσει, πῆρε μεγάλη δόξα καὶ ἡ Γερουσία ἀναγκάστηκε νὰ τὸν ἀναρρέσει ἀρχιστράτηγο τῆς Πελοποννήσου. Ἀνέβηκε στὴν Τρίπολη αὐτὸς κυβερνοῦσε οὐσιαστικὰ τὶς κεντρικὲς ἐπαρχίες τῆς Πελοποννήσου.

Στὴν Ἀνατολικὴ Ἑλλάδα κατέβηκε καινούριος τούρκικος στρατός ἀπὸ 8.000 μὲ τὸ Μεχμέτ Πασᾶ. Ὁ Ὀδυσσεύς, ποὺ ἦταν ἀρχιστράτηγος, νικήθηκε καὶ ὑποσχέθηκε νὰ προσκυνήσει ἂν τοῦδιναν ἀρματωλίκι τῆς Ἀν. Ἑλλάδας. Οἱ Τούρκοι γύρισαν πίσω στὴ Λαμία.

1823. Καὶ τοῦτο τὸ χρόνο συνεχίζονται οἱ ἐκστρατείες τῶν Τούρκων. Στὴν Ἀνατολικὴ Ἑλλάδα εἰσβάλλαν δυὸ στρατεύματα, μὲ τὸν Ἰσοῦφ Πασᾶ καὶ τὸν Σαλήχ Πασᾶ, μὰ χτυπήθηκαν ἀπὸ ἀφορες ἐπιδημίες καὶ γύρισαν πίσω μισοδιαλυμένοι. Μόνο στὴν Ἰβηρία τσακίστηκαν οἱ ἐπαναστάτες στὰ Βρυσάκια καὶ ἡ ἐπανάστασις μόλις κρατιότανε. Στὴ Δυτικὴ Ἑλλάδα κατέβηκαν ἐπίσης δυὸ πασάδες. Ὁ Μουσταῆς τῆς Σκόδρας μὲ 8.000 καὶ ὁ Ὁμέρ Βρυώνης μὲ 4.000. Μπροστὰ τοὺς ὀρθώθηκαν ξανά οἱ Σουλιῶτες. Ὁ Μάρκος Μπότσαρης μὲ 350 χτυπάει τὴ νύχτα στὶς 5 Αὐγούστου τὸ στρατόπεδο τοῦ Μουσταῆ, ὄξω ἀπὸ τὸ Καρπενῆσι. Σκοτώνουν 800 Ἀρβανίτες καὶ τραβιόνται φορτωμένοι λάφυρα. Μὰ φέρνουν μαζί καὶ τὸ νεκρὸ τοῦ Μάρκου, ποὺ σκοτώθηκε στὴ μάχη. Ἡ ἐπανάσταση τῆς Στεφάνης μὲ τὸ θάνατο τοῦ Μάρκου ἔχασε τὸν πιὸ ἀξιο, τὸν πιὸ ἀγνὸ καὶ ἀνιδιοτελεῖ πολεμικὸ τῆς ἀρχηγῆς. Οἱ δυὸ πασάδες ἔσμιξαν καὶ κατέβηκαν ὡς τὸ Μεσολόγγι. Μὰ δὲ μπόρεσαν νὰ στήσουν κανονικὴ ἔγερσις καὶ ἔλιπο καὶ τὸ Νοέμβρη ξαναγύρισαν στὴν Ἡπειρο.

ΣΤΑ 1824 μόνο στὴν Ἀνατολικὴ Ἑλλάδα μπαίνουν οἱ Τούρκοι. Εἶναι ὁ Δερβίς πασᾶς μὲ 10.000. Μὰ οἱ ντόπιοι καπεταναῖοι, Σουλιῶτες καὶ ἐπικουρία Μωραΐτες μὲ τὸ Γιάννη Νοταρᾶ πιάσαν τὰ στενά καὶ νίκησαν τὸν Ντερβίς στὴν Ἀμπλιανή. Τὸν Ὀχτώμη ἀναγκάστηκε νὰ γυρίσει. Στὴ Δυτικὴ Ἑλλάδα δὲν κατέβηκε κανονικὸς στρατός.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ. Ἡ σύντομη ἐξέταση τῆς πορείας τῆς ἐθνικῆς πάλης στὰ τέσσερα χρόνια ἀποδείχνει ὅτι ἡ ἐπανάσταση κρατήθηκε καὶ ἀντιμετώπισε νικηφόρα τὶς ἐπανειλημμένες ἐκστρατείες τῶν πασάδων. Μὰ τὸ συμπέρασμα ποὺ βγαίνει εἶναι ὅτι δὲν ἐξασφαλίστηκε μὲ τὶς νίκες αὐτὲς ἡ ἐπανάσταση. Τὶς νίκες τὶς κέρδισαν τοπικοὶ ἀγροτικὲς μᾶζες μ' ἐπικεφαλῆς τοὺς αὐτοδημιούργητους μικροὺς καὶ μεγάλους ἀρχηγοὺς σάν τὸν Κολοκοτρῶνη, Μπότσαρη, Νικηταρά, Πανουργιᾶ κλπ. Μὰ στὰ τέσσερα χρόνια δὲν ὀργανώθηκε, ὅπως μπερδεύει νὰ γίνῃ, ταχτικὸς στρατὸς ποὺ θὰ σταθεροποιούσε καὶ ἐκπύλωνε τὴν ἐπανάσταση. Καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο εἶναι ὅτι δὲ δημιουργήθηκε στρατιωτικὸς μηχανισμὸς γιὰ νὰ διαθέτῃ καὶ νὰ κινεῖ ἀνελλιπα ἡ ἐπανάσταση μετὰ τὶς πολεμικὲς ἀνάγκες τῶν ἐπαναστατικῶν δυνάμεων. "Ἐπειὶ ἔμειναν ἀκόμα κάστρα ἄπαρτα καὶ σ' αὐτὴ τὴν Πελοπόννησο, πρὸς τὰ 1823—1824 δὲν πάτησε ἐχθρικὸς στρατὸς. Οἱ Τούρκοι κρατοῦσαν τὰ Μεθοκὼρωνα καὶ τὴν Πάτρα, ὅπως καὶ τὴ Νάυπαχτο στὸν Κορινθιακὸ κόλπο. Καὶ τὰ κρατοῦσαν γιὰτὶ κανένας δὲν φρόντισε νὰ ἐπιπολιορκήσῃ σοβαρὰ. Ἀπεναντίας ἡ τούρκικη κυβέρνησις δὲν φαίνεται καθόλου διατεθειμένη νὰ παραιτηθεῖ ἀπὸ τὸν ἀγῶνα καὶ νὰ πιάξῃ τὴν ἐπανάσταση. "Ἐποὶ ἡ ἐπανάσταση μ' ὄλες τὶς νίκες τῆς δὲν ἐξασφαλίστηκε στὰ τέσσερα πρῶτα χρόνια στρατιωτικά. Τὸ γιὰτὶ θὰ δοῦμε περνώντας στὴν ἐξέταση τῆς πάλης τῶν τάξεων καὶ κομμάτων

Ο ΑΓΩΝΑΣ ΣΤΗ ΘΑΛΑΣΣΑ

ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΧΙΟΣ. Ὁ Σαμιώτης Λυκ. Λογοθέτης στὶς 10 Μάρτη 1822 βγαίνει μὲ 2.500 ἐπαναστάτες στὴ Χιό. Εἶναι συνεννοημένος μὲ τοὺς ἀγρότες καὶ μὲ τὴν ἀπόβαστο του ξεσπάει ἡ ἐξέγερσις τῶν ἀγροτῶν ἐπὶ τὸν ὕπαιθρο. Οἱ ἄρχοντες τῆς Χιὸς δὲ θέλουν μὲ κανέναν τρόπο τὴν ἐξέγερσις, ἀντιδρᾶν καὶ ζητᾶ ἐνίσχυση ἀπ' τοὺς Τούρκους. Μὰ ὁ Λογοθέτης σὲ συνεννόησίν του τὸ Χιώτη Μπουρνιά μπαίνει στὴν πόλιν καὶ πολιορκεῖ τοὺς Τούρκους στὸ κάστρο. Δυστυχῶς ὁ ἑλληνικὸς στόλος δὲν ἦρθε σ' ἐνίσχυση καὶ σὲ λίγες μέρες ὁ Τούρκος ναύαρχος Καρᾶ Ἀλῆς ρίχνει στὸ νηὶ 7.000 στρατό. Οἱ Σαμιῶτες δὲν τὰ καταφέρνουν νὰ ὀργανώσουν ἀμύνη καὶ φεύγουν. Οἱ Χιώτες δὲν ξαίρουν ἀπὸ πόλεμο καὶ οἱ Τούρκοι ρίχνονται σ' ἓνα φοβερὸ ὄργιο σφαγῆς. Ἀπὸ πληθυσμὸ 100.000, μὲ μὴνᾶ 30.000 γλύτωσαν στὶς Κυκλάδες σὲ κακὸ χάλι. Τοὺς ἄλλους τοὺς ἔσφαξαν ἢ τοὺς πούλησαν στὰ σκλαβοπάζαρα τῆς Ἀνατολῆς κυρίως τῆς Ἀλεξάνδρειας. Σ' αὐτὴ τὴν περίστασις οἱ εὐρωπαῖοι πρὸς ξένοι κράτησαν οἰχτρὴ στάσις. Ἀρνιόταν νὰ δώσουν ἄσυλο σὲ γυναικόπαιδα καὶ ἐνίσχυσαν τοὺς Τούρκους στὸ ἔργο τῆς σφαγῆς. Ὅσῳ οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἀπάντησαν στὴ συνεργασία Τούρκων καὶ Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν μὲ μαζικοὺς ἐράνους καὶ ἐνισχύσεις γιὰ τὴν ἐπανάσταση. Καὶ τὸ κυριώτερο ἔφτασαν σὲ λίγο στὰ νερὰ τῆς Μικρασίας τὰ ἑλληνικὰ καράβια καὶ ἄραξαν στὰ Ψαρά 56 κομμάτια. Γιὰ νὰ χτυπήσουν τὴν ἀρμάδα ποὺ ἦταν ἀραγμένη στὴ Χιό καταφεύγουν στὰ μπουρλότα. Λέν ὅτι οἱ ναῦτες παρουσιάστηκαν αὐτόκλητοι καὶ γύρεψαν νὰ πᾶν νὰ κάψουν τὸν Καραλή. Ὅπωςδήποτε δυὸ μπουρ

τα ἔφυγαν γιὰ τὴ Χιό. Ἐνα ὑδραῖικο μὲ τὸν Πιπῖνο καὶ ἓνα ψαρια-
 οὐ μὲ τὸν Κανάρη. Οἱ Τοῦρκοι στὶς 6 Ἰούνη γιόρταζαν τὸ Μπραῖρά-
 και 2.000 ἔχουν μαζευτεῖ στὴ ναυαρχίδα τοῦ Καραλή. Ἴδιως ἀξιω-
 ατικοί. Τὰ μπουρλότα σὰν ἴσκιος γλυστρᾶν ἀνάμεσα στὰ καράβια
 τῆς ἀρμάδας ποὺ ἀποτελοῦσαν δάσος. Ὁ Κανάρης τραβάει γιὰ τὴ
 ναυαρχίδα, μπάζει τὸ ἓνα κατάρτι τοῦ σὲ μιὰ κανονόπορτα καὶ ὁ
 ἴδιος βάνει φωτιά. Ἡ φρεγάτα πετάχτηκε στὸν ἀέρα καὶ σκοτώθηκε
 ὁ ἴδιος ὁ Καραλής. Τὸ ἄλλο μπουρλότο δὲν πέτυχε. Ὁ Ψαριανὸς
 Κωνσταντῖνος Κανάρης, ἄπλως ναύτης, ἀγράμματος, εἶναι ὁ ἀντιπρο-
 σωπευτικὸς τύπος τῆς ἀτρόμητης ναυτικῆς μάζας, ποὺ ἀποτελεῖ τὰ
 πληρώματα τοῦ ἐπαναστατικοῦ στόλου. Καὶ τὰ δυὸ πληρώματα γύρι-
 σαν πίσω δίχως νὰ πάθουν τίποτα. Ἡ ἀρμάδα τρύπωσε στὰ στενά.

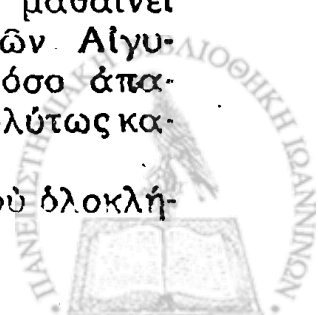
Τὸ Σεπτέμβρη ἡ ἀρμάδα ξαναβγήκε καὶ τράβηξε γιὰ νὰ ἔφο-
 διάσει τ' Ἀνάπλι. Τὰ ἑλληνικὰ καράβια βγήκαν μπροστὰ στὸν Ἀρ-
 γολικὸ κόλπο. Ἀρχίζουν οἱ ἀψιμαχίες καὶ μὲ τὰ μπουρλότα τὴν ἀνα-
 γκάζουν νὰ φύγει γιὰ τὴν Κρήτη. Στὶς 29 Ὀκτώβρη ἡ ἀρμάδα πλέον-
 τας γιὰ τὰ στενά ἀράζει στὴν Τένεδο. Ὁ Κανάρης καίει μὲ μπουρλό-
 το τὸ δίκροτο τοῦ ἀντιν. ὑάρχου μὲ 800 ἄντρες.

Στὴν Κρήτη ἡ ἐπανάσταση συνεχίζεται. Ὁ Σουλτάνος βλέπον-
 τας τὴ δύναμη τῆς ἐπανάστασης καὶ θέλοντας νὰ δαμάσει τὴν Κρή-
 τη τὴν παραχωρεῖ στὸ Μεχμέτ Ἀλῆ τῆς Αἰγύπτου. Αὐτὸς στέλνει
 στὴν Κρήτη τὸ Χασάν Πασᾶ μὲ 4.000 Ἀρβανῖτες καὶ μὲ φοβερὲς σφα-
 γὲς περιορίζει τὴν ἐπανάσταση.

ΣΤΑ 1823 ἡ ἀρμάδα ξαναβγήκε δίχως ἐπιτυχίες. Πέρασε ἀπὸ τὴν
 Εὐβοία, ἔκαψε κάμποσα χωριά. Ἐπλευσε στὰ νερά τῆς Πελοποννή-
 σου, τροφοδότησε τὰ Μεθοκέρωνα καὶ ξαναγύρισε στὴν Προποντί-
 δα. Ἐδῶ ἀνάγκη νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἀπὸ τοῦτο τὸ χρόνο δυναμώνει
 ἐξαιρετικὰ ἡ πειρατεία. Πολλὰ καράβια ρίχνονται στὸ κοῦρσο. Ἐξὸν
 ἀπὸ τίς περιπλοκὲς μὲ τὰ Εὐρωπαϊκὰ κράτη αὐτὸ σημαίνει ἀρχὴ διά-
 λυσης τοῦ ναυτικοῦ.

ΣΤΑ 1824 ἔχουμε μεγάλα γεγονότα στὴ θάλασσα. Ἐνάντια στὴν
 ἐπανάσταση βγαίνει καινούριος φοβερὸς ἐχτρός, ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς,
 πασᾶς τῆς Αἰγύπτου. Εἶναι ὁ πιὸ δυνατὸς τοπάρχης. Τσάκισε τοὺς
 Μαμελούκους, τὴ στρατιωτικὴ-φρουδαρχικὴ ἀριστοκρατία τῆς Αἰγύ-
 πτου, ὀργάνωσε ταχτικὸ στρατὸ μὲ Γάλλους ἀξιωματικούς, ἔφτιαξε
 στόλο μεγάλο κι' εἶναι παντοδύναμος. Ἀπὸ τὰ 1822 ὁ Σουλτά-
 νος τοῦ παραχώρησε τὴν Κρήτη, τώρα τοῦ παραχωρεῖ καὶ τὸ πασα-
 λίκι τοῦ Μωρηᾶ. Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς κάνει μεγάλες προετοιμασίες γιὰ
 νὰ πολεμήσει συστηματικὰ τὴν ἐπανάσταση. Ἀρχηγὸ στὸ στρατὸ καὶ
 στόλο, ἔχει τὸ θετὸ γιὸ τοῦ Μπραήμη, μὲ κατάρτιση εὐρωπαϊκὴ καὶ
 μεγάλες στρατιωτικὲς ἱκανότητες. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις μαθαίνει
 ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια μὲ λεπτομέρειες τὴν ἐτοιμασίαν τῶν Αἰγυ-
 πτίων καὶ τὸν κίντυνο ποὺ ἀπειλεῖ τὴν ἐπανάσταση. Ὡστόσο ἀπα-
 σχολημένη, μὲ τοὺς ἐμφύλιους πολέμους δὲν παίρνει ἀπολύτως κα-
 νένα μέτρο. Κι' ὁ Μεχμέτ ἐνεργεῖ ἀπερίσπαστα.

Τὸ Μάοτη στέλνει τὸ Χουσεῖν Μπέη στὴν Κρήτη ποὺ ὀλοκλή-

ρωσε με φοβερές καταστρφές την ύποταγή της. Το Μάη μπλοκάρουν την Κάσσο, το πιό νοτιο-ανατολικό προπύργιο της επανάστασης και στις 7 Ιούνη ο ίδιος ο Χουσεϊν βγάνει στη Στερεά 3.000 Άρβανίτες. Οι Κασσιώτες, φοβεροί κουρσάροι, που ρήμαζαν όλα τα ανατολικά παράλια της Τουρκιάς ως την Αίγυπτο, πολέμησαν ήρωικά. Ολόκληρος ο πληθυσμός της Κάσσου από 7.000 έξοντώθηκε ή πουλήθησαν σκλάβοι. Ταυτόχρονα ή άρμάδα με 140 καράβια και 14.000 στρατό μπλοκάρει τα Ψαρά. Έκει είναι 30.000 πληθυσμός. Μόνο 7.000 Ψαριανοί και οι άλλοι πρόσφυγες. Οι Ψαριανοί κάνουν το λάθος να μη χρησιμοποιήσουν το στόλο τους, ούτε τα μπουρλότα. Έχουν για φρουρά στο νησί τους 1.000 Θεσσαλούς και Μακεδόνες, κι αυτοί ζητούν να βγάνουν και τα τιμόνια απ' τα καράβια γιατί φοβούνται μήπως σ' άποτυχία φύγει ο στόλος και μείνουν μονάχοι στο νησί. Οι Τούρκοι στις 21 Ιούνη κάνουν απόβαση. Ο στόλος τους βομβαρδίζει τα όχυρά. Οι Ψαριανοί υποχωρούν πολεμώντας άπελπισμένα. Σε φρικτή πάλη κήκαν όλότελα τα Ψαρά. Στις 22 το βράδυ βάσταγε μόνο ένα παλιό όχύρωμα, το Παλιόκαστρο. Οι πολιορκημένοι έβαλαν φωτιά και πετάχτηκαν στον άέρα μαζί με τους Τούρκους, που μπήκαν μέσα. Μέσα στο χαλασμό ξέφυγαν ως 20 καράβια που είχαν τιμόνι. Μ' αυτά σώθηκε κι ή γυναίκα του Κανάρη με τα παιδιά της. Περισσότερος από τα δυο τρίτα του πληθυσμού χάθηκαν.

Έτσι ή επανάσταση δέχτηκε φοβερά χτυπήματα δίχως να χρησιμοποιήσει τις δυνάμεις της. Αν έβγαινε έγκαιρα ο στόλος σώζονταν όλα. Μά οι νησιώτες ζητούσαν να έκβιάσουν την κυβέρνηση για λεφτά κι ή κυβέρνηση ίσχυρίζονταν πως δέν είχε. Όστόσο ή «σεβαστή διοίκησις» γράφει ο Παπαρρηγόπουλος, «είχε χρήματα να πληρώνει τους στρατούς τους διεξάγοντας τον έμφύλιον πόλεμον». Η έγκληματική άδράνεια του στόλου δυναμώνει τις γνώμες που βεβαιώνουν πως οι Ύδραίοι και Σπετσιώτες έπίτηδες καθυστέρησαν για να καταστραφούν τα Ψαρά και να παίρνουν αυτοί τα λάφυρα και τις κυβερνητικές ένισχύσεις. Η είδηση ότι έπесαν τα Ψαρά έσπειρε τον πανικό στο Αίγαίο.

Ο στόλος βγήκε έπιτέλους και μόλις πρόλαβε να σώσει τη Σάμο που ο πληθυσμός της με το Λογοθέτη έπικεφαλής είναι έτοιμος να την υπερασπίσει. Γιατί οι δυο στόλοι είχαν σχέδιο να ένωθούν και να χτυπήσουν τη Σάμο, το μοναδικό νησί που κρατούσε την επανάσταση στα νερά της Μικρασίας. Στις 31 Ιούλη άρχισαν οι συγκρούσεις ανάμεσα στην άρμάδα και στον έλληνικό στόλο στο στενό της Σάμου. Τρεις μπουρλοτιέρηδες, ο Κ. Κανάρης, ο Ύδραϊος Βατικιώτης κι ο Σπετσιώτης Ματρόζος, καίνε από ένα τούρκικο καράβι. Φτάνει κι ο αίγυπτιακός στόλος με τον ίδιο τον Μπραήμη. Οι ένωμένοι έχτρικοί στόλοι διαθέτουν 101 πολεμικά, 300 μεταγωγικά με 50.000 ναύτες και στρατιώτες και 2.500 κανόνια. Οι Έλληνες τους αντιμετώπίζουν με 70 καράβια πώχουν 800 κανόνια. Στις 24 Αύγουστου άρχίζουν οι ναυμαχίες. Φτάνει έγκαιρα ο Μιαούλης και με ύπέροχη τόλμη και παλληκαριά καθοδηγει τον έλληνικό στόλο. Τα μπουρλότα προκαλούν τρόμο στους έχτρους. Στις 29 Αύγουστου σε σκληρή ναυμαχία τα μπουρλότα καίνε ένα αίγυπτιακό και την του-

ΑΝΑΠΤ

Η

βλ. ηθεί
νοποίηση
αί τον
ψίες. Κα
κλεισμό.
Πέτα κο
κίολας κ.

ζιάνικη ναυαρχίδα και πιάνουν αίχμάλωτο τὸ ναύαρχο και πολλοὺς αξιωματικούς του. Ὁ πόλεμος βαστάει δέκα μέρες στὰ νερά τῆς ἅμου. Τέλος ἡ ἀρμάδα ἀποτραβιέται και φεύγει γιὰ τὰ στενά. Τὰ τουρλότα καινε ἀκόμα δυὸ καράβια τοῦ Μπραήμη, ποὺ ἀναγκάζεται νὰ ὑποχωρήσει. Ἡ Σάμο σώθηκε. Μὰ τὰ ἑλληνικά καράβια ἔχουν πάσει πολλές ζημιές, δὲν ἔχουν μπουρλότα, οἱ μισθοὶ καθυστεροῦν, τρὸμα λείπουν. Γυρνᾶν στὰ νησιά και ὁ Μπραήμης πιάνει τὸ λιμάνι τῆς Σούδας και βγάνει ἐκεῖ τὸ στρατό του.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ. Ἡ ἀντικειμενικὴ ἐξέταση τῶν γεγονότων στὴν ἄλασσα μᾶς ἐπιτρέπει νὰ βγάλουμε παρόμοια, μὰ πιὸ χτυπητά, συμπεράσματα μὲ κείνα τῆς στεριάς. Ἡ ἐπανάσταση φανέρωσε ὅτι τὰ αὐτικά πληρώματα εἶχαν ὑπέροχες ἀρετὲς τόλμης, ἡρωϊσμοῦ, αὐθουσίας και ὅλα τὰ θαλασσινὰ τρόπαια ἀνήκουν σ' αὐτοὺς τοὺς θαλασσόλυκους. Ὡστόσο αὐτὲς οἱ πολύτιμες δυνάμεις διασπάρστηκαν και ἀχρηστεύτηκαν ἀνώφελα. Ξαίρουμε ὅτι οἱ ναυτικὲς δυνάμεις ποτὲ δὲν εἶχαν ἓνα ναύαρχο, ποτὲ δὲν ἀπόκτησαν μιὰ διεύθυνση, ἓνα πιτελεῖο ποὺ νὰ ρύθμιζε τὰ ζητήματα τοῦ θαλασσινοῦ πολέμου ἀνάλογα μὲ τὶς ἐθνικὲς ἀνάγκες. Τὰ νησιά ἢ τὰ φρούρια ποὺ κιντύνευαν κέτευαν τοὺς ἐμποροκαρaboκυραίους γιὰ ἐνίσχυση, ἢ κυβέρνηση τοὺς ὑπόδειχνε και τοὺς παρακαλοῦσε, κι' αὐτοὶ σκέφτονταν, λογάριαζαν τὸ ἐνεργητικὸ, τὸ παθητικὸ κάθε ἐπιχείρησης ἀπὸ ἐμπορικὴ ἄποψη και ὕστερα ἀποφάσιζαν. Ἀνταγωνισμοὶ ἀνάμεσα σὲ νησιά και κυβέρνηση γιὰ βοηθήματα και πολιτικούς ἐκβιασμούς, ἀνάμεσα στὰ τρία νησιά γιὰ τὸ μοῖρασμα τῶν βοηθημάτων, τῶν λαφύρων, τῶν φόρων, ἀνάμεσα στὰ καράβια τοῦ κάθε νηιοῦ γιὰ τὰ λάφυρα, ἀνάμεσα σὲ ἔμπορο καρaboκυραίους και πλοιάρχους καιναῦτες. Ἔτσι ἀπὸ τὸ 1823 στὰ καράβια ἐνδιαφέρονταν πιὸ πολὺ γιὰ κοῦρσο κι' ὁ στόλος ἀποσυντίθονταν σὲ κουρσάρικα. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ποτὲ δὲν πολέμησε σχεδιασμένα, ὀργανωμένα, πειθαρχημένα. Οἱ ἐνέργειές του ἦταν πάντα μονωμένες και ἀμυντικές. Ἔτσι χάθηκαν ἡ Χιό, ἡ Κρήτη, τὰ Ψαρά, ἡ Κάσσο κι' ὁ στόλος βρῖσκονταν σὲ προχωρημένο στάδιο ἀποσύνθεσης.

Ἡ ἀμερόληπτη ἱστορία και τὸ Ἔθνος θὰ καταλογίσουν τὴ βαρεια εὐθύνη ἀποκλειστικά στοὺς ἐμποροκαρaboκυραίους τῶν τριῶν νησιῶν και κυρίως σὲ κείνους τῆς Ὑδρας.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΤΑΞΙΚΗΣ ΠΑΛΗΣ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ 1822—1825

Η Β' ΕΘΝΟΣΥΝΕΛΕΥΣΗ.—ΟΙ ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Ἡ κυβέρνηση τῆς Ἀγῆς Ἐθνοσυνέλευσης δὲν μπόρεσε νὰ ἐπιβληθεῖ και νὰ προωθήσει τὸν ἐθνικὸ ἀγών. Στις 25 Μάρτη 1822 καινοποίησε στὶς δυνάμεις τὸν ἀποκλεισμὸ τῶν ὀθωμανικῶν παραλίω ἀπ' τὸν ἑλληνικὸ στόλο και διεκδικοῦσε τὸ δικαίωμα νὰ ἐνεργεῖ νησιφίες. Καμμιά εὐρωπαϊκὴ δύναμη δὲν ἀναγνώρισε τότε αὐτὸ τὸν ἀποκλεισμὸ. Ἡ πορεία τῶν ἐθνικῶν γεγονότων και ἡ καταστροφή τοῦ Πέτα κουρέλιασαν τὸ κύρος τῆς κυβέρνησης ὀλότελα. Ἀπὸ τὸ 1821 κιόλας κυριαρχεῖ στὴν Ἀνατολικὴ Ἑλλάδα ὁ Ὀδ. Ἀντροῦτσος. Ἐ-

χει έκμηδενίσει τὴν ἐξουσία τοῦ Ἄρειου Πάγου καὶ οὔτε τὴν κεντρικὴν κυβέρνησιν ἀναγνωρίζει. Δυὸ ἀντιπροσώπους τῆς, τὸ Νεῦτσον καὶ τὸ Παλάσκα, ποὺ πᾶνε νὰ πάρουν τὴν ἀρχιστρατηγία τοὺς σκοτώνει. Τὸν ἐπικηρύχνουν μὰ κανεὶς δὲν τολμάει νὰ τὸν καταδιώξει. Μπαίνει στὴ μέση ὁ Ὑψηλάντης, σὰν πρόεδρος τοῦ βουλευτικοῦ καὶ ἀμνηστεύεται. Μένει φρούραρχος στὴν Ἀθήνα καὶ ληστεύει τοὺς πληθυσμοὺς.

Στὴν Πελοπόννησο μὲ τὴν καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη, ὁ Κολοκοτρώνης εἶναι στὶς δόξεις του. Ἡ ἴδια ἡ Γερουσία τὸν διόρισε ἀρχιστρατήγο. Ἡ κυβέρνησις ἐξευτελίστηκε στὴν ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη, ἀφήνοντας τὸ πεδίο τῆς μάχης καὶ φεύγοντας στὰ πλοῖα. Ὁ ἀνταγωνισμοὶ γιὰ τὴ γῆ, τοὺς φόρους, τὰ ἔσοδα, ὀξύνονται.

Μόνο στὴ Δυτικὴ Ἑλλάδα ὁ Μαυροκορδάτος στηρίζεται στοὺς Σουλιώτες καὶ ἔχει κύρος γιατί φαίνεται σὰ σωτήρας τοῦ Μεσολογγίου. Στὰ νησιά κυβερνᾶν μονοπωλιακὰ καὶ ἀνεξέλεχτα οἱ ἄρχοντες τῶν τριῶν νησιῶν ἰδίως τῆς Ὑδρας. Ἔτσι φτάνουμε στὴ Β' Ἐθνοσυνέλευση, ποὺ μαζεύτηκε στὸ Ἄστρος τὸ Μάρτη 1823. Ὁ λαὸς οὐσιαστικὰ δὲν πῆρε μέρος στὴν ἐκλογὴ τῶν βουλευτῶν. Ὁ σχετικὸς νόμος τῆς 9ης Νοέμβρη 1822 ὀρίζει «εἰς ἕκαστον χωρίον ὁ λαὸς νὰ ἐκλέξει κοινῶς εὐπολήπτους ἄνδρας. Ὅλοι αὐτοὶ νὰ συνέλθουν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς ἐπαρχίας ἢ ὁποία νὰ ἐκλέξει κοινῶς εὐπολήπτους ἄνδρας... καὶ τότε ὅλοι ὁμοῦ αὐτοὶ οἱ ἐκλεκτοὶ νὰ ἐκλέξωσιν ἓνα ἐνιαυσίον παραστάτην μεταξὺ τῶν ἠθικωτέρων πατριωτῶν». Στὴν ἐθνοσυνέλευση εἶναι ξεκαθαρισμένες οἱ δυὸ παρατάξεις : τῶν ἐμποροκοσμημάτων μὲ τὸ Μαυροκορδάτο, Ζαΐμη, Λόντο κλπ. καὶ τῶν στρατιωτικῶν—μεγαλοκαπεταναίων μὲ τὸν Κολοκοτρώνη, Ἀντροῦτσος, Ὑψηλάντη, Μούρτζινο κλπ. Ἡ κάθε παράταξις εἶναι ἐγκαταστημένη σὲ ξεχωριστὸ μέρος καὶ ἔχουν ἡ καθεμιὰ γερὴ στρατιωτικὴ δύναμι. Οἱ πρῶτοι ἔχουν τὴν πλειοψηφία σὲ βουλευτὲς, μὰ οἱ στρατιωτικοὶ ἔχουν τὴν πραγματικὴ δύναμη.

Ἡ Β' Ἐθνοσυνέλευσις ἄφησε τὸ ἴδιο συνταγματικὸ πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου, καὶ πλάτυνε τὴ δημοκρατικὴ βάση. Ψήφισαν διατάξεις σὰν κι' αὐτές : «Οἱ Ἕλληνες ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ κοινοποιῶσιν ἄλλως τε καὶ διὰ τοῦ τύπου τὰς δοξασίας των...» Ἀκόμα καταργεῖ τὰ βασιανιστήρια ποὺ τ' ἀνάστησαν οἱ σύγχρονοι ἀστοτσιφλικάδες. Φορεῖς τῶν δημοκρατικῶν ἀρχῶν εἶναι οἱ μορφωμένοι—διανοούμενοι Καϊρης, Φαρμακίδης κλπ.—μὲ στήριγμα τὶς λαϊκὲς μάζες ἰδίως τὶς μικροαστικὲς. Ἀποκρυσταλλωμένη ἀριστοκρατία δὲν ἦταν διαμορφωμένη, ὅπως ξαίρουμε, καὶ οἱ ἐμποροτσιφλικάδες «συβιβάστηκαν μὲ τὸ ἀντιπροσωπευτικὸ πολίτευμα». Καταργεῖ τὶς τοπικὲς γερουσίες. Κάνει ἔτσι ἓνα μεγάλο βῆμα πρὸς τὴν ὀργάνωσιν ἐνιαίας ἐθνικῆς κυβέρνησης. Καθορίζει τὴν κυριαρχία τοῦ βουλευτικοῦ πάνω στὸ ἐχτελεστικόν. Συνάμα βάνουν διάταξι γιὰ διορισμὸ ὑπάλλήλων καὶ ἀπὸ τὸ βουλευτικὸ καὶ ἀπὸ τὸ ἐχτελεστικὸ μαζύ. Μ' αὐτὸ καθιερωμένη εἶναι ἡ πολιτικὴ συναλλαγὴ γιὰ φαυλοκρατία. Καταργεῖται ὁ τίτλος τῆς ἀρχιστρατηγίας γιὰ νὰ τὸν στερήσουν ἀπὸ τὸν Κολοκοτρώνη. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐπικεφαλῆς τῶν στρατιωτικῶν προβάλλει ὀλιγαρχικὲς θέσεις. «Αὐτοὶ ἤθελαν καὶ ψήφισαν, γράφει, νὰ γίνουν 50 στρατηγοὶ καὶ 150 βουλευταί...δὲν εἶναι καλὰ αὐτὰ τὰ ψηφίσματα ποὺ

κάματε νὰ εἶναι τόσο πολλοὶ βουλευταὶ καὶ τόσο, πολλοὶ στρατηγοί...».

Ἡ πάλῃ ἐγίνε κυρίως γύρω ἀπὸ τὰ ἐθνικὰ χτήματα. Καὶ οἱ δύο παρατάξεις ζητοῦσαν νὰ ψηφιστεῖ ἐκποίηση τῆς γῆς. Στὸ τέλος αποφασίστηκε νὰ ἐκποιηθοῦν ὅλα τὰ φθαρτὰ χτήματα—σπίτια, μύλοι, λιοτριβεῖα, περιβόλια κλπ. Στὸ ἐχτελεστικὸ μπῆκε ὁ Ζαΐμης, ὁ Λωτ. Χαραλάμπης, ὁ Πετρόμπεης, ὁ Ἄνδρ. Μεταξᾶς. Ἡ πέμπτη ἐση προορίζονταν γιὰ τοὺς Ὑδραῖους. Μὰ ἀργότερα μπῆκε ὁ Κολοκοτρώνης. Ὁ Ὀρλάνδος ἐγίνε πρόεδρος τοῦ Βουλευτικοῦ καὶ ὁ Μαυκορδάτος ἀρχιγραμματέας.

Ἀπὸ ἓνα χρόνο τώρα κανένας σοβαρὸς κίντυνος δὲν ἀπειλήσῃ τὴν ἐπανάσταση. Στὴν Πελοπόννησο μάλιστα καμιά ἐχτρικὴ ἐπιδρομὴ δὲν ἔχουμε στὰ 1823. Τὰ παζάρια γιὰ τὸ δάνειο ἔχουν ἀρχίσει. Ἔτσι οἱ ἀνταγωνισμοὶ ὀξύνονται. Καὶ ἔχουμε καθελογῆς ἀνταγωνισμοὺς. Ἀνταγωνισμοὶ ταξικοὶ ἀνάμεσα σὲ μεγαλοκαπεταναίους, τὸν τὸν Κολοκοτρώνη, Ἄντρουτσο, καὶ τοὺς ἄρχοντες μὲ κυριώτε- ρους ἐκπρόσωπους τοὺς συγγενεῖς Ζαΐμη, Λόντο, Νοταρᾶ. Αὐτὸς ὁ ἀνταγωνισμὸς εἶναι ἰδιαίτερα σφοδρὸς στὸ Μωρηᾶ ὅπου οἱ δύο παρατάξεις εἶναι δυνατές. Αὐτὸς ὁ ἀνταγωνισμὸς, εὐρύνεται ἀνάμεσα σὲ μεγαλοκαπεταναίους καὶ σ' ὄλο τὸ ἄλλο Ἔθνος ὅπως ἐγίνε στὴν Α' καὶ Β' Ἐθνοσυνέλευση. Ἡ ἀπληστία, οἱ φιλοδοξίες, ὁ τοπικισμὸς σὲ πρώτη γραμμὴ τῶν μεγαλοκαπεταναίων καὶ τῶν ἀρχόντων ἐμπο- ρίζουν τὸ σχηματισμὸ σταθερῆς κυβερνητικῆς ἐξουσίας. Ἀνταγωνι- σμοὶ ἀνάμεσα σὲ ἄρχοντες—τσιφλικάδες καὶ ἐμποροκααραβοκυραίους ἀπὸ ὅλους τοὺς συμβιβασμοὺς τοὺς, ὀξύνουν ἀκόμα τὰ πράγματα. Οἱ μικροκαπεταναῖοι ἔχουν τίς δικές τους ἐπίμονες διεκδικήσεις. Οἱ δια- νοοῦμενοι τὸ ἴδιο. Ἡ μάζα τῆς ἀγροτιᾶς πιὸ πολὺ ἀπ' ὄλους. Κοντὰ σ' αὐτὲς τίς ταξικὲς ἀντιθέσεις ἔχουμε καὶ τοὺς τοπικιστικοὺς ἀντα- γωνισμοὺς ἀνάμεσα σὲ Μωραῖτες-Νησιῶτες-Ρουμελιῶτες. Ἐκπρόσω- πος τῶν νησιωτῶν εἶναι ὁ Κουντουριώτης καὶ Ὀρλάντος καὶ τῶν Ρουμελιωτῶν ὁ Γ. Κωλέττης. Ὁ Μωρηᾶς εἶναι τὸ πιὸ πλούσιο καὶ πιὸ ἀσφαλισμένο τμήμα. Ἐχει τὰ πιὸ πολλὰ εἰσοδήματα καὶ οἱ Μω- ραῖτες καπεταναῖοι καὶ ἄρχοντες τὰ θέλουν ἀποκλειστικὰ γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους δίχως νὰ μονιάζουν στὴ μοιρασιά. Ὑπάρχουν ἀκόμα διακρίσεις ἀνάμεσα σὲ αὐτόχθονες καὶ ἑτερόχθονες. Ἐτερόχθονες θεωροῦν τοὺς πρόσφυγες ἰδίως τοὺς Φαναριῶτες, τοκογλύφους, ὑπαλ- λήλους καὶ πολιτικούς. Στὴν Γ' Ἐθνοσυνέλευση ὁ Κολοκοτρώνης κα- τὰφερε νὰ μπεῖ διάταξη ποὺ ἀπόκλειε ἀπὸ τὴν 11μελῆ ἐπιτροπὴ ὅσους δὲν ἔχουν περιουσία καὶ οἰκογένεια στὴν Ἑλλάδα, εἰδικὰ γιὰ ν' ἀπο- κλείσει τὸν Μαυροκορδάτο.

Οἱ καπεταναῖοι μισοῦν κατὰ κανόνα τοὺς διανοοῦμενους πο- λιτικούς ποὺ τοὺς θεωροῦν ἐπικίντυνους καὶ ἄχρηστους «καλαμαρά- δες» καὶ τέτοιους θεωροῦν κυρίως τοὺς Φαναριῶτες. Τέλος τοὺς πα- ραπάνω ἀνταγωνισμοὺς τοὺς ὀξύνουν οἱ ἀντιθέσεις τῶν μεγάλων Δυνάμεων ποὺ ἀπὸ τὸ 1822 ἄρχισαν νὰ ἔρχονται σ' ἐπαφὴ μὲ τοὺς ἐπαναστάτες ἡγέτες, γιὰ νὰ ἀποχτήσουν ἐπιρροή. Ἀντικείμενο τῆς πάλῃς ἀνάμεσα στὶς τάξεις καὶ στρώματα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εἶναι ὁ ἀγῶνας γιὰ τὴν ἐξουσία, γιὰ νὰ ἐξασφαλιστοῦν τὰ δέκατα, ἡ γῆ,

οί φόροι, οί δασμοί, οί ἔρανοι, τὰ λάφυρα, τὰ δάνεια. Ἐδῶ ἀξίζει ν' ἀναφέρουμε ὅτι ὁ Κολοκοτρῶνης στίς 22 Ἰούνη 1822, ὅταν ὁ Δράμαλης ἦταν στ' Ἄργος, καθορίζει με τὴ Γερουσία ἀναγκαστικὴ εἰσφορὰ ἀπ' τοὺς εὐποροὺς τοῦ Μωρηᾶ. Στέλνουν εἰσπράχτορες γερουσιαστές «συνοδοευομένους με τὴν ἀναγκαίαν ἐχτελεστικὴν δύναμιν... νὰ βιάσουν τόσον τοὺς καταγεγραμμένους εἰς τὸν παρόντα κατάλογον, ὅσον καὶ ὄσους ἄλλους γνωρίζουν εὐκαταστάτους...διὰ νὰ λάβουν ὄσα χρήματα κρίνουν εὐλογον...» Στὸν κατάλογο φιγουράρουν οἱ πιὸ τρανοὶ ἄρχοντες τοῦ Μωρηᾶ, ὁ Χαραλάμπης γιὰ 30 χιλ. γρόσια, ὁ Ζαΐμης γιὰ 20 χιλ., ὁ Λόντος γιὰ 50 χιλ., οἱ Ντεληγιανναῖοι γιὰ 120 χιλ., οἱ Σισίνηδες γιὰ 60 χιλ. Εἶναι εὐκόλο νὰ καταλάβουμε τὴ λύσσα ποὺ ἔπιανε τοὺς κοτσαμπάσηδες τοῦ Μωρηᾶ νὰ φορολογουῖνται ἐκβιαστικὰ ἀπὸ τὸν Κολοκοτρῶνη ἔστω καὶ με τὴ συγκατάθεση τῆς Γερουσίας. Οἱ ἀνταγωνισμοὶ γυρνᾶν κυρίως γύρω ἀπὸ τὴ γῆ καὶ τ' ἄλλα ἐθνικὰ χτήματα. Στὴ γῆ ἀποβλέπουν ὅλοι ἀπὸ τοὺς καπεταναίους ὡς τοὺς Ἑγγλέζους πολιτικούς καὶ τραπεζίτες καὶ γιὰ τὴ γῆ ἀγωνίζεται καὶ ἡ ἀγροτιά. Ὅλα αὐτὰ τὰ συμφέροντα, πάθη, φιλοδοξίες, τοπικισμοί, ξένες ἐπιδράσεις, ἀνάβουν, ἀρχίζουν νὰ ξεσπᾶν αὐτὴ τὴν ἐποχὴ.

Τὸ ἐχτελεστικὸ ὄρισε ἔδρα του τὴν Τρίπολη. Ὁ Μαυροκορδάτος στίς 24 Ἰούνη 1823 στέλνει, στὸ Λοντῖνο ἐπιτροπὴ ἀπὸ τὸν Ὀρλάντο, Ἰ. Ζαΐμη καὶ Α. Λουριώτη γιὰ νὰ παζαρέψει δάνειο, νὰ ἀποχτήσῃ ἐπαφὴ καὶ δεσμοὺς με τοὺς ἀγγλικούς κυβερνητικούς κύκλους καὶ νὰ φροντίσῃ γιὰ ἐκλογή βασιλιᾶ. Ὁ Μαυροκορδάτος προχωρεῖ σταθερὰ στὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἀγγλόφιλης συντηρητικῆς πολιτικῆς του. Ὁ Κολοκοτρῶνης στὸ μεταξὺ ἔχει πάρει με τὸ μέρος τοῦ τὸν ἄβουλο Πετρόμπεη καὶ με τὸ Μεταξᾶ ἔχουν πλειοψηφία. Ὁ Ζαΐμης μειοψηφεῖ καὶ ὁ Μαυροκορδάτος εἶναι ἀνίσχυρος νὰ ὑπερασπίσῃ τὰ συμφέροντα τῶν νησιωτῶν. Στὴ θέση τοῦ Ὀρλάντου μπαίνει ὁ Μαυροκορδάτος κι' ὁ Κολοκοτρῶνης τὸν ἀπειλεῖ γιατί θέλει νὰ βάνει τὸ συμπέθερό του Ντεληγιάννη. Ὁ Κολοκοτρῶνης κάνει πολιτικὸ συνοικέσιο με τοὺς Ντεληγιανναίους. Ἀρραβωνιάζει τὴν κόρη τους στὸ γυιό του γιὰ νὰ μπεῖ ἐπίσημα στὸ ἀρχοντολόγι. Οἱ καπεταναῖοι δυσαρροστούνται κι' ὁ Πλαπούτας τὸν ἀποκηρύχνει ἀφοῦ ἄνοιξε ντουφέκι με τοὺς Ντεληγιανναίους γιὰ τὰ νοίκια τῆς Λιοδώρας. Οἱ Ζαΐμης—Λόντος γυρεύουν τρόπο νὰ ἐκμηδενίσουν τὴ δύναμη τοῦ Κολοκοτρῶνη. Οἱ νησιῶτες τὸ ἴδιο. Θέλουν κυβέρνησι σταθερὴ καὶ κανονικὴ γιὰ νὰ παίρνουν ἔσοδα ἀπὸ τὸ Δημόσιο Ταμεῖο γιὰ τὸ στόλο, πρᾶγμα ἀδύνατο ὅσο κυριαρχεῖ ὁ Κολοκοτρῶνης κι' οἱ καπεταναῖοι. Ὁ Μαυροκορδάτος ἐμπνέει καὶ δουλεύει σ' αὐτὴ τὴν κατεύθυνση καὶ γρήγορα ξεσπᾶν ἀνοιχτὰ οἱ ἀντιθέσεις σὲ ἔνοπλη πάλη.

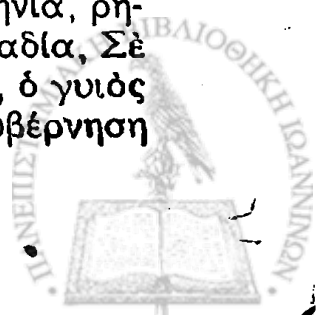
Ὁ Μαυροκορδάτος φεύγει ἀπὸ τὴν Τρίπολη καὶ κατεβαίνει στὸ Ἄργος στὸ Βουλευτικὸ καὶ μ' ἓνα μέρος βουλευτῆς φεύγουν γιὰ τὸ Κρανίδι γιὰ νὰ ἀσφαλιστοῦν ἀπὸ τὸν Κολοκοτρῶνη. Οἱ νησιῶτες βγαίνουν ἀνοιχτὰ καὶ παίρνουν στὴν προστασίαν τους τὸ Βουλευτικὸ. Στίς ἀρχές τοῦ 1824 τὸ βουλευτικὸ τοῦ Κρανιδιοῦ βγάνει καινούριον ἐχτελεστικὸ ἀπ' τὸ Γ. Κουντουριώτη, Π. Μπόταση, Ἰ. Κωλέτη, Ἀν. Σπηλιωτάκη καὶ Ν. Λόντο. Ὁ ἐμποροτσιφλικάδικος συνα-

πισμὸς διατηρεῖται, μὰ γίνεται ἀνακατάταξη πρὸς τ' ἀριστερά. Οἱ
 ἄλλοι ἔχουν τὴν πλειοψηφία κι' ὁ Ἰ. Κωλέττης ποῦχει ἐπιρροή
 τοὺς μικροκαπεταναίους τῆς Ρούμελης μπαίνει στὸ ἐχτελεστικό.
 Ἐνα μέρος παλιοὶ φιλικὸὶ προσανατολίζονται στὴν πολιτικὴ κατὰ-
 σταση. Ὁ τσαγκάρης Μποταῖτης, παλιὸς φιλικός, ὀργανώνει συνω-
 σία καὶ μικροεξέγερση τῶν χειροτεχνῶν ἐναντία στὸν Κολοκοτρῶ-
 νη στὴν Τρίπολη. Ὁ Παπαφλέσας ποὺ ἴσαμε τώρα συνεργαζόταν
 ἐτὸν Κολοκοτρῶν— Ὑψηλάντη σηκώνει τὰ ὄπλα στὴ Μεσσηνία καὶ
 Ἀρκαδία ἐναντία στὸν Κολοκοτρῶν. Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς πάει με-
 τοὺς νησιῶτες. Συναμα τὸ ἐχτελεστικὸ τοῦ Κουντουριώτη ὀρίζει στὶς
 Μάρτη ἔδρα τοῦ τ' Ἀνάπλι. Ὁ γυιὸς τοῦ Κολοκοτρῶν, ὁ Πᾶνος,
 κρινέται νὰ τὸ παραδώσει. Ἡ κυβέρνησις τὸν κηρύχνει ἀποστάτη καὶ
 κατατάζει τὴν πολιορκία τ' Ἀναπλιοῦ. Οἱ Ζαῖμης—Λόντος καὶ ὁ Νο-
 ταραδᾶς με Ρουμελιῶτες ἐκστρατεύουν κατὰ τοῦ Κολοκοτρῶν. Τὶς τα-
 κικὲς ἀντιθέσεις, ποὺ πᾶν νὰ βροῦν μετὰ τὰ ὄπλα τὴ λύση τους, ἀρχί-
 σουν νὰ τὶς ὀξύνουν οἱ ξένες Δυνάμεις. Ἡ Ἀγγλία ὑποδείχνει τὴν
 ἐξόντωση τῆς στρατιωτικῆς μερίδας Κολοκοτρῶν— Ἀντροῦτσου—
 Ὑψηλάντη—ποὺ τοὺς θεωροῦν πράχτορες τῆς Ρωσσίας. Οἱ δυὸ πα-
 τᾶξεις ἀρχίζουν νὰ διαμορφώνονται καὶ σὰν «ξενικά» κόμματα.
 Ὁ «ἀγγλικὸ» τῶν ἐμποροκοιτσαμπάσηδων μετὰ τὸ Μαυροκορδάτο καὶ
 ὁ «ρούσσικο» τῶν μεγαλοκαπεταναίων μετὰ τὸν Κολοκοτρῶν ἐπι-
 εφάλης.

Ὁ Κολοκοτρῶν, ἅμα κινήθηκαν οἱ ἀντίπαλοι ἐναντιὰ του,
 ῥέθηκε σὲ δύσκολη θέση. Στηρίζονταν κυρίως στοὺς ἀγρότες τῆς
 Ἀρκαδίας καὶ τοὺς καπεταναίους. Οἱ Δημητσανῖτες, αὐτὴ τὴν ἐπο-
 ῆ ἔγραψαν ἕνα γράμμα στὸν Λόντο, τοῦ ἐξέθεταν τὶς φοβερὲς κα-
 απιέσεις ποὺ δοκίμαζαν ἀπ' τὸ γυιὸ τοῦ Κολοκοτρῶν, τὸ Γενναῖο,
 αὐτὸν ἐξόρκιζαν νὰ βρεῖ τρόπο νὰ τοὺς γλυτώσει ἀπὸ «τὸ ἀνήμε-
 ο αὐτὸ θεριό». Ἔτσι ὁ Γέρος ὑποχώρησε ἀφοῦ πῆρε ἀμνηστία κι' ὁ
 Πᾶνος παράδωσε τ' Ἀνάπλι στὴν κυβέρνησις Κουντουριώτη. Στὸ
 εταξὺ ὁ Κολοκοτρῶν ἐρέθιζε τὸ Ζαῖμη ἐναντία στοὺς νησιῶτες.
 Θέλει τ' Ἀνάπλι, τοῦ γραφε, πάρτο μὰ μὴν ἀφήσεις καὶ καβαλικέ-
 ει ξένος τὸ ἄτι τοῦ Μωρηᾶ». Ἡ πολιτικὴ τοῦ Γέρου κερδίζει ἔδαφος.
 Ὑστερα ἀπὸ λίγους μῆνες, τὸν Ὀκτώβρη 1824, βγαίνει καινούριο
 ἐχτελεστικὸ, μετὰ τὴν παλιὰ σύνθεσις σχεδόν, ἀπὸ Γ. Κουντουριώτη,
 Ἰ. Μπόταση, Ἀν. Σπηλιωτάκη, Ἰ. Κωλέττη καὶ Ἀσ. Φωτῆλα. Τοὺς
 ῥχοντες τοῦ Μωρηᾶ τοὺς ἀντιπροσωπεύει μόνο ὁ Φωτῆλας. Οἱ
 αῖμης—Λόντος—Νοταράδες συνεννοοῦνται μετὰ τὸν Κολοκοτρῶν
 νὰ ἀνατρέψουν τὴν κυβέρνησις.

Τὰ μηνύματα ὅτι ἔρχονται οἱ ἄλλοι τοῦ πρώτου δανείου ἐπι-
 αχύνουν τὴν ἐξέλιξη. Ὁ Φωτῆλας ἀποχωρεῖ ἀπ' τὴν κυβέρνησις.
 Ἔτσι ἀρχίζει ὁ δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος. Ἡ κυβέρνησις δουλεύει
 ποφασιστικά. Μπάζει τὰ ρουμελιώτικα στρατεύματα στὸ Μωρηᾶ. Οἱ
 καπεταναῖοι τῆς Ρούμελης Γούρας, Καραϊσκάκης, Τζαβέλας κλπ. δια-
 ούουν τοὺς ἀντιδραστικοὺς στὴν Κορινθία, Ἀχαγιά, Μεσσηνία, ρη-
 ᾶζουν τὰ ὑποστατικά τοῦ Ζαῖμη καὶ ἀνεβαίνουν στὴν Ἀρκαδία, Σὲ
 ἰὰ μικροσυμπλοκὴ κοντὰ στὴν Τρίπολη σκοτώνεται ὁ Πᾶνος, ὁ γυιὸς
 τοῦ Κολοκοτρῶν. Ὁ Γέρος ὑποχωρεῖ, παραδίνεται καὶ ἡ κυβέρνησις

τὸν μεταφέρει μὲ τοὺς Ντεληγιανναίους, τοὺς Σισίνηδες, τὸ Νοταρὸν κί' ἄλλους πρόκριτους στὴ "Υδρα καὶ τοὺς κλείνει σ' ἓνα μοναστήριον. Ὁ Ζαΐμης καὶ Λόντιος πέρασαν στὴ Δυτικὴ Στερεὰ καὶ κεῖ τοὺς ἔδωσαν ἄσυλο φίλοι τους μὲ γνώση καὶ ὑπόδειξη τοῦ Μαυροκορδάτου. Ἐμείνε ὁ Ἄντρουτσος. Εἶχε περάσει ὁλότελα μὲ τοὺς Τούρκους. Ἐνάντιά του ἔστειλαν τὸν Γούρα. Ὁ Ὀδυσσεὺς παραδόθηκε μὲ τὴν ὑπόσχεση ὅτι θὰ τοῦ δώσουν ἀμνηστία. Τὸν πήγαν στὴν Ἀθήνα, τὸν ἔκλεισαν σ' ἓνα μικρὸ πύργο στὴν Ἀκρόπολη. Ὁ Κολοκοτρώνης ποῦ στὸ μεταξύ εἶχε ἀποφυλακιστεῖ, ὁ Νικηταρᾶς, ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Καραϊσκάκης συνενοοῦνται νὰ βροῦν τρόπο νὰ τὸν ἀπελευθερώσουν. Στὶς 26 Ἰούλη 1825 τὸν βασάνισαν τὸν σκότωσαν, τὸν γκρέμισαν κάτω ἀπὸ τὸ Κάστρο καὶ διάδωσαν πῶς δοκίμασε νὰ δραπετεύσει καὶ σκοτώθηκε.

"Ἐτσι ἀπὸ τὶς ἀρχές τοῦ 1825 ἡ ἐξουσία πέρασε στοὺς ἐμποροκαρραβοκυραίους ποὺ συνεργάζονται μὲ τ' ἀριστερὰ ριζοσπαστικὰ στοιχεῖα. Ἡ ἐσωτερικὴ πάλη ἐξελίссονταν ὁμαλὰ ὅπως γίνεται σ' ὅλες τὶς ἐπαναστάσεις. Χτυπήθηκαν πρῶτα οἱ μεγαλοκαπεταναῖοι. Ὑστερα ἐνώθηκαν μαζὺ τους καὶ χτυπήθηκαν μαζὺ τους οἱ πρόκριτοι τοῦ Μωρητᾶ καὶ ἡ ἐξουσία πέρασε στοὺς ἐμποροκαρραβοκυραίους ποὺ συνεργάζονται μὲ τὰ ἀριστερὰ ριζοσπαστικὰ στοιχεῖα. Ἐδῶ βρισκόνταν μικροκαπεταναῖοι τῆς Ρούμελης, μικρότεροι τσιφλικάδες, λόγιοι, ὑπάλληλοι, παλιοὶ φιλικοὶ σὰν τὸν Παπαφλέσα, μεγάλες ἀγροτικὲς καὶ λαϊκὲς μάζες. Ὁ Κωλέττης φανερώνεται ὡς πολιτικὸς ἀρχηγὸς σ' αὐτὸ τὸν ἀνομοιόγενο συνασπισμὸ. Κατάγεται ἀπὸ τὰ Βλαχόχωρια τῆς Ἠπείρου, σπούδασε γιατρὸς στὴν Ἰταλία, δούλεψε στὴν Αὐλὴ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ καὶ ἐκεῖ ἔμαθε τὴν τέχνη τῆς μηχανογραφίας. Εἶναι τύπος δημοκόπου πολιτικάντη, καιροσκόπου ποὺ δύσκολα ξεχωρίζει ἀπὸ τὴν πολιτικὸν τυχοδιώκτη. Στηρίζεται καθ' αὐτὸ στοὺς μικροκαπεταναῖους τῆς Ρούμελης, διαμορφώνεται σ' ἀρχηγὸν τοῦ τρίτου «γαλλικοῦ» πολιτικοῦ κόμματος. Μὲ τὴν ἐπικράτηση τῶν ἐμπόρων ἀρχίζει νὰ ἀναπτύσσεται ἡ διαπάλη ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς καὶ τὶς διάφορες ὁμάδες, ποὺ ἀποτελοῦσαν τὸ ριζοσπαστικὸν συνασπισμὸ. Οἱ Ὑδραῖοι βλέπουν μὲ ἀνησυχία τὴν ἀξαναδόμηνη δύναμη τοῦ Κωλέττη, ὁ Παπαφλέσας κυττάζει ἐχτρικὰ νησιῶτες καὶ Κωλέττη καὶ τὰ ἀριστερώτερα δημοκρατικὰ στοιχεῖα ἀρχίζουν νὰ κινιόνται ζωηρότερα. Χαρακτηριστικὸν γιὰ τὶς κοινωνικοπολιτικὲς ζυμώσεις ποὺ γίνονται αὐτὸν τὸν καιρὸν εἶναι τὸ ὑπόμνημα πρὸς τὴν κυβέρνησιν τοῦ ὑπαλλήλου Ν. Φλογαῖτη. Ἐξετάζει τὸ ἀγροτικὸν ζήτημα καὶ προτείνει τὸ μοίρασμα τῆς ἐθνικῆς γῆς στοὺς ἀγρότες μὲ μιὰ ἀσήμαντη ἀποζημιώση. Αὐτὲς τὶς ἐξελίξεις καὶ τὴν παραπέρα ἀνάπτυξιν τῆς ταξικῆς πάλης τὴν σταμάτησε ἡ ἀπόβασος τῶν ἀραπάδων στὴν Πελοπόννησον. Ὁ ἐθνικὸς κίντυνος ἔβανε στὴν πρώτη γραμμὴ τὴν σωτηρίαν τῆς ἐθνικῆς ἐπανάστασης καὶ ἀποκατάστησε ξανά τὸ ἐθνικὸν μέτωπον, ὅπως θὰ δοῦμε.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ Ὁ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

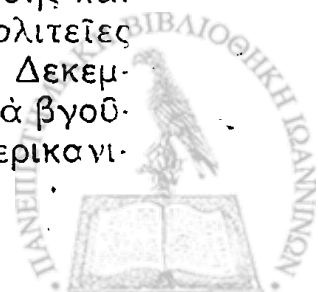
Ξαίρουμε τὶς συνθήκας ποὺ ξέσπασε ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις. Ὁ ἐπαναστατικὸς πόλεμος συνεχίζονταν σὲ Νότιον καὶ Κεντρικὴν

ερική και στην Εὐρώπη ξεσποῦσαν ἐπαναστατικά κινήματα, στην αμερικανική και Ἰταλική χερσόνησο. Ἡ «Ἱερὴ Συμμαχία» ἀσχολιόταν μετὰ τὸν «κίερὸν» ζήλο νὰ πνίξει αὐτὲς τὶς ἐξεγέρσεις. Σ' αὐτὴ τῇ στιγμή ξέσπαι ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση καὶ ἀπλώνει τὴν ἐπαναστατικὴν φωστὴν ἐπὶ τὴν Βαλκανικὴν χερσόνησο ἀπὸ τὸν Προῦθο ὡς τὴν Κρήτη. Ἡ ἐντυπωσιὰ πού προκάλεσε ἦταν μεγάλη. Ὁλος ὁ κόσμος πρόσεξε τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάσταση. «Ἡ Τουρκία, λέει ὁ Μάρξ, ὡς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάσταση ἦταν ἄγνωστη γῆ». Ἡ ἀπήχησις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασις ἦταν διπλῆ.

Τὰ ἐθνικο-ἐπαναστατικά, τὰ ἀστικοδημοκρατικά στοιχεῖα χαιρέτησαν μὲ ἐνθουσιασμό τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάσταση. Ἐνα κίνημα ἐπέτυχεν ν' ἀναπτύσσεται γιὰ ἐνίσχυσή της. Συνηθίζουν νὰ τὸν λέν «Φιλλελληνισμό». Μὰ καθ' αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ σὰν κίνημα «Φιλλελληνισμοῦ». Ἦταν κίνημα ἀλληλεγγύης ὅλων τῶν ἐπαναστατικῶν, προοδευτικῶν στοιχείων πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάσταση. Σ' αὐτὴ ἔβλεπαν δική τους ὑπόθεσι καὶ ἰδέες καὶ ἡ ἀλληλεγγύη τῶν ἐπαναστατικῶν στοιχείων ἐκδηλώθηκε μ' ἐνίσχυση ἰδεολογική, οικονομική, στρατιωτική. Διαλέξεις, κηρύγματα, προπαγάνδα γίνονταν στὰ μεγάλα κέντρα γιὰ διαφωτισμὸ τῶν λαϊκῶν μαζῶν. Ἐταιρίαι ὀργανώνονται καὶ κάνουν ἐράνους, ἀγοράζουν ὄπλα, σφοδρία γιὰ τοὺς ἐπαναστάτες, στρατολογοῦν ἐθελοντές, περιθάλλουν ἀθύματα, ἐξαγοράζουν αἰχμαλώτους. Τέλος κατεβαίνουν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα πλῆθος ἀνθρώπων ἀπ' ὅλες τὶς χώρες—Ἑλβετοί, Γάλλοι, Γερμανοί, Πολωνοί, Ἄγγλοι, Ἰταλοί, Ἰσπανοί—νὰ πολεμήσουν γιὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἀπ' αὐτοὺς πολλοὶ εἶναι ἀξιωματικοὶ καὶ ἀρχαίμαχοι τῶν Ναπολεοντείων πολέμων, ἐθνικο-ἐπαναστάτες, διασημοὶ προοδευτικοί, φοιτητές. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς τοὺς ἐθελοντὰς ἀγωνιστὰς εἶναι ὁ Γερμανὸς Συν)χης Νόρμαν. Ὁ Ἰταλὸς Κόμης Σανταρόζα, ὁ Ἄγγλος ταγματάρχης Στάνχωπ, ὁ Ἄγγλος πλοίαρχος Ἀστιγξ, ὁ Γάλλος Συν)χης Φαβιέρος, ὁ Λόρδος Βύρων πού πρόσφερε πολὺτιμες ὑπηρεσίαι ἐπὶ τὸν ἀγῶνα τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ πέθανε ἐπὶ τὸ Μεσολόγγι τὸν Ἀπρίλη 1824. Ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἐπαναστάτας πάνω ἀπὸ 2.000 σκοτώθηκαν ἐπὶ τὰς διάφορας μάχαι τῆς Ἐπανάστασις ἀπὸ τὸ Πέτα (1822) ὡς τὸ Φάληρο (1827).

Ἀπ' αὐτὰ τὰ ἐπαναστατικά δημοκρατικά στοιχεῖα πρέπει νὰ ξεχωρίσουμε τοὺς διάφορους τυχοδιώκτας σὰν τὸν Κόχραν καὶ τοὺς πολιτικοὺς καὶ οικονομικοὺς ἐκμεταλλευτὰς τῆς Ἐπανάστασις σὰν τὸν Βασίλειαν τῆς Βαυαρίας, τὸν Ἐϋνάρδο ἢ τὸ «Φιλλελληνικὸ κομιτᾶτο» καὶ τοὺς ἄλλους τραπεζίται τοῦ Λοντίνου πού χορήγησαν τὰ περίφημα δάνεια.

Ἐδῶ εἶναι ἀνάγκη ν' ἀναφέρουμε ὅτι ἡ πρώτη χώρα πού ἀναγνώρισε ἐπίσημα τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάσταση εἶναι ἡ μικρὴ δημοκρατία τῆς Αἰτίας. Μὲ ἔγγραφόν της ἐπὶ τὸ 1822 ἐπὶ τὴν ἐπιτροπὴ τοῦ Παρισιοῦ καὶ τὸν Κοραῆ εὐχεται τὴν γρήγορον νίκην τῆς Ἐπανάστασις καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ἴδιον καὶ οἱ Ἐνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς. Ὁ Πρόεδρος Μονρόε σὲ διάγγελμά του ἐπὶ τὸ 2 Δεκεμβρίου 1823 τονίζει «ἔχομεν τὴν πεποίθησιν ὅτι οἱ Ἕλληνας θὰ βγοῦνε νικητὰς ἀπὸ τὸν ἡρωϊκὸν ἀγῶνα πού ἀνάλαβαν...». Στὶς ἀμερικανικ-

κές δημοκρατίες είναι νωπή ή επαναστατική τους προέλευση και φράζουν την επαναστατική τους συμπάθεια προς την 'Ελληνική 'Επανάσταση.

'Η επίσημη Εύρώπη πήρε όλοτελα έχτρική στάση απέναντι στην 'Ελληνική 'Επανάσταση. Τότε άκμάζει ή «'Ιερή Συμμαχία»δος φασιστικού άξονα κείνης της εποχής. 'Ιδρύθηκε στα 1815 με τη ήττα του Ναπολέοντα, στ' όνομα του «Παντοκράτορος υιού και λóγου του Θεού Σωτήρος ήμών και Θεού 'Ιησού Χριστού». Τήν άποτιλεσαν ή Ρωσσία, ή Πρωσσία και ή Αύστρία. 'Η Γαλλία προσχώρησε στα 1817. 'Ο Τσαρισμός ήταν ή ψυχή της και ό ένοπλος χωροφύλακας. Σκοπός της ήταν νά καταπολεμάει έθνικές επαναστάσεις για χτυποῦσαν τή «Θεόθεν» έξουσία. "Ετσι είχαν στην προστασία του και τή «Θεόθεν» έξουσία του Σουλτάνου. "Αμα άρχιζε ή επανάσταση συνεδρίαζαν στο Λάύβαχ της Αύστρίας για νά βροῦν τρόπο νά πελεμήσουν τις ισπανικές και Ιταλικές εξεγέρσεις. 'Η συνδιάσκεψη τή «'Ιερής Συμμαχίας» του Λάύβαχ άποκήρυξε τήν 'Ελληνική 'Επανάσταση άπ' τήν πρώτη στιγμή. Τόν άλλο χρόνο ή σύνοδο της Βερόνας καταγγέλνει τους "Ελληνες σαν ταραξίες και άρνιέται νά δεχτεί του "Ελληνες αντιπροσώπους. 'Ο Πάπας δέν τους επέτρεψε και νά περάσουν ακόμα άπό τό Παπικό έδαφος. "Ολοι άρνήθηκαν ν' αναγνωρίσουν τόν έλληνικό αποκλεισμό. Μά ή 'Επανάσταση κρατούσε νικηφόρα και κάθε κράτος άρχιζε νά κανονίζει τή θέση του ανάλογα με τά συμφέροντά του. 'Η Αύστρία του Μέτερνιχ μισούσε κι' έχτρευόταν σ' όλη της τή διάρκεια τήν 'Επανάσταση σαν ένεργεια της Ρωσσίας, που θά έξυπηρετούσε τή Ρωσσία και σαν επανάσταση. Γι' αυτό και στην πολιτική της Ρωσσίας νά ιδρυθοῦν ύποτελή κρατίδια άπ' τις έλληνικές έπαρχίες, ή Αύστρία στα 1825 πρότεινε νά λύσουν μιά και καλή τό έλληνικό ζήτημα, ιδρύοντας ανεξάρτητη Ελλάδα πρᾶμμα που έκανε τή Ρωσσία νά πισωγυρίσει.

'Η Γαλλία φυσικά είδε μ' έχτρικό μάτι τήν 'Επανάσταση. Πήρε έχτρική στάση απέναντί της. 'Ο Γάλλος μοίραρχος Βιελλᾶ στα τέλη του 1822 γυρεύει άπ' τήν "Υδρα άποζημίωση για τό φορτίο ενός κκραβιού που νόμιμα τό κατάσχεσαν οί ναυτικοί, σά λαθρεμπόριο του πολέμου. Πυροβολεί ενάντια στην "Υδρα και έκβιάζει τήν πληρωμή. Κατοπινά ή Γαλλία έχοντας πολλά συμφέροντα στην Αίγυπτο ταλαντεύονταν διαρκώς και κανόνιζε στη στάση της ανάλογα με τή στάση της Ρωσσίας—'Αγγλίας. Οί δυο αυτές δυνάμεις ένδιαφέρονταν κυρίως για τό έλληνικό πρόβλημα. 'Η Ρωσσία με πατροπαράδοτη πολιτική γύρευε νά βγει στη Μεσόγειο. Γι' αυτό γύρευε νά δυναμώνει τό κύρος της ανάμεσα στους χριστιανικούς λαούς της Τουρκίας. "Ετσι άποδοκίμαζε τήν 'Επανάσταση μά έκανε διακοινώσεις στην Πύλη για τις σφαγές, παράσταινε τόν προστάτη των Χριστιανών και οί σχέσεις της με τήν Τουρκία κόπηκαν στις 5 'Ιούλη 1821. "Ωστόσο δέν τόλμησε νά κόψει τό σκοινί και δέν προχώρησε. Στα τέλη του 1823 πρότεινε νά χωριστεί ή 'Ελλάδα σε τρεις ήγεμονίες: Θεσσαλία, Ανατολική 'Ελλάδα, "Ηπειρο και Δυτική, Πελοπόννησο και Κρήτη. Τα νησιά νά μείνουν αυτόδιοίκητα, όπως ήταν. Οί ήγεμονίες θά ήταν αυτότομες, θά πλέρωναν φόρο στο Σουλτάνο.

έναντί του θά τις αντιπροσώπευε ὁ Πατριάρχης. Θά εἶχαν ντό-
 ς ἡγεμόνες. Εἶναι ἡ παλιὰ φαναριώτικη πολιτική κι' ὁ Τοάρος
 βιάζει νά δημιουργήσει ἀδύνατα κρατίδια πού οὐσιαστικά θά
 τιόταν ἀπ' αὐτόνε. Ἡ Ρωσσία ἀντιπροσώπευει τὸν κύριο ἐχτρὸ
 Ἐπανάστασης καὶ ἡ ἐπικράτηση τῆς πολιτικῆς της σήμαινε νίκη
 ἀντίδρασης ἐναντία στὴν εὐρωπαϊκὴ ἐπανάσταση. Ἀντιμέτωπη
 ἡ πολιτικὴ τῆς Ρωσσίας ὀρθώνεται ἡ Ἀγγλία. Ἀποβλέπει νά δια-
 τηρήσει τὴν ἀκεραιότητα τῆς Τουρκίας καὶ βλέπει ἐχτρικὰ τὴν Ἑλ-
 λικὴ Ἐπανάσταση καὶ ἐξαρχῆς τὴν ἀντιμετωπίζει μὲ σειρά ἐχτρι-
 κῶν ἐνέργειες. Ἡ ἀγγλικὴ πρεσβεία τῆς Πόλης ψιθυρίζει στὴν Πύλη
 ἡρωϊκὸ τῆς Φιλικῆς. Οἱ ἀγγλικὲς ἀρχές τῶν Ἐπτανήσων μὲ τὸν
 Ἰωάννη Μαΐτλαντ ἀπ' τὸν Ἰούλιον 1821 παίρνουν αὐστηρότατα μέ-
 τὰ ἐναντία στοὺς Ἰόνιους πού ἔφευγαν γιὰ ἐνίσχυση τῆς Ἐπανά-
 στασης. Δίνουν ἄσυλο καὶ ἐφοδιάζουν τὴν ἀρμάδα μὰ ὄχι καὶ τὸν
 ἡρωϊκὸ στόλο. Στὴ Ζάκυνθο τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1821 στήνουν κρε-
 ματῶνες καὶ κρεμᾶν πολλοὺς Ζακυνθινούς γιὰ ἐκδήλωση πρὸς τὸν ἑλ-
 λικὸ στόλο. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ στὴν Κεφαλλονιά.

Ἡ ἀντοχὴ τῆς ἐπανάστασης καὶ ἡ θριαμβευτικὴ της πορεία ἀνα-
 κινε τὴν Ἀγγλίαν νά ὑπολογίσει τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση γιὰ
 νὰ προλάβει κάθε ἐκμετάλλευσή της ἀπὸ τὴ Ρωσσία. Ὁ Μαυροκορ-
 ρδός, θαυμαστής καὶ ὀπαδὸς τῶν ἀγγλικῶν συντηρητικῶν ἰδεῶν,
 ἐπειθε νά ἐκμεταλλεῖται αὐτὴ τὴν ἀντίθεση Ἀγγλίας-Ρωσσίας. Ἀπ'
 ἀρχῆς δουλεύει σ' αὐτὴ τὴν κατεύθυνση νά συνδέσει τὴν Ἀγγλίαν
 μετὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ νά προκαλέσει ἐπέμβασή της. Στις 8 Αὐγούστου
 1824 γράφει στὸν πρωθυπουργὸ Κάνιγγ ὅτι «ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλ-
 λάδας εἶναι ὁ μόνος τρόπος τοῦ νά ἰδρυθεῖ ὁ φραγμὸς, ὃν ἀπαιτεῖ ἡ
 ἡρωϊκὴ τῆς Εὐρώπης κατὰ τῆς κολοσσιαίας Ρωσσοφιλῆς δυνάμεως». Ἡ
 ἡρωϊκότης τῆς Ἐπανάστασης ἀποτελεσε βέβαια τὸ ἀποτελεσματι-
 κὸ ἐπιχείρημα κι' ὄχι κείνα τοῦ Μαυροκορδάτου γιὰ νά κάνει στρο-
 φὴν τῆς Ἀγγλίας στὸ ἑλληνικὸ ζήτημα. Ἐτσι προκαλεῖ καὶ ἐπιτρέπει
 τὴν ἐκδοσὴ ἑλληνικῶν δανείων ἀπ' τὴν ἀρχὴν τοῦ 1824, ὑποδείχνει
 ὅτι ὑποβοηθεῖ τὴν ἐκκηδένιση τῆς ρωσοφιλῆς μερίδας τοῦ Κολοκο-
 ρδίου. Ἀναγνωρίζει ἐπίσημα στὴν 13 Μάρτην 1825 τοὺς ἑλληνικοὺς
 ὀφειστούς. Ἡ Ἀγγλία μιλάει μόνον γιὰ μικρὴ Ἑλλάδα καὶ ὑπο-
 ἵκει. Θεωρεῖ τὴν Τουρκίαν ἀρκετὰ δυνατὴ ἐγγύθη γιὰ τὴ συγκράτη-
 σὴ τῆς Ρωσσίας. Πιάνει οἰκονομικοπολιτικούς δεσμούς μετὰ τὴν Ἑλλά-
 ναν γιὰ νά χειρὶ δικαίωμα νά ἐνεργεῖ δικαιωματικὰ σὲ κάθε περίπτωσι.
 Ἡ Ἀγγλία ἐπεμβαίνει γιὰ τὴ λύση τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος ἔστω καὶ στὴν
 ὀφειστικὴν βάση. Ἀφήνει τὸ χρόνο νά τὸ λύσει μετὰ τὸ γονάτισμα τῆς
 ἐπανάστασης. Ἡ συντηρητικὴ Ἀγγλία δὲν τολμάει νά προχωρήσει
 ἐκδημοκρατικὰ στὴ δημιουργίαν ἀνεξάρτητης Ἑλλάδας καὶ ἀφήνει
 ἐπὶ τοὺς Ἑλληνας νά χροῦν διαρκῶς τὴν ἐλπίδα τοὺς στὴ Ρωσσία καὶ
 ἐπὶ τὸ μ' αὐτὸ ἐνισχύει καὶ τὰ ἀντιδραστικὰ ρωσοφιλά στοιχεία τοῦ
 ἑλληνικοῦ λαοῦ. Πάνου στὴν ἴδια γραμμὴ ἀναπτύσσεται καὶ ἡ πόλιτι-
 κὴ τῆς Ἀγγλίας, πολιτικῶν ἀρχηγῶν τῶν Ἑλλήνων ἐμπορο-
 κρατοκρατῶν καὶ κοτσαμπάσηδων. Ὁ Μαυροκορδάτος δὲν ἔχει
 ἐπιτυχίαν στὴν ἐνίσχυσιν τῆς Ἐπανάστασης, βασιζέται κυρίως στὴν
 ἐνίσχυσιν τῆς Ἀγγλίας, παραμελεῖ τὴν ἐπαναστατικὴν δυνάμιν, τὸ

κύριο όπλο και έπιχείρημα τής επανάστασης και τής διπλωματίας, δέν δίνει τή γή στους άγρότες μά τήν ένεχυριάζει στους τσιφλικιτες του Λοντίνου, γυρεύει Βασιλιά, άκόμα και ξένο στρατό τή στιγμή πού παραγνωρίζει τους έθελοντές, άρνιέται νά δεχτεί μιá δημοκράτες Ίσπανούς πού ζητούσαν για τιμή τους νά πολεμήσουν στις γραμμές τής επανάστασης.

Έτσι ή πολιτική των έμποροκοτσαμπάσηδων ευνούχιζει επαναστατικό χαρακτήρα τής έθνικης πάλης, γυρεύει νά αναθεωρήσει τις τύχες της στα χέρια τής συντηρητικής Άγγλιας και μ' αυτό παραδίνει στην άντιδραστική Ρωσία.

ΤΟ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

Ξαίρουμε ότι ή μισή από τήν καλλιεργούμενη γή ήταν ιδιοχρησία τούρκικη. Στην Πελοπόννησο μάλιστα τά 2)3 τής γής ήταν τούρκικα και μόνο τó 1)3 ήταν σε έλληνικά χέρια, δηλαδή στους τσιφλικιάδες και στον Κλήρο. Αυτό έξηγει τή μαζικότητα τής εξέγερσης ως στην Πελοπόννησο. Στα νησιά όπου ή γή άνήκε ολοκληρωτικά Έλληνες γαιοκτήμονες, ή Έπανάσταση πήρε σε μεγάλο βαθμό χαρακτήρα άγροτικής εξέγερσης πού θυμίζει τις άγροτικές εξεγέρσεις στις Εύρωπαϊκές χώρες, πριν ένα δυό και περισσότερους αιώνας. Στην Άντρο ό Μπαλής ξεσήκωσε τους άγρότες, έβγανε προκήρυξη πώς ή γή, σά δημιούργημα του Θεού, άνήκει σ' όλο τó λαό. Έκαστό σπίτι των τσιφλικιάδων και τους ίδιους τους γλύτωσαν από σφαγή τά Ύδραϊκά καράβια. Στη Νάξο, μετά τήν Έπανάσταση άγρότες άρνιόταν νά πληρώσουν στους τσιφλικιάδες γεώμορο και δόσιμα. Αυτές οι γραμμές πάλης ενάντια στους Έλληνες τσιφλικιάδες φανερώθηκαν σ' όλη τήν Ελλάδα πιδ άδύνατες, από ό,τι στα νησιά. Γρήγορα κυριάρχησε όλότελα ό έθνικος χαρακτήρας τής Έπανάστασης δίχως νά πάψει ή άγροτιά νά παλεύει για τή γή.

Η Έπανάσταση κατάσχεσε τήν τούρκικη ιδιοχρησία : γή, σπιτίες, ζώα, κλπ. και τά μετάτρεψε σε κρατική ιδιοχρησία. Πολιτική έξαπάτησης και αύταπάτες των μαζών ταύτιζαν τó νεοδημιουργούμενο κράτος με τó Έθνος και αυτά τά χτήματα όνομάστηκαν «έθνικά». Πρώτες οι Γερουσίες τής Στερεάς και έπειτα ή Ιη Έθνοσυνέλευση τ' ανακήρυξαν σάν «έθνικά». Έτσι φαίνεται ότι ή έθνικοποίηση ήταν έργο του Μαυροκορδάτου, του πολιτικού εκπρόσωπου των έμπόρων. Κι' αυτοί κυρίως πάλαψαν για τήν έθνικοποίηση γιατί έτσι στευαν ότι θ' αύξαιναν τά δημόσια έσοδα και θ' άπαιρναν άποζημιώσεις οι έμποροκαρaboκυραίοι. Άκόμα γιατί ύποθηκεύοντας τή γή, όπο τ'όκαναν, θ' άπαιρναν δάνειο από τó έξωτερικό. Οι καπεταναίοι και σ' ένα βαθμό οι τσιφλικιάδες άκολουθοϋσαν τήν πολιτική τής έκποίησης των «έθνικών» χτημάτων γιατί έτσι έβλεπαν τή δυνατότητα νά σφετεριστούν νόμιμα. Η άγροτική μάζα πήρε τó μέρος τής «έθνικοποίησης». Στη 2η Έθνοσυνέλευση οι στρατιώτες έγραψαν σ' ένα χαρτί τή λέξη «έκποίηση» και τó τουφέκιζαν κι' έτσι με τήν άπειλή του ματαιώσαν τήν ψήφιση τής έκποίησης πού συζητήθηκε σε κείνη τήν έθνοσυνέλευση.

Για μοίρασμα τῆς γῆς λίγες φωνές ἀκούστηκαν, ὅπως τοῦ λογαίτη, ὅπως τ' ἀναφέρουμε ἄλλοῦ. Δὲν εἶχαν ἀπήχηση γιατί ἡ ροτιὰ δὲν μπόρεσε νὰ δημιουργήσῃ δικό της κόμμα, ἔστω καὶ ἀδύτο, πού νὰ παλαίψῃ γιὰ τὶς δικές της διεκδικήσεις.

Οἱ ἀγροτικὲς σχέσεις ἔμειναν οἱ ἴδιες μὲ τὴν Ἐπανάσταση. Ἡ θέση τοῦ Τούρκου τιμαριούχου μῆκε τὸ ἑλληνικὸ κράτος, πού ἀντιπροσώπευαν οἱ ἄρχοντες μέσον τῶν κοινοτήτων. Οἱ ἀγρότες θόλου δὲν ξαλάφρωσαν. Καταργήθηκε τὸ χαράτσι καὶ τὰ ἔκτακτα ὅστιμα μὰ ἡ εἴσπραξη τῶν ἄλλων φόρων ἔγινε πιὸ βαρειά ἀπ' ὅς ἀσύδοτους πιὰ καπεταναίους καὶ πρόκριτους. Τώρα φορολογοῦν ἰ τὸ σπόρο τῆς ἐπόμενης χρονιάς πού ἄλλοτε ἔμενε ἀφορολόγητος. Ὡτὴ ἡ κατάσταση, ὅπως ἦταν ἐπόμενο, στὴν πορεία τῆς Ἐπανάστασης ἔφερε ἓνα ὀρισμένο καλμάρισμα στὴν ἐπαναστατικὴ ὄρμη ἰ δραστηριότητα τῆς ἀγροτιᾶς. Ζήτησαν καὶ νὰ ξεγελάσουν τὴν ἀγροτιὰ. Ὁ νόμος τῆς 7 Μάη 1822 ὑπόσχεται ἀμοιβὴ σὲ κάθε στρατιᾶ ἓνα στρέμμα γῆ γιὰ κάθε μῆνα ὑπηρεσίας. Κατοπινὰ τὰ ψηφίσματα τῆς 5ης Μάη 1827, τότε πού ὁ Μπραήμης καὶ ὁ Κιουταχῆς φηγγαν τὸ λαιμὸ τῆς Ἐπανάστασης, μιλάει γιὰ μοίρασμα ἐθνικῆς γῆς στοὺς ἀγωνιστῆς. Καὶ τὰ δυὸ ψηφίσματα ἔμειναν στὸ χαρτί. Στὸ ταξὺ μὲ διάφορες παραδιατάξεις πουλιόταν ἐθνικὴ γῆ. Ἡ 2η Ἐθνοσυνέλευση ψήφισε τὴν ἐκποίηση τῶν «φθαρτῶν» ὅπως λ. χ. χαρακτήριζαν τὰ σπίτια, φυτεῖες, μαγαζιά, μύλους, ἐργαστήρια κλπ.

Ἡ 3η Ἐθνοσυνέλευση τῆς Τροιζήνας, ψηφίζοντας γενικὴ στρατηγικὴ ψήφισε συνάμα πὼς «ὅσοι καταταχθοῦν ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς σημαίας ἀξιωματικοὶ καὶ ἄλλοι στρατιῶται θέλουν λάβει ὡς ἀνταμοιβὴν ἐθνικὴν γῆν ἕκαστος ἀναλόγως τῆς πρὸς τὴν πατρίδα υπηρεσίας του, δωρεὰν δοθησομένην μετὰ τὸν πόλεμον τῆς Ἑλλάδος». Τὸ ψήφισμα ἔμεινε στὰ χαρτιά γιὰ τοὺς στρατιῶτες ἐνῶ τὸ ὄραγμα τῆς γῆς ἦταν συνηθισμένο φαινόμενο ἰδίως ἀπὸ τοὺς καπεταναίους καὶ οἱ κυβερνήσεις ἀκόμα χάριζαν στοὺς καπεταναίους γῆ. Ἡ κυβέρνησις Κουντουριώτη στὰ 1825 πρότεινε στὸ Μακρυγιάννη νὰ τοῦ χαρίσει ἓνα χωριό, ὅπως ἀναφέρει ὁ ἴδιος, πρᾶμμα πού ἀρνήθηκε ἐκεῖνος ὁ ἐντιμὸς ἀγωνιστῆς.

ΕΘΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

1) Ἀπὸ ἐθνικὴ ἄποψη ξεχωρίζει μὲ τὴ μαζικὴ ὄρμητικότητά της καὶ γι' αὐτὸ νίκησε σὲ στεριά καὶ θάλασσα. Ὡστόσο οἱ ἐπαναστατικὲς δυνάμεις ἔμειναν ἀνοργάνωτες καὶ δὲ λύθηκαν τὰ ἄμεσα προβλήματά τους. Τὸ ναυτικὸ βρίσκεται σὲ διάλυση καὶ εἶναι ζήτημα νὰ οἱ ἀγρότες πού τοὺς ἀρπάζουν καπεταναῖοι καὶ ἄρχοντες τὴ γῆ καὶ τοὺς ληστεύουν, θὰ παλαίψουν κατοπινὰ μὲ τὴν ἴδια ὄρμη.

2) Ἀπὸ ταξικὴ πλευρὰ ἡ ἐξουσία περνάει ἀπὸ τοὺς Ὑψηλάντηδες στὸ συνασπισμὸ τῶν προκρίτων—ἐμπόρων καὶ τελευταῖα στοὺς ἐμπόρους σὲ συνεργασία μὲ τὸ ριζοσπαστικὸ συνασπισμὸ. Μὰ οἱ ἐμπόροι μὴ ὀργανώνοντας τὶς ἐπαναστατικὲς δυνάμεις καὶ μὴ λύοντας τὰ ἄμεσα προβλήματα τῶν μαζῶν, προκαθορίζουν τὴ χρεωκοπία τους, τὴ νίκη τῶν ἀντιδραστικῶν στοιχείων καὶ ἐτοιμάζουν

κιντώνους για την Έπανάσταση.

3) Από έξωτερική άποψη οι Εύρωπαϊκές κυβερνήσεις και η Αγγλία αναγκάζονται να κάνουν στροφή στο ελληνικό ζήτημα. Μά το παρελκύνουν τόσο πολύ πού το πρόβλημα της νίκης, είναι άπ' όλα πρόβλημα έσωτερικής άντοχής της.

ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

ΟΠΙΣΘΟΧΩΡΗΣΗ ΜΑ ΑΝΤΟΧΗ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

ΑΡΧΕΣ 1825—ΑΡΧΕΣ 1828

Η Έπανάσταση στις αρχές του 1825 φαινομενικά φαίνεται ασφαλισμένη και περισσότερο δυνατή από κάθε άλλη φορά. Μ' ό πού χτυπήθηκαν τὰ Ψαρά κι' η Κάσσο, απόκρουσε όλες τις έχτρι επιθέσεις. Δυό στοιχεία είναι τὰ πιο άποφασιστικά : Έσωτερικά η κυβέρνηση τών έμποροκααραβοκυραίων, στηριζόμενη στις πλατές μάζες έχει κτυπήσει με ένοπλη βία όλους τούς άντιπάλους της έχει επιβληθεί σ' όλη την Ελλάδα. Έξωτερικά η ίδια κυβέρνηση έχει άποχτήσει οικονομικο-πολιτική σύνδεση με την Αγγλία κι' έχει ξασφαλίσει και τή διεθνή θέση της Έπανάστασης. Η κυβέρνηση κι' ο Μαυροκορδάτος έχουν τις καλύτερες έλπίδες και τις μεγαλύτερες άυταπάτες.

1825. Στις 12 Φλεβάρη ο Μπραήμης ξεκινώντας άπ' τή Σαλαμίνα βγαίνει άνενόχλητα στη Μεθώνη. Στέλνει τὸ στόλο πίσω και φέρνει δεύτερη άποστολή, έτσι πού στις 9 Μάρτη χτυπάει τήν Πύλο με 10 χιλ. πεζούς και 1.000 ίππεις και στις 19 Απρίλη μεταφέρει στην Κρήτη άλλες 4 χιλ. πεζούς και 500 ίππεις. Όλοι οι Έλληνες πρωταγωνιστές της πολιτικής πάλης φιλοδοξούν να άντιμετωπίσουν τὸ Μπραήμη και ν' άντλήσουν από τὰ πολεμικά πεδία τή χρειαζόμενη δύναμη για τήν έπιβολή της πολιτικής τους. Πρώτος έκστρατεύει ο πρόεδρος του έχτελεστικού Γ. Κουντουριώτης. Ο Κωλέττης φρόνιμα άποφεύγει τούς κιντώνους του πολέμου. Προτιμάει τις μηχανοργάνωσις φίες στα παρασκήνια. Ο Κουντουριώτης έχει στις διαταγές του οργανωμένα ρουμελιώτικα στρατεύματα και μόλις έφτασε στη Μεσσηνία γυρίζει στη Ανάπλι άπ' τήν Καλαμάτα και αφήνει άρχηγὸ τὸν πλοίαρχο Σκούρτη. Στις 7 Απρίλη ο Μπραήμης νικάει αὐτὸν τὸν πλοίαρχο τής στεριάς και οι Ρουμελιώτες φεύγουν για τή Ρούμελη, άφοῦ είχαν ρημάξει τήν Πελοπόννησο. Στα τέλη Απρίλη βγαίνει στη Σφακτηρία ο Μαυροκορδάτος με 1.000 Έλληνες. Είναι κυρίως νησιώτες με τὸν Τσαμαδό, τὸ Σαχίνη, κλπ. Ο Μπραήμης, δίχως άργοπορία τούς περικυλώνει, τούς χτυπάει από στεριά και θάλασσα και τούς σαρώνει. Ο κεί σκοτώθηκε ο Τσαμαδός, ο φιλέλληνας Σανταρόζα, ο Αναγνωστάκης, ο σταρᾶς, ο παλιὸς φιλικός, άγωνιστὴς στα 7νησα, γεροκλέφτης, σύμβουλος τροφος του Ζαχαριά. Άποδειχνεται ότι οι νησιώτες κι' οι πολιτικοί τους δέν τὰ καταφέρνουν σε στεριανὸ πόλεμο.

Η Έπανάσταση κιντυνεύει και ξεσπάει η έπαναστατική ένεργεια.

ηκότητα τῶν πολεμιστῶν. Στις ἀρχές τοῦ Μάη ἐκοστρατεύει μέ τῆ
 ἀ του ὁ Παπαφλέσας ἀπ' τ' Ἀνάπλι. Κατεβαίνουντας στή Μεσ-
 α, ξεσηκώνει τοὺς ἀγρότες, μαζεύει στρατὸ καὶ ταμπουρώνεται
 Μανιάκι τῆς Πυλίας. Ὁ Παπαφλέσας ξαίρει ὅτι τραβάει γιὰ σί-
 φο θάνατο. Τὸ νοιώθει καὶ τ' ἀσκέρι του. Οἱ καπεταναῖοι τοῦ
 κν νὰ τραβηχτοῦν πιὸ πίσω στὶς πλαγιές τῶν βουνῶν. Μὰ ὁ Πα-
 λέσας ξαίρει πὼς μετακίνηση σημαίνει διάλυση τοῦ στρατοῦ
 Ἀποφασιστικὸς κι' ἀγριεμένος μένει ἐκεῖ. Στις 20 Μάη τὸν χτυ-
 6.000 ἀραπάδες. Οἱ δικοὶ του φεύγουν καὶ μόνο 300 μένουν καὶ
 εμᾶν. "Ἐρχονται στὰ χέρια μέ τοὺς ἀραπάδες καὶ σέ φοβερό χαρο-
 εμο σκοτώνονται ὅλοι. Σκοτώθηκε κι' ὁ Παπαφλέσας. Ἦταν φύση
 ἴσκειο ὅπως ἡ ἐποχὴ του κι' ἡ ἀγροτιά. Γεννήθηκε στήν Πολιανὴ
 Μεσσηνίας στὰ 1788. Τὸν ἔκαμαν καλόγερο. Συγκρούστηκε μέ
 οὺς Τούρκους καὶ ἔφυγε στή Ζάκυνθο, κι' ἀπὸ κεῖ στήν Πόλη ὅπου
 ε ἀρχιμανδρίτης καὶ φιλικός. Τὸ ἐπαναστικὸ πάθος τὸν φλόγιζε
 σὰ θύελλα σάρωνε παντοῦ ἐμπόδια καὶ δισταγμούς καὶ ἀναβε
 ἐπαναστατικὴ φωτιά. "Ὅπως ὅλοι οἱ ἡγέτες τῆς φιλικῆς, δὲν ἀπῆκε
 αἶρα στὸ σωστὸ κοινωνικὸ νόημα τῶν πολιτικῶν ἀγῶνων. Πέθα-
 ἔνδοξά μέ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι. Βρῆκαν τὸ κορμὶ του χῶρια ἀπὸ τὸ
 ἄλι του. "Ἔστησαν τὸ νεκρὸ του ὀλόρθο. Ὁ Μπραῆμης τὸν κῦτ-
 ε. « Ἀλήθεια, εἶπε, ἦταν παλληκάρι. "Ἄν ἡ Ἑλλάδα ἔχει κι' ἄλ-
 οὺς τέτοιους, δύσκολα θὰ τὴ σκλαβώσουμε».

Τὴν ἴδια μέρα ἡ κυβέρνησις δίνει γενικὴ ἀμνηστία. Οἱ κρατού-
 οἱ τῆς Ὑδρας ἀφήνονται ἐλεύθεροι. Λεῖπει μόνο ὁ Μητροπέτρο-
 ρς. Ζύγωσε τὰ 80 χρόνια. Σύντροφος τοῦ Ζαχαριᾶ. Ἀγωνιστὴς στὸ
 Ἀτέτσι καὶ σ' ἄλλες μάχες πέθανε ἀπ' τὶς κακουχίες τῆς φυλάκι-
 ρς. Τὸ ἐθνικὸ μέτωπο ξαναδένεται. Ὁ Κολοκοτρώνης ἔρχεται στ'
 Ἀνάπλι καὶ διορίζεται ἀρχιστράτηγος. Μυρίζεται τὶ φοβερό κίντυνο
 ὀτελεῖ ὁ Μπραῆμης. Προτείνει νὰ καταστρέψουν οἱ ἴδιοι οἱ Ἕλλη-
 οὺς τὸν τόπο, νὰ κάψουν τὴν Τρίπολη καὶ νὰ μὴν ἀφήσουν φωλιά γιὰ
 οὺς ἀραπάδες. Σίγουρα ὁ Γέρος ἔχει ἀκουστὰ τὴν ταχτικὴ τοῦ Κου-
 ρζῶφ ἀπέναντι τοῦ Ναπολέοντα καὶ γυρεύει νὰ τὸν μιμηθεῖ. Ἀνε-
 ἔνει στήν Ἀρκαδία, καπεταναῖοι καὶ παλληκάρια τρέχουν ἀπὸ
 ντοῦ κοντὰ καὶ πιάνει τὰ περάσματα στὰ βουνά, ποὺ φέρνουν ἀπ'
 Μεσσηνία στήν Ἀρκαδία. Μὰ ὁ Μπραῆμης δὲν εἶναι Δράμαλης.
 ρς 6—7 Ἰούνη τὸν χτυπάει, ἀνοίγει δρόμο καὶ μπαίνει στήν Τρίπο-
 ποὺ τῆς ἔχουν βάλει φωτιά οἱ Ἕλληνες. Ὁ Μπραῆμης γρήγορα
 εβαίνει στὸ Ἄργος γιὰ νὰ χτυπήσει τ' Ἀνάπλι. Μὰ ὁ Μακρυγιάν-
 ρς κι' ὁ Ὑψηλάντης ἔχουν πιάσει τοὺς Μύλους μέ 350 παλληκάρια καὶ
 ν σταματᾶν. Ὁ Μπραῆμης ξαναγύρισε στήν Τρίπολη. Στρώνεται
 εἶ κι' ἀρχίζει τρίχρονη φοβερὴ πάλη μέ τὸν Πελοποννησιακὸ λαό.

Πρὶν προχωρήσουμε, λίγα λόγια γιὰ τὴν κατάστασι στήν Ἑλ-
 δα. Ὁ Μακρυγιάννης, μικροκαπειτάνιος, φιλικὸς κι' ἀπὸ τοὺς εἰλι-
 κινέστερους καὶ λαϊκώτερος ἀγωνιστὴς, γράφει λίγα λόγια ποὺ
 ραχτηρίζουν τὴν κατάστασι ποὺ κυριαρχοῦσε τότε στ' Ἀνάπλι
 ἰ τις πολεμικὲς μέθοδοι τῶν καπεταναίων τῆς κυβέρνησις. Ἀνα-
 ρνει δυὸ διορισμένους ἀπὸ τὴν κυβέρνησι Κουντουριώτη ἀρχηγούς.
 Χατζη-Στεφανῆ καὶ τὸ Χατζη-Γιώργη καὶ λέει πὼς ἔπαιρναν λί-

ρες και στη Μεσσηνία πολεμοῦσαν «**μὲ κότες και κρασιὰ**» κι' ἄμο-
ζύγωσε ὁ Μπραήμης τραβᾶν γιὰ τ' Ἀνάπλι ποῦναι «**καζίνα και**
μπιλιάρδο». Ὁ ἴδιος ὁ Μακρυγιάννης γράφει γιὰ τὸν Κ. Τζαβέλλ-
λα πὼς ἄλλοι πολεμοῦσαν και σκοτώνονταν κι' αὐτὸς πλερώνονταν
και μάζευε λίρες ἐγγλέζικες. Ὁ Γκούρας ἐπίσης πλερώνονταν γιὰ
12 χιλ. στρατιῶτες ἐνῶ δὲν εἶχε οὔτε χίλιους. Ἡ ἀγροτιὰ ἦταν στο-
νύχιο και στὰ δόντια τῶν καπεταναίων και τῶν ἀρχόντων ποῦ τὴ ρή-
μαζαν μὲ τις εἰσπράξεις τῶν φόρων. Τέτοιο πάθος τοὺς ἔκαιε γιὰ τὰ
λεφτὰ, και λεφτὰ μποροῦσαν νὰ ξασφαλίσουν, κυρίως και δίχως
κίντυνο, μὲ τὰ νοίκια τῶν ἐσόδων ποῦ στὴν Κόρθο, οἱ Νοταράδες
σκοτώσαν μὲ τις πέτρες ἕναν καλόγερο γιὰτὶ πῆγε νὰ τοὺς ἀντιπράξει
στὴ δῆθεν δημοπρασιὰ τῶν ἐνοικίων.

Χτυπητὴ εἰκόνα γιὰ τὸ τί γίνονταν στ' Ἀνάπλι και πὼς ἀντι-
μετώπιζαν τὰ λαϊκὰ ἐπαναστατικὰ στοιχεῖα τὴν κατάσταση μᾶς δι-
νει ἡ στάση τοῦ Γ. Γενναδίου. Ἦταν δάσκαλος, παλιὸς φιλικὸς
και βρίσκονταν αὐτὲς τις δύσκολες μέρες στ' Ἀνάπλι, ὅπου κυριαρ-
χοῦσε ὁ πανικὸς μὲ τὴ ραγδαία προέλαση τοῦ Μπραήμη. Στὴν πλα-
τεῖα τ' Ἀναπλιοῦ, ποῦ ἦταν γιομάτη κόσμο και ἰδίως παλληκάρια, ὁ
Γεννάδιος ἀρχίζει νὰ βγάνει λόγο. «Ἡ πατρις κινδυνεύει, ὁ ἀγὼν
ματαιοῦται, ἡ ἐλευθερία ἐκπνέει» φωνάζει, τονίζοντας ὅτι χρειάζον-
ται ἄλογα γιὰ νὰ ὀργανωθεῖ ἱππικὸ και ν' ἀντιμετωπιστεῖ ὁ Μπραή-
μης. Μὰ ἄλογα δὲν ὑπάρχουν, λέει ὁ Γεννάδιος. Ὡστόσο ἐδῶ στ'
Ἀνάπλι βλέπουμε πολλοὺς ἄρχοντες νᾶχουν ἀπὸ δύο και τρία
ἄλογα γιὰ νὰ γυρνᾶν καβάλλα. Αὐτὰ τὰ ἄλογα νὰ μαζέψουμε
νὰ κάνουμε τὸ ἱππικὸ. Κι' ὁ ἴδιος ρωτᾶει τὰ πλήθη: «Κι' ἂν δὲν μᾶς
τὰ δώσουν τὰ παίρνουμε διὰ τῆς βίας». Τὰ παλληκάρια ἐνθουσια-
σμένα φωνάζουν ὁμόφωνα μὰ πρὶν προφτάσουν νὰ ἐφαρμόσουν αὐτὴ
τὴν ἐπαναστατικὴ ἀπόφαση 100 ἄλογα φέρνουν και τὰ χαρίζουν οἱ
ἰδιοχτῆτες τοὺς γιὰ τις ἀνάγκες τοῦ ἀγῶνα.

Λεπτομερειακὴ μελέτη τῆς Ἐπανάστασης θὰ μᾶς παρουσιάσει
πλῆθος τέτοιους λαϊκοὺς ἡγέτες ἀπ' τὸν Καρατζᾶ ὡς τὸν Γεννάδιο
ποῦ ξεσήκωναν τις λαϊκὲς μᾶζες, τις ἔρριχναν μ' ἐνθουσιασμό στὸν
ἀγῶνα και συδαύλιζαν κάθε τόσο τις φλόγες τῆς ἐπανάστασης.

Στὴ Δυτικὴ Ἑλλάδα ὁ Κιουταχῆς ἀρχίζει στὶς 15 Ἀπρίλη νὰ πο-
λιορκεῖ τὸ Μεσολόγγι. Ἔχει πάρει ρητὴ διαταγὴ ἀπ' τὸ Σουλτᾶνο νὰ
ξοφλήσει μὲ τὸ Μεσολόγγι. Ἐκεῖ εἶναι κλεισμένοι 12.000 ἄνθρωποι.
Ἀπ' αὐτοὺς 4 χιλ. εἶναι τὰ καλύτερα παλληκάρια τῆς Ρούμελης και
1.000 ντόπιοι, ποῦ κρατᾶν τουφέκι. Τὸ Μεσολόγγι εἶναι ὀχυρωμένο
καλύτερα τώρα και ἀποκρούει τις ἐφοδες τοῦ Κιουταχῆ. Σ' ἐπικου-
ρία μπαίνουν στὸ Μεσολόγγι κάθε τόσο ὀμάδες ἐπαναστάτες μὲ τὸν
Κίτσο Τζαβέλλα, τὸ Φωτομάρα, τὸ Στράτο, τὸ Σαδῆμα και ἄλλους
καπεταναίους. Ὁ Μιαούλης τὸ τροφοδοτεῖ στὰ τέλη Αὐγούστου. Ὁ
Ἑλβετὸς Μάγιερ ἐκδίδει τώρα τὰ «ἐλληνικὰ χρονικά» και ἐμψυχώνει
τοὺς πολιορκούμενους. Γιὰ τὸν Κιουταχῆ εἶναι ἀδύνατο πρᾶμμα νὰ
πάρει τὸ Μεσολόγγι. Γιὰ ἐπικουρία τοῦρχεται ὁ Μπραήμης μὲ 8.000
ἀραπάδες τὸ Νοέμβρη—Δεκέμβρη 1825. Τὸ Μεσολόγγι γίνεται τὸ
σύμβολο τῆς Ἐπανάστασης. Ὁ Μπραήμης βλέπει τὰ ὀχυρώματα τοῦ
Μεσολογγιοῦ, μιλάει περιφρονητικὰ γιὰ τὸ φράχτη ποῦ δὲ μποροῦσε

πάρει ὁ Κιουταχῆς καὶ διατάζει ἔφοδο.

Οἱ Πολιορκούμενοι ἐνεργοῦν ἀντεπίθεση μὲ τὰ γιαταγάνια χέρια καὶ κάνουν θραύση στοὺς ἀραπάδες. Οἱ δυὸ πασάδες ἐργάζονται καὶ σφίγγουν τὴν πολιορκία ἀπὸ στεριά καὶ θάλασσαν. Τὸ ψωμὶ λιγοστεύει καὶ τὸ σιτηρέσιο περιορίζεται σὲ 30 δράμια ἡμερησίως. Ὁ Μιαούλης πρόλαβε καὶ τροφοδοτεῖ τὴν φρουρὰ γιὰ μῆνες. Ὁ ἠρωϊκὸς ναύαρχος βγαίνει ὁ ἴδιος στὸ Μεσολόγγι. Οἱ ἀράδες μπάζουν στὴ λιμνοθάλασσα μικροκάϊκα ἀρματωμένα καὶ κάνουνε τὰ περάσματα ὄλα. Πιάνουν τὸ νησάκι Βασιλάδι. Δοκιμᾶνε νὰ πάρουν τὴν Κλεῖσοβα πού τὴν ὑπερασπίζουσαν ὡς 130 Σουλιῶν Ἀρβανῖτες καὶ Ἀραπάδες, κάνουν ἀμιλλα στὴν ἐπίθεση, ὅπου γίνονται συφορές καὶ 1.500 ἀπὸ δαύτους σκοτώνονται κι' ἀνάμεσά τους κι' ὁ Χουσεῖν, ἐκεῖνος, πού πῆρε τὴν Κρήτη καὶ τὴν Κάσσο. Τόσο τὸ ψωμὶ τελειώνει. Τὰ ἑλληνικὰ καράβια ξανάρχονται μὲ τὰ ἄλλα μὰ δὲν μποροῦν νὰ περάσουν. Ἡ ἀθάνατη φρουρὰ χάνει τὴν εὐταΐα ἐλπίδα γιὰ ἐπικουρία. Τὰ πάθη εἶναι κορυφωμένα. Γιὰ ἀποφυγὴν ἀποδοχὴν οὔτε κουβέντα μπορεῖ νὰ γίνῃ. Φάγαν τις γάτες, τὰ κύνια, ποντίκια, ὅ,τι ἄλλο βρῖσκονταν. Σκελετωμένοι ἀπ' τὴν πείναν ἀποφασίζουν τέλος ν' ἀνοίξουν δρόμο μέσα ἀπ' τις γραμμὲς τῶν πολιορκητῶν. Γίνεται συζήτηση νὰ σφάξουν ὄλα τὰ γυναικόπαιδα, νὰ μὴ πέσουν στὰ χέρια τῶν ἐχτρῶν. Τὴ νύχτα τῆς 10 Ἀπρίλη ἡ φρουρὰ ρίχνεται πρὸς τὰ μπρὸς μὲ τὰ γιαταγάνια στὰ χέρια. Πιάνουν δρόμο, πιάνουν τὰ βουνά καὶ μόλις 1.300 φτάνουν ζωντανὰ στὰ Σάλωνα. Τὰ γυναικόπαιδα, γέροι, λαβωμένοι, ἀρρωστοὶ δοκιμᾶνε ν' ἀκολουθήσουν. Δὲν τὰ καταφέρνουν, τραβιοῦνται πίσω. Τὸν ἄνθρωπο τὸν ἀποκτενοῦν κι' οἱ νικητὲς στὴν πόλη καὶ σὲ φοβερὸ χαροῦμα ὁλοκληρώνεται ἡ θυσία. Τὸ τελευταῖο μέσο ἄμυνας εἶναι ἡ ἀποκτενοὺσα ἐπιτομή. Ἐτοι ὁ Γέρο—Καψάλης πετάχτηκε στὸν ἀέρα μὲ "Ἕλληνες καὶ Τούρκους μαζί." Ἐτοι ἔπεσε τὸ Μεσολόγγι καὶ ἡ ἑλληνικὴ Ἑλλάδα προσκύνησε. Ὁ Μπραῆμης γυρνᾷ στὸ Μωρητῶν. Ἐρχόμενος ἀπ' τὴν Πύλο τὰ χιόνια τοῦ Ταυγέτου, λέει στὸ Γάλλο ἀρχο: «Βλέπεις πῶς λυώνουν τὰ χιόνια σὲ κείνα τὰ βουνά; Ἐμεῖς θὰ λυώναμε καὶ μεῖς, ἂν οἱ πολιορκούμενοι εἶχαν ψωμὶ ἀκόμα δυὸ βδομάδες».

Τὸ Μεσολόγγι διαλάλησε ὅτι ἡ Ἐπανάσταση εἶχε χέρια γερὰ ἀρκετὰ νὰ κρατήσουν τὰ ἄρματα. Ἐλειπαν μόνον τὰ καθοδηγητικὰ χέρια νὰ ὀργανώσουν καὶ νὰ κατευθύνουν τις δυνάμεις της. Ὁ Κιουταχῆς πέρασε στὴν Ἀνατολικὴ Ἑλλάδα καὶ τὸν Αὐγούστο 1826 ἔφθασε στὴν Ἀθήνα κι' ἀρχίζει ἡ πολιορκία τῆς Ἀκρόπολης. Τὴν ἀσπίζε ἀρκετὴ φρουρὰ μὲ τὸ Γούρα ἐπικεφαλῆς, ἄπληστο καὶ ἄπειρο καπετάνιο, πού ὅπως λέει ὁ Μακρυγιάννης «γιόμισε τενεκέ καὶ τοὺς ἔχωσε» πλοῦτη ἀρπαγμένα ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους. Ἡ Ἐπανάσταση περνᾷ τέτοια κρίση πού ὄλοι οἱ κορυφαῖοι ἡγέτες πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ ὑπόγραψαν, ὅπως θὰ δοῦμε, τὴν αἰτιολογίαν ὑποτέλειαν στὴν Ἀγγλία. Σ' αὐτὴ τὴ φοβερὴ στιγμή βγαίνει ἐπὶ σκηνῆς ὁ Γ. Καραϊσκάκης. Ἡ Ἐπανάσταση, σάν τὸ μυθικὸ Ἄντιλ, ἀντλεῖ δυνάμεις ἀπ' τις μάζες καὶ φανερώνεται ἀνίκητη.

Ὁ Καραϊσκάκης γεννήθηκε στὰ βουνά τῆς Πίνδος. Ἦταν γυιὸς

καλόγριας από άγνωστο πατέρα. Κλέφτης άπ' τὰ νειᾶτα του, ψυχογυιός καὶ παλληκάρι τοῦ Κατσαντώνη, ὑπηρέτησε στὴ φρουρὰ τοῦ Ἀληπασᾶ. Μικροκαπετάνιος στὰ χρόνια τῆς Ἐπανάστασης, ἀναρχούμενο, ἀτίθασσο στοιχείο, λίγο ἐνδιαφέρονταν γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ ἔθνικοῦ ἀγώνα. Ἦταν στὰ ρουμελιώτικα στρατεύματα τοῦ Κωλέττη στὸν ἐμφύλιο πόλεμο καὶ τότε συνδέθηκε στὰ κρυφὰ μὲ τὸν Κολοκοτρώνη. Τώρα στὰ μέσα τοῦ Ἰούνη 1826 ἔρχεται στ' Ἀνάπλι, μιλάει μὲ τὸ Γέρο, γυρεύει τὴν ἐνίσχυσή του καὶ ζητάει ἀπὸ τὴν κυβέρνηση νὰ τὸν διορίσει ἀρχιστράτηγο στὴ Στεριά. Ἡ κυβέρνηση μὴ ἔχοντας καὶ τίποτα ἄλλο νὰ κάνει τοῦ δίνει ἕνα ἀπλό διορισμό. Φεύγει ἀπ' τ' Ἀνάπλι, ἔρχεται στὴν Ἐλευσίνα καὶ σὲ λίγο ἔχει στρατόπεδο ἀπὸ 3.500. Ὁ ἀπειθαρχος κλέφτης ἀναλαβαίνει νὰ πειθαρχήσει τὰ πεινασμένα μπουλούκια τῶν παλληκარიῶν καὶ νὰ μετρηθεῖ μὲ τὸν πανίσχυρο Κιουταχῆ. Τὰ παλληκάρια του τὰ πειθαρχεῖ, τὰ ψυχώνει καὶ δὲ ζητάει παρὰ μόνο τροφές καὶ μπαρουτόβολα. Δὲν παίρνουν μιστὸ ὅπως καὶ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς Ἐπανάστασης. Καὶ στὸ μεταξύ ὁ Μαυροκορδάτος ἀκοίμητος σὲ ραδιουργίες ἐνίσχυσε ἄλλο στρατόπεδο ἀπὸ Σουλιῶτες στὰ Μέγαρα καὶ τοὺς πλέρωναν γιὰ νὰ ματαιώσουν τὶς προσπάθειες τοῦ Καραϊσκάκη. Μὰ ὁ Καραϊσκάκης γρήγορα ἀποδείχεται σὰν τὸ πιὸ γνήσιο παιδί τῆς ἐπαναστατημένης ἀγροτιάς. Χτυπιέται στὸ Χαϊδάρι μὲ τὸν Κιουταχῆ καὶ ὑποχωρεῖ στὴν Ἐλευσίνα.

Ἐκεῖ κρατάει, τὸ στρατόπεδό του φτάνει τὶς 5 χιλ. Στις 30 Σεπτέμβρη σκοτώνεται ὁ φρούραρχος τῆς Ἀκρόπολης Γούρας. Ὁ Καραϊσκάκης μπάζει τὸν Κριεζώτη μὲ 450 παλληκάρια καὶ ἀσφαλίζει τὴν Ἀκρόπολη. Δυναμώνει καὶ τὸ στρατόπεδο τῆς Ἐλευσίνας καὶ στις 25 Ὀκτώβρη ξεκινάει γιὰ ἐκστρατεία στὴ Στερεά. Ὁ Γέρος τὸν ἐνίσχυσε μὲ τὸ γιό του Γενναῖο καὶ τὸ Νικηταρᾶ. Νικάει σὲ τρεῖς μάχες τοὺς Τούρκους. Στὴν Ἀράχωβα στέλει πυραμίδα ἀπὸ 2.500 τούρκικα κεφάλια. Ὁλη ἡ Ρούμελη πιάνει ξανὰ τ' ἄρματα καὶ στις 23 Φλεβάρη 1827 ὁ Καραϊσκάκης γυρνάει στὴν Ἐλευσίνα, ὅπου τὸ στρατόπεδο ἔχει αὐξήσει σὲ 6 χιλ. μὲ δυὸ βάσεις τὴν Ἐλευσίνα καὶ τὸ Φάληρο, ποὺ ἐνώνονται. Τὸ στρατόπεδο ἐνισχύεται μὲ ἐφόδια. Ὁ Φαβιέρος μπάζει μὲ τολμηρὴ πορεία στὴν Ἀκρόπολη μπαρουτόβολα. Γύρω ἀπ' τὴν Ἀθήνα συγκεντρώνεται τὸ κέντρο τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀγώνα. Ἔρχονται τὰ δυὸ ἀτμοκίνητα καράβια ἢ «Ἑλλάς» καὶ ἡ «Καρτερία» καὶ βοηθᾶν τὸ στρατό. Περιπολοῦν ὡς τὴν Εὐβοία καὶ ἀποκλείουν τὸν Κιουταχῆ ἀπὸ θάλασσα. Ὁ Καραϊσκάκης ἀποφεύγει ἀποφασιστικὴ μάχη καὶ μεγαλοφυέστατα ἐπιδιώκει νὰ πιάσει τὸν Ὠρωπό, τὸ Μαραθῶνα, νὰ κόψει τοὺς δρόμους τροφοδοσίας τοῦ Κιουταχῆ καὶ ἀπὸ πολιορκητὴ νὰ τὸν μετβάλλει σὲ πολιορκούμενο. Δυστυχῶς οἱ κυβερνήσεις τῶν ἔμπορο—κοτσαμπάσηδων ποὺ ἄλλοτε στις κρίσιμες στιγμὲς ἦταν ἀνίκανες νὰ βοηθήσουν, τούτῃ τῇ φορᾷ χαντάκωναν τὴν Ἐπανάσταση. Ἡ Γ' Ἐθνοσυνέλευση ἔχει βγαλμένο ναύαρχο τὸν Ἀγγλο τυχοδιώκτη Κόχραν καὶ ἀρχιστράτηγο τὸν Τζώρτζι. Ὁ Μακρυγιάννης γράφει γιὰ δαύτους πὼς «ὁ Κόχραν θὰ πάγαινε τὰ καράβια στὰ βουνὰ καὶ ἀπάνου στὰ κάστρα, κι' ἔλεγε τῶν Ἑλλήνων ὁ Τζώρτζις μὲ τὴ γολέττα θὰ κυνήγαγε τοὺς Τούρ-

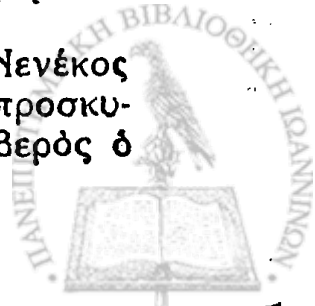
ους» ἐνῶ «ὁ Μιαούλης ὁ καυμένος μὲ σταροκάραβα ἀλώνιζε τοὺς Τρίποντες (τρίκροτα Γ.Σ.) καὶ φρεγάδες τῶν Τούρκων κι' ὁ Καραϊσκάκης μὲ τοὺς γυμνοὺς ἔφταιξε πύργους τὰ κεφάλια τῶν...Τούρκων».

Ὁ Καραϊσκάκης μαθαίνοντας τὸ διορισμὸ τῶν καινούριων ἀρχηγῶν λέει μὲ βαθεῖα πίκρα στὸ Μακρυγιάννη, «σῆκω νὰ φύγουμε κύτοὶ θέλουν νὰ μᾶς φᾶνε», ἐννοῶντας τὴν κυβέρνησι. Καὶ δὲν ἔφυγε ἑβραία μὰ γιὰ ν' ἀσφαλιστεῖ γύρεψε νὰ συμπεθεριάσει μὲ τὰ τζάνια κι' ἀρραβώνιασε τὴν κόρη του μὲ τὸ γιό τοῦ Νοταρᾶ. Γρήγορα φάνηκε ὅτι οἱ ξένοι ἀρχηγοὶ ἔπαιξαν κορώνα—γράμματα τὴν Ἐπαναστάσι. Ζητᾶν ἄμεση ἔφοδο ἐναντία στὸν Κιουταχῆ. Ὁ Καραϊσκάκης ἄρρωστος, φυματικός, τοῦ κάκου τοὺς ἐκθέτει τὸν κίντυνο. «Θὰ μᾶς φᾶνε αὐτοὶ οἱ Φράγκοι μὲ τὴν ἀβασταγιά τους», λέει βαριεστημένος. «Κι' αὐτὸ εἶναι ποὺ τὸν ἔκαμε τὸ περισσότερο νὰ πάγει νὰ σκοτωθεῖ», γράφει ὁ Μακρυγιάννης. Ἡ ἔφοδο ὀρίστηκε γιὰ τὸ βράδυ τῆς 22 Ἀπρίλη 1827. Κεῖνη τῆ μέρα ὁ Καραϊσκάκης λαβώνεται σὲ ἀσημαντὴ συμπλοκὴ στὸ Φάληρο, τὸν μεταφέρουν στὴν Κούλουρη καὶ πεθαίνει. Ἡ ἔφοδο γίνεται στὶς 23 τὸ βράδυ καὶ οἱ Ἕλληνες παθαίνουν τρομακτικὴ συφορά. 1.500 σκοτώθηκαν, τὸ ἄνθος τῶν παλληκαριῶν τῆς Ρούμελης καὶ πολλοὶ καπεταναῖοι, ἰδίως Σουλιῶτες. Ἡ κυβέρνησι καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῆς στάθηκαν ἀνίκανοι νὰ κρατήσουν τὸ στρατόπεδο ποὺ διαλύθηκε καὶ ἡ Στερεὰ προσκύνησε. Ἡ Ἀκρόπολις μπόρουσε νὰ κρατήσῃ καὶ ἡ φρουρὰ τῆς δὲν ἤθελε νὰ παραδοθεῖ. Ὁ Κόχραν τὴν ἐξεβίασε μὲ ἐγκατάλειψη κι' ἔτσι συνθηκολόγησε.

ΤΟ ΧΑΡΟΠΑΛΕΜΑ ΤΟΥ ΜΩΡΗΑ ΜΕ ΤΟΝ ΜΠΡΑΗΜΗ.

Ὁ Μπραήμης ἅμα γύρισε στὴν Τρίπολι, ἀπ' τὴν ἐπιδρομὴν στὸ Ἄργος, τὴν ὀργάνωσε σὲ βάση καὶ ἄρχισε φοβερὴς ἐπιδρομὴς στὶς περιφέρειες Ἀρκαδίας καὶ Λακωνίας. Ὁ Κολοκοτρώνης δοκίμασε πρῶτα νὰ τὸν ἀποκλείσῃ στὴν Τρίπολι, ὅπως ἔκανε πρὶν 5 χρόνια συσταίνοντας στρατόπεδα γύρω στὰ βουνά. Μὰ ὁ Μπραήμης τὸν νίκησε πολλὰ φορές καὶ ἀκολουθεῖ τὴν ταχτικὴν τοῦ κλεφτοπόλεμου. Ὅταν ὁ Μπραήμης ἔλειπε στὸ Μεσολόγγι τοῦ κάκου προσπάθησε ὁ Γέρος νὰ ξαναπάρῃ τὴν Τρίπολι. Ὁ Μπραήμης γυρίζοντας ἀρχίζει τὶς ἐπιδρομὴς στὶς διάφορες ἐπαρχίες καὶ ρημάζει τὰ πάντα. Δυὸ φορὸς δοκίμασε νὰ μπεῖ στὴ Μάνη. Μὰ οἱ Μανιάτες τὸν ἀπέκρουσαν. Ὁ Κολοκοτρώνης τὸν παρακολουθεῖ κατὰ πόδι. Ὁ ἴδιος, ὁ γυῖός του γενναῖος, ὁ Πλαπούτας, ὁ Νικηταρᾶς, ἄλλοι καπεταναῖοι, σκόρπια μπουλούκια οἱ ἀγρότες τὸν χτυπᾶν ἀδιάκοπα κι' ἀπὸ παντοῦ. Ἀρπάζουν ἐφοδιοπομπὰς. Πετσοκόβουν μονωμένα τμήματα. Τὴν νύχτα γλυστρᾶν στὰ στρατόπεδά τους καὶ σκοτώνουν. Ὁ πληθυσμὸς φεύγει στὰ βουνά τῆς Μάνης, τοῦ Πάρνωνα, σ' ἄλλες ἀπάτητες μεσιές. Τὸ ἕνα μέρος τῆς ἀγροτικῆς ἀρχίζει νὰ κουράζεται. Στὰ χωριὰ τῆς Πάτρας ἀρχίζει ἡ προδοσία. Ὁ Μπραήμης ξεχειμάζει τὴ χειμῶνα 1826)27 στὴ Μεθώνη καὶ τὴν ἀνοιξὴ ἀρχίζουν οἱ ἐπιδρομὴς.

Ἐνας καπετάνιος ἀπ' τὰ Σαγέϊκα τῆς Πάτρας, ὁ Νενέκος προσκυνάει, γυρίζει στὰ χωριὰ καὶ ἐκβιάζει τὸν κόσμον νὰ προσκυνήσῃ. Ὁ Μπραήμης καλοπιάνει τοὺς προσκυνημένους. Φοβερός ὁ

Κολοκοτρώνης καθιερώνει επαναστατική τρομοκρατία. «Βάλτε φωτιά και τσεκούρι, στήστε φούρκα και παλούκι», γράφει στους καταναείς του. Κι' αυτοί ξαίρουν καλά τή δουλειά τους. "Εναν πράχτορα του Μπραήμη τόν σκοτώνουν στα Καλάβρυτα, τόν βγάνουν στο δρόμο και αφήνουν χαρτί στο πτώμα του «προδότης του "Εθνους. Γυρνάν στα προσκυνημένα χωριά κι' ο Γέρος βγάνει διαταγές «όπου χωριό δέ γυρίσει πίσω είναι τὰ σπίτια του καύμένα, τ' αμπέλια τὸ καύμένα, θά τοὺς ἀφανίσω ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς γῆς». Ὁ Κολοκοτρώνης νοιώθει θαυμάσια τὴ σημασία τοῦ κλονισμοῦ τοῦ ἠθικοῦ καὶ τῆς συνθηκολόγησης. «Εἰς τὸν καιρὸν τοῦ προσκυνήματος ἐφοβήθηκα μόνον διὰ τὴν πατρίδα μου, ὄχι ἄλλη φορὰ οὔτε εἰς τὰς ἀρχὰς οὔτε εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Δράμαλη, ὅπου ἦρθε μὲ 30 χιλ. στρατεύματα ἐκλεκτό, οὔτε ποτέ, μόνον εἰς τὸ προσκύνημα ἐφοβήθηκα», γράφει στ' ἀπομνημονεύματά του. Εἶχε ἔξη γραμματικούς κι' ἔγραφαν μερὰ—νύχτα. Εἶχε διακόσιους σωματοφύλακες καὶ δὲν ξεκαβάλαζε ἀπὸ τὸ ἄλογό του. Ἦταν πανταχοῦ παρὼν στὴ Μεσσηνία, στὸ Λιόνταρι, στὴν Πάτρα, στὰ Καλάβρυτα.

"Ετσι ὁ Κολοκοτρώνης ξεσηκώνει τὴν ἀγροτιά, κρατεῖ τὴν Ἐπανάσταση στὴν Πελοπόννησο. Κι' ὁ πόλεμος συνεχίζεται μὲ ἀνισοδυνάμεις, καταστρεφτικός, ὀλέθριος. Στὸ τέλος Αὐγούστου 1827 Μπραήτης παίρνει καινούριες ἐπικουρίες καὶ βλέποντας ὅτι ἀποτυγχάνει ἡ πολιτικὴ τοῦ προσκυνήματος ἀρχίζει νὰ καταστρέφει σύρρα τὸν τόπο μὴ ἀφήνοντας οὔτε δένδρο, οὔτε φυτεία πουθενά.

ΑΓΩΝΑΣ ΣΤΗ ΘΑΛΑΣΣΑ 1825—1827

Σ' αὐτὴ τὴ περίοδο ἡ ἀποσύνθεση τοῦ ναυτικοῦ ἔχει προχωρήσει. Ἡ πειθαρχία ἔχει σπάσει, πολλὰ καράβια ἔγιναν πειρατικά καὶ τὰ πιδὸ πολλὰ ψαριανὰ καὶ ποτὲ δὲν συγκεντρώνεται στόλος ἀξιομαχος, ὅπως στὰ πρὶν χρόνια. Ὅσοσο ἔχουμε λαμπρὰ κατορθώματα καὶ ἡρωϊσμοὺς ἔστω καὶ ἂν ἦταν μονωμένα καὶ δὲν μπορούσαν νὰ κρίνουν τὴν Ἐπανάσταση. Ὁ Μιαούλης λυσσασμένος γιὰ τὴν συφορά τῆς Σφακτηρίας, ὅπου χάθηκε ὁ Τσαμαδὸς καὶ ἄλλοι συνάγωνιστές του, μπαίνει τολμηρὰ στὸ λιμάνι τῆς Μεθώνης καὶ καίει τρία πολεμικά καὶ τέσσερα φορτηγὰ στις 30 Ἀπρίλη 1825. Στὸ ἴδιο καιρὸ, 20 Ἀπρίλη, ὁ Γ. Σαχτούρης μὲ ἓνα τμήμα τοῦ στόλου νικάει λαμπρὰ στὸν Καφηρέα τὴν ἀρμάδα.

Μὰ τὸ πρόβλημα ἦταν νὰ κόψουν τὴν ἐπικοινωνία τοῦ Μπραήμη μὲ τὴν Αἴγυπτο. Στὴν Ὑδρα, μὴ βρίσκοντας ἄλλο τρόπο, ἀποφασίζουν νὰ κάψουν στὸ λιμάνι τῆς ἴδιας τῆς Ἀλεξάντρειας, τὸν αἰγυπτιακὸ στόλο. Ἐχουν μυστικὲς πληροφορίες γιὰ τὴν κατάστασιν ἐν τούτῳ τὸ λιμάνι. Δυὸ πολεμικά καὶ τρία μπουρλότα φεύγουν καὶ στις 29 Ἰούλη φτάνουν ὄξω ἀπ' τὸ λιμάνι. Ὁ Κανάρης ἔφτασε πρῶτος καὶ ἐπειδὴ ὁ ἀέρας ἦταν πρῖμος δὲν περιμένει τοὺς συντρόφους. Σηκώνει ρούσση σημαία καὶ προχωρεῖ ἀκολουθῶντας τὸν πλοηγὸν. Τὸ λιμάνι εἶναι πῆχτρα. Εἶναι μέσα 60 πολεμικά καὶ 150 εὐρωπαϊκὰ ἐμπορικὰ φορτωμένα κυρίως μπαμπάκι. Τὴν τελευταία στιγμὴ κόβει ὁ ἀέρας καὶ πιάνει μπουνάτσα. Ὅσοσο ὁ Κανάρης ζυγώνει τὸν αἰγυπτιακὸ στόλο, βάνει στὸ μπουρλότο φωτιά, πηδάει μὲ τοὺς συν

δάνειο και να στρατολογήσει τέσσερις χιλιάδες μισθοφόρους για να σώσουν την 'Επανάσταση απ' τους έθνικούς έχτρους. Τόν ίδιο καιρό, 24 'Ιούλη 1825, υπογράφεται και άπευθύνεται στο Βασιλιά της 'Αγγλίας ή περίφημη αίτηση που μ' αυτή «τό ελληνικόν "Εθνος θέτει έκουσίως τήν ιεράν παρακαταθήκην τής ίδιας έλευθερίας, άνεξαρτησίας και πολιτικής του ύπάρξεως υπό τήν μοναδικήν υπεράσπισιν τής Α. Μ. του Γεωργίου Δ'». 'Ο Γ. Κάνιγγ, πρωθυπουργός τής 'Αγγλίας, είχε ύποδειξει αυτή τήν ενέργεια για ν' άποδείξει ότι ή 'Αγγλία έχει έπιρροή και δικαιώματα στην 'Ελλάδα. Λίγο πιό πριν στις 12 Μάρτη 1825, είχε άναγνωρίσει τους ελληνικούς άποκλεισμούς πράμμα που σήμαινε, ότι άναγνώριζε τήν 'Ελλάδα έμπόλεμη.

Στό μεταξύ οι ξένες δυνάμεις μηχανορραφούν όλο και πιό άνοιχτά στην 'Ελλάδα. Τόν 'Ιούνη ό Γάλλος στρατηγός Ρός που βρίσκονταν στ' 'Ανάπλι, έπωναλαβαίνει ξανά μιá παλιότερη γαλλική ύπόδειξη του Σεβαστιάνι κι' άλλων για ν' άνακηρύξουν οι "Ελληνες τό γυιό του δούκα τής Αύρηλίας βασιλιά και ν' άνυψώσουν στο κάστρο τ' 'Αναπλιού τή γαλλική σημαία. Τό σχηματιζόμενο «γαλλικό» κόμμα με άρχηγό τόν Κωλέττη ύποστήριζε αυτή τή λύση. Τό βουλευτικό έξέτασε τό ζήτημα μα ό Γάλλος ναύαρχος Δερινύ άρνήθηκε κατηγορηματικά να έπέμβει σε τέτοια περίπτωση και να έπιβάλει άνακωχή στο Μπραήμη.

Μά ούτε οι Γάλλοι, ούτε οι "Αγγλοι, ούτε οι Ρώσοι, βοηθάν πραχτικά τήν 'Επανάσταση, που πρέπει μονάχη της ν' άντιμετωπίσει τό Μπραήμη και τόν Κιουταχί. Ούτε κι' ή κυβέρνηση είναι άξια να βοηθήσει τόν έθνικό άγώνα, να τροφοδοτήσει τουλάχιστο τό Μεσολόγγι, όσο είναι καιρός. 'Ο Κολοκοτρώνης και οι άρχοντες του Μωρηά άρχίζουν να πιέζουν τήν κυβέρνηση για έθνοσυνέλευση. Προκηρύχνει έκλογές και οι βουλευτές μαζεύονται τέλος στην 'Επίδαυρο στις μέρες που τό Μεσολόγγι άγωνιά. Πέφτει τό Μεσολόγγι και ή έθνοσυνέλευση διαλύεται, άφου παραδίνει τήν έξουσία σε 11μελή διοίκηση με τό Ζαΐμη έπικεφαλής. Βγαίνει ακόμα μιá 13μελής επιτροπή για να διαπραγματεύεται με τόν άντιπρόσωπο τής 'Αγγλίας Γ. Κάννιγγ, πρεσβευτή στην Πόλη. 'Η κυβέρνηση Ζαΐμη φάνηκε έξίσου με κείνη του Κουντουριώτη άνίκανη να βοηθήσει τόν έθνικό άγώνα. 'Ο Κολοκοτρώνης άφου δέν του στέλνουν τροφές και μπαρουτόβολα τους γράφει «άν ήξεύρετε καμμιά μηχανή να κάνει τό χώμα μπαρουτι και ταίς πέτραις μολύβι, στείλτε μου τό μηχανικό να τό κάμωμεν». Στην Κορινθία που δέν ήταν χτυπημένη απ' τόν πόλεμο οι Νοταράδες είχαν άνοίξει έμφύλιο πόλεμο για μιá όμορφη νύφη, τήν κόρη του Ρέντη.

Κάηκε τό Σοφικό και σκοτώθηκαν δυό χιλιάδες άνθρωποι. Στην Ρούμελη, όπως είδαμε, ή μεγαλοφυία του Καραϊσκάκη άναρριπίζει ξανά τή φλόγα τής 'Επανάστασης και καταρτίζει δυνατό επαναστατικό στρατό από τά πεινασμένα μπουλούκια, που γυρνούσαν πριν άδέσποτα και λήστευαν τόν κόσμο. Τώρα για ν' άνατρέψουν τήν κυβέρνηση Ζαΐμη ενεργοούν μαζί οι 'Υδραίοι κι' ό Κολοκοτρώνης που βρίσκεται σε σύνδεση με τόν Καραϊσκάκη. 'Η κυβέρνηση προκηρύχνει έκλογές για έθνοσυνέλευση στην Αίγινα. Οι όπαδοί των δύο άλλ.

ων μερίδων μαζεύονται στην Έρμιόνη, απέναντι στην Ύδρα τὸ Γε-
βρη 1828. Στὰ μέσα Μάρτη συμφωνῶν καὶ μαζεύονται στην Τροι-
ζήνα, ὅπου ἀναθεωρεῖται τὸ πολίτευμα τοῦ Ἑλλήνων.

Τὸ πολίτευμα τοῦτο εἶναι δημοκρατικὸ καὶ καθιερώνει τὴν
ἐξουσίαν τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας. Τὸ ἄρθρο 5 τοῦ Συντάγματος ὀρίζει «ἡ κυ-
ριαρχία ἐνυπάρχει εἰς τὸ ἔθνος. Πᾶσα ἐξουσία πηγάζει ἐξ
αὐτοῦ καὶ ὑπάρχει ὑπὲρ αὐτοῦ». Καθορίζει τὴν τέλεια διάκριση
ἐξουσιῶν τριῶν ἐξουσιῶν: νομοθετικὴ, ἐκτελεστικὴ, δικαστικὴ. Κατοχυρώ-
νει πρὸς πλεονεξία τὰ ἀτομικὰ δικαιώματα, τὴν ἐλευθερίαν τύπου, ἀπόρ-
ρητο ἐπιστολῶν, συνέρχεσθαι κλπ. Προστατεύει τὴν ἰδιοκτησίαν πού-
θεν ἀπαλλοτριώνεται παρά μόνον μὲ προηγούμενη ἀποζημίωση καὶ γιὰ
ἐπιβλαβὴ ὄφελος. Μὰ συνάμα τὸ πολίτευμα ἀναθέτει τὴν ἐκτελεστικὴν
ἐξουσίαν σ' ἓναν κυβερνήτην. Καὶ τέτοιο ἐκλέγουν τὸν Κόντε Γ. Καπο-
δίστρια. Τὴν ἐκλογήν τὴν ἐπιβάλλει ὁ Κολοκοτρώνης καὶ παίρνει καὶ
τὴν συγκατάθεσιν τοῦ Ἑλλήνων μοιράρχου Ἀμιλτον, ἀφοῦ προηγούμε-
να διόρισαν ἀρχηγούς τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου τοὺς Ἑλλήνων
Ζώρτζ καὶ Κόχραν. Στὴν Τροιζήνα ἔχουμε καινούριον συμβιβασμόν.
Οἱ ὀλιγώτατοι δημοκράτες νέοι, ὅπως τοὺς λέει ὁ Τρικούπης ἐπέ-
βαλαν τὴν δημοκρατικὴν ἀρχήν, στηριζόμενοι στ' ἀριστερὰ στοιχεῖα.
Ὁ «Ἑλλήνων κόμμα» τῶν ἐμπορο—κοτσαμπάσηδων, μὲ τὸ Μαυροκορ-
δάτο, παράδωσαν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου στοὺς
Ἑλλήνων. Καὶ τὸ «ρουσσικὸ κόμμα» τοῦ Κολοκοτρώνη ἐπέβαλε γιὰ
κυβερνήτην τὸν ὑπάλληλον τοῦ Τσάρου Καποδίστρια.

Ὡς πού νᾶρθῆναι ὁ Καποδίστριας βγάνουν τριμελῆ ἀντικυβερνη-
τικὴ ἐπιτροπὴ ἀπ' τὸν Γ. Μαυρομιχάλην, τὸ Νάκο καὶ τὸν Ἰ. Μιλαήτην.

Στὸ μετὰ τὸ Μωρητῶν καὶ τὴν Ρούμελη συνεχίζεται ἀπεγνω-
σμένῳ ἡ Ἐπανάστασις. Κλείνει πρὸς τὰ ἔξω χρόνια καὶ μπαίνει στὰ
ἐπιβλαβή. Στὸ ἐνεργητικὸν τῆς ἔχει λαμπρὰ κατορθώματα, ἡρωϊσμούς,
ἐπιβλαβή δείγματα μαζικῆς αὐτοθυσίας. Δὲν εἶναι πρὸς τὰ Ἐπαναστα-
τικὰ, τὰ δημοκρατικὰ στοιχεῖα τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς, πού
παρακολουθοῦν καὶ ἐνισχύουν τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν. Ἡ Ἐπα-
νάστασις κίνησε καὶ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν σὲ πλα-
ταῖα λαϊκὰ στρώματα, πού πιέζουν τὴν κυβερνήσασιν νὰ ἀπολυτρώ-
σῃ ἓν ἔθνος, πού προτιμᾷ νὰ πεθάνῃ παρά νὰ ὑποδουλωθεῖ
ἕνα. Τὸ ἐμπόριον ἔχει παραλύσει στὴν Ἀνατολικὴν Μεσόγειον, πα-
θαίνει ζημιὰς καὶ διατρέχει κινδύνους, ὅπως ἀπόδειξε ἡ ἀπόπειρα
τῆς Ἀλεξάνδρειας.

Γιὰ τὴν ἴδιαν τὴν διπλωματίαν ἔχει καταστήσει ἐφιάλτης ἡ διατή-
ρησις τῆς Ἐπαναστατικῆς ἐστίας στὴν Τουρκίαν, πού κοντὰ στ' ἄλλα
προκαλεῖ ζητήματα ἀνάμεσα σὲ τὴν ἴδιαν τὴν εὐρωπαϊκὴν Δυνάμειν
καὶ ἀπειλεῖ νὰ προκαλέσῃ ἓναν καινούριον πόλεμον. Ἡ Ἑλλήνων και-
ροσκοπικὰ τραινάρει τὸ διακανονισμόν τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος, μὰ
ὡς ἂν ἐμπορικὴ, θαλασσινὴ δύναμις καὶ μὲ ἄμεσα συμφέροντα στὴν
Τουρκίαν καὶ στὴν Μεσόγειον, νοιώθει πρὸς πολὺ αὐτὴς τὴν ἐπιδράσειν
καὶ τὴν συνέπειας τοὺς. Ἐτσι συνεχίζοντας τὴν στροφὴν πού ἄρχισε
καιροσκοπικὰ καὶ δισταχτικὰ στὰ 1824 παίρνει πρωτοβουλίαν καὶ ὑπο-
γράφεται στὴν Πετροῦπολιν μὲ τὴν Ρωσσίαν σὲ 23 Μάρτη 1826 πρωτό-
κολλον γιὰ συνδιαλλαγὴν ἀνάμεσα σὲ Τουρκίαν καὶ Ἑλλάδα. «Γιὰ νὰ

δέσουν ὡς ἓνα βαθμὸ τὰ χέρια τοῦ Τσάρου μὲ κοινὴ ἐμφάνιση, γράφει ὁ Μάρξ, οἱ ἄλλες Δυνάμεις κλείσανε μαζύ του στὸ Λοντίνο σύμφωνο στὶς 6 Ἰούλη 1827...καὶ μὲ τὴ βοήθεια τῶν δυσκολιῶν ποὺ γεννήθηκαν ἀπ' ὅλα αὐτὰ τὰ δίχτυα τῆς ψευτιᾶς καὶ τῆς ἀπάτης ἡ Ρωσία βρῆκε ἐπὶ τέλους πρόφασή γιὰ τὸν πόλεμο τοῦ 1828—29». Στὶς 26 Νοέμβρη προσχώρησε καὶ ἡ Γαλλία καὶ στὶς 6 Ἰούλη 1827 τὸ πρωτόκολλο ἔγινε συνθήκη ποὺ ὄριζε ὅτι οἱ τρεῖς Δυνάμεις θὰ ζητοῦσαν ἄμεση ἀνακωχὴ ἀνάμεσα στὶς δυὸ ἐμπόλεμες χώρες. Τίποτα δὲν ἀναφέρνουν γιὰ τὶς ἐνέργειές τους, ἂν ἡ Πύλη ἀρνιόντανε. Γιὰ διακανονισμό τοῦ ζητήματος ἔπαιρναν τὴ βάση τῆς αὐτονομίας τῆς Ἑλλάδας μὲ ὑποτέλεια στὴν Τουρκία. Καὶ τὴν αὐτόνομη Ἑλλάδα τὴν περιορίζαν στὴν Πελοπόννησο καὶ τὰ νησιά.

Ὁ ρόλος τῆς ἀστοτσιφλικάδικης διπλωματίας ἦταν ὁλότελα ἐπουσιώδης. Στάθηκε σημαντικὸς μόνον στὸ νὰ βάλει τὶς βάσεις τῆς οἰκονομικῆς ὑποδούλωσης τῆς Ἑλλάδας καὶ νὰ τὴν παραδώσει στὸν τσαρικό ὑπάλληλο Καποδίστρια.

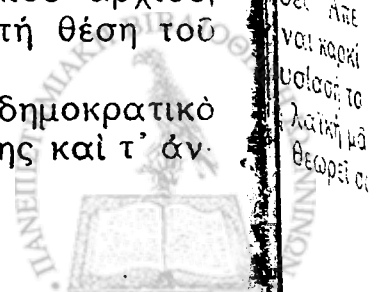
Ἡ ἀστεϊρευτὴ δύναμη καὶ ἡ καταπληχτικὴ ἀντοχὴ τῆς Ἐπανάστασης ἐπέβαλαν τὴν ἐπέμβαση τῶν Δυνάμεων. Οἱ ναυτικὲς τους μοῖρες ζήτησαν ἀπὸ τὸ Μπραῆμη ἀνακωχὴ. Αὐτὸς συνεχίζει τὸν πόλεμο καὶ οἱ σύμμαχοι μπαίνουν στὸ λιμάνι τοῦ Ναυαρίνου ποὺ βρίσκονταν ὁ Τουρκο—αἰγυπτιακὸς στόλος μὲ πρωτοβουλία τοῦ Ἄγγλου Κόδρικτων στὶς 8 Ὀκτώβρη 1827. Οἱ Τοῦρκοι χτυπᾶν πρῶτοι μὰ σὲ λίγες ὥρες ὁ Τουρκο—αἰγυπτιακὸς στόλος ἦταν ἀποκαΐδια καὶ συντρίμια καὶ οἱ Ἀραπάδες ἔβλεπαν ἀπὸ τὰ γύρω ὑψώματα μὲ ἀπόγνωση τὴν καταστροφὴ τοῦ στόλου ποὺ θὰ τοὺς γυρνοῦσε στὴν πατρίδα τους. Ἡ συνθήκη τοῦ Λοντίνου δὲν ἀπόβλεπε χρησιμοποίησι βίας οὔτε εἶχε τέτοιες ὁδηγίες ὁ Κόδρικτων. Λένε ὅτι ὁ Κάνιγγ εἶχε ὑποδείξει ἔμμεσα' στὸ ναύαρχο αὐτὸ τὸ μέσο. Εἶναι γεγονός ὅτι ὁ Κόδρικτων ἀποστρατεύθηκε γιὰ τὴν τολμηρὴ του πρωτοβουλία τοῦ Ναυαρίνου ποὺ ὁ ἱστορικὸς Μέντελσον τὴ χαρακτηρίζει: «νίκη τῶν λαῶν κατὰ τῶν ἡγεμόνων». Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση νίκησε τὴν «Ἱερὴ Συμμαχία».

Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1828 ἔρχεται ὁ Καποδίστριας. Κλείνει ἡ δευτέρη περίοδο τῆς Ἐπανάστασης. Χαρακτηριστικὲς τῆς γραμμῆς εἶναι

Στὸν ἐθνικὸ τομέα οἱ ἡρωϊσμοί, ἡ αὐτοθυσία. Ἡ δημιουργικὴ δύναμη τῆς Ἐπανάστασης ἔφτασε στὸ κορύφωμά της, ὅπως ἀπόδειξε ἡ πάλη τοῦ Μωρηᾶ, τὸ Μεσολόγγι, ἡ ἀπόπειρα τῆς Ἀλεξάντρειας, ἡ μεγαλουργὸς δράση τοῦ Καραϊσκάκη. Ὡστόσο οἱ πλατειῆς μάζες τῆς ἀγροτιᾶς ἀπογοητευμένες γιὰ τὸ ξένοι ἀρπάζουν τὴ γῆ τους ἀποτραβιοῦνται σ' ὀρισμένο βαθμὸ, ἡ Ἐπανάσταση χάνει τὴ μαζικότητά της καὶ στὸ τέλος περιορίζεται στὰ νησιά καὶ στὸ Μωρηᾶ.

Στὸν ταξικὸ—πολιτικὸ τομέα ἔχουμε παλινδρομικὴ κίνηση πρὸς τὰ πίσω. Ἡ ἐξουσία ἀπὸ τοὺς ἐμπορο—καρραβοκυραίους περνάει στοὺς πρόκριτους τοῦ Μωρηᾶ καὶ καταλήγει ἐκεῖ ποὺ ἄρχισε, σὲ ἄνθρωπο τοῦ Τσάρου. Ἡ διαφορὰ εἶναι ὅτι τώρα, στὴ θέση τοῦ πρίγκηπα Ὑψηλάντη βρίσκεται ὁ Κόντε Καποδίστριας.

Στὸν ἐξωτερικὸ τομέα δυναμώνει τὸ λαϊκὸ—δημοκρατικὸ ρεῦμα σὲ βοήθεια τῆς Ἐπανάστασης. Συνάμα ἡ ἀντοχὴ της καὶ τ' ἀν-

μενα συμφέροντα τῶν Δυνάμεων τὶς ἀναγκάζουν νὰ προχωρή-
 ον στὸ νὰ βροῦν τὴ λύση τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος. Αὐτὲς οἱ ἐξε-
 ρεις φέρνουν στὸ Ναυαρίνο.

ΤΡΙΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΚΑΙ ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

(ΑΡΧΕΣ 1828—ΑΡΧΕΣ 1833)

Ὁ Γιάννης Καποδίστριας, ἦταν Κερκυραῖος ἀπὸ ἀριστοκρατι-
 κολογένεια, Κόντες. Ἔκανε γενικὸς γραμματέας στὴν Ἰόνιο Πο-
 λεία. Τότε γνώρισε τὸν Κολοκοτρώνη κι' ἄλλους καπεταναίους.
 εἰτα πέρασε στὴν ὑπηρεσία τοῦ Τσάρου καὶ ἔγινε ὑπουργὸς τῶν
 εὐρωπαϊκῶν. Ἦταν ἀντιδραστικὸς διπλωμάτης τῆς σχολῆς Μέτερνιχ,
 γνὸς καὶ πεισματάρης γραφειοκράτης, φανατικὸς ὁπαδὸς τοῦ
 αρισμοῦ στὴν ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ του πολιτικὴ. Ἄμα ἡ Ἐθνο-
 σουνέλευση τῆς Τροιζήνας τὸν ἔβγαλε κυβερνήτη, ἔμενε στὴν Ἑλβε-
 τία. Πῆγε στὴν Πετροῦπολη ὅπου πῆρε καθοδηγητικὰς γραμμὰς ἀπὸ
 Τσάρου νὰ ξεκάνει μὲ τὸ φιλελευθερισμὸ στὴν Ἑλλάδα. Πέρασε
 τὸ τίς εὐρωπαϊκὰς πρωτεύουσες καὶ στὶς 7 Γενάρη 1828 βγῆκε στ'
 ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἐκεῖ ὁ Γρίβας κρατοῦσε τὸ Παλαμῆδι κι' ὁ Στράτος τὴν
 κροναυπλία. Ὁ ἕνας πολεμοῦσε τὸν ἄλλο καὶ οἱ δυὸ σκότωναν
 ἀλλήλους τὸν κόσμον. Καὶ οἱ δυὸ μπῆκαν στὴ διάθεση τοῦ Καπο-
 δίστρια πού πῆγε στὴν Αἴγινα καὶ παράλαβε τὴν ἐξουσία ἀπὸ τὴν
 ἐπιτροπὴν.

ΑΝΤΙΔΡΑΣΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ

Ἄμέσως ὁ Καποδίστριας φανέρωσε τὶς ἀντιδραστικὰς του δια-
 τάξεις. Ἔβαλε στὴ Βουλὴ τὸ δίλημμα ἢ θὰ διαλυθεῖ καὶ θὰ καταρ-
 θεῖ σιωπηρὰ τὸ σύνταγμα ἢ αὐτὸς θ' ἄφευγε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ
 Βουλὴ ὑποχωρεῖ. Ὁ Καποδίστριας τὴ διαλύει μὲ τὴν ὑπόσχεση ὅτι
 καλέσει καινούρια Ἐθνοσυνέλευση καὶ θὰ λογοδοτήσῃ. Ἔτσι οἱ
 εὐλαϊκοὶ θεσμοὶ καταργήθηκαν, ὁ Καποδίστριας ἔγινε διχτάτο-
 ρος καὶ συσταίνει τὸ «Πανελλήνιο» μὲ 27 μέλη. Τὸ «Πανελλήνιο» ἔ-
 γινε συμβουλευτικὴ ψῆφος καὶ σ' αὐτὸ τοποθετεῖ τοὺς πιὸ κορυφαίους
 ἀνθρώπους γιὰ νὰ τοὺς συγκεντρώσῃ γύρω του καὶ συνάμα τοὺς στερεῖ
 ἀπὸ κάθε πολιτικὴ δύναμη. Τὸν Πετρόμπεη, τὸ Ζαῖμη, τὸν Κουντου-
 ρη κλπ. βγάνει μιὰ ἱμελῆ γραμματεία, εἶδος ὑπουργικὸ συμβού-
 λιον, μὲ πρόεδρον τὸ Σπ. Τρικούπη καὶ ὅλη ἡ ἐξουσία βρίσκεται στὰ
 χεῖρά του. Περιφρονεῖ ὅλες τὶς τάξεις καὶ στρώματα. Τοὺς ἄρχοντες
 τοὺς ὀνομάζει, μὲ τὸ δίκιον τοῦ ἄλλωστε αὐτοῦς, Ἰουρκοκοτσαμπά-
 ροι. Ἀπειλεῖ τοὺς Ὑδραῖους πὼς θὰ ξεπαστρέψῃ τὴν Ὑδρὰ σὰ
 νὰ γίνει καρκίνωμα. Γιὰ τοὺς καπεταναίους λέει περιφρονητικὰ σὲ πα-
 ρουσίασῃ τοὺς πὼς τοὺς ξαίρει καλὰ πού κλέβουν ἄλογα καὶ γίδες.
 τὴν λαϊκὴ μᾶζα τὴν περιφρονεῖ. Ὅλη κείνη τὴν τρανοδύναμη γενιὰ
 θεωρεῖ σὰ διαστραμμένη. Ἔδινε ὁδηγίους νὰ φροντίσουν κυρίως

να πάρουν απ' την αίχμαλωσία τις γυναίκες και παιδιά για να φτειάσει την Ελλάδα, πού θέλει αυτός. Γι' αυτό στα σκολειά δυνάμωνει τὰ θρησκευτικά και γλωσσικά μαθήματα. Γυρεύει να στηρίξει στους μεγαλοκαπεταναίους πού αποτελούσαν τὸ ρούσσο κόμμα. Ὁ Κολοκοτρώνης εἶναι συμβουλάτορας και δεξί του χέρι. «Ὁ Ἄνδρ. Μεταξᾶς... ἦταν τὸ κύριο ὄργανο τοῦ ἀνυπόληπτου Καποδίστρια» (Μάρξ). Διορίζει τὴν Ὑψηλάντη ἀρχιστράτηγο στὴ Στερεά, τὸν ἀδελφὸ του Βιάρου ναύαρχο. Κι' ἅμα ἦρθε ὁ ἄλλος ἀδελφός του, ὁ Αὐγουστῖνος, τὸν διορίζει γενικὸ ἐπίτροπο στὰ στρατιωτικά και πολιτικά ζητήματα τῆς Στερεᾶς.

Προσπαθεῖ νὰ βάλει σὲ τάξη τὴν ὀργανωμένην ἀπ' τ' ἀλέτα τοῦ ἐπαναστατικοῦ πολέμου Ἑλλάδα μὲ ἐγκύκλιους και σὲ δυὸ βδομάδες βγάνουν ἀπὸ τὸ γραφεῖο του τρεῖς χιλιάδες τέτοιες. Μίλησε πολὺ γιὰ τὴ φιλαγροτικὴ πολιτικὴ τοῦ Καποδίστρια. Μὰ σ' αὐτὸ τὸ σπουδαιότατο ζήτημα ὁ Καποδίστριας καμμιά γόνιμη ἐνέργεια δὲ παρουσίασε. Κυβερνῶντας ἀπολυταρχικὰ σὲ μιὰ ἐπαναστατημένη περίοδο βαθύτατης κρίσης εἶχε ὅλες τις δυνατότητες νὰ λύσει ριζικὰ τὸ ἀγροτικὸ ζήτημα μοιράζοντας τὴ γῆ στους ἀγρότες. Ἡ ἀγροτικὴ ἔσκουζε γιὰ τὴ γῆ. Ὡστόσο ὁ Καποδίστριας κοροΐδευε μόνο τὴν ἀγροτιά. Μὲ φήμισμα 29 Ἰούλη 1829 προβλέπει μοίρασμα ἐθνικῆς γῆς στους ἀγωνιστὲς πρᾶμμα πού ἔμεινε ἀνεχτέλεστο. Γιὰ νὰ ξεγελάσει τοὺς ἄλλους και τὸν ἑαυτὸ του παίρνει μέτρα σὰν τὴν ἱδρυτικὴ γεωργικὴ σκολειοῦ τῆς Τίρυνθας, πού σὲ κείνη τὴν ἐποχὴ δὲν εἶχε καμμιά πραχτικὴ σημασία. Στις 26 Αὐγούστου 1830 ἀναγνωρίζει μὲ ψήφισμα τὴν ἰδιοκτησίαν τῶν ἀγροτῶν στὰ σπίτια και στὸ σπιτότοπος. Τὸ μέτρο αὐτὸ ἦταν ὀλότελα δημαγωγικὸ γιατί σύμφωνα μὲ τὸ φεουδαρχικὸ ἐθιμικὸ δίκιο τὰ σπίτια κι' ὁ σπιτότοπος ἀνήκουν στους ἀγρότες και ὁ φεουδάρχης δὲν μποροῦσε νὰ τοὺς τὰ πάρει οὔτε και νὰ τοὺς διώξει. Συστηματοποιεῖ τὴν ἔγγεια φορολογία, τὸ δέκατο γιὰ τὰ ἰδιωτικά και τὸ ἕνα τρίτο γιὰ τὰ ἐθνικά. Οἱ καπεταναῖοι και οἱ τοιφλικάδες ρημάζουν τοὺς ἀγρότες μὲ τις ἐνοικιάσεις αὐτῶν τῶν ἐσόδων. Ἰδρύει χρηματιστικὴ τράπεζα πού ταυτίζεται μὲ τὸ κρατικὸ ταμεῖο. Βγάνει ἐμολογίες και βάνει ὑποθήκη τις σταφίδες τῆς Ἀχαγιᾶς, τοὺς ἐλιῶνες τῆς Ἀμφισσας, Κόρθος, τὸ σμυρίγδι, τὰ ἀλάτι τῆς Νάξος και ἄλλα. Γρήγορα ἡ τράπεζα χρεωκόπησε. Στις 1 Ἀπρίλη 1828 χωρίζει τὸ Μωρητᾶ σὲ 7 τμήματα και τὰ νησιά σὲ 6. Στὸ καθένα διορίζει και ἀπόνει κυβερνητικὸ ἐπίτροπο. Αὐτὸς διαθέτει ἔνοπλη δύναμη και κοντὰ στ' ἄλλα διευθύνει τις κοινοτικὲς ἐκλογές και διατάζει τοὺς κοινοτικούς ἄρχοντες, πού ξαρτιόνταν ἀπ' αὐτόν. Δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν ἔχουν ὅλοι οἱ κάτοικοι ἀπὸ 25 χρόνων καὶ πάνου και τοῦ ἐκλέγεσθαι ὅσοι πέρασαν τὰ 35 χρόνια και εἶναι φορολογούμενοι πρώτου βαθμοῦ, δηλαδή οἱ πιδ εὔποροι.

Στις 31 Νοέμβρη 1828 καλεῖ τὸ «Πανελλήνιο». Ἡ ἀντιπολιτευση φανερώνεται. Ὁ Τρικούπης διαφωνεῖ μαζύ του. Τὸν ἀλλάζει μὲ τὸ Σπηλιᾶδη. Διαφωνεῖ και τὸ «Πανελλήνιο». Προσθέτει στὰ μέλη του ἄλλα 9 και ἀποχτάει πλειοψηφία. Τὸ σύνθημα τῆς Ἐθνοσυνέλευσης ἀπλώνεται κι' ὁ Καποδίστριας κηρύχνει ἐκλογές γιὰ τις Μάρτη 1829. Τις ὀργανώνει ἔτσι μὲ τοὺς ἐπιτρόπους του και

100
Ρωσσία. Δέχεται κι' ἔρχεται στὸ Μωρηᾶ γαλλικὸς στρατὸς μετὰ
Μαιζὼν ἀπὸ 14.000 πεζοὺς καὶ 300 ἵππεις, ἓνα εἶδος ἀντιπερισπασίας
στὴ Ρωσσία καὶ συνάμα πείθει τὸν Μεχμέτ 'Αλῆ ν' ἀνακαλέσει
Μπραῆμη γιὰ νὰ φανεῖ ἄσκοπη ἡ ἐκστρατεία τῶν Γάλλων. Ὁ Μπραῆ
ἡμης ἀποχωρεῖ δίχως πόλεμο καὶ οἱ Γάλλοι κυριεύουν τὰ κάστρα
ἀπ' τοὺς Τούρκους. Ἔτσι τὸ Νοέμβρη 1828 ὁ Μωρηᾶς εἶναι ὁλότε
ἐλεύθερος. Συνάμα ἡ Ἀγγλία βλέπει μὲ ἄσχημο μάτι τὴν προέλασ
τῶν Ἑλλήνων στὴ Στερεὰ πρᾶμμα πού τὸ θεωροῦσε σὰν ἐνίσχυσ
τῆς Ρωσσίας. Ἄλλωστε ὁ Καποδίστριας ἔβλεπε αὐτὲς τὶς ἐπιχειρ
σεις καὶ ἀπ' αὐτὴ τὴν πλευρά, καὶ τὸ Μάρτη 1829, ἀντικατασταί
τὸν Ἀγγλο στρατηγὸ Τζώρτζ μετὰ τὸν ἀδελφὸ του Αὐγουστῖνο.

Ὅπως ἀλλάζουν τὰ γεγονότα, ἔτσι ἀλλάζουν καὶ οἱ ἀποφ
σεις τῶν Δυνάμεων σχετικὰ μετὰ τὸ ἑλληνικὸ ζήτημα. Στις 4 Νοέμβρ
1828 καθορίζεται στὸ Λοντῖνο ἡ αὐτονομία τῆς Ἑλλάδας μετὰ ὅρια τῆ
Πελοπόννησο καὶ τὰ νησιά καὶ ὑποτελεῖα στὴν Πύλη. Ἡ Ἀγγλία ἐπι
μένει σ' αὐτὰ τὰ σύνορα γιὰ τὸν Καποδίστρια βλέπει τοποτηρη
τοῦ Τσάρου. Στις 10 Μάρτη 1829 ἄλλο πρωτόκολλο δίνει στὸ ν
Κράτος τὴ γραμμὴ Ἄρτας—Βόλου. Ἡ Τουρκία οὔτε τὸ πρῶτο οὔ
καὶ τὸ δεύτερο πρωτόκολλο δέχεται. Μὰ σὲ λίγο οἱ Ρῶσοι τσακ
ζουν τὶς τούρκικες δυνάμεις καὶ ὁ στρατηγὸς Ντέϊμπιτς στὴν συνθήκ
τῆς Ἀδριανούπολης 2 Σεπτέμβρη 1829 ἐπιβάλλει στοὺς Τούρκου
νὰ δεχτοῦν τὶς ἀποφάσεις τῶν συμμάχων Δυνάμεων τὶς σχετικὲς
τὸ ἑλληνικὸ ζήτημα. Τὴν ἴδια ἐποχὴ στὴν Ἑλλάδα γίνονται οἱ τελευ
ταῖες μάχες. Ὁ Δημ. Ὑψηλάντης στὴν Πέτρα τῆς Βοιωτίας νικοῦσ
5.000 Τούρκους στις 12 Σεπτέμβρη 1828. Λίγους μῆνες ἀργότερα
στις 22 Γενάρη 1830, διάσκεψη τῶν Δυνάμεων στὸ Λοντῖνο βγάν
βασιλιά τῆς Ἑλλάδας τὸν πρίγκηπα τοῦ Βελγίου Λεοπόλδο. Συνάμα
ἀναγνωρίζει τὴν Ἑλλάδα κράτος ὁλότελα ἀνεξάρτητο. Καὶ μαζὺ
αὐτὸ περιορίζουν τὰ βόρεια σύνορα τῆς Ἑλλάδας.

Οὐσιαστικὰ ἡ Ἐπανάσταση τελειώνει ἐδῶ ὀχτώμισυ χρόνια
μετὰ τὸ ξέσπασμά της. Ἄρχισε σὰ μαζικὴ νικηφόρα ἐπανάσταση με
ἀποκηρύξεις τοῦ Τσάρου καὶ τὸν κατατρεγμὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ τελευ
ώνει χάρη στὴ νίκη τῶν ρούσικων ὄπλων. Σχετικὰ ὁ Μάρξ γράφει
«Ποιὸς ἔλυσε τὴν ἐκβασὴ τοῦ ἀγῶνα στὴν ἑλληνικὴ ἀνταρσία ; Οὔτε
οἱ συνωμοσίαι καὶ οἱ στάσεις τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ στὰ Γιάννενα, οὔτε
ναυμαχία στὸ Ναυαρίνο, οὔτε ὁ γαλλικὸς στρατὸς στὴν Πελοπόννη
σο, οὔτε οἱ συνδιασκέψεις καὶ τὰ πρωτόκολλα στὸ Λοντῖνο, μὰ
Ντέϊμπιτς πού εἰσέβαλε ἐπικεφαλῆς τοῦ ρούσικου στρατοῦ μέσα ἀπ
τὰ Βαλκάνια στὴν πεδιάδα τοῦ Ἐβρου...» Ἡ συντριπτικὴ νίκη τοῦ
Ντέϊμπιτς ἀπόδειξε ὅτι ἡ Τουρκία δὲν ἦταν ἀρκετὰ δυνατὴ ἐγγύησ
ἐναντία στὴ Ρωσσία καὶ ἡ Ἀγγλία ζήτησε ἀνεξάρτητὴ Ἑλλάδα, πο
νὰ μπορεῖ ν' ἀκολουθεῖ πολιτικὴ ἀνεξάρτητὴ ἀπ' τὴν Τουρκία κα
Ρωσσία καὶ ἐξαρτημένη φυσικὰ ἀπὸ τὴν Ἀγγλία. «Πρὶν ἀπ' τὴ
ὑπογραφή τῆς συνθήκης τῆς Ἀδριανούπολης, γράφει ὁ Μάρξ, οὔτε
ὁ Λόρδος Ἄμπερντιν, οὔτε ὁ Κόμης Οὐέλινγκτον, ἀκολουθῶντας
αὐτὴ τὴν περίπτωσιν τὸ παράδειγμα τῆς πολιτικῆς τοῦ Κάνιγγ, πο
τους δὲν εἶχαν σχεδιάσει νὰ δημιουργήσουν ἀνεξάρτητο ἑλλ
ληνικὸ βασίλειο ἀλλὰ θέλανε νὰ τὴν κάνουμε ὑποτελεῖς κρ

ς, κάτω από την κυριαρχία της Πύλης, πάνω-κάτω παρό-
 ια με τη Μολδαυία και τη Βλαχιά. "Υστερα απ' την υπογραφή
 ς συνθήκης της 'Αδριανούπολης, ή κατάσταση της τούρκικης αυτο-
 ατορίας τούς φαίνονταν τόσο επικίνδυνη και ή ύπαρξή της τόσο
 παθής ώστε πρότειναν νά μετατραπεί ή 'Ελλάδα σέ ανεξάρτητο
 σίλειο...». "Ετσι ή 'Επανάσταση τελειώνει, όπως άρχισε μ' έπικε-
 λής μπιστικούς του Τσάρου και τὰ ρούσικα όπλα κρίνουν την
 βασή της. Στόν ιστορικό στίβο της πάλης τών δυνάμεων της φεου-
 ρχικής αντίδρασης με τόν Τσαρισμό έπικεφαλής, με τις δημοκρα-
 ές δυνάμεις της προόδου, ή έθνικο-δημοκρατική, ή λαϊκή 'Ελληνική
 πανάσταση, τοποθετείται στήν τροχιά της Τσαρικής αντίδρασης. 'Η
 ντηρητική, καιροσκοπική 'Αγγλία, παύ έπιμένει νά διατηρήσει τό
 θεστώσ της όθωμανικής αυτοκρατορίας διευκολύνει τόν Τσαρισμό.
 υπό τό ίδιο διπλωματικό σύστημα, γράφει ό Μάρξ, πού έφευρέθη-
 γιά ν' άποσοβηθούν οί άρπαγές τών τούρκικων έδαφών απ' τούς
 ςσους αναγκάζει δέκα έκατομμύρια "Ελληνες Χριστιανούς της
 ςπαϊκής Τουρκίας νά άπευθύνονται στή Ρωσία και νά ζητάνε
 ήθεια και υπεράσπιση».

ΠΑΛΗ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΟΝ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ ΚΑΙ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΟΥ

'Η Δ' 'Εθνοσυνέλευση του "Αργους δούλεψε μόνο για νά νομιμο-
 ησει τή δικτατορία του Καποδίστρια. Τόν έξουσιοδοτεί νά κυβερ-
 ςει με διατάγματα. Διαλύει τό απείθαρχο «Πανελλήνιο». 'Ιδρύει στή
 η του μιá 27μελή Γερουσία. Τά 21 μέλη τά βγάνει ό Κυβερνήτης
 ό κατάλογο 63 μελών πού προτείνει ή Συνέλευση και τά 6 τά διορί-
 άπ' εϋθείας. 'Η Συνέλευση βγάνει 3μελές δικαστήριο για νά κρίνει
 έκκλητα τά έγκλήματα πού έγιναν από τό 1821—1825."Ετσι θα μπο-
 ςσε νά φυλακίσει κάθε αντιπολιτευόμενο, ιδίως τούς καπεταναίους.
 λος ή Συνέλευση ψηφίζει νά ξαρτιόνται από την έγκριση τών λαϊ-
 ν αντιπροσώπων οί άποφάσεις τών Δυνάμεων σχετικά με τό έλλη-
 τό ζήτημα. 'Ο Καποδίστριας μπάζει τούτη τή διάταξη για νά τή
 ησιμοποιήσει, πράμμα πού έκανε, ενάντια στο βασιλιά, πού θά-
 αναν οί Δυνάμεις. Γιατί σχεδιάζει νά μεταβληθεί σέ Ισόβιο
 εμόνα.

'Οστόσο ή αντιπολίτευση βράζει. Μονάχα όρισμένοι καπετα-
 ςοι, πρώτος και καλύτερος ό Γέρος, βρίσκονται σαν είδος στρα-
 ςρχες γύρω από τόν Κυβερνήτη δικτάτορα. Τό άρχοντολόι ξεσηκώ-
 ςται γιατί τό περιορίζει στήν άσύστολη διαχείριση τών έπαρχιακών
 ημάτων. 'Η "Υδρα μόνο ζητάει 18 έκ. φοίνικες για άποζημίωση.
 Καποδίστριας προτείνει νά τούς δώσει ένα μέρος σ' έθνικά χτή-
 ητα. Αύτοί άρνιόνται. Τά παλληκάρια και οί μικροκαπεταναίοι, πού
 ναν πεινασμένοι και γυμνοί θέλουν βοήθεια, ένα κομμάτι γή ν'
 ςυμπήσουν κάπου. 'Η άγροτιά γυρεύει τή γή. Συμφέροντα όλότελα
 ητιθέμενα συνενώνουν αυτό τόν κόσμο ενάντια στόν Καποδίστρια.
 ή με τό σύνθημα «Σύνταγμα» άρχίζει ό άγώνας ενάντιά του. Τά
 οκρατικά στοιχεία, οί διανοούμενοι πρωτοστατούν. 'Η 'Αγγλία
 δαυλίζει και δυναμώνει τόν άγώνα ενάντια στόν πράχτορα του

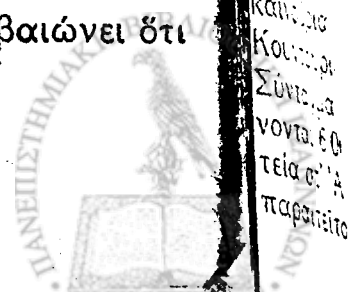

...ου. Ετσι διαμορφώνεται ξανά ο συνασπισμός των πρώτων χρόνων της Έπανάστασης απ' τους πρόκριτους ως τα δημοκρατικά στοιχεία ενάντια στο «ρούσσικο κόμμα».

Ο Καποδίστριας με τις μηχανορραφίες του φόβισε το Λεβόδο για την κατάσταση στην Ελλάδα κι αυτός τό Μάη του 1830 παραιτήθηκε. Ο Καποδίστριας για να τσακίσει την αντιπολίτευση παίρνει όλο και πιο αντιδραστικά μέτρα. Ο χαφιεδισμός εισάγεται στην Ελλάδα, που ακόμα άχνιζε ο τόπος απ' το αίμα των επαναστατών. Φυλακίζει το φιλελεύθερο Φαρμακίδη γιατί σέ γράμμα του έγραψε ενάντια του. Η οικονομική ανέχεια τον πιέζει και τή φορολογία σέ είδος τήν αντικατασταίνει σέ χρήμα. Μά το χρήμα λείπει και η τοκογλυφία όργιάζει σέ βάρος τής άγροτιάς. Ξαναφέρνει πάλι τή φορολογία σέ είδος.

Απ' τό Πάσχα του 1830 αρχίζουν άνταρτικά κινήματα στη Μάνη με ύποκίνηση των Μαυρομιχαλαίων, που ήθελαν νά διατηρήσουν τά παλιά τους προνόμια. Ο Πετρόμπεης μάλιστα γύρευε τήν Εύβοια σά φέουδο νά παίρνει τά έσοδά της. Ο Καποδίστριας φυλακίζει στ' Ανάπλι τόν Πετρόμπεη. Στη Μάνη διορίζουν 12μελή κυβερνητική έπιτροπή με έπικεφαλής τόν Κ. Μαυρομιχάλη. Η Ύδρα ένθαρρύνει κι ένισχύει τήν εξέγερση τής Μάνης που γενικεύεται στα 1831. Ο Κοραής απ' τό Παρίσι βρίσκει σέ συνεννοήσεις με τήν Ύδρα ενάντια στόν Καποδίστρια. Η Ίουλιανή έπανάσταση του Παρισίου έρεθίζει τά πνεύματα. Η Ύδρα μεταβάλλεται σέ κέντρο επαναστατικό. Εκεί μαζεύονται ο Τρικούπης, Μαυροκορδάτος, οί όπαδοί του καιροσκόπου Κωλέττη κι όλα τά φιλελεύθερα στοιχεία. Ο Α. Πολυζωίδης βγάνει εκεί τήν έφημερίδα «Απόλλων» στις 4 Μάρτη 1831 μ' έπιγραφή «Εθνική Συνέλευση και Σύνταγμα» και άνοίγει βιαιότατη πολεμική ενάντια στόν Καποδίστρια. Η Ύδρα τόν προστατεύει και άρνιέται νά τόν παραδώσει στόν Καποδίστρια. Στα μέσα Ιούνη 1831 ή Ύδρα καταρτίζει 9μελή έπιτροπή συνταγματική και στασιάζει άνοιχτά. Ακολουθούν οί Σπέτσες, ή Σύρα. Ο Ρώσος ναύαρχος Ρίκορντ βλέπει στόν Καποδίστρια Ρώσο ύπουργό και τόν ένισχύει κι ο Καποδίστριας διατάζει τόν Κανάρη νά έτοιμάσει τό στόλο στόν Πόρο για ν' άποκλείσει τήν Ύδρα. Μά οί Ύδραίοι στέλνουν τό Μιαούλη κι αυτός στις 14 Ιούλη πιάνει τό ναύσταθμο, αιχμαλωτίζει τόν Κανάρη και παίρνει τό στόλο. Ο Καποδίστριας μπλοκάρει τόν Πόρο. Ο Νικηταράς με 1.000 άνδρες άπέναντι απ' τό Γαλατά κι ο Ρίκορντ απ' τή θάλασσα. Ο Μιαούλης για νά μήν πάρουν οί Ρώσοι τά καράβια και πιαστεί κι ο ίδιος στήν 1 Αύγούστου καίει τήν «Ελλάδα» και τήν κορβέττα «Ύδρα» και γλυτώνει στήν Ύδρα. Οί Γάλλοι και Άγγλοι Πρέσβεις ένισχύουν τούς Ύδραίους που στέλνουν όπλα και ύλικά στη Μάνη για νά γενικέψουν τήν εξέγερση σ' όλη τήν Πελοπόννησο. Ο έμφύλιος πόλεμος τραβάει νά γενικευτεί. Μέσα σ' αυτές τις συνθήκες δυό Μαυρομιχαλαίοι, γυιός και άδελφός του Πετρόμπεη, δολοφονούν τόν Καποδίστρια στ' Ανάπλι στις 27 Σεπτέμβρη 1831.

Εί ναι διατυπωμένες γνώμες και ο Χέρτσμπεργκ βεβαιώνει ότι

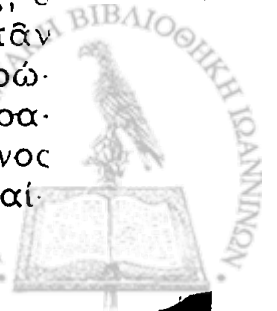

μοναρχία τοῦ διαφωτισμοῦ εἶναι τὸ ἰδεώδες πολίτευμα τοῦ Καποδίστρια. Στὴν προσπάθειά του νὰ ἐκμηδενίσῃ τὴν πολιτικὴ ἐπιρροὴ αὐτῶν, ἐμπόρων, καπεταναίων, διαφαίνονται τέτοιες ἀντιλήψεις. Ὅσοοι οἱ κοινωνικὲς συνθήκες στὴν Ἑλλάδα δὲν ἦταν κεῖνες ποὺ ἠνθίσαν τὴν μοναρχία τοῦ διαφωτισμοῦ. Δὲν ὑπάρχει, ὁ πανίσχυρος ρωπαϊκὸς φεουδαρχισμὸς. Τὸ μίζερο νοικοκυριὸ τῶν τσιφλικῶν, γύμνια τῶν καπεταναίων δὲ μοιάζουν μὲ τὰ δυνατὰ φέουδα—κρατῆρια, ποὺ ἀποτελοῦσαν τὴν οἰκονομικὴ βάση τῶν φεουδαρχῶν καὶ κοινωνικὴ ἀνάγκη τῆς ἐκμηδένισής τους δημιούργησε τὴν συγκεντρωτικὴν μοναρχία. Ἀκόμα ἡ Ἐπανάσταση χειραφέτησε κάπως τοὺς ἀγρότες καὶ μὲ τὰ συγχρονισμένα της πολιτεύματα ξεπέρασε τὸ κοινωνικὸ στάδιο τῆς μοναρχίας τοῦ διαφωτισμοῦ. Ἡ μισὴ καλλιεργημένη γῆ ἦταν πιά κρατικὴ καὶ ἡ ἄλλη μισὴ τὴ διαχειρίζονταν ὁ Κληρὸς. Μοίρασμα στοὺς ἀγρότες αὐτῆς τῆς γῆς καὶ ἐφαρμογὴ τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν τῆς Τροιζήνας θὰ ἔσπαζε τὴ δύναμη τῶν κοσμοκράτορων, θὰ ἔκανε τὴν Ἑλλάδα φορέα πρωτοπόρο τοῦ πολιτισμοῦ στὴν ἑγγὺς Ἀνατολή. Ὁ Καποδίστριας αὐτὰ τὰ συγκεκριμένα στοιχεῖα τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς τὰ περιφρονοῦσε, ὅπως μισοῦσε καὶ τὸν ἑλληνικὸ λαό, τὶς ἐπαναστατικὲς παραδόσεις, τοὺς προοδευτικὸς του θεσμοὺς. Ξεκομμένος ἀπ' τὴν πραγματικότητα δούλευε σὰν ἀρχιστράτηγος τοῦ Τσάρου καὶ θαυμαστής του νὰ κάνει τὴν Ἑλλάδα πρωτοπόρο ρωσικὸ Κυβερνεῖο στὴ Μεσόγειο. Ὁ Μάρξ τὸν ἀποκαλεῖ «ἀνυπόληφτο Καποδίστρια». Εἶναι αὐτονόητο γιατί ἡ ἑλληνικὴ ἀντιδραση, ὁ Μεταξικὸς φασισμὸς ζητοῦσαν νὰ ἐξιδανικέψουν τὴν ἀντιδραστικὴ ἀντιλαϊκὴ διχτατορία τοῦ Καποδίστρια.

ΞΕΣΠΑΣΜΑ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ε. ΕΘΝΟΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΚΑΙ ΕΚΛΟΓΗ ΤΟΥ ΘΩΝΑ

Μὲ τὸ θάνατο τοῦ Καποδίστρια ἡ Γερουσία ἔβγαλε τὴν ἴδια ἔρα καινούρια 3μελῆ κυβέρνησι με ἀρχηγὸ τὸν Αὐγουστῖνο Καποδίστρια καὶ μέλη τὸν Κολοκοτρώνη καὶ τὸ Γ. Κωλέττη, ποὺ δὲν εἶχε συνήσει ἀπ' τ' Ἀνάπλι. Ἡ πάλῃ μετὰ τὴν Συνταγματικὴ ἀντιπολίτευση ἀλμαρε γιὰ μιὰ στιγμὴ δίχως νὰ σταματήσῃ. Ὁ Αὐγουστῖνος γιὰ τὰ τοὺς ἀφοπλίσει καλεῖ ἔθνοσυνέλευση. Ἐνεργεῖ τὶς ἐκλογὰς μὲ τὸ γνωστὸ σύστημα τοῦ ἀδελφοῦ του. Φέρνει πλειοψηφία, ἀπὸ 78 συνταγματικὸς καὶ ἀρχίζει ἡ Ἐθνοσυνέλευση στὸ Ἄργος τὸ Δεκέμβριον 1831. Μὰ οἱ συνταγματικοὶ ἀρχίζουν δεύτερη συνέλευση μὲ τὸν Π. Νοταρᾶ πρόεδρο. Στὸ Ἄργος ἀρχίζουν ἑνοπλῆς συγκρούσεις. Ὁ Γ. Κωλέτης βλέποντας κατάλληλη τὴν εὐκαιρία περνᾷ ἀνοικτὰ τοὺς συνταγματικὸς, φεύγουν στὴν Περαχώρα καὶ ὀργανώνουν καινούρια κυβερνητικὴ ἐπιτροπὴ. Σ' αὐτὴ συμμετέχουν ὁ Ζαΐμης, ὁ Κουντουριώτης, ὁ Κωλέττης. Ἐρχεται κι' ὁ Μαυροκορδάτος, ζητᾷ τὸ Σύνταγμα καὶ ἀποχώρησι τοῦ Αὐγουστίνου. Στὸ μετὰ συγκεντρώνονται 6.000 Ρουμελιῶτες με τοὺς καπεταναίους καὶ ἀρχίζει ἐκστρατεία στ' Ἀνάπλι. Οἱ Πρέσβεις μπαίνουν στὴ μέση κι' ὁ Αὐγουστῖνος παραιτεῖται καὶ φεύγει στίς 28 Ἀπρίλη. Οἱ Συνταγματικοὶ μπαί-

νουν στ' Ἀνάπλι καὶ βγαίνει 7μελῆς κυβερνητικὴ ἐπιτροπὴ ἀπ' τὸν Γ. Κουντουριώτη, Δ. Ὑψηλάντη, Ζαΐμη, Ἀ. Μεταξᾶ, Γ. Κωλέττη, Πλαπούτα, Μπότσαρη. Σ' αὐτὴν ἀντιπροσωπεύονται καὶ τὰ τρία κόμματα. Εἶναι ἓνα εἶδος Οἰκουμενικῆ Κυβέρνηση. Μὰ ὁ Κωλέττης εἶναι παντοδύναμος γιατί διαθέτει τοὺς Ρουμελιώτες καὶ ἐνισχύεται ἀνοιχτὰ ἀπ' τὸ γαλλικὸ στρατό, ποὺ φτάνει τὶς δυὸ χιλιάδες καὶ κρατεῖ τ' Ἀνάπλι.

Ὁ Κωλέττης καλεῖ καινούρια ἔθνοσυνέλευση, τὴν Ε', ποὺ συνέρχεται τὸ Μάη, στὸ Ἄργος, μὲ πλειοψηφία κυβερνητικούς. Μεταφέρεται στὴν Πρόνοια καὶ δυὸ βασικά ζητήματα τὴν ἀπασχόλησαν. Νὰ προσαρμόσει τὸ πολίτευμα στοὺς μοναρχικούς τύπους, μιὰ κι εἶχε βγεῖ βασιλιάς καὶ νὰ ρυθμίσει τὸ ζήτημα τῶν ἐθνικῶν γαιῶν. Οἱ κυρίαρχες τάξεις ἀκολουθώντας τὴ γραμμὴ τοῦ Μαυροκορδάτου ἀποβλέπουν σὲ συνταγματικὴ μοναρχία. Στὸ πολίτευμα ποὺ συμβιβάζονταν πιὸ πολὺ μὲ τὰ συμφέροντα καὶ τὶς ιδέες τοῦ ἀγγλικοῦ κόμματος. Μὰ οἱ Πρέσβεις τῶν Δυνάμεων διαφωνοῦν καὶ στὰ δυὸ ζητήματα καὶ ζητᾶν ἀπὸ τὴν Ἐθνοσυνέλευση νὰ μὴ γίνεῖ καμμιά συζήτηση οὔτε γιὰ Σύνταγμα, οὔτε γιὰ τὴ γῆ, δίχως τὸ βασιλιά. Οἱ Ἄγγλοι ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴ γῆ. Οἱ Ρῶσοι γιὰ τὸ Σύνταγμα. Οἱ Γάλλοι συμφωνᾶν καὶ μὲ τοὺς δυό. Οἱ Ὑδραῖοι καὶ ὁ Μαυροκορδάτος συμφωνᾶν μὲ τοὺς Πρέσβεις. Μὰ ἡ Ἐθνοσυνέλευση ἐννοεῖ νὰ προχωρήσει καὶ βάνουν ζήτημα γῆς. Τότε ὁ Νιῶκινς, Ἄγγλος Πρέσβυς, μηχανορραφεῖ καὶ μὲ ἐνέργειές του τὰ παλληκάρια εἰσβάλλουν στὴν Ἐθνοσυνέλευση ληστεύουν τοὺς ἀντιπροσώπους, αἰχμαλωτίζουν τὸν Π. Νοταρᾶ κι' ἄλλους καὶ παίρνουν 100.000 γρόσια γιὰ λύτρα. Ἡ Ε' Ἐθνοσυνέλευση, ἐξευτελιζεται καὶ χρεωκοπεῖ. Στὸ μεταξὺ ἡ διάσκεψη τῶν τριῶν Δυνάμεων στὸ Λοντῖνο ὕστερα ἀπὸ συνεννοήσεις μὲ τὸ βασιλιά τῆς Βαυαρίας καθόριζε στὶς 14 Ἀπρίλη 1832 τὸ γυιό του Ὁθωνα γιὰ βασιλιά τῆς Ἑλλάδας. Ἡ ἐκλογή ἀνήκε στὸν Πάλμερστον, τὸν ὑπουργὸ τῶς ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας,

Οἱ Δυνάμεις θᾶδιναν δάνειο στὴν Ἑλλάδα ὡς 60 ἐκ. φράγκα, ἐγγυημένο ἀπ' αὐτές. Τὰ ἔσοδα τῆς Ἑλλάδας θὰ πήγαιναν πρὶν ἀπ' ὅλα στὴν ἐξυπηρέτηση τοῦ δανείου. Ὡς τὰ 1835, ποὺ θὰ ἐνηλικιώνονταν ὁ Ὁθωνας, θὰ κυβερνοῦσε τὴν Ἑλλάδα Βαυαρικὴ ἀντιβασιλεία τριμελῆς. Μαζὺ μὲ τὸν Ὁθωνα θὰ κατέβαινε στὴν Ἑλλάδα καὶ γερμανικὸς στρατὸς ἀπὸ 3.500 ἄντρες καὶ ἡ Ἑλλάδα θὰ τοὺς συντηροῦσε γιὰ τρία χρόνια. Οἱ δυνάμεις ἔβγαναν προκήρυξη στὸν ἐλληνικὸ λαὸ ὅπου μιλοῦσαν ὅτι ὁ Ὁθωνας θὰ «παράσχει Σύνταγμα ὀριστικὸν εἰς τὸ κράτος». Τὸ ἴδιο πρᾶμμα ὑπόσχονταν καὶ ἡ προκήρυξη τοῦ βασιλιά τῆς Βαυαρίας. Ἡ Ἐθνοσυνέλευση τῆς Πρόνοιας ἐνέκρινε τὴν ἐκλογή τοῦ Ὁθωνα καὶ ἡ κυβέρνησις ἔστειλε στὸ Μόναχο στὶς 24 Σεπτέμβρη 1832 ἐπιτροπὴ ἀπὸ τὸ Μιαούλη, τὸν Κ. Μπότσαρη καὶ τὸ Δ. Πλαπούτα γιὰ νὰ προσφέρουν στὸ βασιλιά τὴν ὑποταγὴ τῆς χώρας.

Ὡστόσο ἡ διάσκεψη τοῦ Λοντίνου δὲν πῆρε καμμιά ἀπόφαση γιὰ Σύνταγμα. Οἱ αὐστηροὶ ἐγγυητικοὶ ὄροι γιὰ τὸ δάνειο καὶ ἡ ὑπόσχεση γιὰ παραχώρηση Συντάγματος μπῆκαν ἀπ' τὸν ὑπουργὸ τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας Πάλμερστον γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ ἐκβιάζει

Τὸσο σ
ση εἶδος
σε τὴν
ρήσανο
τῆς οὐτι
παραδόν
μοῖσα τ
Μισοτό
ἀποσκο
κου Μπέ
'C
της καί

ἡ μοναρχία πού ἐγκαθίδρυε στήν Ἑλλάδα καί νά κρατάει κάτω ἀπ' τήν ἐπιρροή του τὸ νεοδημιουργούμενο κράτος, δίχως νά φροντίσει νά ἀρει καμμιά ἐγγύηση γιὰ τοὺς δημοκρατικούς θεσμούς τῆς χώρας. Τέλος στίς 9 Ἰούλη 1832 καθορίστηκαν τὰ ὀριστικά σύνορα τῆς Ἑλλάδας πού ἀρχίζαν ἀνατολικά τοῦ Ἀλμυροῦ, ἐπιαναν τὴν κορυφοραμμή τῆς Ὄθρυς κι' ἔβγαιναν στὸν κόλπο τῆς Ἀρτας πού ἔμεινε τὴν Τουρκία. Οἱ τρεῖς Δυνάμεις γίνονται «ἐγγυήτριες» ἢ «προστάτιδες» τοῦ νέου κράτους. Τέλος ἡ Πύλη ἀναγνώρισε τὴν ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδας στίς 10 Νοέμβρη καί θὰ ἔπαιρνε ἀποζημίωση 40 ἑκατομμύρια γρόσια γιὰ ν' ἀδειάσει τις περιοχές πού κρατοῦσε ἀκόμα.

Κι' ὁ Κολοκοτρώνης πού βρισκόνταν αὐτὸ τὸν καιρό; Ἄμα οἱ συναγματικοὶ μπῆκαν στ' Ἀνάπλι, ὁ Κολοκοτρώνης ἔφυγε γιὰ τὴν Ἀρκαδία. Ὁ Κωλέττης ἀναγκάσθηκε ἐξαρχῆς νά σκορπίσει τοὺς Ρουμελιώτες στίς ἐπαρχίες τῆς Πελοποννήσου γιὰ νά συντηρηθοῦν. Αὐτονόητο ὅτι ἀρχισε ἡ λαφυραγωγία. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐπωφελήθηκε, ξεσήκωσε τοὺς ἀγρότες στὸ πόδι, ἐνάντια στὰ κακὰ πού πάθαιναν ἀπὸ τὸ «σύντριμμα», ὅπως ἔλεγε τὸ Σύνταγμα. Ἔτσι ὀργάνωσε δύναμη, κυριάρχησε στὴ Πελοπόννησο, ἔπιασε τὸ Ἄργος καί συνεργάζονταν μὲ τὸ Ρίκορντ. Ἡ κυβέρνηση δὲν εἶχε οὐσιαστικά καμμιά ἐξουσία. Στὸ Ἄργος τὰ παλληκάρια τοῦ Κολοκοτρώνη χτυπήθηκαν μὲ τοὺς Γάλλους στίς 4 Γενάρη 1833 κι' ἀρχισε μάχη στοὺς δρόμους τῆς πόλης. Οἱ Γάλλοι σκότωσαν 160 Ἕλληνες κι' ἄλλους τόσους πλήγωσαν. Αὐτοὶ ἔχασαν μόνο λίγους. Στίς ἐπαρχίες δὲν ὑπάρχει καμμιά κυβερνητικὴ ἐξουσία. Καί σ' αὐτὲς τις συνθήκες ἄραξε μπροστὰ στ' Ἀνάπλι στίς 18 Γενάρη 1833 ὁ στόλος πού ἔφερνε τὸ βασιλιά μὲ τοὺς Βαυαρούς. Ἡ πρώτη προκήρυξη τοῦ βασιληᾶ δὲν ἀναφέρει οὔτε λέξη γιὰ Σύνταγμα. Ἡ ἀπόλυτη, ἢ «ἐλέω Θεοῦ» μοναρχία, ἐγκαθιδρύεται στήν Ἑλλάδα.

Σ' αὐτὴ τὴν τελευταία φάση τοῦ ἐμφύλιου πόλεμου ὅλες οἱ πολιτικὲς μερίδες ξόδεψαν τις τελευταῖες τους δυνάμεις γιὰ τὴν ἐπικράτηση, γιὰ νά δεχτοῦν δίχως καμμιά διαμαρτυρία τὴν ἐγκαθίδρυση τῆς ἀπόλυτης, τῆς «ἐλέω Θεοῦ» μοναρχίας.

ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Πρὶν κλείσουμε τὸ κεφάλαιο γιὰ τὴν ἐπαναστατικὴ περίοδο θὰ ποῦμε δυὸ λόγια γιὰ τὴν ἰδεολογικὴ ἐπίδραση τῆς Ἐπανάστασης. Τόσο στὸ ἐργαζόμενο Ἔθνος ὅσο καί στὸ ἐξωτερικὸ ἢ Ἐπανάσταση ἐξάσκησε πλούσια καί δυνατὴ ἐπίδραση. Πρῶτα—πρῶτα δυνάμωσε τὴν ἐθνικὴ συνείδηση, ἀναπτέρωσε τὸ ἐθνικὸ φρόνημα, ἔκανε περήφανο τὸν ἑλληνικὸ λαὸ γιὰ τὰ ἀντραγαθήματά του καί πύργωσε τὴν αὐτοπεποίθηση στίς δυνάμεις του. Στέρωσε τις δημοκρατικὲς παραδόσεις πού ἀναπτύσσονταν ἀπ' τὸν καιρὸ τοῦ Ρήγα. Ἡ λαϊκὴ μουσα τραγούδησε τὰ τρόπαια τῆς Τριπολιτσᾶς καί τις δόξες τοῦ Μεσολογγιοῦ. Τὸ μαρτύριο τοῦ Διάκου καί τοῦ Παπαφλέσα, τὸν ἀδικοσκοτωμὸ τοῦ Καρατζᾶ, τὸν ἡρωϊσμὸ τοῦ Νικηταρᾶ, τοῦ Μάρκου Μπότσαρη.

Ὁ Διονύσιος Σολωμὸς στάθηκε δημιουργὸς τῆς Ἐπανάστασης καί ποιητικὸς τῆς ἀντίλαλος. Στὸν περίφημο ὕμνο του πρὸς τὴν

λευτεριά βλέπει σωστά τὴν Ἐπανάσταση σὰν ἓνα κομμάτι τῆς διεθνούς ἐθνικοδημοκρατικῆς κίνησης, τὴ συνδέει μὲ τὸν ἀγῶνα τῆς Ἀμερικῆς, τῆς Ἰσπανίας, καὶ τὴ βάζει ἀντιμέτωπη μὲ τις ἀντιδραστικὲς δυνάμεις τῆς Ἱερῆς Συμμαχίας καὶ τὴ συντηρητικὴ Ἀγγλία. Βλέπει ἀκόμα τὴν ἐπαναστατικὴ βία καὶ τὴ θυσία γιὰ τὴ λευτεριά σὰ στοιχεῖα προόδου τῆς ἀνθρωπότητος ὅπως καὶ εἶναι στὴν τωρινή της περίοδο. Ἀνάλογη ἀπήχηση εἶχε ἡ Ἐπανάσταση καὶ στὸ ἐξωτερικό. Εἶδαμε ὅτι δημιούργησε μαζικὸ κίνημα συμπαθειῶν σ' ὅλες τις χῶρες. Τὰ καλύτερα πνεύματα τῆς ἐποχῆς ὕμνησαν τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821. Ὁ Ποῦσκιν στὴ Ρωσία, ὁ Γκαίτε στὴ Γερμανία, ὁ Σέλλεϋ καὶ ὁ Βύρων στὴν Ἀγγλία. Ὁ τελευταῖος μάλιστα ἦρθε καὶ πέθανε στὴν Ἑλλάδα.

Μόνο οἱ λόγιοι τῶν Ἑλλήνων ἀστοτσιφλικάδων στάθηκαν ἀνίκανοι νὰ ἀντλήσουν ἀπ' αὐτὴ τὴ ζωογόνα πηγὴ. Ἡ ἀντιδραστικότητα τῶν ἀστοτσιφλικάδων, ἐκφρασμένη στὴν ἀρχαῖζουσα γλῶσσα, μάρανε κι' ἐπνίξε τὴν πνευματικὴ ζωτικότητα τοῦ ἔθνους ὅπως θὰ δοῦμε κατοπινά.

ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Ἔτσι μποροῦμε νὰ βγάλουμε ἓνα γενικὸ συμπέρασμα. Ἡ ἐθνικο-δημοκρατικὴ ἐπαναστατικὴ κίνηση, ποὺ ἄρχισε μὲ τὸ Ρήγα τὸ Βελεστινλή, γιὰ ν' ἀγκαλιάσει καὶ νὰ μετασχηματίσει δημοκρατικὰ ὀλόκληρη τὴν ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία, βρῆκε τὸ στεφάνωμά της στὴν ἐλληνικὴ ἐθνικο-ἀπελευθερωτικὴ Ἐπανάσταση τοῦ 1821. Αὐτὴ ἡ ἐπανάσταση ἦταν ἔργο πρὶν ἀπ' ὅλα τῶν λαϊκῶν μαζῶν καὶ σὲ πρώτη γραμμὴ τῆς ἀγροτιᾶς, φανέρωσε τις μεγάλες δυνάμεις τῶν λαϊκῶν μαζῶν.

Ποιὰ εἶναι τ' ἀποτελέσματα αὐτῶν τῶν ἀγῶνων; Ἀπ' τὸ νεοδημιουργημένο Ἑλληνικὸ κράτος ἔμειναν ὄξω περισσότερες ἀπ' τις μισὲς ἐλληνικὲς ἐπαρχίες. Ἡ Ἠπειρος, ἡ Θεσσαλία, τὰ Ἐφτάνησα, ἡ Χιό, ἡ Μυτιλήνη, ἡ Σάμο, ἡ Κρήτη, καὶ τέλος τὰ Δωδεκάνησα καὶ ἡ Κύπρος, ποὺ δὲν πῆραν μέρος στὴν ἐπανάσταση, τὸ ἐθνικὸ ζήτημα δὲ λύθηκε. Μισολύθηκε μόνο. Αὐτὸ τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ἀρκετὸ ν' ἀποτελέσει ἀφετηρία ἀνάπτυξης τῶν καινούριων παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ ἐλεύτερης δημιουργίας Νεο-Ἑλληνικοῦ ἐθνικοῦ πολιτισμοῦ πρᾶγμα ποὺ ἀποτελοῦσε τὴν ἱστορικὴ ἀνάγκη καὶ βαθύτερη αἰτία τῆς Ἐπανάστασης: Δὲ δημιουργήθηκαν οἱ κατάλληλοι ὄροι. Τὸ νεοδημιουργημένο κράτος ἦταν ἓνα «πολιτικὸ φάντασμα ποὺ μπορεῖ νὰ παραβληθεῖ μόνο μὲ τὰ Βαγνερικὰ ἀνθρωπάκια τοῦ Φάουστ» γράφει ὁ Μάρξ. Προορίζονταν ἀπ' τὸν ἀντιδραστικὸ Τσαρισμὸ γιὰ πολιτικὸς πρόσκοπος καὶ ἀπ' τὴ συντηρητικὴ Ἀγγλία γιὰ πεδίο οικονομικο-πολιτικῆς ἐκμετάλλευσης. Τis δημοκρατικὲς ἐλευθερίες τις ἐπνίξε ἡ πολιτικὴ τῶν ἐμπορο-κοτσαμπάσηδων καὶ ἐπέβαλε τὴν «ἐλέω Θεοῦ» μοναρχία. Τὸ ἀγροτικὸ ζήτημα μπῆκε στὸ δρόμο ἀντιδραστικῆς λύσης. Ἡ γῆ κρατικοποιήθηκε καὶ δόθηκε ὑποθήκη στοὺς Ἑγγλέζους τραπεζίτες. Τὰ τοκογλυφικὰ δάνεια ἀποτέλεσαν ἀφετηρία

οικονομικῆς ὑποδούλωσης τῆς χώρας. Πρὶν λυτρωθεῖ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀπὸ τοῦ ἀγῶνος ἄρχισε νὰ νοιώθει τὶς ἀλυσίδες τῶν μεγάλων τοῦ κεφαλαίου. Ἡ ἐθνικο-λαϊκὴ ἐπανάσταση, κομμάτι τῆς ἐγάλης ἐπαναστατικῆς κίνησης ποὺ ξεπήδησε ἀπ' τὸ 1789, ἀπότυχε.

Ποιὲς εἶναι οἱ αἰτίαι; Ἡ ἀστική τάξη, ποὺ ἱστορικὸς ρόλος ἦταν νὰ καθοδηγήσει τὸ Ἔθνος στοὺς ἐθνικο-δημοκρατικοὺς ἀγῶνες, στάθηκε ἀνίκανη νὰ ἐκπληρώσει τὸν ἱστορικὸ ρόλο της. Ἄντὶ νὰ στηριχτεῖ στὶς λαϊκὰς μάζες, συνασπισμένη μετὰ τὴν αἰσθητικὴν ἀπογοήτευσιν ἐκτύπησε τὴν ἑπανάστασιν καὶ ζητώντας σωτηρίαν ἠσπασθητικὴν Ἀγγλίαν παράδωκε τὴν τύχην τῆς ἑπανάστασης ἐν τῇ Τσαρικῇ Ρωσίᾳ γιὰ νὰ καταλήξει ἐντὶ τῆς «ἐλέω Θεοῦ» μοναρχίας.

Καὶ ἐδῶ πρέπει νὰ τονιστεῖ ἡ βαρεῖα εὐθύνη τῶν Φιλικῶν. Οἱ ἀπογοητευτικὰ συμπεριφορὰς ἔβαλαν τὰ στενὰ τοὺς ταξικὰ συμφέροντα ἀπὸ τὸ σῆμα τοῦ Ἔθνους καὶ ἐκτύπησαν τὴν ἐπανάστασιν. Μὰ οἱ Φιλικοὶ ἔτοιμοι γιὰ κάθε θυσίαν δὲν μπόρεσαν νὰ πιάσουν τὸ πρόβλημα τῆς ἑπανάστασης ἐν τῷ ὅλῳ. Δὲ ζήτησαν νὰ στηριχτοῦν ἐντὶ τὴν λαϊκὰς μάζας νὰ δώσουν τὴν γῆν ἐντὶ τὴν ἀγροτικὴν, νὰ σχηματίσουν ἐθνικὴν λαϊκὴν κυβέρνησιν καὶ νὰ ἐκμηδενίσουν, ἐν ἀνάγκῃ μετὰ τὴν ἐπαναστατικὴν βίαν, κάθε ἀντίδρασιν. Ἡ δράσις τοῦ ἀπογοητευτικῆς ἀγροτικῆς ἐπανάστασης ἀπόδειξεν ὅτι αὕτη ἦταν ὁλοτελής δυνατὴ. Αὐτὲς οἱ διαπιστώσεις γιὰ τὴν ἀτυχίαν τῆς ἑπανάστασης εἶναι τὰ πρῶτα τρανὰ διδάγματα ποὺ δίνει ἡ μελέτη τῆς ἑπανάστασης τοῦ 1821. Τὸ ἀγωνιζόμενον ἔθνος εἶναι ὑποχρεωμένο νὰ κάνει χτήμα του καὶ νὰ μετουσιώσῃ ἐντὶ τὴν ἀνάγκην τὰ ἱστορικὰ αὐτὰ διδάγματα ἰδίως ἐντὶ τὴν τωρινὴν φοβερὴν στιγμήν ἂν θέλῃ οἱ ἀγῶνες του καὶ οἱ θυσίαι του νὰ μὴν ἀκολουθήσουν τὴν τύχην τοῦ 1821.

Αὕτη ἡ τύχη τῆς ἑπανάστασης προκαθόρισε τὴν κατοπινὴν βαρβαρικὴν πορείαν ἀνάπτυξης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος, μόλις ἄφησε τὰ ὄπλα, καταματωμένο καὶ ξαντλημένο ἀπὸ τὴν ἀβερὴν αἱμοραγίαν, βρέθηκε ἀναγκασμένο νὰ ἀρχίσῃ τὸν ἴδιον ἀγῶνα ἐντὶ τὸ Σίσιφον γιὰ νὰ λύσῃ τὰ ἴδια προβλήματα: τὸ ἐθνικόν, τὸ ἀγροτικόν, τὸ πολιτικόν, τὸ γλωσσικόν, γιὰ νὰ κάνει τὸ δημοκρατικόν του ἀσχηματισμό.

Handwritten signature

